

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

**ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ 21ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967 :
ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2019

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Κώστας Κατσάπης, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (επιβλέπων)

Χριστίνα Κουλούρη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γεώργιος Σταμούλης, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σελ. 4
Εισαγωγή.....	σελ. 7
1. Στιγμιότυπα μιας ιδιότυπης σχέσης	
1.1. Τα πρώτα βήματα.....	σελ. 25
1.2. Η στάση του Τύπου απέναντι στη νέα πραγματικότητα.....	σελ. 35
1.3. Η περίπτωση Δομάζου.....	σελ. 38
1.4. Η θεσμοθέτηση της απόλυτης κυριαρχίας.....	σελ. 46
1.5. Οι παρεμβάσεις εντός και εκτός γηπέδων.....	σελ. 52
1.6. Τα «Ασλανίδεια» και τα ... «Εικοστοπρωταπριλιανά» κύπελλα μπάσκετ.....	σελ. 64
2. Πρόσωπα και γεγονότα	
2.1. Η περίπτωση του Γιώργου Δέδε.....	σελ. 68
2.2. Η περίπτωση Υβ Τριαντάφυλλου – Ρομαίν Αργυρούδη.....	σελ. 71
2.3. Ένας πολύ...περίεργος ποδοσφαιρικός αγώνας.....	σελ. 79
3. Η πορεία προς το Γουέμπλεϊ. Το ιδανικό «όχημα» της προπαγάνδας	
3.1. Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και τον κόσμο.....	σελ. 86
3.2. Οι πρώτες επιτυχίες του ΠΑΟ.....	σελ. 88
3.3. ΠΑΟ – Έβερτον. Η γενική πρόβα πριν τον τελικό.....	σελ. 90
3.4. ΠΑΟ – Ερυθρός Αστέρας, ένας αγώνας με πολλά ερωτηματικά..σελ.	96
3.5. Ο τελικός του Γουέμπλεϊ και οι φόβοι της Χούντας.....σελ.	106
4. Ο έλεγχος της διαιτησίας	
4.1. Θέλω ... αγνές σφυρίχτρες	σελ. 118
4.2. Η περίπτωση Κρεούζη.....	σελ. 123
4.3. Αλλαγή φρουράς στη Γ.Γ.Α.....	σελ. 132
5. Συμπεράσματα	σελ. 141
Βιβλιογραφία	σελ. 151

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η επιλογή να ασχοληθώ με το ζήτημα της διαχείρισης ενός αθλήματος, όπως το ποδόσφαιρο, από ένα αυταρχικό καθεστώς, έχει ως αφετηρία κάποιες προσωπικές μνήμες από εκείνη την εποχή, καθώς και τη διαπίστωση ότι πολύ λίγοι έχουν συμπεριλάβει σε μελέτες, προσωπικές μαρτυρίες και χρονικά της περιόδου, την παράμετρο αυτή. Ενώ, δηλαδή, υπάρχει πληθώρα έργων που ασχολούνται με την πολιτική και οικονομική πλευρά της Επταετίας των συνταγματαρχών ή που ασχολούνται με την εξιστόρηση της αναπτυχθείσας αντιδικτατορικής δράσης είτε μέσα από τις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων είτε μέσα από κοινωνικές ομάδες (φοιτητές, μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας και, ελάχιστοι, από την παλαιά πολιτική τάξη πραγμάτων), ο χώρος του αθλητισμού δεν έτυχε μιας πιο ενδελεχούς διερεύνησης. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν απετέλεσε πεδίο δράσης των ιθυνόντων της Χούντας.

Όπως θα δείξω στη συνέχεια, από τις πρώτες μέρες μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος υπάρχει μια ιδιαίτερη έγνοια στα κορυφαία κλιμάκια των πραξικοπηματιών (εννοώ τον Α/ΓΕΣ και τον υπουργό Προεδρίας, ο οποίος τότε ήταν ο καθ' ύλην αρμόδιος για τον αθλητισμό) για το πώς θα ελεγχθεί ο συγκεκριμένος χώρος του ποδοσφαίρου. Η μεγάλη ανησυχία πηγάζει από το γεγονός ότι, με δεδομένες τις απαγορεύσεις των πολιτικών συγκεντρώσεων, οι μόνοι χώροι που θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν πολίτες ήταν τα γήπεδα. Κι εκεί, δυνητικά, θα υπήρχε η δυνατότητα να εκφραστούν απόψεις για τη νέα πολιτική κατάσταση και, γιατί όχι, οι πρώτες διαμαρτυρίες.

Η παραδοχή ότι το ποδόσφαιρο, από εμφανίσεως του στη μορφή που είναι γνωστή ως τις μέρες μας και λόγω της λαοφιλίας του, αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος για τις πολιτικές εξουσίες, νομίζω ότι δεν μπορεί να αμφισβητηθεί σοβαρά. Είναι τα ίδια τα γεγονότα που οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα. Με αφετηρία λοιπόν την παραδοχή αυτήν, προσπάθησα να δομήσω την παρούσα εργασία.

Η έρευνα ξεκίνησε με αναζήτηση διεθνών παραδειγμάτων, στα οποία το γήπεδο γίνεται ο χώρος όπου ο πρωταγωνιστής του —ο ποδοσφαιριστής, ο οπαδός, ο φίλαθλος, ο διαιτητής— προτάσσει τη δική του ηθική και πολιτική ταυτότητα αρνούμενος να συνδράμει εξουσίες που καταπατούν ανθρώπινα δικαιώματα, καταργούν τη λαϊκή κυριαρχία, προσβάλλουν το μέγιστο ανθρώπινο δικαίωμα, αυτό της ζωής. Ως πρώτο στόχο σε αυτήν την έρευνα είχα την, μέσα από την καταγραφή

των αποφάσεων που αφορούσαν το χώρο ευθύνης του, αλλά και των λοιπών κινήσεων σε σχέση με πρόσωπα και καταστάσεις του ποδοσφαίρου, σκιαγράφηση της κυρίαρχης προσωπικότητας του αντισυνταγματάρχη των ειδικών δυνάμεων Κωνσταντίνου Ασλανίδη, ώστε μέσω αυτής να καταδείξω την πρόθεση και την επιθυμία, που τελικά έγινε πραγματικότητα, του καθεστώτος για τον έλεγχο του πλέον νευραλγικού κομματιού του αθλητισμού που δεν ήταν άλλος από το ποδόσφαιρο.

Βασικές πηγές για την άντληση πληροφοριών ήταν ο αθλητικός τύπος, κατά κύριο λόγο, μαζί με τον πολιτικό, στις περιπτώσεις που κάποιο γεγονός αποκτούσε μεγαλύτερη σημασία από τα συνήθη της αθλητικής ειδησεογραφίας. Συμπληρωματικά χρησιμοποιήθηκε και μια μικρή βιβλιογραφία, αυτοβιογραφικού και πολιτικού χαρακτήρα.

Προχωρώντας όμως την έρευνα, διαπίστωσα ότι ο βαθμός εμπλοκής του συγκεκριμένου αξιωματούχου ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτήν που υπέθετα αρχικά. Αναγκαστικά, έπρεπε να επιλέξω κάποιους συγκεκριμένους και σχεδόν καθόλου μελετημένους τομείς (διαιτησία) ή κάποιους για τους οποίους υπάρχουν αναφορές, αλλά δεν έχουν καλυφθεί πλήρως (Γουέμπλεϊ, και η προσωπική σχέση που ήθελε να φαίνεται ότι έχει με τους ποδοσφαιριστές), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχει ακόμα ικανό προς διερεύνηση υλικό, το οποίο κάποια στιγμή θα πρέπει να εξεταστεί. Πιο συγκεκριμένα, με την αναφορά μου στον κρίσιμο χώρο της διαιτησίας, προσπάθησα να δείξω το έλλειμμα αξιοπρέπειας μιας ομάδας ανθρώπων, όταν ο φόβος και η προσωπική ανεπάρκεια (πολιτική και ηθική) αφήνει διάπλατα ανοιχτό τον δρόμο στον χυδαίο αυταρχισμό και την προσβολή. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να ιδωθούν οι συνεχείς και χωρίς αντίδραση μειωτικές και υβριστικές επιθέσεις του ΓΓΑ προς τους διαιτητές, τους οποίους θεωρεί αφενός διεφθαρμένους, αφετέρου ανίκανους και αμαθείς ως προς τον ρόλο που τους έχει ανατεθεί από την πολιτεία; Να σημειώσω ότι στο κομμάτι του πώς αντιμετώπιζε ο Ασλανίδης τη διαιτησία, μπορεί να δει κανείς ομοιότητες και σε άλλες επαγγελματικές ομάδες, λ.χ. των πανεπιστημιακών (ομιλία Παπαδόπουλου στις 2/3/1973). Με την αναλυτική παρουσίαση της περίπτωσης του διαιτητή Κρεούζη θέλησα να δείξω τον τρόπο λειτουργίας ενός ολόκληρου συστήματος το οποίο είλκυε την καταγωγή του από τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια και βασιζόταν σε στερεοτυπικές αρχές που διαπότιζαν μεγάλο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας.

Σε πολλά σημεία της εργασίας παρατίθενται δηλώσεις του Ασλανίδη προς τους Έλληνες ποδοσφαιριστές, συλλόγων και της εθνικής, προς μπασκετμπολίστες, με τις οποίες προσπαθεί να φιλοτεχνήσει το πορτραίτο ενός πατέρα που βλέπει τους αθλητές σαν «παιδιά» του. Όπως κάθε πατέρας στέκει δίπλα στα παιδιά του στα δύσκολα και στα εύκολα, έτσι και αυτός μαζί με την κυβέρνηση υποτίθεται ότι είναι το σίγουρο αποκούμπι για κάθε αθλητή (ομαδικών και ατομικών αθλημάτων). Οι εφημερίδες με τις αναδημοσιεύσεις των δελτίων τύπου της ΓΓΑ, αλλά και με τα ρεπορτάζ συμβάλουν στην εμπέδωση της επιθυμητής εικόνας.

Στην περίπτωση του Γουέμπλεϊ, στην οποία αφιερώνω ένα μεγάλο κομμάτι της εργασίας, «έπεσα» πάνω σε ένα ακόμη ζήτημα που ακροθιγώς το έθιξα, καθότι αποτελεί άλλη μια «σκοτεινή» γωνία της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, και απαιτεί μια πιο εξειδικευμένη κοινωνιολογική και ψυχολογική προσέγγιση. Αναφέρομαι στην στάση των οπαδών του ΠΑΟ και γενικώς των φιλάθλων κατά τη διάρκεια της επιτυχημένης ευρωπαϊκής πορείας του, που χαρακτηρίζεται από πλήρη αδιαφορία για το αν η ίδια αυτή πορεία γίνεται αντικείμενο επικοινωνιακής εκμετάλλευσης από τη Χούντα. Το ίδιο και οι δικές τους εκδηλώσεις ενθουσιασμού, όχι μόνο προς τους παίκτες, αλλά και προς τους παράγοντές της, δίνουν τον επιθυμητό τόνο αποδοχής που χρειάζεται (η Χούντα) για να διατυμπανίζει σε εσωτερικό και εξωτερικό την αποδοχή που έχει στη συνείδηση των Ελλήνων. Στο σημείο εδώ να προσθέσω και τον, επίσης, καθοριστικό ρόλο των αθλητικών εφημερίδων, ειδικά της εφ. *Αθλητική Ηχώ*, η οποία είναι μακράν η πιο δοξαστική στο πρόσωπο του Ασλανίδη, αλλά και στο καθεστώς, εφημερίδα.

Δεν μπορώ να μην αναφέρω και πάλι την διαπίστωση του πόσο επιτυχώς, τελικά, διαχειρίστηκαν την υπόθεση ποδόσφαιρο οι δικτάτορες, μαζί με τη θλιβερή διαπίστωση του πόσο απόν ήταν το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού λαού από τις αντιδικτατορικές διεργασίες που προωθούσαν κάποιοι θαρραλέοι άνθρωποι πράττοντας αυτό που όφειλαν ως πολίτες.

Κλείνοντας, θα ήθελα να διευκρινίσω ότι η χρησιμοποίηση μεγάλων παραθεμάτων, φωτογραφιών και υποσημειώσεων από ρεπορτάζ, αρθρογραφία έντυπη και ηλεκτρονική (sites) έγινε συνειδητά αποφεύγοντας να συντομεύσω και να συμπυκνώσω την γραφή του συντάκτη, θεωρώντας ότι με αυτόν τον τρόπο αποδίδεται με περισσότερη ακρίβεια και ζωντάνια το περιεχόμενο των κειμένων, και είναι πιο εύληπτη η όποια αλήθεια τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον 20ο αιώνα το ποδόσφαιρο γίνεται πόλος έλξης και της εργατικής τάξης και των μικρών-μικρομεσαίων λαϊκών στρωμάτων. Οι ανώτερες τάξεις εξακολουθούν να ασχολούνται μαζί του παράλληλα με μία ιδιαίτερη προτίμησή τους σε σπορ —τα λεγόμενα «ευγενή»— όπως το γκολφ, το ράγκμπι, η ιππασία κ.ά. Το άθλημα, εκτός από καθημερινούς ανθρώπους, αρχίζει να προσελκύει και τις πολιτικές εξουσίες —αυταρχικές και μη— οι οποίες προσβλέπουν μέσω της λαοφιλίας του σε ένα νέο πεδίο άντλησης πολιτικών ωφελημάτων. Κι αν σε πρώτο επίπεδο στη Μεγάλη Βρετανία αντιμετωπιζόταν με εχθρικό τρόπο από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, η συστηματοποίηση των κανόνων του Κέμπριτζ, του Σέφιλντ, και η ίδρυση της Αγγλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (στην Freemasons' Tavern της οδού Great Queen του Λονδίνου) το 1863, του άνοιξαν διάπλατα τις πόρτες για την είσοδό του στα σχολεία και στα πανεπιστήμια διαμορφώνοντας ένα πλουραλιστικό ταξικά κοινό που, στο πέρασμα του χρόνου, ασχολιόταν με όλο και αυξανόμενο πάθος μαζί του. Στη βάση αυτής της εξέλιξης δημιουργήθηκαν σύλλογοι, που είχαν ως ταυτοτικό στοιχείο όχι μόνο τη γεωγραφική τους προέλευση, αλλά και τα κοινωνικά-ταξικά γνωρίσματα (π.χ. επαγγελματικά, πολιτικά, ιστορικά, θρησκευτικά).¹ Από μόνο του αυτό το στοιχείο είναι αρκετό για να αιτιολογήσει την εμπλοκή της πολιτικής στις αθλητικές διεργασίες. Με τη συγκρότηση των Εθνικών Ομάδων θα προστεθούν στις παραπάνω ιδιομορφίες και οι εθνικές² ή εθνικιστικές παράμετροι³ που θα διογκώσουν ακόμη περισσότερο την εξωαθλητική του διάσταση από το 1930 και μετά. Ο θεσμός των Παγκοσμίων Κυπέλων θα συμβάλει

¹ Στην Ελλάδα έχουμε τις χαρακτηριστικές περιπτώσεις των λεγόμενων προσφυγικών ομάδων (ΑΕΚ, ΠΑΟΚ, Πανιώνιος, Ιωνικός, Απόλλων Σμύρνης και Καλαμαριάς, Α.Ε.Ποντίων, κ.ά.) στις οποίες είναι πολύ έντονο τόσο το ιστορικό όσο και το θρησκευτικό στοιχείο.

² «... Το ποδόσφαιρο συμβάλλει στη δημιουργία και την αναπαραγωγή ταυτοτήτων στη Νιγηρία σε τρία επίπεδα. Πρώτον, μέσω των εθνολογικά συνδεδεμένων ποδοσφαιρικών συλλόγων, οι εθνοτικές ταυτότητες σε τοπικό επίπεδο ισχυροποιούνται εντούτοις, μέσω της συμμετοχής σε εθνικά πρωταθλήματα και τουρνουά, οι σύλλογοι αυτοί συμβάλλουν στην εθνική ενοποίηση. Δεύτερον, σε εθνικό επίπεδο, οι εθνικές ομάδες αποτελούν ένα σπάνιο σημείο εστίασης για τη συλλογική ταυτότητα ολόκληρης της Νιγηρίας...». Γουίμπι Μουρ, *Η ανάδυση του ποδοσφαίρου στη Νιγηρία, στο συλλογικό: Το ποδόσφαιρο στην Αφρική, σύγκρουση, συμφιλίωση και συνύπαρξη*, (επιμέλεια: Gary Armstrong & Richard Giulianotti), εκδ.Απρόβλεπτες, 2011, σελ.108.

³ « Η ιστορία της διάλυσης της Γιουγκοσλαβία; Στη φρενίτιδα του μίσους και του πολέμου, η εξύμνηση των ηρώων του εθνικισμού και του προμοντέρνου милитарισμού μπορεί να περιγραφεί και ως η εξιστόρηση της ανάπτυξης της βίας στο γιουγκοσλαβικό αθλητισμό, ιδιαίτερα μεταξύ των χούλιγκανς του ποδοσφαίρου, η οποία βία μεταφέρθηκε σταδιακά από τα τέλη του ογδόντα μέχρι τις αρχές του ενενήντα στο πεδίο των εθνοτικών συγκρούσεων και της πολιτικής της «εθνικής μεγαλομανίας», απ' όπου πέρασε στα πεδία των μαχών...». Ivan Colovic, *Από τις κερκίδες στα χαρακώματα, το ποδόσφαιρο ως αφήγηση πολέμου. Η Γιουγκοσλαβική εμπειρία.*, εκδ.ΙΣΝΑΦΙ, 2007, σελ.83.

τα μέγιστα σε αυτό. Υπάρχουν αναφορές από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα για την είσοδο της πολιτικής στους ποδοσφαιρικούς χώρους. Πρόκειται για αντιαποικιακές εκδηλώσεις στα υποτυπώδη γήπεδα της Βόρειας Αφρικής, κυρίως στην Αλγερία και το Μαρόκο.⁴ Οι ονομασίες των ομάδων, οι στολές τους (ο πρώτος ανεπίσημος μουσουλμανικός σύλλογος που ιδρύθηκε στην Αλγερία το 1910 ήταν ο L' Etoile Sportive de Dupere, και οι στολές των παικτών είχαν το πράσινο χρώμα, που συμβολίζει το Ισλάμ), η συμπεριφορά των φιλάθλων παρέχουν, σε μικρό, είναι αλήθεια βαθμό, στοιχεία που μπορεί να θεωρηθούν δείγματα μιας κάποιας πολιτικής αφύπνισης.

Η ενασχόληση των μεσαίων και χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων με το ποδόσφαιρο τα μετατρέπει σε προνομιακούς χώρους για την άσκηση πολιτικού ελέγχου από τις κυβερνητικές και αντιπολιτευτικές δυνάμεις μιας χώρας. Η συναναστροφή των πολιτικών προσώπων με τους ποδοσφαιριστές, τα σωματεία, τις ομοσπονδίες, τους οπαδικούς συλλόγους, η παρουσία τους σε αγωνιστικούς χώρους, η «πολιτικάντικη» διαχείριση των συλλογικών τους προτιμήσεων συνεισφέρουν στην προσωπική και κομματική πολιτική υπεραξία. Παγιώνουν, με το πέραςμα του χρόνου, το αγκάλιασμα πολιτικής και ποδοσφαίρου, καθιστώντας το ρυθμιστή —σε περιπτώσεις όπως της εθνική Ιταλίας τη δεκαετία του '30,⁵ της Ισπανίας του Φράνκο με τη συνεχή στήριξη στη Ρεάλ Μαδρίτης κόντρα στην εκπρόσωπο της καταλωνικής αυτονομίας και ομάδα σύμβολο της πρωτεύουσάς των Δημοκρατικών δυνάμεων στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου (1936-39) Μπαρτσελόνα,⁶ της Αργεντινής το 1978, στην αφρικανική ήπειρο με το Ζαΐρ του δικτάτορα

⁴ «Στην αποικιακή Αλγερία, το ποδόσφαιρο, το οποίο αποτελούσε κάτι παραπάνω από ένα απλό παιχνίδι, η βία είχε ως στόχο το αποικιακό κράτος. Κατά τη διάρκεια των ποδοσφαιρικών αγώνων, ειδικά αυτών μεταξύ αραβομουσουλμανικών και ευρωπαϊκών ομάδων, το παιχνίδι διαρκούσε τρεις ώρες, αντί για τα συνήθη 90 λεπτά: μιάμιση ώρα στον αγωνιστικό χώρο και μιάμιση ώρα στις κερκίδες.[...] Το γήπεδο ήταν ο τόπος και το ματς ήταν ο χρόνος για τη δραματοποίηση του αγώνα μεταξύ αποικιοκρατούμενου και αποικιοκράτη». Γιουσέφ Φεϊτς, *Το ποδόσφαιρο στην Αφρική,...*, ό.π.(σημ.2), 2011, σελ.93-94.

⁵ « Μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το ποδόσφαιρο αποτελούσε ανά την υφήλιο είδος αυτοτελούς πολιτισμικού «σήματος κατατεθέντος» της εργατικής τάξης, το οποίο βεβαίως γινόταν ενίοτε αντικείμενο εκμετάλλευσης από τις πολιτικές ηγεσίες. Ο Μουσολίνι λ.χ. αξιοποίησε στο έπακρο ως ιδεολογικό και πολιτικό όπλο τους θριάμβους της ιταλικής εθνικής ομάδας στα Παγκόσμια Κύπελλα του 1934 και 1938. Φυσικά, παντού και πάντοτε υπάρχει άλλη όψη: στα χρόνια της ποδοσφαιρικής προπαγάνδας του Μουσολίνι δύο ομάδες περιόδευσαν ως πρέσβεις του αγώνα εναντίον του Φράνκο και συλλέκτες οικονομικών ενισχύσεων για την αντιφασιστική μάχη. Στην Ευρώπη η βασκική Εουσκάντι και στην Αμερική η καταλωνική Μπαρτσελόνα». Διονύσης Ελευθεράτος, *Ποδόσφαιρο: Το περικυκλωμένο «μπαλέτο της εργατικής τάξης»,* περ. ΟΥΤΟΠΙΑ 90, σελ.98.

⁶ «Από την ίδρυση της το 1902, η ομάδα έφερε το όνομα Sociedad Madrid FC, κάτι που άλλαξε 25 χρόνια αργότερα, όταν στις 29 Ιουνίου 1927 ο βασιλιάς Αλφόνσο ΙΓ' εξέδωσε διάταγμα που την μετονομάζε σε Ρεάλ Μαδρίτης (Real σημαίνει Βασιλική). Ο σύλλογος αντιπροσώπευε το δεξιό και συντηρητικό κομμάτι της πόλης, σε αντίθεση με την Μπαρτσελόνα που υποστήριζε την αυτονομία

Μομπούτου το 1974⁷— της πολιτικής σταθερότητας των, εν προκειμένω, αυταρχικών καθεστώτων.

Θα σταθώ λίγο περισσότερο στην περίπτωση της Αργεντινής που είναι ξεχωριστή, γιατί για πρώτη φορά στα μεταπολεμικά χρονικά, μία χώρα η οποία, με εγνωσμένα —πέρα από τα κλασικά στοιχεία του αυταρχισμού, (π.χ. της ανατροπής εκλεγμένης κυβέρνησης) αιματοβαμμένη Χούντα, αναλαμβάνει να πραγματοποιήσει μια τόσο μείζονος σημασίας και μεγέθους αθλητική διοργάνωση, δηλαδή ένα Παγκόσμιο Κύπελλο. Η δυνατότητα, όμως, για εύκολη πρόσβαση του μεγαλύτερου μέρους των λαών των ανεπτυγμένων χωρών στην πληροφορία, δημιουργεί ένα μεγάλο κύμα αντιδράσεων που συνοψίζεται στο αίτημα για μποϊκοτάζ του Παγκοσμίου Κυπέλλου.

Αμέσως ακούστηκαν φωνές αυτοεξόριστων Αργεντινών, πολλών ακόμη λατινοαμερικάνων διανοουμένων και πολιτικών ακτιβιστών, όπως και πάμπολλων Ευρωπαίων, που καλούσαν σε σαμποτάζ του Μουντιάλ, θεωρώντας ότι αυτό θα αποτελούσε το πιο αποφασιστικό βήμα για τη διεθνοποίηση του προβλήματος και τελικά την πτώση των στρατιωτικών.⁸

Από την άλλη μεριά το καθεστώς Βιντέλα έχει επενδύσει πολλά στον εξωραϊσμό της εικόνας του μέσα από την άρτια και σε πλαίσιο «δημοκρατικής» κανονικότητας διεξαγωγή των αγώνων. «Το μόνο που μετράει σ' αυτό το Παγκόσμιο Κύπελλο είναι ότι θα δοθεί σε 5000 δημοσιογράφους η ευκαιρία να πουν στον κόσμο ολόκληρο την

της Καταλονίας. Η κατάσταση χειροτέρεψε κατά τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο (1936-1939), όταν στρατεύματα του Φράνκο εκτέλεσαν τον πρόεδρο των Blaugrana, Γίόσεπ Σουνιόλ, ως μέλος του συμβουλίου της καταλωνικής αυτονομίας, μεγαλώνοντας την εχθρότητα των δύο συλλόγων. Ο κύριος λόγος του μίσους του Φράνκο προς το παλαιότερο καθεστώς υπήρξαν τα [αυτόνομα] κράτη της Χώρας των Βάσκων και της Καταλονίας και θέλησε να συγκεντρώσει όλη την πολιτική δύναμη της χώρας στην πρωτεύουσα Μαδρίτη, όπως και να επιβάλλει την καστιγιάνικη διάλεκτο σε όλη την Ισπανία, παραμερίζοντας την γλώσσα και την κουλτούρα των Βάσκων και των Καταλανών. Σύντομα, μόνο οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι των περιοχών αυτών απέμειναν να εκπροσωπούν τις ρίζες τους, με τα στάδια των ομάδων να είναι τα μοναδικά μέρη όπου χρήση της δικής τους διαλέκτου γινόταν άφοβα.[...] Στα 36 χρόνια κυριαρχίας του, χρησιμοποίησε τον ιδιαίτερα επιτυχημένο σύλλογο της Μαδρίτης για τα συμφέροντα του καθεστώτος του, αλλά η άποψη ότι η επιτυχία του συλλόγου οφείλεται στον Φράνκο αποτελεί, δίχως αμφιβολία, υπερβολή. Η ομάδα της Μαδρίτης πέτυχε, γιατί σπουδαίοι αθλητές πέρασαν από την σύνθεση της, σε συνδυασμό με την αγάπη του κόσμου και την σωστή διοικητική διαχείριση. Η πολιτική εύνοια υπήρξε μέρος της ιστορίας του συλλόγου ως ένα σημείο, αλλά και σε μεγάλο βαθμό δικαιολογία των αντιπάλων της. Ούτως ή άλλως, οι πολιτικοί είχαν και πιο σπουδαία πράγματα να ασχοληθούν.... ή μήπως όχι;». <http://presstiz.gr/η-σχέση-της-ρεάλ-μαδρίτης-με-τον-στρατηγό-Φράνκο/2017/06/04>.

⁷ «...Όταν το Ζάϊρ κατέκτησε το κύπελλο Εθνών Αφρικής το 1974, η εξουσία του προέδρου [δικτάτορα] Μομπούτου παγιώθηκε μέσω της εντονότερης αίσθησης εθνικής ενότητας που προέκυψε από τη νίκη αυτή». Gary Armstrong & Richard Giulianotti, Δράμα, γήπεδα, και μεταφορές: Μια εισαγωγή στο ποδόσφαιρο της Αφρικής, Ό.π.(σημ.2), σελ.42.

⁸ Ηλίας Γιαννακάκης, «Το κύπελλο του Βιντέλα και το ανάθεμα», περ.HUMBA 33, (Άνοιξη 2019), σελ.53.

αλήθεια για την Αργεντινή. Όλα τα άλλα, δεν έχουν καμιά σημασία»,⁹ πρόκειται για δηλώσεις του ναυάρχου Κάρλος Λακόστ, βοηθού του επικεφαλής της οργανωτικής επιτροπής του Μουντιάλ, στρατηγού Μερλό. Ανατρέχοντας στο περιοδικό Ταχυδρόμος της 1ης Ιουνίου 1978, την παραμονή της έναρξης των αγώνων, και σε ρεπορτάζ του για το τι συνέβη και τι θα συμβεί από δω και πέρα στην χώρα, ξεχωρίζω κάποια αποσπάσματα που δίνουν μια συνοπτική εικόνα.

Η αργεντίνικη χούντα έδωσε ιδιαίτερη σημασία στο «Μουντιάλ'78». Το είδε σαν μια μεγάλη ευκαιρία, για να πείσει τον κόσμο ολόκληρο, πως τάξη και ασφάλεια επικρατεί στις μέρες της, στην Αργεντινή. Και έτσι να ξαναρχίσουν να επενδύονται στη χώρα τα ξένα κεφάλαια. Ίσως είναι η τελευταία ευκαιρία για να στηριχτεί με ξένα χρήματα η οικονομία της χώρας, που βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση.

Για το σκοπό αυτό θα επιστρατευθούν οι ειδικοί «...με αδρότατη αμοιβή —δύο εκατομμύρια δολάρια— η χούντα του Βιντέλα ζήτησε από το ειδικό γραφείο δημοσίων σχέσεων της Νέας Υόρκης «Μπάρσον και Μαρτσέλερ» συμβουλές για την καλύτερη αξιοποίηση σε διεθνή κλίμακα του «Μουντιάλ'78». Βέβαια οι προτάσεις της εταιρείας θα περιέχουν από υποδοχές και περιποιήσεις στους επώνυμους καλεσμένους μέχρι «πονηρές» παροχές «πρόθυμων» κοριτσιών. Το πιο σημαντικό όμως κομμάτι της πρότασης είναι «...να εμφανιστεί η Αργεντινή σαν μια ειρηνική, πανασφαλής χώρα. Πάνω σ'αυτή τη συμβουλή σχεδιάστηκαν και τα δρακόντεια μέτρα ασφαλείας...». Ο ελληνικός Τύπος, εφημερίδες και περιοδικά, δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υπόθεση αυτή, καθότι είναι νωπή η ελληνική εμπειρία, άσχετα αν τα μεγέθη των εγκλημάτων είναι ασυγκρίτως μεγαλύτερα στην από εκεί πλευρά του Ατλαντικού. Για το λόγο αυτό θα δημοσιεύονται πριν, αλλά και κατά τη διάρκεια του «Μουντιάλ'78», αποκαλυπτικά ρεπορτάζ και άρθρα Ελλήνων και ξένων δημοσιογράφων και πνευματικών ανθρώπων.

« “Βγείτε στους δρόμους”, συμβουλεύουν τους επισκέπτες οι στρατιωτικοί, γράφει η παρισινή «Λε Ματέν». “Θα δείτε πόσο ευτυχισμένος είναι ο λαός της Αργεντινής”».¹⁰

Τελικά η Αργεντινή, μέσα από τις γνωστές μεθοδεύσεις της ΦΙΦΑ, θα κερδίσει το Κύπελλο και οι Ολλανδοί θα διασώσουν την τιμή όσων θέλουν να ανήκουν στο Δυτικό κόσμο και να τον χαρακτηρίζουν προπύργιο του ανθρωπισμού και της δημοκρατίας, αρνούμενοι να παραστούν και να παραλάβουν τα μετάλλια τους από τον Βιντέλα.

⁹ Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8-6-78.

¹⁰ « Θα εκτελέσω όσους πρέπει», Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 30/5/1978.

Οι Ολλανδοί δεν πήγαν να πάρουν τα μετάλλιά τους για την κατάκτηση της δεύτερης θέσης στο Μουντιάλ. Παρά τις παρακλήσεις των διοργανωτών και των εκπροσώπων της ΦΙΦΑ, ο Ρούντνυ Κρολ και οι άλλοι Ολλανδοί αρνήθηκαν να παραταχθούν μπροστά στο Βιντέλα και τον[Χοβελάνζε], χωρίς να δώσουν καμμία εξήγηση. Το γεγονός ανάγκασε τον Αργεντινό δικτάτορα να περιμένει αρκετή ώρα όρθιος στην εξέδρα που είχε στηθεί ειδικά για την απονομή. Λίγη ώρα αργότερα ο Ερνστ Χάπελ (σ.σ. ο προπονητής της Εθνικής Ολλανδίας) αρνιόταν κι αυτός χωρίς να δώσει εξηγήσεις, να παρουσιαστεί στην πρεσ κόνφερανς και να κάνει δηλώσεις για τον τελικό.¹¹

Πολύ συχνές ήταν και οι περιπτώσεις ποδοσφαιριστών, οι οποίοι με την παρουσία τους και τις επιλογές τους εξέφραζαν πολιτική θέση με σημαντική επίπτωση στις ποδοσφαιρικές κοινωνίες (ποδοσφαιριστές και φιλάθλους). Αν ξεκινήσω, λ.χ., από την προπολεμική εποχή, η περίπτωση του Ματίας Ζίντελαρ (Matthias Sindelar) είναι χαρακτηριστική. Κορυφαίος Ευρωπαίος ποδοσφαιριστής, μέλος της περίφημης Wunderteam, δηλαδή, της εθνικής ομάδας της Αυστρίας, που σάρωνε στη δεκαετία του '30, μετά το Anschluss (1938) αρνήθηκε να ενταχθεί, παρά τις δελεαστικές προσφορές των Ναζί, στην εθνική ομάδα της Γερμανίας. Στον φιλικό αγώνα μεταξύ Αυστρίας-Γερμανίας στο στάδιο Πράτερ της Βιέννης, στις 6/4/1938, που έγινε για να γιορταστεί η προσάρτηση της Αυστρίας στη μητέρα-Γερμανία, οι υπεύθυνοι της διεξαγωγής του είχαν προετοιμάσει τους παίκτες για ένα σικέ αποτέλεσμα, που θα άφηνε και τις δύο ικανοποιημένες. Δηλαδή, 0-0. Κάτι τέτοιο όμως ήταν έξω από τις αρχές του δηλωμένου σοσιαλδημοκράτη Ζίντελαρ, ο οποίος με ένα προσωπικό γκολ και μια ασίστ, προσέφερε τη νίκη της ταπεινωμένης Αυστρίας με 2-0, σαν «κρύο πιάτο» στην ναζιστική υπεροψία και κτηνωδία. Οι περιγραφές της εποχής τον φέρουν να πανηγυρίζει προκλητικά μπροστά στους Ναζί επισήμους, κάτι που για πολλούς θα σημάνει και την αιτία του θανάτου του οκτώ μήνες μετά, στις 23/1/1939, όταν βρέθηκε νεκρός στο διαμέρισμά του. Η επίσημη ανακοίνωση περί αυτοκτονίας δεν έπεισε πολλούς. Η κηδεία του μετατράπηκε σε μια πρώτη μαζική διαμαρτυρία κατά της ναζιστικής κατοχής, αφού, παρότι οι αρχές είχαν απαγορεύσει τη δημόσια τέλεσή της, οι κάτοικοι της Βιέννης (αναφέρεται ο αριθμός των 65000) συνόδευσαν τον ποδοσφαιρικό και όχι μόνο ήρωα τους στην τελευταία του κατοικία.

Άλλη περίπτωση ήταν αυτή του αρχηγού της εθνικής Αργεντινής Χόρχε Καρασκόσα (Jorge Carrascosa), ο οποίος αρνήθηκε στις 31/8/1977 να συμμετάσχει στους 22 του Μενότι που θα συμμετείχαν στο Μουντιάλ '78, μία ημέρα πριν ο προπονητής δώσει

¹¹ «Οι Ολλανδοί σνομπάρισαν τον Βιντέλα», Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 26/6/1978.

τον κατάλογο στη δημοσιότητα. Η έκταση που πήρε ακόμα και στην στρατοκρατούμενη Αργεντινή το όλο ζήτημα πιθανόν να προστάτεψε τον Καρασκόσα από την οργή του καθεστώτος.¹² Παραμένοντας στη μαρτυρική Νότια Αμερική, θα ξεχωρίσω τον Κάρλος Καζέλι (Carlos Caszely), τον Χιλιανό επιθετικό που, εκτός από τα ποδοσφαιρικά του κατορθώματα, έμεινε στην ιστορία ως ο ποδοσφαιριστής που συγκρούστηκε με τον δικτάτορα Πινοσέτ. Θα μεταφέρω στην ενότητα για το Γουέμπλεϊ την περιγραφή του γεγονότος, πιστεύοντας ότι σε όσα σημεία προσομοιάζει, σε άλλα τόσα διαφέρει με την ελληνική περίπτωση.

Φυσικά, δεν πρέπει να παραβλέπονται και οι πολιτικοί κραδασμοί, θετικοί ή αρνητικοί, σε καταστάσεις κοινοβουλευτικής ομαλότητας εξ αιτίας αποτελεσμάτων ή διοργανώσεων στα οποία οι κοινωνικές ομάδες εύρισκαν τα γήπεδα ως πρόσφορο πεδίο για εκδηλώσεις ευαρέσκειας ή απαρέσκειας προς το πολιτικό προσωπικό, όπως και το ότι η είσοδος τα μεταπολεμικά χρόνια, ισχυρών οικονομικών συμφερόντων στα γήπεδα περιέπλεξε ακόμα περισσότερο την κατάσταση, αφού οι πολιτικές ελίτ δεν είχαν τώρα ως στόχο την αποκόμιση μόνο πολιτικών οφελών, αλλά έπρεπε οι χειρισμοί τους να μην αντιστρατεύονται τις βασικές —οικονομικού χαρακτήρα— επιδιώξεις των οικονομικών κολοσσών. Σημείο καμπής στη μεταβολή αυτή αποτελεί το Παγκόσμιο Κύπελλο του 1954 στην ουδέτερη Ελβετία, η οποία όμως γεωγραφικά βρίσκεται στην καρδιά μιας βαθιά διαιρεμένης Ευρώπης. Στον τελικό της Βέρνης ανάμεσα στην Δυτική Γερμανία και την Ουγγαρία δεν συγκρούονται μόνο οι ποδοσφαιρικοί εκπρόσωποι δύο αντίθετων ιδεολογικών στρατοπέδων, αλλά και οι δύο μεγαλύτεροι κολοσσοί της αθλητικής βιομηχανίας: η Adidas και η Puma. Έχει ενδιαφέρον ότι στο επίπεδο αυτής της σύγκρουσης, αφετηρία για τους δύο αντιπάλους είναι η ίδια χώρα (Δυτική Γερμανία) και η ίδια οικογένεια. Από τη μία μεριά ο Rudolf Dassler με την PUMA, και από την άλλη ο αδελφός του Adolf "Adi" Dassler με την ADIDAS που διαγκωνίστηκαν για τα παπούτσια που θα φορούσε η Εθνική Ομάδα τους με τελικό νικητή τον Adolf, αφού κατάφερε να υπερκεράσει τον αδελφό του στη διαδικασία επιλογής, παρ' όλο που ο Rudolf σε συνεργασία με τον προπονητή της ομάδας Sepp Herberger είχαν ήδη από το 1952 δημιουργήσει ένα μοντέλο, το SUPER ATOM, γι' αυτόν το σκοπό.

¹² "I was not a hero, I just tried to be consistent with what I thought and felt. Many relatives and friends found it hard to understand why I said no, and it was not just one thing, football is not life, nor country, nor flag, nor friends, nor mother. in which you must win or lose with dignity. "
<https://www.lacapital.com.ar/ovacion/el-futbol-no-es-la-vida-ni-la-patria-n498377.html>, 24/3/2016.

Η σχέση ποδοσφαίρου και πολιτικής μπορεί να έχει και αμφίδρομο χαρακτήρα. Εκτός, δηλαδή, από τα οφέλη που μπορούν να αντληθούν από το πολιτικό σύστημα μέσω του ποδοσφαίρου, μπορούν και οι παράγοντες του αθλήματος - πρόεδροι, προπονητές, διαιτητές και παίκτες- να εισέλθουν και να ανελιχθούν στον πολιτικό στίβο εξ αιτίας αυτής τους της ιδιότητας. Κι όταν αναφέρομαι στον πολιτικό στίβο, εννοώ όλους εκείνους τους παράγοντες της δημόσια σφαίρας που σχετίζονται με τη ζωή του πολίτη (πρωθυπουργοί, υπουργοί, βουλευτές, δήμαρχοι, δημοτικοί σύμβουλοι). Κορυφαία παραδείγματα σε διεθνές επίπεδο είναι η πρωθυπουργοποίηση του προέδρου και ιδιοκτήτη της Μίλαν Σίλβιο Μπερλουσκόνι για πάνω από δέκα χρόνια στην Ιταλία, και η ανάδειξή στον προεδρικό θώκο της, ταλαιπωρημένης από τους εμφυλίους πολέμους Λιβερίας, του ποδοσφαιριστή Ζωρζ Γουεά (George Weah). Στην Αργεντινή επίσης, ο νυν πρόεδρος της χώρας Μαουρίτσιο Μάκρι υπήρξε πρόεδρος της Μπόκα Τζούνιορς από το 1995 έως το 2007. Στην Ελλάδα, την τελευταία τριακονταετία, θα συναντήσουμε τον ποδοσφαιριστή του ΠΑΟΚ Θοδωρή Ζαγοράκη και τον αθλητικογράφο Μανώλη Μαυρομάτη να εισέρχονται στην Ευρωβουλή, τον Γιώργο Ανατολάκη του Ολυμπιακού στη Βουλή. Στις εκλογές του 2012 θα κατεβούν υποψήφιοι με τα δύο μεγάλα κόμματα Νέα Δημοκρατία και ΠΑΣΟΚ οι παλαίμαχοι ποδοσφαιριστές Α.Αντωνιάδης, Γ.Γούναρης, Π.Καραβίτης, Τ.Μητρόπουλος, Γ.Τσαλουχίδης, Ντ.Μπατίστα, το 2015 θα κατέβουν οι Λάκης Παπαϊωάννου, ο Κρ.Βαζέχα, ο πρώην πρόεδρος του ΠΑΟΚ Ν.Βεζυρτζής, ο σύμβουλος Οργάνωσης και Επικοινωνίας της Π.Α.Ε. ΠΑΟΚ Σταύρος Καλαφάτης. Ο Γιώργος Κούδας θα αναφέρει ότι μετά την μεταπολίτευση του έγιναν προτάσεις να πολιτευθεί από πολιτικές δυνάμεις που εκινούντο σε όλο το φάσμα της πολιτικής ιδεολογικής βεντάλιας «...Θυμάμαι πάντως ότι μετά την μεταπολίτευση με πλησίασαν σχεδόν όλα τα κόμματα [...] από τον Μαμιδάκη, που ήταν φίλος του Κ.Μητσοτάκη, μέχρι τον Γιώργο Δέδε, που ήταν φιλικά προσκεείμενος προς την ΕΠΕΝ, μέχρι το ΠΑΣΟΚ, που μου πρότεινε να είμαι υποψήφιος δήμαρχος, και το ΚΚΕ, βεβαίως, προς το οποίο η συμπάθειά μου είναι γνωστή από παλιά».¹³ Αλλά και παλιότερα θα συναντήσουμε τους δημάρχους Αθηνών και Πειραιά (Γ.Πλυτάς - Γ.Ανδριανόπουλος, ο οποίος, στη δεκαετία του '50 χρημάτισε και βουλευτής και υπ. Εμπ. Ναυτιλίας) να έχουν προϋπηρεσία στα ποδοσφαιρικά πράγματα, και μάλιστα σε κορυφαίες θέσεις των δύο μεγαλύτερων ομάδων της χώρας, ΠΑΟ και

¹³ Κώστας Μπλιάτσας, *Γιώργος Κούδας, της ζωής μου το παιχνίδι*, ΕΚΔ.ΙΑΝΟΣ, 2005, ΣΕΛ.201

Ολυμπιακού αντίστοιχα. Την παράδοση στον Πειραιά θα την συνεχίσει στις μέρες μας ο δήμαρχός του Γιάννης Μώραλης που υπήρξε Αντιπρόεδρος και Γεν. Διευθυντής της ΠΑΕ Ολυμπιακός. Αν συνυπολογίσουμε και την εκλογή του Β.Παπαγεωργόπουλου στη δημαρχία της Θεσσαλονίκης, άσχετα αν προέρχεται από άλλο αθλητικό μετερίζι, ή την εκλογή του Π.Φασούλα στον Πειραιά, κι αυτός από άλλο μετερίζι, γίνεται, πιστεύω, κατανοητό το πώς ο αθλητισμός μπορεί να ανοίγει δρόμους σε χώρους διαφορετικούς από αυτούς στους οποίους το «ευ αγωνίζεσθαι» αποτελεί προϋπόθεση ουσίας. Ακόμα και στην τωρινή συγκυρία, το ποδόσφαιρο καλείται να παίξει το ρόλο του «κράχτη» προς το κοινό του, στην προσπάθεια για ευαισθητοποίησή του ως προς την εκλογική αναμέτρηση των Ευρωεκλογών 2019.¹⁴

Βέβαια στο ποδόσφαιρο, και ειδικά στους πρωταγωνιστές του, μια κοινωνία εκτός από αθλητικά είδωλα βλέπει και τους εκφραστές των μύχιων πόθων της. Αυτοί μπορεί να σχετίζονται με την επιθυμία για μια αλλαγή στην κοινωνική αξιακή κλίμακα, ως απαίτηση που συμβαδίζει με το πνεύμα των καιρών (η περίπτωση του Τζορτζ Μπεστ είναι ενδεικτική για το πόσο το πνεύμα των χρόνων του '60 επηρέασε το σχετικά συντηρητικό χώρο του αγγλικού ποδοσφαίρου) και για την οποία έχουν ανάγκη νομιμοποίησης από αυτή την κατηγορία αθλητών, τους οποίους θεωρούν κυματοθραύστες των τυχόν αντιδράσεων του κοινωνικού κατεστημένου. Μπορεί να πρόκειται για εθνικής ιδιοσυστασίας πόθους, όπως στην περίπτωση του Ντιέγκο Μαραντόνα και του ρόλου του στην κατάκτηση του Παγκοσμίου Κυπέλλου το 1986, όπου έχουμε την καθαρτήρια -για το άγος της εθνικής ήττας στα Φόκλαντ- ανάγκη ενός λαού να πάρει πίσω την χαμένη αξιοπρέπεια του, αφού προηγουμένως ο παίκτης-τιμωρός εξουδετερώσει, με τον γνωστό σε όλους τρόπο («το χέρι του Θεού»), τον μισητό εχθρό.¹⁵ Με λίγα λόγια είναι αυτό που διατυπώνει πολύ εύστοχα ο

¹⁴ «Η FIFPro Europe και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπέγραψαν συμφωνία συνεργασίας με σκοπό την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τις Ευρωεκλογές του 2019 μέσω της προώθησης της σημασίας της συμμετοχής των Ευρωπαίων πολιτών στις εκλογές των Ευρωβουλευτών. Η συμφωνία περιλαμβάνει τον διορισμό ποδοσφαιριστών σε 10 χώρες της Ε.Ε. ως Ευρωπαίων Πρεσβευτών για την προώθηση των εκλογών στις 23-26 Μαΐου. Η Nilla Fischer, Σουηδή διεθνής και αρχηγός της Wolfsburg ανακοινώθηκε ως η πρώτη πρέσβειρα. Οι 10 εγχώριοι σύνδεσμοι ποδοσφαιριστών που συμμετέχουν είναι: AIC (Ιταλία), VDF (Αυστρία), HUNS (Κροατία), AFE (Ισπανία), SJPF (Πορτογαλία), SFS (Σουηδία), SPINS (Σλοβενία) CAFH (Τσεχία), JPY (Φινλανδία) και ο ΠΑ.Σ.Π. (Κύπρος). Για το σκοπό αυτό θα υπάρξουν και στη Κύπρο ποδοσφαιριστές πρεσβευτές οι οποίοι θα ανακοινωθούν τις επόμενες μέρες από τον ΠΑ.Σ.Π. σε συνεργασία με το Γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Κύπρο». <https://www.alphanews.live/sports/stis-eyroekloges-me-podosfairistes--20/2/2019>.

¹⁵ Έχει προηγηθεί η νίκη της Ιντεπεντιέντε επί της Λίβερπουλ, στον τελικό του Διηπειρωτικού Κυπέλλου το 1984 στην Ιαπωνία, όμως η συμβολική εμβέλεια του εν λόγω κυπέλλου είναι σαφώς μικρότερη από αυτήν της νίκης της εθνικής το 1986.

Giovani A.Cerruti, αναφερόμενος στις μεγάλες μορφές του ποδοσφαίρου και προσπαθώντας να ανοίξει το πλαίσιο της συζήτησης για το ποιες είναι οι παράμετροι που καθιστούν έναν παίκτη σημαντικό :

...ο καθένας από αυτούς (σ.σ. εννοεί τους Ντι Στέφανο, Πελέ, Μαραντόνα, Ζίντελαρ, Πούσκας, Βαλεντίνο Ματσόλα, Θαμόρα) υπήρξε επίσης σύμβολο της εποχής στην οποία έζησε. Στη φλογερή θέληση του Ματσόλα απεικονιζόταν η ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης Ιταλίας μετά από είκοσι χρόνια φασισμού, στο μελαγχολικό βλέμμα του φυγάδα από την Ουγγαρία Πούσκας ο σοβιετικός ολοκληρωτισμός, στα μαλλιά του Κρόιφ που ανέμιζαν στον αέρα η εποχή της επανάστασης των ηθών στην Ευρώπη ανάμεσα στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές αυτής του '70....

Σε πολλές περιπτώσεις —κι όχι μόνο στην περίπτωση των αποικιών, που ανέφερα προηγουμένως— η οπαδική βία, σύμφυτη με το άθλημα, αποκτά πολιτικό περιεχόμενο και έρχεται να υπομνήσει στο ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον γνωστά προβλήματα (όπως η ανεργία, οι κοινωνικές παροχές, η εργοδοτική αυθαιρεσία, οι εθνοτικοί αλυτρωτισμοί) για τα οποία οι πολιτικές δυνάμεις αδυνατούν να προσφέρουν ικανοποιητική λύση. Η περίπτωση της Μ. Βρετανίας, με την έξαρση της οπαδικής βίας στις δεκαετίες του '70 και του '80 είναι χαρακτηριστική. Ό,τι συμβαίνει στα γήπεδα μεταξύ των οπαδών δεν είναι μόνο απόρροια κάποιων συλλογικών αντιπαλοτήτων, αλλά σχετίζεται και με την οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα, λόγω της συρρίκνωσης της οικονομικής της επιφάνειας ως αποτέλεσμα της απώλειας των αποικιών τη δεκαετία 1955-1965 που, σε συνδυασμό με τη διπλή πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του '70 (1973 & 1979) και τη νεοφιλελεύθερη πολιτική της Θάτσερ φέρνει την κοινωνία (ανέργους, υποαπασχολούμενους, εργαζόμενους, συνταξιούχους) σε δύσκολη θέση.

Στην Ιταλία, όσα χρόνια διαρκεί η περίοδος (1969-1980) της πολιτικής αναταραχής (απεργίες, τρομοκρατία, απαγωγές, καταλήψεις εργοστασίων και πανεπιστημίων, καθημερινές συγκρούσεις σε όλη την επικράτεια μεταξύ πάσης φύσεως διαδηλωτών και δυνάμεων της τάξης) η βία στα γήπεδα και έξω από αυτά αντιμετωπίζεται από την πολιτεία και τα ΜΜΕ ως συμπληρωματικό κομμάτι στο παζλ της ευρύτερης αναταραχής.¹⁶

¹⁶ « Η οργανωμένη οπαδική βία εμφανίζεται στην Ιταλία στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ως αποτέλεσμα συγκερασμού της πολιτισμικής επιρροής των άγγλων οπαδών και της πολιτικής επιρροής των Ιταλών ακροδεξιών και ακροαριστερών ακτιβιστών, οι οποίοι επέκτειναν στις κερκίδες των γηπέδων την ήδη διαδεδομένη στη δημόσια σφαίρα ριζοσπαστική πολιτική δράση τους.[...]. Αναστασία Τσουκαλά, Περί επικινδυνότητας της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα, στο συλλογικό: *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών, Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, (επιμέλεια: Γιάννης Ζαϊμάκης, Νίκος Κοταρίδης), εκδ.ΠΛΕΘΡΟΝ, 2013, σελ.207.

Στην Ελλάδα της ταραγμένης δεκαετίας του '60, το ποδόσφαιρο βρίσκεται ακόμη σε μια φάση ενηλικίωσης. Αν και ο επαγγελματισμός είναι καθεστώς στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, πλην αυτών του Ανατολικού Μπλοκ, όπου ο ποδοσφαιριστής θεωρείται ερασιτέχνης, στην Ελλάδα επικρατεί μία ενδιάμεση κατάσταση, αυτή του ημιεπαγγελματισμού. Τούτο σημαίνει ότι ο ποδοσφαιριστής είναι μεν αμειβόμενος (με το Β.Δ. 650/64), αλλά δεν έχει τα στοιχειώδη δικαιώματα ενός οπουδήποτε εργαζομένου. Έτσι η τύχη του και η πορεία στον χώρο του ποδοσφαίρου εξαρτάται και ρυθμίζεται από τις διαθέσεις της διοίκησης του συλλόγου στον οποίο ανήκει, και από τη δική του αποφασιστικότητα να διεκδικήσει αυτά που πιστεύει ότι αξίζει. Πολύ λίγοι, κι αυτοί από τα μεγάλα ονόματα, μπορούσαν αν όχι να επιβάλουν τους όρους τους, τουλάχιστον να διαπραγματευθούν την εργασιακή σχέση με την ομάδα τους σε οικονομικά ή άλλου είδους θέματα.

Το ελληνικό ποδόσφαιρο θα στερηθή, ίσως, μετ'ολίγας ημέρας, των υπηρεσιών ωρισμένων παικτών, που ανήκουν μεταξύ των μεγαλύτερων ταλέντων του, εφ'όσον ισχύση παλαιότερα δήλωσις της [Γ.Γ.Α.], περί διαγραφής των επαγγελματιών ποδοσφαιριστών, οι οποίοι δεν θα υπέγραφαν συμβόλαια. Στην κατηγορίαν αυτήν περιλαμβάνονται και οι διεθνείς άσσοι Μ. Δομάζος, Γ. Κούδας και Αχ. Αθανασούλας. Ο Δομάζος έχει δηλώσει ότι μετά τους αγώνες του Παναθηναϊκού με την Μπάγερν, θα αποχωρήση, δια λόγους οικογενειακούς και επαγγελματικούς, αρνηθείς ν'αναλάβη και προσθέτους επαγγελματικές υποχρεώσεις, δι'υπογραφής συμβολαίου. Ο Κούδας δεν υπέγραψε διότι θεωρεί οριστικώς διακεκομμένης τας σχέσεις του με τον ΠΑΟΚ. Τέλος ο Αθανασούλας ηρνήθη υπογραφήν συμβολαίου, θεωρήσας ότι εμειώθη ηθικώς υπό της διοικήσεως του Πανιώνιου, η οποία τον κατέταξε στην Β'μισθολογικήν κατηγορίαν.¹⁷

Εκείνο που πραγματικά απολάμβαναν, και κανείς δεν μπορούσε να τους το στερήσει, ήταν η λατρεία του κόσμου, που στις περιπτώσεις των μεγάλων ονομάτων (Δομάζος, Σιδέρης, Παπαϊωάννου, Κούδας, Μποτίνος, Λουκανίδης κ.ά) άγγιζε τα όρια της λατρείας. Αυτό ήταν που, στα χρόνια της δικτατορίας, επιχείρησαν να εκμεταλλευθούν στο έπακρο οι αξιωματούχοι της και αργότερα οι πολιτικοί των μεταπολιτευτικών χρόνων.

Τη λαϊκή λάμψη των αστεριών της μπάλας την είχαν ανάγκη οι δημαγωγοί και οι υψηλά ιστάμενοι στην πυραμίδα της εξουσίας και σπεύδανε να φωτογραφηθούν μαζί τους. Και οι παίκτες, λαϊκά παιδιά

¹⁷ «Τρία γνωστά ονόματα του ποδοσφαίρου κόβουν την μπάλα», Εφ. *Η ΒΡΑΔΥΝΗ*, 23/9/1967.

καμιά φορά ξιπάζονταν από αυτήν την κάλπικη ή κατά συνθήκη φιλία που επεδίωκαν να έχουν μαζί τους οι πολιτικοί άρχοντες.¹⁸

Αναζητώντας στοιχεία για το κλίμα στις κερκίδες τα χρόνια εκείνα, με την πολιτική κατάσταση στη χώρα οξυμμένη, και μάλιστα σε κόκκινα επίπεδα, ώστε να μπορέσω να κατανοήσω την μετέπειτα στάση της, δεν βρήκα κάτι που να με οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι κερκίδες των θεατών ενός ποδοσφαιρικού αγώνα μπορεί και να αποτελούσαν εστίες για δημόσια πολιτική κριτική ή διαδήλωσης κομματικών πεποιθήσεων. Παραπέμπω και πάλι στον Θανάση Σκρούμπελο, έναν από τους λίγους, να μην πω ελάχιστους, πνευματικούς ανθρώπους που δέθηκαν τόσο στενά με το ποδόσφαιρο, έχοντας γνώση τεκταινόμενων παρασκηνιακά από μαρτυρίες πρωταγωνιστών της εποχής.

Ξύλο και μίσος υπήρχε με τα πολιτικά. Ήταν ο ΑΣΠΙΔΑ, η Αποστασία, το παρακράτος, οι ωμές παρεμβάσεις της Αυλής και η παραίτηση του Γέρου της Δημοκρατία. Άγριο πολιτικά πεδίο. Κυοφορούσε η Χούντα (sic). Όμως στην εξέδρα της Κυριακής συνυπήρχαν ο μαυρίλας ακροδεξιός με τον κόκκινο αριστερό κάτω από την ίδια κόκκινη ή πράσινη σημαία κόντρα στις απέναντι κερκίδες με τους μαυρίλες ή κόκκινους αριστερούς της κίτρινης ή θαλασσιάς παντιέρα. Το οπαδικό ποδοσφαιρικό συναίσθημα ήταν πολύ πιο ισχυρό από το κομματικό-πολιτικό γιατί ήταν και πιο ανώδυνο. Η κόντρα ήταν Πράσινοι, Βένετοι, Ερυθροί και όχι με την εξουσία.¹⁹

Αυτή την εικόνα θα διαπιστώσει ότι επικρατεί στα γήπεδα οποιοσδήποτε αναζητήσει κάτι διαφορετικό στη συμπεριφορά των φιλάθλων στα επτά χρόνια της Χούντας. Έτσι όταν η Δικτατορία, με το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου, θα επικρατήσει μέσα σε λίγες ώρες σε ολόκληρη την επικράτεια, προφανώς έχοντας άγνοια της κατάστασης που υπάρχει στα γήπεδα, θα προσπαθήσει να ελέγξει με ασφυκτικό τρόπο το άθλημα. Ένα σφιχταγκάλιασμα που δεν δημιουργήσε από ό,τι φαίνεται και ιδιαίτερη ενόχληση στην κρατούσα κατάσταση. Ξανά ο Σκρούμπελος σχολιάζει:

Στην περίοδο της Χούντας (που είναι ονειρώξη κάθε κρατιστή να επιβάλει εκ των άνω αυτά που θέλει, χωρίς καμιά αντίδραση από τα κάτω) το σφιχταγκάλιασμα από το κράτος ήταν ολοκληρωτικό και με τη συναίνεση της πλειοψηφίας των παραγόντων (ελάχιστες οι εξαιρέσεις που αντέδρασαν) όλων των ομάδων και με τη σιωπηλή ανοχή της πλειοψηφίας των φιλάθλων όλων των χρωμάτων.²⁰

Αμέσως μετά την μεταπολίτευση στην εφημερίδα *ΟΜΑΔΑ* θα ξεκινήσουν δημοσιεύσεις των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξήγαγαν δημοσιογράφοι της

¹⁸ Θανάσης Σκρούμπελος, *Του Μπούκοβι η ομαδάρα...*, εκδ. Τόπος, 2018, σελ. 16.

¹⁹ *Ο.π.* σελ. 15.

²⁰ *Ο.π.* σελ. 17.

με θέμα «Αθλητισμός και 21η Απριλίου». Στο πρώτο δημοσίευμα γίνεται αναφορά στη γνωστή σε όλους σχέση αυταρχικού κράτους και αθλητισμού, «το αυταρχικό κράτος έδωσε οπωσδήποτε μεγάλη σημασία στον αθλητισμό και κυρίως στο ποδόσφαιρο. Αυτό είναι συνηθισμένο φαινόμενο, που παρατηρείται στα ολοκληρωτικά καθεστώτα όλου του κόσμου. Είναι ανάγκη να στραφή το ενδιαφέρον των πολιτών -υπηκόων κατά τους κρατούντες- έξω από τη σφαίρα της πολιτικοκοινωνικοοικονομικής καταστάσεως».²¹ Στα επόμενα φύλλα θα υπάρχουν αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία για το τι συνέβη στο ποδόσφαιρο τα χρόνια της Χούντας, με εμφατικό, πάντα, στοιχείο, τη διαφοροποίηση της εφημερίδας και των συντακτών της από τον κύκλο εκείνων που στάθηκαν συμπαράστατες στο καθεστώς, «ΥΠΗΡΞΑΝ ΟΧΙ ΛΙΓΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ, ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ, ΠΟΥ ΕΔΩΣΑΝ ΤΟ «ΠΑΡΩΝ» ΣΤΟ...ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟ ΤΗΣ 21ης. ΔΕΝ ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΣΠΡΩΓΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΖΩΤΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΔΟΥΛΕΙΑ, ΕΡΓΑΣΘΗΚΑΝ ΣΕ ΕΝΤΥΠΑ ΠΡΟΣΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟΥΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΕΣ. Αναφερόμαστε σ' εκείνους που ΤΑΥΤΙΣΤΗΚΑΝ με την δικτατορία, την ύμνησαν, επαίνεσαν το έργο της κι έκαναν ό,τι μπορούσαν για τη διαστροφή της γνώμης των φιλάθλων [...]». Λίγο πιο κάτω όμως ο συντάκτης του κειμένου θα περιπέσει σε -εσκεμμένη- αντίφαση γράφοντας «[...]η ΟΜΑΔΑ έχει αρκετά στοιχεία και γι'αυτούς τους λιγοστούς έστω δημοσιογράφους και θα αρχίση τη δημοσίευση πολύ σύντομα».²² Σε αυτές πάντως τις γραμμές νομίζω ότι υποκρύπτεται η προσπάθεια να δικαιολογηθεί η επιλογή του Χρήστου Λαμπράκη να μην κλείσει τις εφημερίδες του, με το σκεπτικό ότι θα έχαναν τις δουλειές τους εκατοντάδες εργαζόμενοι.

Ο Νικόλας Σεβαστάκης, μισό αιώνα μετά, σχολιάζοντας την άποψη του Σλαβόι Ζίζεκ περί ευτυχίας:

«...η ευτυχία ως άμεσος στόχος είναι προβληματικός και έχει σκοτεινές πλευρές. Η ευτυχία μεταφράζεται συχνά σε ένα συμβόλαιο κομφορμισμού και αδιαφορίας, έτσι ώστε και η εξουσία να κάνει τη δουλειά της και η κοινωνία να απολαμβάνει ένα μερτικό ασφάλειας και προστασίας. Η ευτυχία [...] μπορεί να είναι σύνθημα μιας δημοκρατίας και κυρίαρχη ιδέα μιας αυταρχικής κυβέρνησης που εξαγοράζει, με κουπόνια φθηνών διακοπών ή εξωτικά κοκτέιλ, την ευδιαθεσία των υπηκόων της»

θα γράψει:

«Σκέφτηκα πόσο καλά ταιριάζει αυτή η ιδέα με τη δική μας εμπειρία της επτάχρονης δικτατορίας. Εκείνη την περίοδο της ελληνικής ιστορίας

²¹ «Τι να θυμηθούμε, τι;», Εφ. ΟΜΑΔΑ, 6/8/1974.

²² Εφ. ΟΜΑΔΑ, 6/8/1974 (σ.σ. Τα κεφαλαία γράμματα είναι του συντάκτη, τα έντονα δικά μου).

εμφανίστηκε στην πιο καθαρή της μορφή η απόσταση που χωρίζει την ατομική ευτυχία από τη δημόσια ελευθερία και την πολιτική αξιοπρέπεια. Χιλιάδες άνθρωποι, άντρες και γυναίκες, γνώρισαν ευτυχισμένες στιγμές και όμορφες εμπειρίες στα πεντακόσια μέτρα από εκεί όπου βασανίζονταν συμπολίτες τους, συχνά γνωστοί τους. Η κοινωνία κάτω από τη δικτατορική κυβέρνηση ήταν ένας συνδυασμός πολιτικής-ιδεολογικής καταπίεσης και νέων ανέσεων, βαρύτητας και ελαφρότητας, κραυγαλέου εθνικιστικού κιτς και οικογενειακών απόλαύσεων που έσμιγαν σε μια αστική πραγματικότητα που άλλαζε».²³

Κι όταν αναφέρει ο Σεβαστάκης 500 μέτρα, δεν ξέρω αν έχει στο μυαλό του την απόσταση που χωρίζει το γήπεδο του ΠΑΟ από το κολαστήριο του ΕΑΤ-ΕΣΑ ή τα ακόμη λιγότερα μέτρα από τις φυλακές Αβέρωφ.

Στην ελληνική περίπτωση είναι άξιο προς διερεύνηση το γεγονός της μεταστροφής των λαϊκών μαζών από ενεργά πολιτικά υποκείμενα, στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '60 και μέχρι λίγες ημέρες πριν από το πραξικόπημα, σε παθητικούς παρατηρητές των μεταβολών που έχουν συμβεί στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις εκλογές του Φεβρουαρίου 1964 το σύνολο των κεντροαριστερών δυνάμεων λαμβάνει συνολικά ένα ποσοστό κοντά στο 65% (Ένωση Κέντρου 52,72%-ΕΔΑ 11,80%). Αν σε αυτό το ποσοστό προσθέσουμε κι ένα όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό ψηφοφόρων της ΕΡΕ και του Κόμματος Προοδευτικών οι οποίοι διέθεταν δημοκρατική συνείδηση και πίστη στον κοινοβουλευτισμό, τότε καταλήγουμε στο εύλογο συμπέρασμα ότι την ημέρα του πραξικοπήματος η ελληνική κοινωνία στη συντριπτική της πλειοψηφία ήταν —με βάση πάντα την εκλογική συμπεριφορά των εκλογών του '64— ενάντια σε κάθε εκτροπή από την κοινοβουλευτική τάξη. Μπορεί στην αρθρογραφία των εφημερίδων και στις κατ'ιδίαν συζητήσεις να αποτελούσε αντικείμενο προβληματισμού ένα τέτοιο ενδεχόμενο (πραξικόπημα), ωστόσο, κυρίαρχη ήταν η άποψη ότι κάθε απόπειρα εκτροπής θα προσέκρουε στην αποφασιστική αντίδραση του ελληνικού λαού. Φευ όμως κάτι τέτοιο δεν συνέβη.

Οι γιγαντιαίες συγκεντρώσεις στο κέντρο της Αθήνας με αφορμή την Ιουλιανή Αποστασία το 1965, τη δολοφονία του Σωτήρη Πέτρουλα, τις προσπάθειες για τη δημιουργία κυβέρνησης Αποστατών-ΕΡΕ, όπως και οι αγώνες της νεολαίας για μαθητικές και φοιτητικές διεκδικήσεις, έχουν παραχωρήσει τη θέση τους στη συλλογική σιωπή και την άρνηση για οποιαδήποτε αντίδραση. Στα μεγάλα αστικά κέντρα οι μόνοι χώροι στους οποίους πραγματώνεται η μαζική συλλογική

²³ Νικόλας Σεβαστάκης, «Ευτυχία, η υπερτιμημένη», περ. *LIFO* 603, (25/4/2019).

συνύπαρξη είναι οι χώροι των γηπέδων. Από εκεί θα ξεκινήσουν και οι πρώτες μαζικές διαδηλώσεις, όχι διαμαρτυρίας, αλλά έξαλλου πανηγυρισμού για διεθνείς επιτυχίες ελληνικών ομάδων είτε στο μπάσκετ (περίπτωση ΑΕΚ) είτε στο ποδόσφαιρο (περίπτωση ΠΑΟ). Ακόμη και την περίοδο που το φοιτητικό κίνημα αρχίζει να αποτελεί την πρωτοπορία του αντιδικτατορικού αγώνα (δεύτερο μισό του 1972 έως και την κατάληψη στο Πολυτεχνείο το 1973) οι εξέδρες των γηπέδων «αναστενάζουν»²⁴ από τις χιλιάδες του κόσμου που συρρέει για να θαυμάσει τα είδωλα της ομάδας του —εγχώρια και «εισαγωγής». Ακόμη και οι προπονήσεις των μεγάλων ομάδων, ειδικά των δύο «Αιωνίων», σε αρκετές περιπτώσεις συγκεντρώνουν μερικές χιλιάδες θεατές.

Η ποδοσφαιροποίηση της καθημερινότητας ενός μεγάλου κομματιού της ελληνικής κοινωνίας συντηρείται και καλλιεργείται έντεχνα από τον πλούσιο σε υποσχέσεις λόγο του Ασλανίδη, που περιλαμβάνει μεγαλεπήβολα σχέδια για κολοσσιαία γήπεδα, αμέτρητα στάδια και κολυμβητήρια, εκσυγχρονισμό και δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων κ.ά., καθώς και παρεμβάσεις που αφορούν σε καθαρά τεχνικά θέματα, όπως προπονητικής, διαιτησίας, αθλητικής δικαιοσύνης. Με λίγα λόγια, διαπιστώνω, έχοντας προηγουμένως φιλτράρει τα δημοσιεύματα του Τύπου ως προς το κομμάτι της υπερβολής που μπορεί να περιέχουν, ότι στο πρόσωπο του οι οπαδοί των ομάδων διακρίνουν έναν «καθημερινό» άνθρωπο ο οποίος από το πόστο του μετατρέπει ένα σχετικώς άνευρο, πολιτικά και κοινωνικά, πεδίο σε μία αλληλοτροφοδοτούμενη επικοινωνιακή σχέση, στην οποία ο μεν αξιωματούχος του καθεστώτος παρέχει την απαραίτητη δόση «άρτου και θεάματος», το δε φιλοθεάμον κοινό την υποστήριξη και την αποθέωση που χρειάζεται για να λειτουργεί το σχήμα. Στην τελική, το «ταμείο» κλείνει πάντοτε με Κέρδος στην πλευρά του καθεστώτος. Το ερώτημα θα παραμένει αιωρούμενο, μαζί με το ενδεχόμενο μιας προβοκατόρικης ή αιρετικής αφετηρίας: Τελικά ήταν ο φόβος, η αδιαφορία, ο συμβιβασμός, η συναίνεση τα στοιχεία που δεν επέτρεψαν στους Έλληνες φιλάθλους και οπαδούς να εκδηλώσουν την όποια δημοκρατική τους ευαισθησία στα γήπεδα ή το άθλημα λειτούργησε όντως σαν όπιο που την

²⁴ Ο στίχος του Διονύση Σαββόπουλου «στα γήπεδα η Ελλάδα αναστενάζει» έχει γραφτεί ένα χρόνο πριν το πραξικόπημα, το 1966, όταν παρατηρείται μία κάμψη στο νεολαϊστικό κίνημα στους χώρους των πανεπιστημίων, αλλά και συνολικά η πολιτική δυναμική που εκδηλώθηκε στους δρόμους, ειδικά το 1965, δείχνει να έχει χάσει μέρος από την αρχική της ορμή. Τώρα, αν το ενδιαφέρον όλων αυτών των συλλογικών υποκειμένων στράφηκε στην ανέμελη ιδιωτέυση, μέσα στην οποία περιλαμβάνετε και το ποδόσφαιρο, είναι κάτι που δεν μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά. Πάντως, και μόνη η αναφορά του χώρου σε στίχο τραγουδιού, δηλώνει μια όχι επινοημένη, ποιητική αδεία, πραγματικότητα.

κατέστειλε και διέβρωσε την πολιτική τους συνείδηση, ώστε να αντιμετωπίζουν τη Χούντα σαν μια ιδιότυπη κανονικότητα, με αρκετές μάλιστα, υπερέχουσες του κοινοβουλευτισμού, αρετές; Θα ήταν, βέβαια, μεγάλη παράλειψη να μη σχολιαστεί και η στάση που κράτησαν κατά τη διάρκεια της Χούντας οι αθλητές, των ομαδικών αθλημάτων και του στίβου. Πλην ελαχίστων εξαιρέσεων (Τ. Βασιλείου,²⁵ Φ. Μπαλόπουλος,²⁶ Β. Μποτίνος, Ρ. Αργυρούδης και πιθανώς κάποιοι ακόμη που μου διαφεύγουν), δεν έδειξαν να αντιλαμβάνονται το ρόλο που έπαιζαν, όταν συγχρωτίζονταν με τις προσωπικότητες του καθεστώτος (αγκαλιές και φιλιά στην περίπτωση επιτυχιών, βραβεύσεις, συνεστιάσεις, επισκέψεις στα υπουργεία ακόμα και στο σπίτι του Παπαδόπουλου).²⁷ Όπως θα πει και ο Γιώργος Κούδας πολλά χρόνια αργότερα «...Στο χώρο του ποδοσφαίρου πάντα επενδύονταν πολιτικά

²⁵ Απόσπασμα από συνέντευξη του Τ. Βασιλείου (1938-2018) στο δημοσιογράφο της εφημερίδας «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ» Παναγιώτη Γιαλό:

- Τελικά τι συνέβη κατά τη διετία 1968-70 ; Έχουν ακουστεί πολλά για την περίοδο εκείνη.

-Η Χούντα είχε στείλει τον πατέρα μου στη Γυάρο, εξορία, γιατί εμείς εδώ στη Νίκαια ήμασταν σχεδόν όλοι αριστεροί. Μία μέρα λοιπόν, παίρνω τηλέφωνο τον κ.Πετρόπουλο, τον τότε προπονητή της Εθνικής μας, μιας και ήμουν μέλος της από το 1960, και του δηλώνω ότι σταματάω από την Εθνική ομάδα σαν ένδειξη διαμαρτυρίας για τον πατέρα μου. Από εκεί και πέρα η Χούντα άσκησε πιέσεις ώστε να μην παίζω με την ΑΕΚ. Ήμουν, για να καταλάβετε, στο ρόστερ της ΑΕΚ για δυο χρόνια χωρίς να παίζω. Οι φίλαθλοι της ΑΕΚ όταν έβλεπαν ότι δεν ήμουν στην ενδεκάδα «έσπαγαν» τα κάγκελα του γηπέδου Ν.Φιλαδέλφειας. Θυμάμαι, όταν έπαιζα καμιά φορά στο τέλος με σήκωναν στους ώμους τους από την αγάπη τους. Έτσι το καλοκαίρι του 1970 αναγκάστηκα να φύγω από την ομάδα μου.

<http://koinoniki.gr/2014/06/tasos-vasiliou-i-chounta-mou-ekopse-tin-bala/6/6/2014>.

²⁶ «Στις 11 Ιουνίου 1969, η Παναχαϊκή υποδέχεται την ΑΕΚ σε αγώνα για το Κύπελλο Ελλάδας και μετά από ρεσιτάλ ατυχίας των Ενωσιτών την αποκλείει νικώντας την με 4-2. Ο αποκλεισμός αυτός δίνει το έναυσμα και την αφορμή που έψαχνε από καιρό, το τότε δικτατορικό καθεστώς, να απομακρύνει δια του Επιτρόπου του από την ΑΕΚ το, ανεπιθύμητο για τις αριστερές πολιτικές πεποιθήσεις του, δίδυμο των Μπαλόπουλου – Βασιλείου. Ο Φώτης Μπαλόπουλος αρνούμενος να μεταγραφεί και υπεραμυνόμενος της αθωότητας του στην όποια χαλκευμένη κατηγορία του αποδίδεται, μπαίνει σε αγωνιστική “καραντίνα” και μένει εκτός δράσης μέχρι το καλοκαίρι του 1970 οπότε και μεταγράφεται στον Βύζαντα Μεγάρων. Το “κυνηγητό” από τα όργανα του στρατοκρατικού καθεστώτος δεν θα σταματήσει και τα 2 χρόνια στα Μέγαρα θα περάσουν με αρκετές τιμωρίες, αποκλεισμούς και αποχή από την ενεργό δράση. Το καλοκαίρι του 1972 ο Μπαλόπουλος θα βρει νέα ποδοσφαιρική “στέγη” στον Ατρόμητο Περιστερίου που μόλις έχει ανεβεί στην Α’ Εθνική και παρά τον υποβιβασμό της ομάδας και πάλι στο τέλος της σαιζόν, θα μείνει στην Ιστορία η συγκλονιστική ή εμφάνιση του απέναντι στην αγαπημένη του ΑΕΚ στις 21/5/1973 στο Περιστέρι, όταν βγάζοντας όλα τα απωθημένα συναισθήματα του για την άδικη απομάκρυνση του από την Ένωση, θα σταματήσει σχεδόν μόνος του την Κιτρινόμαυρη επίθεση και θα επιτρέψει στον Ατρόμητο να φύγει από το γήπεδο νικητής με 1-0». <http://www.kitrinomanvros.gr/aekpedia/2015/05/23/φώτης-μπαλόπουλος/>

²⁷ Ένα χρόνο νωρίτερα, είναι η ομάδα της ΑΕΚ που σύσσωμη επισκέπτεται τον Παπαδόπουλο για να λάβει συγχαρητήρια, μάλλον, για τα δύο ντέρμπι με Ολυμπιακό και ΠΑΟ που κέρδισε τις δύο προηγούμενες εβδομάδες: «Ο Πρόεδρος της Εθνικής Κυβερνήσεως κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, εδέχθη αργά χθες την νύκτα εις την οικίαν του και συνεχάρη τους ποδοσφαιριστάς της ΑΕΚ. [...] Κατά τη διάρκεια της παραμονής των, ο κ. Πρωθυπουργός, συνωμίλησε εγκαρδιότατα μαζί των και τους ετόνισε μεταξύ άλλων ότι “Ο αθλητισμός, που μέχρι πρότινος δεν ενδιέφερε τας εκάστοτε κυβερνήσεις, αποτελεί κύριον μέλημα της Εθνικής Κυβερνήσεως...”. Επίσης ο κ. Πρωθυπουργός, επέδειξε ζωηρόν ενδιαφέρον, δια την εργασίαν ενός εκάστου των ποδοσφαιριστών [...]». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 19/2/1970.

συμφέροντα, αλλά στους κύκλους των ποδοσφαιριστών, πλην εξαιρέσεων, δεν γίνονταν πολλές πολιτικές συζητήσεις. Εγώ ανήκα στις εξαιρέσεις που, ενώ δεν είχα ενεργό ανάμειξη στα πολιτικά, αφού ήταν ούτως ή άλλως εποχές αυταρχισμού και περιορισμένων ελευθεριών, εν τούτοις όμως διάβαζα, άκουγα και ενημερωνόμουν...».²⁸ Ακόμη και σε ομάδες μικρότερων κατηγοριών (αστικών κέντρων και επαρχίας), που παρόλα αυτά αποτελούσαν κομμάτι των τοπικών κοινωνιών και συμβόλιζαν μια τοπική αθλητική ιδιαιτερότητα, θα συναντήσουμε συμπεριφορές ποδοσφαιριστών που αν μη τι άλλο αποκάλυπταν μία ελαφρότητα ως προς το μήνυμα που εξέπεμπαν στους φιλάθλους και οπαδούς. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι περίφημοι «πέντε» του Εργοτέλη των οποίων η μεταγραφή στον ΟΦΗ δίχασε τον κρητικό λαό.²⁹

Επιβεβαιωτικό της κατάστασης που επικρατούσε στο χώρο των Ελλήνων ποδοσφαιριστών, ως προς την πολιτική τους τοποθέτηση ή αντίληψη του τι είχε συμβεί στη χώρα το 1967 και μετά, αποτελούν οι δηλώσεις του παλαίμαχου ποδοσφαιριστή του Ολυμπιακού Ρομαίν Αργυρούδη, 40 χρόνια μετά τη φυγή του από την Ελλάδα:

²⁸ Κώστας Μπλιάτσας, *Γιώργος Κούδας, ..., ό.π.*, σελ.205.

²⁹ Τα μέλη του ποδοσφαιρικού σωματείου του Ηρακλείου Κρήτης «ΕΡΓΟΤΕΛΗΣ» είχαν στα-μπαριστεί από το καθεστώς ως αριστερών πεποιθήσεων λόγω της παραχώρησης του γηπέδου της ομάδας στο Μίκη Θεοδωράκη, για να πραγματοποιήσει συναυλία το καλοκαίρι του 1966(6/8/1966) που οργάνωσε ο Σύλλογος Κρητών Φοιτητών:

«Για τη συναυλία, ο τότε εκπρόσωπος του Συλλόγου Κρητών Σπουδαστών που την οργάνωσε, Γιώργος Ζεβελάκης (γεωπόνος σήμερα), θυμάται: «Όσοι γνωρίζουν τις πολιτικές συνθήκες της εποχής, καταλαβαίνουν ότι είχαμε φοβερές δυσκολίες για να βρούμε χώρο. Στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας οι συναυλίες του Μίκη είτε αναβάλλονταν είτε διακόπτονταν λόγω επεισοδίων που προκαλούσαν ακροδεξιά στοιχεία. Ο Εργοτέλης μάς αντιμετώπισε θετικά και σε αυτό ίσως βοήθησε το ότι ο αδελφός μου, Μιχάλης Ζεβελάκης, ήταν παίκτης της ομάδας. Η διοίκηση του Εργοτέλη δέχτηκε πολλές απειλές από τοπικά στελέχη της κυβέρνησης των αποστατών και τον ίδιο τον νομάρχη, αλλά άντεξε. Θα το πληρώσετε ακριβιά, ωρυτόαν ο νομάρχης. Όμως η συναυλία έγινε και σημείωσε τεράστια επιτυχία και να σας πω χαρακτηριστικά ότι εισιτήρια πουλούσαν μέχρι και... αστυνομικοί της τουριστικής αστυνομίας». Με τον ερχομό της Χούντας, το καλοκαίρι του 1967, και με διάφορα νομοθετικά τερτίπια ο «ΕΡΓΟΤΕΛΗΣ» υποβιβάζεται στην ερασιτεχνική κατηγορία, για να μείνει μόνη εκπρόσωπος του νομού στη Β' Εθνική ο ΟΦΗ και παράλληλα δίνεται η δυνατότητα στον ΟΦΗ να πάρει όσους παίκτες θέλει από την υποβιβασθείσα ομάδα ακόμη και ερήμην της διοικήσεως της. «[...] Ετσι, ο ΟΦΗ επωφελήθηκε και δελέασε τους Δ. Παπαδόπουλο (μεγάλο ταλέντο τότε, που αναδείχτηκε αργότερα πρώτος σκόρερ του ΟΦΗ σε Β' και Α' Εθνική), Σκανδαλάκη, Σταυρουλάκη, Θεοδωράκη, Ζουράρη.[...]. «Είναι γεγονός ότι οι άνθρωποι του ΟΦΗ μάς κρύβανε, στα χωριά Καμάρες, Βορίζα, στην περιοχή της Ιεράπετρας και δεν θυμάμαι πού αλλού. Μας κρύβανε για να μη μας βρουν οι Εργοτελίτες, γιατί αν παίζαμε ένα ματς με τον Εργοτέλη στο τοπικό, η μετεγγραφή ήταν άκυρη», μας λέει ένας από τους «πέντε», ο Μανώλης Σταυρουλάκης και προσθέτει: «Στον ΟΦΗ δεν πήγε κανένας μας με το ζόρι. Εμένα ας πούμε ο Εργοτέλης μού χρωστούσε 26.000 δραχμές, όλο το ποσό που έπρεπε να πάρω στη Β' Εθνική. Ήλθαν και με βρήκαν και τους λέω: Δώστε μου τα λεφτά και γυρίζω, δεν μου τα έδωσαν και πήγα στον ΟΦΗ». Μανώλης Δανδουλάκης, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=36820,21/4/2009>.

« Ο Ρομέν Αργυρούδης μίλησε στη "SportDay" για το πέρασμά του από τον Ολυμπιακό, τονίζοντας πως η αποχώρησή του από την ομάδα του Πειραιά έγινε για πολιτικούς λόγους. «[...] Έφυγα για πολιτικούς λόγους. Ο Νίκος Γουλιανδρής, όταν τελείωνε το συμβόλαιό μου, μου είχε προτείνει να υπογράψω για πάντα. Για να μείνω στην Ελλάδα όμως έπρεπε να δηλώσω, να δώσω μία συνέντευξη και να πω ότι η κυβέρνηση της Ελλάδας είναι καλή. Είμαι ελεύθερος άνθρωπος και δημοκράτης και δεν θα το έκανα ποτέ. Αν δεν έλεγα αυτό το πράγμα, τότε δεν θα έμενα στην Ελλάδα. Δεν το ήθελα όμως αυτό. Ήξερα ότι με παρακολουθούσαν ασφαλίτες στην Αθήνα. Δεν είχα τηλέφωνο, αλλά παρακολουθούσαν το ταχυδρομείο μου. Άνοιγαν τα γράμματά μου. [...] **Οι συμπαίκτες μου δεν ήξεραν τι γινόταν στην Ελλάδα γιατί υπήρχε προπαγάνδα. Δεν έγραφαν τίποτα οι εφημερίδες για τη χούντα. Έλεγα στους συμπαίκτες μου, στον φίλο μου τον Γιάννη Γκαϊτατζή, ότι θα του φέρω εφημερίδες από τη Γαλλία για να δει τι πραγματικά συμβαίνει στη χώρα του. Στη Γαλλία έγραφαν για τη δικτατορία.[...]**».³⁰

Για τον Αργυρούδη και τη φυγή του από την Ελλάδα θα αναφερθώ σε επόμενο κεφάλαιο, καθώς αποτελεί μια μνημειώδη περίπτωση παρέμβασης σε εσωτερικά ομάδας του βεληνεκούς του Ολυμπιακού και, μάλιστα, για παίκτη ο οποίος αντιμετωπιζόταν με εκδηλώσεις λατρείας από τους πολυπληθείς οπαδούς του. Βέβαια, η προαναφερθείσα υπόθεση δεν υποβαθμίζει τις άλλες παρεμβάσεις των ανθρώπων της Χούντας σε μικρότερες ομάδες όπως ο Παναιγιάλειος, η Θύελλα Πατρών, η Καλλιθέα, ο Αστέρας Ζωγράφου,³¹ η Ιωνία Χανίων, ο Αστέρας Τρίπολης, ο Διαγόρας Ρόδου, κ.ά., με τις οποίες προσπαθούσαν να ποδηγετήσουν τις οπαδικές προτιμήσεις ή να τιμωρήσουν τον όποιο προοδευτικό-αριστερό ή κεντροαριστερό χαρακτήρα διέκριναν στο παρελθόν και το παρόν των ομάδων. Ειδικά την περίοδο της θητείας Ασλανίδη στη ΓΓΑ οι παρεμβάσεις αυτές θα αποτελούν πολύ σύνηθες φαινόμενο, το οποίο θα εξασθενήσει με την αποχώρησή του. Παρ' όλα αυτά θα

³⁰ <https://www.contra.gr/Soccer/Hellas /Superleague/ olympiacos /argyroudhs-efyga-giapoliti-kous-logos.2528369.html> (Τα έντονα γράμματα είναι δικά μου).

³¹ « Η «Νέα τάξη πραγμάτων» που ονειρευόταν ο κ. Κ. Ασλανίδης, δεν περιωρίσθηκε μόνο στο χώ-ρο των μεγάλων συλλόγων, αλλά -δυστυχώς- επεξετάθη και στη βάση: στα ερασιτεχνικά σωματεία. Το σκάνδαλο του αποκλεισμού του Αστέρα Ζωγράφου από τη Β' Εθνική Κατηγορία, όπου ο αθηναϊκός σύλλογος δικαιούτο μια θέση, είναι μία από τις γνωστές αυθαιρεσίες, αλλά συζητήθηκε σε περιορισμένο χώρο. Την ιστορία μας θυμίζει ο κ. Χαράλαμπος Κανδρής, που το 1967, ήταν μέλος του Δ.Σ. του Αστέρα: «Εκείνη την εποχή ο Αστέρας Ζωγράφου είχε αναδειχθεί πρωταθλητής της Γ' Εθνικής κατηγορίας, αφού χρειάστηκε να δώσει μια σειρά από σκληρούς αγώνες κατατάξεως με την Πρέβεζα, τον Παναιτωλικό κ.ά. Τους δικαίους πανηγυρισμούς των παικτών και οπαδών μας διέκοψε ετσιθελικά ο κ. Ασλανίδης, που αποφάσισε να μη προβιβασθεί ο σύλλογος με το πρόσχημα ότι, για λόγους οικονομίας, τα σωματεία της Β' Εθνικής θα ελαττώνονταν». Επρόκειτο για κατάφωρη αδικία αφού η απόφαση ήταν αντίθετη με την προκήρυξη του πρωταθλήματος και αφού η μείωση του αριθμού των σωματείων μπορούσε να γίνει χωρίς να μείνει εκτός νυμφώνος ο Αστέρας. Ο κ. Κανδρής λέει σχετικά: «Επισκεφθήκαμε τον κ. Ασλανίδη και διαμαρτυρηθήκαμε γι' αυτήν την ακατανόητη απόφασή του. Στο γραφείο του μάθαμε την αιτία του αποκλεισμού μας. Μου είπε επί λέξει: "Να είσατε κι ευχαριστημένοι, που δεν σας διαλύω. Είσατε κεντροαριστερό σωματείο"!». Εφ. ΟΜΑΔΑ, 27/8/1974.

αφήσει ένα ανεξίτηλο σημάδι στα ποδοσφαιρικά πράγματα και σε μεγάλο βαθμό θα επιτείνει την κακοδαιμονία που χαρακτήριζε το χώρο του ποδοσφαίρου από παλιά, μετατρέποντας την ήπιας μορφής διαπλοκή των αθλητικών παραγόντων με την πολιτική εξουσία σε καθεστώς που θα το ακολουθεί μέχρι τις ημέρες μας.

1. Στιγμιότυπα μιας ιδιότυπης σχέση

1.1. Τα πρώτα βήματα

Θεωρώ τεκμηριωμένη ιστορικά —κάτι που συνοπτικά προσπάθησα να δείξω στην Εισαγωγή— την επιλογή των αυταρχικών καθεστώτων να χρησιμοποιούν τις αθλητικές δραστηριότητες ως μέσο δια του οποίου θα κτίσουν ένα προφίλ λαϊκό και στους «κοινωνικά καθυστερημένους»³² αρεστό, προσπαθώντας να αμβλύνουν τα δυναστευτικά τους χαρακτηριστικά. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και τα Παγκόσμια Κύπελλα ποδοσφαίρου σε διεθνές, και τα εθνικά πρωταθλήματα στίβου και ομαδικών αθλημάτων (ποδόσφαιρο, μπάσκετ) σε εγχώριο επίπεδο, γίνονται τα πεδία στα οποία διεξάγεται ο μεγάλος αγώνας της πολιτικής νομιμοποίησης του εκάστοτε αυταρχισμού. Στον 20ο αιώνα, όπως προανέφερα, θα συναντήσουμε τρανταχτές περιπτώσεις που επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή (φασιστική Ιταλία, ναζιστική Γερμανία, χούντα της Αργεντινής, χώρες «υπαρκτού σοσιαλισμού» με προεξάρχουσα την Ανατ.Γερμανία και άλλες ήσσονος σημασίας) και στις οποίες θα συμπεριλάβω και αυτήν της ελληνικής Δικτατορίας των συνταγματαρχών 1967-1974.

Σχεδόν με την επικράτηση του πραξικοπήματος, θα τεθεί από τους δικτάτορες σε εφαρμογή το σχέδιο για τον πλήρη έλεγχο του αθλητικού χώρου και της συνακόλουθης εκμετάλλευσής του για την αποκόμιση πολιτικών ωφελημάτων. Στην προσπάθεια αυτή πρωταγωνιστικό ρόλο θα παίξει ο αντισυνταγματάρχης των Δυνάμεων Καταδρομών Κωνσταντίνος Ασλανίδης.³³

³² Χαρακτηρισμός του συγγραφέα και ψυχιάτρου Αρ.Νικολαΐδη σε συνέντευξή τους τον Μελέτη Μελετόπουλο που αφορούσε αυτούς που δείχνουν ανοχή σε μια δικτατορία, εν προκειμένω, στην ελληνική. Μελετόπουλου Μελέτη, *Η δικτατορία των συνταγματαρχών, Κοινωνία, Ιδεολογία, οικονομία*, εκδ.Παπαζήση, ΑΘΗΝΑ 1996, σελ.110.

³³ Λίγες πηγές μας δίνουν ελάχιστα βιογραφικά στοιχεία για τον Ασλανίδη. Η πρώτη είναι το επίτομο λεξικό του Παπύρου, στο οποίο διαβάζουμε:«Ασλανίδης Κωνσταντίνος Γεν.Γραμματεύς Αθλητισμού(γ.1918, εις ΚΠολιν). Συνταγματάρχης ε.α., απόφοιτος Ανωτ. Σχολής Πολέμου και καθηγητής αυτής, ανέλαβε Γενικός Γραμματεύς Αθλητισμού και πρόεδρος ΟΠΑΠ (1967), Πρόεδρος Φιλίππου Ενώσεως (1968)» (Επίτομον πλήρες εγκυκλοπαιδικόν και ερμηνευτικόν λεξικόν της ελληνικής γλώσσης, Εκδ.Πάπυρος, 1972, σελ.132). Η δεύτερη πηγή είναι η έρευνα που διεξήγαγαν δημοσιογράφοι της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ και δημοσιεύεται στην εφημερίδα σε συνέχειες τον Ιούλιο 1975. Αντικείμενό της είναι η ζωή και η εξέλιξη των «μεγάλων της Χούντας» όπως τους αποκαλούν, και εννοούν τους Παπαδόπουλο, Παττακό, Μακαρέζο, Λαδά, Ζωιτάκη και Ασλανίδη. Από αυτήν την έρευνα προκύπτουν οι εξής πληροφορίες, για τις οποίες πρέπει να σημειώσω ότι δεν αναφέρονται οι πηγές πληροφόρησης : Το αρχικό του όνομα ήταν Κωνσταντίνος Σφέτσιος του Αλεξάνδρου(;) και γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1917. Η μητέρα του, Δέσποινα Γαλάνη, υπηρέτρια σε πλούσια σπίτια, επιστρέφει στον Πολύγυρο Χαλκιδικής κουβαλώντας μαζί της τον (αγνωστού πατρός) μικρό Κωνσταντίνο. Παντρεύεται τον Αλέξανδρο Σφέτσιο εργοδηγό στα μεταλλεία της Χαλκιδικής ο οποίος **δίνει το επίθετό του στο παιδί της συζύγου του. Ο γάμος όμως αυτός δεν φαίνεται να ευδοκίμησε**, κι έτσι η Γαλάνη θα ξαναπαντρευτεί κάποιον Ασλανίδη για τον οποίον η έρευνα δεν αναφέρει οποιοδήποτε πληροφοριακό στοιχείο. Το 1936 ο Ασλανίδης μυείται από τον γυμνασιάρχη του στην ΟΚΝΕ. Την ίδια χρονιά συλλαμβάνεται, σύντομα αφήνεται ελεύθερος και, κατά τους ρεπόρτερ, αρχίζει να έχει επαφές με τον κρατικό μηχανισμό ασφαλείας. Δεν αναφέρονται σπουδές στη Σχολή Ευελπίδων, παρά μόνο ότι το 1945 επιστρέφει από τη Μέση Ανατολή με το βαθμό του λοχαγού (Σε

Πριν, όμως, από την τοποθέτησή του θα επικρατήσει ένα αλαλούμ σχετικά με το πότε θα ξαναρχίσουν τα ποδοσφαιρικά πρωταθλήματα, δείγμα, πιστεύω του αισθήματος ανασφάλειας που τους δημιουργούσαν τα γεμάτα με ανώνυμο πλήθος γήπεδα. Έτσι η επικράτηση του πραξικοπήματος την Παρασκευή 21/4/1967 και η επιβολή του στρατιωτικού νόμου οδηγεί μοιραία στη ματαίωση των προγραμματισμένων αγώνων της 26ης αγωνιστικής που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν την Κυριακή 23/4/1967. Στα φύλλα των εφημερίδων που θα κυκλοφορήσουν τη Δευτέρα 24/4 γίνεται αναφορά για διεξαγωγή τους την Τετάρτη 26/4/1967.³⁴

Ούτε όμως αυτή την ημερομηνία θα διεξαχθούν αγώνες. Την επομένη της προγραμματισμένης πραγματοποίησης τους, δημοσιοποιείται προκήρυξη του νέου αρχηγού ΓΕΣ αντιστράτηγου Οδ.Αγγελή με την οποία, και «επί τη βάσει του ψηφίσματος ΔΞΘ/1912 Περί Καταστάσεως Πολιορκίας», αποφασίζει και διατάσσει μεταξύ άλλων «την απαγόρευσιν καθ' άπασαν την επικράτειαν: 1) Τας ποδοσφαιρικάς εν γένει συναντήσεις μέχρι νεωτέρας διαταγής [...]».³⁵

Ακολουθεί τις επόμενες ημέρες ένα σερί ανακοινώσεων και διαψεύσεων των ανακοινώσεων σχετικά με την έναρξη του πρωταθλήματος με πιο χαρακτηριστική την ανακοίνωση του υπουργού Προεδρίας Γ.Παπαδόπουλου, ο οποίος μετά τη συνάντησή που είχε με τον πρόεδρο της ΕΠΟ, δίνει εντολή για έναρξη στις 7/5.³⁶

συνέντευξή του στον Αλέκο Λιδωρίκη λίγες μέρες πριν από το Γουέμπλεϊ θα αναφερθεί στην περίοδο της Μέσης Ανατολής λέγοντας: «Τα χρόνια, εν τω μεταξύ, πέρασαν και βρέθηκαν στη Μέση Ανατολή. Μεγάλες και πικρές ημέρες. Υπηρετούσα το όνειρο της απελευθερώσεως κι εγώ. Αλεξιπτωτιστής, αναρριχητής, εκπαιδευτής αναρριχήσεων, στο Ράμα Ντέιβι έπειτα εκπαιδευτής αλεξιπτωτιστών του Ιερού Λόχου». Εφημ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*. 25/5/1971) . Θα παντρευτεί δύο φορές. Στη συνωμοσία θα τον μυήσει μάλλον ο Λαδάς το διάστημα μεταξύ 1961-65. « Η ανατομία των μεγάλων τής Χούντας», Εφ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 31/7 & 1/8-1975- Ο Μελέτης Η. Μελετόπουλος στο έργο του *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών, Κοινωνία, Ιδεολογία, οικονομία*, στον πίνακα με την κοινωνική κατανομή του Στρατιωτικού προσωπικού(αναφέρεται στους 15 πρωταιτίους του πραξικοπήματος, ανάμεσα στους οποίους συμπεριλαμβάνει τον Ασλανίδη) στην στήλη που αναφέρεται στην κοινωνική ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ τους (αστική, μικροαστική, αγροτική, κ.ά) στον Ασλανίδη σημειώνει ΑΓΝΩΣΤΗ, όπως και στην επόμενη στήλη με ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΡΟΣ ξανά δηλώνεται ΑΓΝΩΣΤΟ. Από τα 15, λοιπόν, βασικά πρόσωπα του απριλιανού κινήματος ο Ασλανίδης είναι ο μόνος για τον οποίο δεν υπάρχουν βιογραφικές αναφορές. Ίσως η αποσιώπησή τους να κρύβει κάποια μυστικά που μόνο ο ίδιος θα ήθελε να γνωρίζει. Μελετόπουλου, *Η Δικτατορία...ό.π.*, σελ.52- Ο ίδιος, ίσως τη μόνη φορά που θα κάνει αναφορά στην καταγωγή του, στα εγκαίνια του κλειστού γυμναστηρίου της Νίκαιας θα πει: «Γνωρίζω ότι η Νίκαια κατοικείται από πρόσφυγες. Και η δική μου η καταγωγή είναι προσφυγική». Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 11/5/1970.

³⁴ «Συνεχίζεται μεθαύριον με 8 αγώνες το πρωτάθλημα εθνικής κατηγορίας», Εφ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, 24/4/1967.

³⁵ Επρόκειτο για μία γενική απαγόρευση η οποία, κανονικά, θα έπρεπε να έχει εκδοθεί νωρίτερα. Δείγμα και αυτό της σύγχυσης που επικρατούσε τα πρώτα εικοσιτετράωρα στις τάξεις των πραξικοπηματιών και του πόσο εύθραυστη ήταν η εξουσία τους. Κάτι που δεν μπόρεσαν οι νόμιμοι εκπρόσωποι πολιτικής και ενόπλων δυνάμεων να εκμεταλλευθούν. Εφ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, 27/4/1967.

³⁶ «Το πρωτάθλημα θα συνεχιστεί κανονικά μέχρι της λήξεως του», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 28/4/1967.

Εκτιμώ ότι ήταν προφανής ο λόγος της απαγόρευσης όσο και των συνεχών αναβολών, που δεν είναι άλλος από το φόβο, οι συγκεντρώσεις των φιλάθλων στα γήπεδα να μετατραπούν σε αντιδικτατορικές συγκεντρώσεις. Γι' αυτό και όταν αίρονται από τον Αγγελή οι απαγορεύσεις που ο ίδιος είχε επιβάλλει στις 26/4/1967, η προκήρυξη της άρσης περιέχει νέες απαγορεύσεις σχετικές με την πραγματοποίηση των αθλητικών εκδηλώσεων και τη συμπεριφορά των φιλάθλων.³⁷

Ο φόβος αυτός, εκ τω υστέρων, θα μπορούσε να θεωρηθεί υπερβολικός, καθώς η επανέναρξη του πρωταθλήματος στις 21/5, τελικά, χαρακτηρίζεται από μια κανονικότητα ανάλογη της «προεπαναστατικής» περιόδου. Μάλιστα, η εφ. *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ* θα υπερακοντίσει σε πολιτικό κυνισμό γράφοντας: «Άπαντες οι αγώνες παρουσιάζουν ενδιαφέρον, αναμένεται δε ότι η ανάπαυλα της διακοπής εχρησιμοποιήθη υπό των συλλόγων επωφελώς, ώστε οι φίλαθλοι, οι οποίοι, διψασμένοι να παρακολουθήσουν τας αγαπημένας των ομάδας, θα κατακλύσουν τα γήπεδα, να απολαύσουν πραγματικόν ποδόσφαιρον, βελτιωμένης ποιότητας».³⁸

Τι να πρωτοθαυμάσει κανείς σε αυτό το μικρό, αλλά τόσο περιεκτικό σε δημοσιογραφικό και πολιτικό αμοραλισμό (και δεν ήταν το μόνο) κείμενο, που ούτε λίγο ούτε πολύ θεωρεί ότι η κατάλυση του πολιτεύματος, οι συλλήψεις (ήδη γνωστές), οι εξορίες (έχουν ήδη αναγγελθεί από το καθεστώς), οι δολοφονίες (μονοψήφιος στον αλλά δεν παύουν να είναι δολοφονίες) δεν συνιστούν πρόβλημα στο να απολαύσει ο οπαδός την αγαπημένη του ομάδα, η οποία ξεκούραστη, από την αναπάντεχη ανάπαυλα, είναι έτοιμη να αποδώσει ποιοτικότερο ποδόσφαιρο.

Ένα μήνα μετά το πραξικόπημα όλα δείχνουν να κυλούν αναπάντεχα ευνοϊκά για τους πραξικοπηματίες. Δεν υπάρχει καμία αναφορά για σοβαρή αντιδικτατορική δράση. Ούτε στον Τύπο ούτε σε μαρτυρίες καταγράφεται κάτι σχετικό. Κάτι

³⁷ Με προκήρυξη του αρχηγού ΓΕΣ Ο.Αγγελή που δημοσιεύεται στις 7/5/1967 αίρεται η απαγόρευση για πάσης φύσεως αθλητικές συναντήσεις με τις παρακάτω απαγορεύσεις: « [...] ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝ: 1. Τας πάσης φύσεως πολιτικές εκδηλώσεις κατά τας ως άνω συναντήσεις πας δε παρεκτρεπόμενος θα διώκεται κατά νόμον. 2. Την εκτόξευσιν κροτίδων ή πυροτεχνημάτων ως και πάσης φύσεως αντικειμένων προς δε και την χρήσιν θορυβοποιών μηχανημάτων. 3. Την αγοράν και πώλησιν εισιτηρίων εις τιμήν ανωτέραν της αναγραφόμενης εν τω εισιτηρίω. 4. Επινικεύουσ εκδηλώσεις είτε πεζή είτε επί οχημάτων. Η αποχώρησις των θεατών εκ των γηπέδων θα γίνεται ησύχως. 5. Κανόνες δημοσίας και αθλητικής τάξεως ισχύοντες μέχρι τούδε θα εφαρμόζονται πιστώς. 6. Οι παραβάται των ανωτέρω απαγορευτικών διατάξεων, ως και των Αστυνομικών ή άλλων ποινικών διατάξεων των αφορωσών στην τέλεσιν των αγώνων, θα παραπέμπονται εις τα Έκτακτα Στρατοδικεία. Εν Αθήναις τη 5 Μαΐου 1967, ΑΓΓΕΛΗΣ ΟΔΥΣΣΕΥΣ, Αντιστράτηγος, Α/ΓΕΣ». Στο ίδιο φύλλο της Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, στις 7/5/1967 υπάρχει η είδηση ότι «Επανήρχισαν χθες αι ιπποδρομίας στο Φαληρικό Δέλτα παρουσία χιλιάδων φιλίππων. Εις όλας τας διαδρομάς συνήφθη πεισματώδης αγών μεταξύ των διαγωνιζομένων ίππων οι δε αποδόσεις υπήρξαν πλούσιες». Με λίγα λόγια οι «αλογομούρηδες» στο τζογάρισμά τους και τα αίματα του Ελή ακόμα νωπά στα δάπεδα του ιπποδρόμου.

³⁸ Εφ. *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*, 21/5/1967.

που θα απειλούσε την εύθραυστη σταθερότητα του καθεστώτος. Η πολιτική έξαψη του προηγούμενου διαστήματος έχει, ως δια μαγείας, εξαφανισθεί. Οι προεκλογικές προετοιμασίες, το κομματικό πάθος δίνουν τη θέση τους σε μια εκκωφαντική σιωπή. Ο φόβος διαχέεται αποτελεσματικά στην κοινωνία και οι ηρωισμοί επαφίενται σε ολιγάριθμους «τρελούς» βομβιστές. Στο πλαίσιο αυτό οι προνομιακοί χώροι για πάσης φύσεως διαμαρτυρία, όπως οι εξέδρες των γηπεδικών χώρων, παραμένουν βουβοί και αμήχανοι. Ακόμη και οι καιρικές συνθήκες δείχνουν να ευνοούν το καθεστώς. Οι καταρρακτώδεις βροχές στη Β. Ελλάδα περιορίζουν κατά πολύ την προσέλευση των φιλάθλων στα γήπεδα.³⁹

Κάτι παρόμοιο θα συμβεί εξίμισι χρόνια αργότερα, την επαύριον των γεγονότων του Πολυτεχνείου, και αφού έχει μεσολαβήσει η ενδοκαθεστωτική αλλαγή. Τα γήπεδα σιωπηλά και ο καιρός σύμμαχος του νέου καθεστώτος. Οι εκτιμήσεις που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί για το ζήτημα αυτό, συγκλίνουν ότι τόσο το 1967 όσο και το 1973 από τις εξέδρες των γηπέδων δεν εκφράστηκε κάποιας μορφής διαμαρτυρία λόγω του μουδιάσματος που προκαλούσαν στο φίλαθλο κοινό τα συγκλονιστικά γεγονότα του πραξικοπήματος και της άγριας καταστολής των φοιτητικών κινητοποιήσεων. Κατά την άποψή μου, οι εκτιμήσεις αυτές προσπαθούν να αιτιολογήσουν για μία ακόμη φορά την απουσία ουσιαστικής και έμπρακτης αντιπολιτευτικής διάθεσης στις τάξεις της ελληνικής κοινωνίας. Θεωρώ ότι ιδανικότερος χώρος, σε καθεστώς καταπίεσης και φόβου, για να εκφράσει κάποιος πολίτης, με σχετική ασφάλεια, τον πολιτικά αντιρρητικό του λόγο είναι η εξέδρα των γηπέδων όπου το πολυπληθές κοινό εγγυάται την ανωνυμία και την φυσική προστασία τού διαμαρτυρόμενου σε περίπτωση που οι δυνάμεις ασφαλείας επεδίωκαν τη σύλληψή του. Και πάντως οι χώροι των εξεδρών ήταν περισσότερο ασφαλείς για τέτοιου είδους ενέργειες από ότι οι εργασιακοί ή οι λοιποί δημόσιοι χώροι (δρόμοι, πλατείες, χώροι διασκέδασης).

Μετά από όλα αυτά η τοποθέτηση του Ασλανίδη στη θέση του Γενικού Γραμματέα Αθλητισμού(ΓΓΑ) στις 12-5-1967 αποτελεί την αφετηρία για μια πενταετία κυριαρχίας του στα αθλητικά πράγματα της χώρας και ειδικότερα στο χώρο του ποδοσφαίρου. Ευθύς μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, με δηλώσεις στον τύπο, αλλά και σε συναντήσεις που έχει με αθλητικούς παράγοντες, δείχνει ξεκάθα-

³⁹ «Αμφότεροι οι αγώνες στη Θεσσαλονίκη διεξήχθησαν υπό ραγδαίαν βροχήν και κατά συνέπειαν παρακολούθησαν αυτούς ελάχιστοι ηρωικοί φίλαθλοι». Εφ. *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*, 21/5/1967.

ρα ότι ο ρόλος του στα αθλητικά δρώμενα θα είναι κάτι παραπάνω από αυτόν του απλού διαχειριστή τους. Να σημειώσω εδώ ότι δεν έχει ψηφισθεί ακόμη ο νέος Αναγκαστικός Νόμος 127 «Περί αναδιοργάνωσης του Εξωσχολικού Αθλητισμού, τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί φιλάθλου ιδιότητας Νόμων και άλλων τινών διατάξεων»⁴⁰ με τον οποίο θεσμοθετείται η απόλυτη εξουσία του ΓΓΑ στον αθλητισμό. Η βιασύνη που σημειώνεται ως προς το να γίνει σαφές ποιος είναι το «αφεντικό» στο χώρο, ίσως να θέλει να προλάβει οποιανδήποτε μορφής αντίδραση είτε των θεσμικών αθλητικών παραγόντων είτε του φίλαθλου κοινού στην νεοδημιουργηθείσα πολιτική κατάσταση. Στην ουσία θα εκφράζει την βαθύτερη και διαρκή ανησυχία των πραξικοπηματιών ότι τα γήπεδα, και γενικότερα οι αθλητικές εγκαταστάσεις, ως μέρη συνάθροισης μεγάλου αριθμού πολιτών δεν μπορούν να ελεγχθούν αποτελεσματικά και θα μπορούσαν να αποτελέσουν εστίες αναταραχής και εκδήλωσης αντικαθεστωτικών αισθημάτων.

Λειτουργώντας συμπληρωματικά αυτός φόβος, θα έρθει να συναντήσει και να δέσει με την τραγελαφική προγονοπληξία της πλειοψηφίας των στελεχών (υψηλόβαθμων και χαμηλόβαθμων) του νέου καθεστώτος που έχει —σε μεγάλο βαθμό— ως σημείο αναφοράς το αθλητικό ιδεώδες της αρχαιοελληνικής εποχής, παραβλέποντας φυσικά τα άλλα χαρακτηριστικά εκείνης της περιόδου που σχετίζονταν με τη λειτουργία των θεσμών της Πολιτείας και των κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτό το περίεργο και πρωτόγονο ιδεολογικό μείγμα μεταφέρει και στον αθλητισμό —μετά από αυτόν της πολιτικής— το αίσθημα της «μεσσιανικής απόστολής» του καθεστώτος (με τον Ασλανίδη, εν προκειμένω, στο ρόλο του Μεσσία), κατακλύζοντας τον με άπειρες υποσχέσεις, απειλές, συνδιαλλαγές και, φυσικά, μεγαλεπήβολα οράματα. Το «νους υγιής εν σώματι υγιεί» ταιριάζει απόλυτα στη δημιουργηθείσα πολιτική πραγματικότητα του καθεστώτος της 21ης Απριλίου, αφού, εκτός του αθλητικού συμφραζόμενου, εμπεριέχει και το τόσο αγαπητό στους επίδοξους «ιατρούς του έθνους» ιατρικό-θεραπευτικό στοιχείο.⁴¹

⁴⁰ ΦΕΚ 128, 31-8-1967, Τ. Α'.

⁴¹ Εκτός του γνωστού παραληρηματικού λόγου του Γ.Παπαδόπουλου στη συνέντευξη προς τους ξένους και Έλληνες δημοσιογράφους την 27/4/1967 με τους περί εγχειρήσεων, προσδέσεων, γύψων και αποθεραπειών μεταφορικούς εξωραϊσμούς της κατάλυσης του Συντάγματος, είναι η σειρά του Κ.Ασλανίδη να υποδυθεί τον γιατρό δηλώνοντας μετά την πρώτη σύσκεψη που είχε στην ΕΠΟ με την ηγεσία της και τους Προέδρους των ποδοσφαιρικών ομάδων της Α' Εθνικής: «Δεν θα προβώ σήμερα εις την εξαγγελίαν ριζικών μέτρων τα οποία θα λάβω επί του ελληνικού αθλητισμού, ως προ ημερών είχαν αναγγείλη. Και τούτο διότι τυπικώς δεν είμαι ακόμη έτοιμος.[...] Κατά την συζήτησιν που προηγήθη, επεσημάνθησαν αι ασθένειαι από τας οποίας πάσχει το άθλημα. Γνωρίζω το φάρμακον το οποίον θα τας θεραπεύση, αλλά επί του παρόντος θα μου επιτρέψετε να μην ανακοινώσω ποιο είναι αυτό. Πολύ σύντομα όμως θα σας το γνωστοποιήσω». «Θα ληφθούν δραστικά μετρά διά να θερα-

Παράλληλα, η αντίληψη περί θεραπευτικής αξίας της εκγύμνασης του σώματος θα επιχειρηθεί να διαχυθεί και στο χώρο της εκπαίδευσης, όπου, σε μια πρωτοφανή υπέρβαση αρμοδιοτήτων, ο Ασλανίδης θα δηλώσει —ομιλώντας σε εκπροσώπους των αθλητικών ομοσπονδιών— ότι με νέο Αναγκαστικό Νόμο θα καταργηθεί ο ν.5120/32 που απαγόρευε τη συμμετοχή μαθητών σε σωματεία, και ότι το μάθημα της Σωματικής Αγωγής θα γίνει πρωτεύον στη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση (όπως τα μαθηματικά, η γλώσσα, η ιστορία, η φυσική, τα αρχαία) διδασκόμενο τρεις ώρες την εβδομάδα.⁴²

Γίνεται καταφανές από αυτές τις πρώτες αναφορές ότι, πέρα από την εφαρμογή πολιτικών ελέγχου του αθλητικού χώρου, ο Ασλανίδης έχει έρθει να αναβιώσει τώρα, αλλά και για τα επόμενα, όπως θα δούμε, χρόνια της θητείας του στη θέση του ΓΓΑ -κατ' επιταγήν και σε απόλυτη συμπόρευση με την ιδεολογική ταυτότητα της Χούντας- μέρος του μεταξικού κοσμοειδώλου,⁴³ το οποίο ευρισκόμενο σε άμεση συνάφεια με τις λοιπές δικτατορικές εξουσίες της ευρωπαϊκής ηπείρου τη δεκαετία του 1930, θα αναζητά την ανασυγκρότηση του ελληνικού κράτους και κοινωνίας μέσα από μια πολιτική αναβάπτισης στα νάματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Έτσι η ρητορική του θα διαφέρει ποσοτικά, ως προς τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της, από αυτές των άλλων ηγετικών μορφών Χούντας και ιδίως του Παπαδόπουλου⁴⁴ καθώς περιέχει σε πολύ περιορισμένες δόσεις «τον κρατικό αντικομμουνισμό, τον εθνικισμό, την κοινωνική πειθαρχία κι την

πευθή οριστικώς το ελληνικόν ποδόσφαιρον», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 24/5/1967.

⁴² Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 23/9/1967. Φυσικά αγνοούσε ότι το μάθημα ήταν ήδη τρίωρο βάσει παλαιότερων Βασιλικών Διαταγμάτων

⁴³ «Ο Ρόδης Ρούφος, συγγραφέας και εκπρόσωπος της γενιάς της Κατοχής, αποδίδει πολλά από τα χαρακτηριστικά της απριλιανής ιδεολογίας, στην επίδραση του μεταξισμού στη διανοητική διαμόρφωση των Συνταγματαρχών». Μελετόπουλος Μελέτης, *Η Δικτατορία...*, ό.π., σελ.62. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η διαπίστωση « Sport, spectacle and Greek history blended into one another during the seven-yearlong military junta, but they had their roots in the pre-WWII dictatorial regime of Ioannes Metaxas, a bounteous admirer of fascist-style public discipline. In the spirit of the times, Metaxas had strengthened his grip on power by exhibiting massive youth groups engaged in athletic and military training exercises». Gonda Van Steen (2010) Rallying the Nation: Sport and Spectacle Serving the Greek Dictatorships, *The International Journal of the History of Sport*, 27:12, 2121-2154, DOI: 10.1080/09523367.2010.495226

⁴⁴ «Ο πολιτικός λόγος του Παπαδόπουλου στην ουσία αναπαράγει το μεταξικό και εμφυλιοπολεμικό-μετεμφυλιακό ιδεολογικό οικοδόμημα. Ο Ελληνοχριστιανισμός επανεμφανίζεται πομπώδης, φορμαλιστικός, στατικός. Η προγονοπληξία, η αρχαιολαγνεία, ο βυζαντινισμός, η συνεχής επίκληση των —ασχέτων προς όλα αυτά— ηρώων του '21 και του '40 και όλης γενικά της ελληνικής ιστορίας [...] όλα συντελούν στη διαμόρφωση ενός ιδεολογικού συνονθυλεύματος με προβληματική συνοχή». Ό.π., σελ.160.

ελληνοχριστιανική παράδοση [που] αποτελούσαν την ιδεολογική βάση του χουντικού καθεστώτος».⁴⁵

Δεν είναι γνωστό το παρασκήνιο της επιλογής του Ασλανίδη στη θέση αυτή (αν υπήρξε τέτοιο). Ούτε ο ίδιος δήλωσε ποτέ κάτι επ' αυτού. Σύμφωνα με το Σόλωνα Γρηγοριάδη, τη νύχτα του πραξικοπήματος αποτελούσε εφεδρεία, όντας διοικητής των ΛΟΚ στο στρατόπεδο του Διονύσου.⁴⁶ Ανήκε αρχικά στην ομάδα του Παπαδόπουλου.⁴⁷ Η ανάληψη των καθηκόντων του γίνεται στα γραφεία της ΓΓΑ στις 12/5/1967 και δημοσιοποιείται την επομένη μέρα: «Ανέλαβε χθες την πρωία καθήκοντα Γενικού Γραμματέως Αθλητισμού ο Αντισυνταγματάρχης κ. Κωνστ. Ασλανίδης, αντί του αποχωρήσαντος κ. Ν.Μπαλτατζή-Μαυροκορδάτου. [...]».⁴⁸ Την επομένη μέρα, 14/5/1967, δίνονται στη δημοσιότητα φωτογραφίες του με πιο χαρακτηριστική αυτήν που ποζάρει ένστολος στο γραφείο του,⁴⁹ με φόντο τις φωτογραφίες του βασιλικού ζεύγους που κοσμούσαν τους τοίχους όλων των δημοσίων υπηρεσιών. Ενδιαφέρον σημειολογικό παρουσιάζει και το ότι το στήσιμο του Ασλανίδη σε σχέση με τη θέση των φωτογραφιών, συν το βλοσυρό ύφος του μπορεί να αναγνωστεί και ως μία πρώτη υπόμνηση προς τους φιλάθλους για το ποιος κατέχει την πραγματική εξουσία όχι μόνο στο χώρο του αθλητισμού, αλλά κατ' επέκταση και στο χώρο της πολιτικής.

Στην πρώτη σημαντική συνάντηση που θα έχει με θεσμικούς παράγοντες στις 23/5/1967 στα γραφεία της ΕΠΟ, εκτός των «ιατρικών διαγνώσεων και θεραπειών» θα αναφερθεί στο λαϊκό χαρακτήρα του ποδοσφαίρου και τις οικονομικές παραμέτρους του. Όπως σημειώνει ο συντάκτης της εφημερίδας «ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ» Γ. Αμπάτης: «...Ξεκινά, δηλαδή, τις επαφές με τις αθλητικές αρχές από τη διοίκησι του πλέον λαϊκοτέρου και πλέον προσοδοφόρου αθλήματος, ως και ο ίδιος ο κ. Ασλανίδης εδήλωσεν».⁵⁰

Εν ολίγοις —αν, φυσικά, ο συντάκτης έχει μεταφέρει σωστά τα όσα δήλωσε μετά το πέρας της συνάντησης ο Ασλανίδης— έχουμε ξεκάθαρα μπροστά μας τα δύο σκέλη μιας πολύ συγκεκριμένης αφετηρίας του ενδιαφέροντος της Χούντας για

⁴⁵ Ραϊτσίνης Χάρης, *Παράνομος Τύπος, λογοκρισία και προπαγάνδα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών*, Αθήνα 2016, σελ.15.

⁴⁶ Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της συγχρόνου Ελλάδος*, τ.5, σελ.74, εκδ.Καπόπουλος, Αθήνα, 1975

⁴⁷ *Ο.π.*, σελ.72.

⁴⁸ «Ανέλαβε Γ.Γραμματέως Αθλητισμού ο αντισυνταγματάρχης κ.Ασλανίδης», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 13/5/1967. Η τριετής θητεία του θα ανανεωθεί το 1971 (ΦΕΚ 153/11-5-1971)

⁴⁹ Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 14/5/1967.

⁵⁰ «Ο Γ.Γ.Α. κ. Κ. Ασλανίδης εις την ΕΠΟ», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 24-5-1967.

το ποδόσφαιρο: Το πρώτο σκέλος της είναι η προσπάθεια, πατώντας πάνω στην αναμφισβήτητη λαϊκότητα του, να δημιουργήσει ένα πυραμιδικό πλέγμα σχέσεων στην κορυφή του οποίου βρίσκεται ο ΓΓΑ, που προγραμματίζει, επαινεί, τιμωρεί, δίνει λύσεις σε προβλήματα των κατώτερων στρωμάτων της πυραμίδας (παίκτες, προπονητές, διοικήσεις, οπαδοί) ως απόλυτος «δεσπότης» ασιατικού τύπου, και τέλος ελέγχει μικρό ή μεγάλο κομμάτι της οπαδικής κοινότητας.⁵¹ Μέσα από την πρώτη θεσμική επαφή του Ασλανίδη με τους επικεφαλής του ποδοσφαίρου, διαγράφεται με καθαρές γραμμές το ηγετικό προφίλ που επιχειρεί να κτίσει και να το γνωστοποιήσει σε κάθε ενδιαφερόμενο. Πάντως η δήλωση του προέδρου της ΕΠΟ Αθ.Μέρμηγκα, μετά τις δηλώσεις Ασλανίδη, κινείται στο πλαίσιο μιας αμήχανης ευγένειας, καθώς το μόνο που μεταφέρει ο συντάκτης από αυτήν είναι ότι «ο κ. Μέρμηγκας εξεδήλωσε τον ενθουσιασμό των εκπροσώπων της ΕΠΟ από την επίσκεψιν του κ. Ασλανίδη», χωρίς να αναφέρει τα αισθήματα των υπόλοιπων παραγόντων που συμμετείχαν στη σύσκεψη. Το άλλο σκέλος έχει να κάνει με την οικονομική διάσταση του αθλήματος. Αναφερόμενος, δηλαδή, στο ποδόσφαιρο ως προσοδοφόρο άθλημα, αποκαλύπτει συγκεκριμένες προθέσεις ως προς το πού θα διοχετεύεται το χρήμα που συγκεντρώνεται είτε μέσω των εσόδων του ΟΠΑΠ είτε από τη φορολογία των εισιτηρίων των αγώνων. Η σωρεία δηλώσεων για χορηγήσεις σωματείων, κατασκευή σταδίων⁵² και κολυμβητηρίων που θα χαρακτηρίζει το λόγο

⁵¹ Θα δούμε σε πολλές περιπτώσεις τον Ασλανίδη είτε στο γραφείο του(να δέχεται ποδοσφαιριστές, προπονητές και Δ.Σ. ομάδων δίνοντάς τους συμβουλές, όπως η περίπτωση του προπονητή της ΑΕΚ Τσάκναντου, τον οποίο κάλεσε στο γραφείο του για να τον συμβουλευτεί σχετικά με τη ελληνική νοοτροπία και να εξαλειφθεί η δυσαρμονία προπονητή και παικτών: «Ο κ. Τσάκναντου κληθείς παρουσιάσθη χθες εις τον Γενικόν Γραμματέαν Αθλητισμού κ. Ασλανίδη. Ο προπονητής της ΑΕΚ προσήλθε εις το γραφείο του κ.Ασλανίδη συνοδευόμενος από τον διερμηνέα του κ.Πανούτσον. Εις την συνάντησιν του κ. Ασλανίδη μετά του κ. Τσάκναντου παρίστατο και ο γενικός αρχηγός του συλλόγου κ. Παπαστεργίου. Ως εγνώσθη, ο κ. Ασλανίδης έκανε εις τον προπονητήν της ΑΕΚ «συστάσεις» σχετικώς με τας σχέσεις που οφείλει να έχει ο προπονητής κάθε συλλόγου με τους παίκτας του και του υπεγράμμισε την νοοτροπία των Ελλήνων ποδοσφαιριστών». «...», Ο κ. Τσάκναντς εις τον κ. Ασλανίδη,...», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/1/1968) είτε ακόμη και μέσα στα γήπεδα.

⁵² Στο επίπεδο των ανακοινώσεων και των διακηρύξεων οι δύο «Αιώνιοι» χόρτασαν από αυτές. Ο τότε διορισμένος Πρόεδρος του Ολυμπιακού Μπουζάκης σε συνέντευξη τύπου προς τους δημοσιογράφους μεταξύ των άλλων θα ανακοινώσει ότι στόχοι της διοίκησης είναι: «[...] 7. Η απόκτησις νέων, πλήρων και συγχρόνων εγκαταστάσεων δι' όλους τους τομείς αθλητικής δραστηριότητας. Εις τον τομέα αυτόν, κύριοι, έχω την τιμή να σας ανακοινώσω ότι η Εθνική Κυβέρνησις δια του Αντιπροέδρου αυτής κ. Στυλιανού Παττακού και το Γενικό Γραμματέα Αθλητισμού κ. Κ.Ασλανίδη, απεφάσισεν την ενίσχυσιν του Ολυμπιακού δια την απόκτησιν ιδίων αθλητικών εγκαταστάσεων και την χορήγησιν εις τον Πειραϊκόν Σύλλογον δανείου, ύψους 130.000.000 δρχ.[...]. Κύριοι, αισθάνομαι υπερήφανος διότι έλαχεν εις εμέ η τιμή, εκ μέρους του Διοικητικού συμβουλίου του Συνδέσμου, των αθλητών του και των πολυπληθών φιλάθλων του να ευχαριστήσω την Εθνικήν Κυβέρνησιν, τον αγνόν φιλάθλον Αντιπρόεδρον αυτής κ. Στυλιανόν Παττακόν, τον εμπνευσμένον αγωνιστήν του Αθλητισμού Γενικόν Γραμματέα Αθλητισμού κ.Ασλανίδη και να διερμηνεύσω την ευγνωμοσύνην όλων μας, διότι ούτω γίνεται πραγματικότης διακαής πόθος δεκαετηρίδων. Δι' αποφάσεως του Διοικητικού Συμβουλίου του ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ, 1) ανακηρύσσονται Επίτιμοι Ηγέται αυτού α. Στυλιανός

του είτε περιοδεύοντας ανά την Ελλάδα, είτε από το βήμα ποικίλων εκδηλώσεων (κοπή βασιλόπιτας, συνεστιάσεις και επετειακές συνάξεις) αποτελούν το ιδανικό εκμαυλιστικό φάρμακο για την αφασική πλειοψηφία οπαδών των ομάδων, οι οποίοι από τις πρώτες κιόλας εβδομάδες, για να μην πω μέρες, δείχνουν απόλυτα συνεργάσιμοι (όσον αφορά την επιθυμία τού καθεστώτος για τάξη και ηρεμία). Είναι δε τέτοιος ο βαθμός απάθειας, ίσως και φόβου, που η πρώτη εμφάνιση του Στ. Παττακού σε γήπεδο γίνεται στις 11/5/1967 (20 ημέρες μετά το πραξικόπημα), στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας όπου παρακολουθεί τον αγώνα μεταξύ ΠΑΟ- Σερβέτ για το ευρωπαϊκό κύπελο.⁵³ Το πιο εντυπωσιακό είναι ότι πριν ξεκινήσει ο αγώνας και ενώ οι παίκτες είχαν παραταχθεί στο κέντρο του γηπέδου, κατέβηκε από τις θέσεις των επισήμων για χαιρετήσει δια χειραψίας τους παίκτες των δύο ομάδων. Όλα αυτά ενώπιον 12000 περίπου θεατών από τους οποίους δεν ακούγεται η παραμικρή υποψία διαμαρτυρίας. Η σιγουριά και η αυτοπεποίθηση του Παττακού επαληθεύουν τις συνεχείς στον Τύπο δηλώσεις του ότι η τάξη και η ηρεμία κυριαρχούν στην χώρα. Άλλωστε στο λογοκριμένο πολιτικό τύπο οι αναφορές γι’

Παττακός, Αντιπρόεδρος της Εθνικής Κυβερνήσεως, β. Κωνσταντίνος Ασλανίδης, Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού., 2) Το νέο στάδιο θα φέρει την ονομασίαν «ΣΤΑΔΙΟΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ 21ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ». «Ο Ολυμπιακός στο σπίτι του», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 24/2/1968. —Από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις εγκαινίων γηπέδων που, επίσης, ουδέποτε υλοποιήθηκαν είναι αυτή του γηπέδου του Ηρακλή Θεσσαλονίκης το 1971. «Κοντά στα αεροδρόμιο της Μίκρας είναι ο χώρος που θα ανεγερθή το στάδιο του Ηρακλέους, το οποίο χθες θεμελίωσε ο γ.Γ.Α. κ. Κ. Ασλανίδης [...] Παρίσαντο δε περισσότεροι από 10.000 φίλαθλοι. Τον ΓΓΑ κ. Ασλανίδη προσεφώνησε ο πρόεδρος του Ηρακλέους κ. Καβακάς, ο οποίος ετόνισε ότι ο ιστορικός σύλλογος εταλαιπωρήθη αφάνταστα κατά το παρελθόν, αφού περιεπλανάτο και ελάμβανε υποσχέσεις, οι οποίες ουδέποτε επραγματοποιούνται. Τώρα όμως χάρις στο στοργικό ενδιαφέρον του κ. Ασλανίδη αποκτά στέγη». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 21/4/1971. —Η τοπική ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ θα συμπληρώσει το εκτεταμένο της ρεπορτάζ για τη θεμελίωση, αναφέροντας το περιεχόμενο του κειμένου επί της θεμελιώσεως μαρμάρινης πλάκας: «Επί επαναστάσεως 21ης Απριλίου, πρωθυ-πουργούντος Γεωργίου Παπαδοπούλου, εθεμελιώθη υπό Γ.Γ.Α. κ. Κων. Ασλανίδη τώδε το στάδιον «21ης Απριλίου» του Γ.Σ. «Ηρακλής» εν έτει 1971». Εφ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 22/4/1971, 17516. Το Δεκέμβριο 1969 αποκτά και η ΑΕΚ το δικό της μερίδιο στην ασλανίδειο υποσχυσιολογία. Εντυπωσιακός τίτλος και υπότιτλοι εκτεταμένου ρεπορτάζ της εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ: «ΕΝΑ ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΤΑΞΙΟ ΤΗΣ ΑΕΚ- Όταν περατωθεί θα έχει χωρητικότητα 60.000 θέσεων -Ο υπουργός Γεωργίας κ. Παπαβλαχόπουλος -τη θερμή συνηγορία του κ. Ασλανίδη- παρεχώρησε εις την ΑΕΚ 27 στρέμματα βορείως του νυν γηπέδου και θα δημιουργηθούν εις αυτόν τον χώρο βοηθητικών γηπέδων, κλειστό γήπεδο μπάσκετ, ανοικτό κολυμβητήριο και ξενών δια τους αθλητάς του συλλόγου». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/12/69.

Εντυπωσιακός τίτλος και υπότιτλοι εκτεταμένου ρεπορτάζ της εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ : «ΕΝΑ ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΤΑΞΙΟ ΤΗΣ ΑΕΚ- Όταν περατωθεί θα έχει χωρητικότητα 60.000 θέσεων -Ο υπουργός Γεωργίας κ. Παπαβλαχόπουλος —τη θερμή συνηγορία του κ. Ασλανίδη— παρεχώρησε εις την ΑΕΚ 27 στρέμματα βορείως του νυν γηπέδου και θα δημιουργηθούν εις αυτόν τον χώρο βοηθητικών γηπέδων, κλειστό γήπεδο μπάσκετ, ανοικτό κολυμβητήριο και ξενών δια τους αθλητάς του συλλόγου». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/12/69

⁵³ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 12-5-1967

αυτό το ζήτημα είναι πολλές και έντεχνα παρουσιασμένες. Στην ουσία, αυτή είναι και η πραγματικότητα.⁵⁴

Ο ΧΑΜΟΓΕΛΑΣΤΟΣ ΠΑΤΤΑΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΜΗΧΑΝΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΟΥ ΣΟΥΡΠΗ

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ **ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ** ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΕΙΔΗ

ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΔΗΛΩΣΙΝ ΤΟΥ Κ. ΚΟΛΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΑΜΥΝΗΣ

ΠΛΗΡΗΣ ΤΑΞΙΣ ΚΑΙ ΗΣΥΧΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΜΥΝΗΣ

ΣΥΝΕΣΤΗΘΗΣΑΝ

ΕΙΣ ΔΕΚΑ ΠΟΛΕΙΣ

ΕΚΤΑΚΤΑ ΤΟΠΙΚΑ

ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΑ

ΘΑ ΥΠΑΧΘΟΥΝ ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ
ΑΡΘΡΟΥ 5 ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΣΘ/1912

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ Κ. ΠΑΤΤΑΚΟΥ

Κοσμία εμφάνις

καὶ θρησκευτικὴ ἀγωγή

ἀπάντων τῶν μαθητῶν

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΙΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΕΙΣ ΤΑ
ΚΕΝΤΡΑ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ

Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΑΠΕΤΡΕΨΕ ΑΙΜΑΤΟΧΥΣΙΑΝ

⁵⁴ « Ο πρόεδρος της κυβερνήσεως κ.Κ.Κόλλιας εδήλωσε χθες ότι απόλυτος ησυχία και τάξις επικρατούν εις ολόκληρον την χώραν. Επίσης, συμφώνως προς νεωτέρας αναφοράς προς το υπουργείον Εθνικής Αμύνης, ησυχία και τάξις επικρατούν καθ' άπασαν την επικράτειαν». «Πλήρης τάξις και ησυχία εις όλην την χώρα», Εφ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/4/1967 .

**Θὰ δηλοῦνται
οἱ φιλοξενούμενοι
ὑπὸ οἰκογενειῶν**

**ΑΠΗΓΟΡΕΥΘΗ Ἡ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΠΕΙΡΑΤΙΚΩΝ ΡΑΔΙΟΣΤΑΘΜΩΝ**

Ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Δημοσίας Τάξεως κ. Τσάμης ἐδόθη ἀργὰ χθὲς τὴν ἑσπέραν, εἰς τὴν δημοσίωσιν, ἡ ἀκόλουθος ἀνακοίνωσις:

«Καλοῦνται ὅσους αἱ Ἀρχαὶ οἰκογενειῶν καθ' ἑκάστην τὴν χώραν, ὅπως ἐντὶς 48 ὥραν, δηλώσουν εἰς τὴν πληροφόρησιν Ἀστυνομικὴν Ἀρχὴν τὰ εἰς τὰς οἰκίας των φιλοξενούμενα ὄντα, τὰ μὴ ἀνηκόντα εἰς τὰ ὅρια τῶν οἰκογενειῶν των περιβάλλον.

Ἐπίσης, πόσω μέλλοντι φιλοχενία δεόν ὅπως δηλώσονται ἀνάστη.

Ἐξ ἄλλου, ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Δημοσίας Τάξεως ἐδόθη τὴν ἑσπέραν ἡ ἀκόλουθος ἀνακοίνωσις:

«Καλοῦνται ὅσους αἱ κάτοχοι ραδιοφωνικῶν ἐρασιτεχνικῶν παρτίκων ὅπως: 1) παύσουν τὴν λειτουργίαν των πύργων καὶ 2) δηλώσουν τὴν κατάχρη τὸν συσκευαίων των, εἰς τὴν πληροφόρησιν Ἀστυνομικὴν Ἀρχὴν ἐντὶς 24 ὥραν.

Οἱ μὴ συμμορφούμενοι, θὰ παραπέμπωνται ἐπὶ παραβάσει Στρατιωτικῆς Ἑντολῆς.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΙ ΤΙΤΛΟΙ ΕΙΔΗΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ 21/4/1967

Το πογκρόμ του πρώτου 24ώρου με τις συλλήψεις τις πολιτικής και κοινοβουλευτικής εξουσίας και των σεσημασμένων ως επικινδύνων αριστερών είχε εξαλείψει κάθε πιθανότητα για μια ουσιαστική αντίδραση. Η μεγάλη μάζα του ελληνικού λαού, όπως προείπα, παραμένει απαθής μπροστά σ' αυτήν την εκτροπή, τόσο στην έναρξή της όσο και κατόπιν με την ισχυροποίησή της και την δημιουργία μιας κανονικότητας η οποία διασαλεύθηκε μόνο από τις φοιτητικές κινητοποιήσεις του 1973. Όσο κι αν προσπάθησαν σοβαροί ιστορικοί, όπως ο Σόλων Γρηγοριάδης, να εξωραϊσουν, μεταπολιτευτικά, την εικόνα αυτής της απάθειας, μάλλον αισθήματα θυμηδίας προκάλεσαν παρά στέρεες δικαιολογίες.⁵⁵

1.2 Η στάση του Τύπου απέναντι στη νέα πραγματικότητα

Δεν πρέπει επίσης να μας διαφεύγει ότι από εκείνες τις πρώτες ημέρες αρχίζει να ξεκαθαρίζει στο χώρο του Τύπου το σε ποια πλευρά θα παραμείνει ο κάθε εκδότης. Έτσι, πλην των γνωστών περιπτώσεων ηθελημένης διακοπής της κυκλοφορίας των εφημερίδων *Η Καθημερινή-Μεσημβρινή* της Ε.Βλάχου, της *Αθηναϊκής* του Ι. Παπαγεωργίου, οι υπόλοιπες εφημερίδες θα κυκλοφορούν κανονικά.⁵⁶ Από αυτές – πολιτικές και αθλητικές – κάποιες θα είναι πάρα πολύ κοντά στο καθεστώς και κάποιες θα διατηρούν μια σχετική απόσταση, χωρίς αυτό να σημαίνει κριτική στάση, πόσω δε μάλλον αντιπολιτευτική διάθεση. Στην πρώτη κατηγορία «με το

⁵⁵ «[...] Έτσι καθώς τερμάτιζε τις ώρες της η 21 Απριλίου, ένα πρωτοφανές γεγονός είχε συντελεσθή κατά τρόπο αστραπιαίο και ανατρεπτικό: Είχε καταλυθῇ το κοινοβουλευτικό καθεστώς και λιγότεροι από 500 τολμηροί αξιωματικοί, είχαν επιβάλει την βούλισί τους σε ένα στράτευμα που αριθμούσε πάνω από 10000 στελέχη (όλων των όπλων) και σε ένα λαό που διεπνέετο από ρωμαλέο δημοκρατικό φρόνημα. Η εξήγησις του φαινομένου ήταν μία, όπως την είχε διατυπώσει επιγραμματικά ο Α.Παπανδρέου: «Μας έπιασαν στον ύπνο...». Σόλων Γρηγοριάδης, *Ιστορία...*, ό.π. σελ.111.

⁵⁶ Συμπεριλαμβάνονται και οι εφημερίδες του ΔΟΛ, του Χ.Λαμπράκη: «Δεν μπορούσα να πετάξω στο δρόμο τους συνεργάτες μου, για να κάνω εγώ αντίσταση», φέρεται να δήλωσε χαρακτηριστικά. Γιάννης Π. Καψής, «Ένας πραγματικός φίλος που φρόντιζε για όλους», Εφ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 25/12/ 2009.

σπαθί της» εντάσσεται η εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, από την οποία αντλώ και το μεγαλύτερο μέρος του αρχειακού μου υλικού (να σημειώσω εδώ ότι δεν υπάρχει ψηφιοποιημένο υλικό της περιόδου αυτής για την άλλη μεγάλη αθλητική εφημερίδα, *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ*).

Επανερχόμενος στη σύσκεψη του Ασλανίδη με τους ποδοσφαιρικούς παράγοντες στις 23/5/1967, ξανατονίζω ότι η αυτή αποτελεί την αφετηρία για τη δημιουργία ενός ηγετικού προφίλ του οποίου τα χαρακτηριστικά θα προσιδιάζουν περισσότερο με αυτά που οι Κινέζοι προπαγανδιστές προσέδιδαν στο Μάο-Τσε-Τουνγκ σαν το Μεγάλο Τιμονιέρη και λιγότερο σε έναν θεσμικό παράγοντα ευρωπαϊκής χώρας, έστω κι αν αυτή βρίσκεται υπό δικτατορική διακυβέρνηση. Οι εφημερίδες είναι το όχημα αυτής της αποστολής με προεξάρχουσα, όπως ανέφερα, την *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* και τις: *ΑΚΡΟΠΟΛΙ*, *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, *Η ΒΡΑΔΥΝΗ* (τα πρώτα χρόνια) στην Αθήνα, και τα *ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΝΕΑ*⁵⁷ στη Θεσσαλονίκη να ακολουθούν. Σε αυτές αν συμπεριλάβω και τις «με τη βούλα» καθεστωτικές εφημερίδες *ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ*, *ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ*, *ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ*, *ΕΣΤΙΑ* διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος του Τύπου στην Ελλάδα βρίσκεται στην πλευρά του καθεστώτος με κάποιες ελαφρά αποκλίνουσες περιπτώσεις.⁵⁸ Δεν μπορώ να είμαι βέβαιος για το αν αυτό συμβαίνει με δική τους πρωτοβουλία ή κατόπιν άνωθεν πιέσεων. Σίγουρα όμως κάνουν πολύ καλή δουλειά, δημιουργώντας μια αίσθηση προσωπολατρίας που κανένα άλλο μέλος της Χούντας δεν θα έχει.⁵⁹ Τα επίθετα με τα οποία οι

⁵⁷ Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης που εκδόθηκε από το Νίκο Καμπάνη το 1954 και έκλεισε το Φεβρουάριο 1977, μια εβδομάδα μετά το θάνατο του. Ο Καμπάνης υπήρξε πολύ σημαντικός παράγοντας του Άρη και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας διετέλεσε κυβερνητικός επίτροπος και πρόεδρος της ομάδας (1969-70, με τον Μενέλαο Χατζηγεωργίου 1970-72 και 1973-74). Θεωρείται από μεγάλη μερίδα φίλων του Άρη δημιουργός της σπουδαίας ομάδας των τελών της δεκαετίας του '60 και αρχών της επόμενης του '70.

⁵⁸ Στις 17/9/1974 η εφημερίδα *ΟΜΑΔΑ* του ΔΟΛ θέλησε να διαφοροποιηθεί από τη γενίκευση που υπήρχε στην ομιλία του νέου ΓΓΑ Στασινόπουλου προς τους αθλητικούς συντάκτες σχετικά με τη στάση που κράτησαν κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας. Το επίμαχο απόσπασμα είχε ως εξής: «...Και τώρα απευθύνομαι προς τους αθλητικούς συντάκτες των πολιτικών και αθλητικών εφημερίδων. Είναι γνωστοί οι δεσμοί μου, αγαπητοί φίλοι μαζί σας. Γνωρίζω το έργο που επιτελείτε και τας δυσκολίας που συναντήσατε στην 7ετίαν, υποχρεούμενοι να εξυμνήτε διαρκώς τους παραβάτες των νόμων και των κανονισμών προς θυμηδίων μας. Σας παρακαλώ αγαπητοί φίλοι να με βοηθήσετε. Σας ευχαριστώ όλους...». Το σχόλιο πάνω σε αυτήν τη δήλωση εμπεριείχε, από όσο διαπίστωσα ελέγχοντας τα φύλλα της μεγάλο ποσοστό αλήθειας. Έγραφε συγκεκριμένα ότι « Η εφημερίδα μας ΔΕΝ ΔΕΧΕΤΑΙ την εξομοίωση και την ισοπέδωση. Η «ΟΜΑΔΑ» ουδέποτε στα 7 χρόνια «ΕΞΥΜΝΗΣΕ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΒΑΤΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ, ΠΡΟΣ ΓΕΝΙΚΗΝ ΘΥΜΗΔΙΑΝ». Αν θυμηθεί ο κ.Στασινόπουλος κάποιο κείμενο της «ΟΜΑΔΑΣ», ΜΕ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΓΕΛΑΣΕ ΑΣ ΤΟ ΦΕΡΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ.!(Οι αραιώσεις και τα κεφαλαία είναι του συντάκτη).

⁵⁹ «Βασιζόμενος στο ενδιαφέρον σας για τα πνευματικά και καλλιτεχνικά θέματα πέρα από τον αθλητισμό, ενδιαφέρον που είχα διαπιστώσει σε κάποια συνομιλία μας πριν λίγους μήνες θα ήθελα να ρωτήσω κάτι άλλο[...]» ή «Ποία η κορυφή της πυραμίδος, εις την οποίαν αποβλέπετε μέσα εις την, δια τον αθλητισμόν, εντατικήν προσπάθειαν σας; Αν θέλετε να το ονομάσωμεν «όνειρον», ποιο είναι το όνειρον σας σαν τελική επισφράγις αυτού που ξεκινήσατε με τόσην δημιουργικήν

δημοσιογράφοι των αθλητικών, οπαδικών, αλλά και πολιτικών εφημερίδων, θα συνοδεύουν κάθε του απόφαση και εμφάνιση έχουν ως κεντρικό άξονα αυτόν του αναμορφωτή του ελληνικού αθλητισμού. Του στοργικού πατέρα που βλέπει σαν παιδιά του τους αθλητές (κλασικού αθλητισμού και ομαδικών αθλημάτων) στηρίζοντάς τα με τη σοφία που τον χαρακτηρίζει και εμπνέοντάς τα με το παράδειγμά του. Του θαρραλέου αξιωματικού ο οποίος δεν δίστασε να ρισκάρει την 21η Απριλίου 1967, προκειμένου να αποφευχθεί η αιματοχυσία και η κομμουνιστική επιβουλή. Στο ίδιο μήκος κύματος θα κινούνται οι προσφωνήσεις υπηρεσιακών παραγόντων του αθλητισμού, επαγγελματικών ενώσεων και ομοσπονδιών σε κάθε εκδήλωση στην οποία θα παρίσταται. Τις όποιες επιτυχίες του ελληνικού ποδοσφαίρου (ΠΑΟ, πορεία της εθνικής ομάδας στα προκριματικά του Π.Κ. το 1970), του μπάσκετ(κατάκτηση κυπέλλου Κυπελλούχων από την ΑΕΚ) και των αθλητών στο χώρο του κλασικού αθλητισμού (Παπανικολάου, Γαλακτόπουλος, Παπαγεωργόπουλος κ.ά.) θα τις παρουσιάζουν ως προϊόντα της αναγεννητικής ορμής που έφερε στους αθλητικούς χώρους το απριλιανό πραξικόπημα και όχι ως συγκυριακές επιτυχίες που οφείλονταν στη συμπτωματική συνύπαρξη μεγάλων ταλέντων στην εθνική ομάδα, στον Παναθηναϊκό ή στην ΑΕΚ στο μπάσκετ, με την αντίστοιχη θετική συγκυρία του στίβου σε ατομικό επίπεδο.⁶⁰

πρωτοβουλίαν;». « Ο κλασσικός αθλητισμός είναι ο στόχος μου», Εφ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, 25/5/1971. Όταν ο γνωστός και καταξιωμένος δημοσιογράφος Αλέκος Λιδωρίκης απευθύνει ερωτήσεις αυτού του είδους, γίνεται πλήρως αντιληπτό το σκηνικό που έχει στηθεί στον Τύπο.

⁶⁰ 1) «Εις την ωραίαν προχθεσινήν εορτήν του Συνδέσμου Αθλητικών Συντακτών ο πρόεδρος αυτής κ. Χρήστος Σβολόπουλος εξέθεσε κατά τον εναρκτήριο λόγον του τα λαμπρά επιτεύγματα του ελληνικού αθλητισμού κατά το 1968 και υπεγράμμισε την προσωπική συμβολήν του Γεν.Γραμματέως του Αθλητισμού κ. Κων. Ασλανίδη, του ενθουσιώδους ηγέτου και αναμορφωτού της αθλητικής μας ζωής», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 14/1/1969. 2) «Ο Πρόεδρος της Ε.Π.Σ. Αθηνών κ. Γεώργιος Δέδες, απέστειλε το κατωτέρω μήνυμα, προς τας διοικήσεις, τους αθλητάς, τα μέλη και τους φιλάθλους των σωματείων-μελών της ΕΠΣΑ επ' ευκαιρία του νέου Έτους 1969: «[...] Δεν θα υπάρξει, ασφαλώς, αντίρρησης, να σταθώμεν εις το μεγαλύτερον αθλητικόν γεγονός του Έτους, εις την μεγαλειώδη νίκην της Εθνικής μας ομάδος επί της ισχυροτάτης, τριταθλήτριας του Παγκοσμίου Κυπέλλου, πορτογαλικής, νίκη η οποία έδειξεν εις ολόκληρον τον κόσμον, την συντελουμένην αλματώδη πρόοδον εις το ποδόσφαιρό μας, χάρις εις την ηθικήν και υλικήν συμπαράστασιν της Εθνικής μας Κυβερνήσεως και τας φωτεινάς κατευθύνσεις τας οποίας εχάραξεν ο Συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Ασλανίδης. [...] Η αποκατάστασις της αθλητικής τάξεως και η πραγματοποιηθείσα υποδειγματική εργασία εις όλους τους τομείς δραστηριότητος της ΕΠΣΑ, οφείλεται, κυρίως εις την δημιουργικήν πνοήν της Εθνικής Επανάστασεως της 21ης Απριλίου 1967 και το προσωπικόν παράδειγμα των πρωτεργατών της» Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 01/01/1969. 3) «Τα Μεσόγεια περιμένουν τώρα, τον κ. Ασλανίδη (τον ηγέτη του Αθλητισμού μας), για να τα βγάλη από την αφάνεια» Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 21-2-1969 4) Από άρθρο της Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* την ίδια μέρα για τα δεκάχρονα του ΟΠΑΠ με τίτλο «Από τον Απρίλιον 1967, άρχισεν η χρυσή περίοδος του ΠΡΟ-ΠΟ» : «[...] Μέχρι τον Απρίλιον πάντως του 1967 η κίνησις του ΠΡΟ-ΠΟ δεν ήτο εκείνη που έπρεπε να είναι. Τα αίτια είναι άλλα και διάφορα, αλλά δεν θα επεκταθούμε επ' αυτών. Μετά όμως από τον Απρίλιον 1967 αρχίζει η 'χρυσή

Και βέβαια παραβλέπεται το γεγονός ότι η προσπάθεια της Εθνικής ομάδας για πρόκριση στο Π.Κ του Μεξικό το 1970 δεν είχε αίσια κατάληξη λόγω και της στάσης που κράτησε ο Ασλανίδης στην υπόθεση Γεωργιάδη⁶¹-Δομάζου.

1.3. Η περίπτωση Δομάζου

Για την ιστορία, η υπόθεση της αποπομπής του Δομάζου από την αποστολή της Εθνικής Ομάδας Ποδοσφαίρου, λίγες ημέρες πριν από το κρίσιμο ματς με τη Ρουμανία, έχει στοιχειώσει το αφήγημα της παρ' ολίγο πρόκρισης της Εθνικής στα τελικά του Παγκοσμίου Κυπέλλου 1970 στο Μεξικό. Πολύ περισσότερο αφού στην περίπτωση της πρόκρισης θα είχε ως αντίπαλο τη μεγάλη Βραζιλία του Πελέ και των λοιπών μεγάλων παικτών που τελικά κέρδισαν το Κύπελλο. Τα πρόσωπα του «δράματος» είναι ο Δομάζος, ο προπονητής της ομάδας Γεωργιάδης και ο Ασλανίδης. Οι περιγραφές του επεισοδίου ποικίλλουν ανάλογα την προέλευσή τους και τις στοχεύσεις τους.

« “Δεν έχω αθλητική φανέλλα κ.Γεωργιάδη. Που θα βρώ;” είπε σε έντονο ύφος και στα «καλά καθούμενα», ο Δομάζος, χθες το πρωί, στον προπονητή του.// Ο κ. Γεωργιάδης του απάντησε ότι πρέπει να βρη μόνος του και δεν είναι τόσο σοβαρό θέμα ώστε να φωνάζη.// Η απάντηση του Δομάζου ήταν: "Δεν είναι δική μου δουλειά, αλλά του φροντιστού και δική σου να μου βρήτε φανέλλα..."//Και η κατάληξις: “Δομάζο, πάρε τα ατομικά σου είδη και φύγε από τα ξενοδοχείο. Δεν θα

εποχή» του ΠΡΟ-ΠΟ. [...] Κύριος συντελεστής της μεγάλης αυτής προόδου είναι ο Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού και πρόεδρος του ΟΠΑΠ κ. Κ. Ασλανίδης, ο οποίος χάρις στην στιβαρότητα του και αποφασιστικότητά του έβαλε τα ποδοσφαιρικά πράγματα της χώρας μας στην θέση τους, προσέφερε στους φιλάθλους σταθερό και τίμιο πρωτάθλημα και τους ενέπνευσε την εμπιστοσύνην δια το αδιάβλητόν των αποτελεσμάτων, προτρέποντας τους έτσι σε μεγαλύτερο άνοιγμα παιχνιδιού. 5) Από άρθρο της Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ στις 6/5/1969-0177 μετά τον αγώνα της εθνικής στην Πορτογαλία με τίτλο «Το τεράστιο έργο του κ. Κ. Ασλανίδη, Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΝ ΕΥΓΝΩΜΟΝΕΙ ΠΙΑΤΙ ΕΙΧΕ ΤΗΝ ΤΥΧΗ ΝΑ ΤΟΝ ΕΧΗ ΗΓΕΤΗ Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ»: «Τώρα που κάπως έχει κοπάσει ο αντίκτυπος του δραματικού «2-2» του Πόρτο, ημπορούμε ψυχραιμότερα και λογικώτερα να θεωρήσουμε το αποτέλεσμα αυτό του αγώνος Πορτογαλίας-Ελλάδος, ως μίαν ακόμη απόδειξιν της μεγάλης προόδου που έχει επιτελέσει το ελληνικό ποδόσφαιρο. [...] . Η σημαντική αυτή πρόοδος που παρατηρείται τελευταίως στο ποδόσφαιρό μας είναι ανάλογη προς την γενικωτέρα πρόοδον του ελληνικού αθλητισμού και την εξάπλωσίν του μέχρι των μικροτέρων χωριών της χώρας μας. Και είναι αναμφίβολον ότι πρωταγωνιστής της ανθήσεως αυτής [...] είναι ο ορθώς χαρακτηρισθείς υπό της φιλάθλου γνώμης ως «αναμορφωτής του αθλητισμού μας» Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού κ. Κων. Ασλανίδης. Η αστείρευτη αγάπη του για τον αθλητισμό, εκδηλωθείσα υπό μορφήν δημιουργικού πάθους, μετεφράσθη εις έργα και πράξεις [...]. Έτσι το «πνεύμα Ασλανίδη» μετεβλήθη, ουσιαστικώς, εις μίαν σταυροφορίαν υπέρ του αθλητισμού [...]. Ο ελληνικός αθλητισμός οφείλει, αναμφιβόλως, ευγνωμοσύνην προς τον κ. Κων. Ασλανίδην. Ομολογουμένως η προσωπικότης του υπήρξε απόκαλυπτική και πείθει ότι το δημιουργικόν πάθος που τον συνέχει, τον ζήλον του, την αποφασιστικότητά του και τα τόσα άλλα προσόντα του ο κ. Κ. Ασλανίδης θα διέπρεπε εις οιαδήποτε θέση ετοποθετείτο. Αι ικανότητές του είναι τόσαι ώστε να πιστεύη κανείς ότι δύναται να γίνη αναμορφωτής εις οιονδήποτε τομέα κληθή να προσφέρη τας πολυτίμους υπηρεσίας του. Η καλή τύχη του ελληνικού αθλητισμού ηθέλησε να εξυπηρετήση αυτόν. Και το έργον του θα παραμείνει ιστορικόν. Ο φίλαθλος κόσμος της Ελλάδος τον ευγνωμονεί».

⁶¹ Ο Νταν Γεωργιάδης ήταν ο προπονητής της Εθνικής Ομάδας Ποδοσφαίρου.

προπονηθής με την εθνική”.//Ο Δομάζος ψύχραιμος τα «μάζεψε», μπήκε στο άσπρο «Τραϊούμφ 2000» που διαθέτει, και γύρισε από τον «Αστέρα» Βουλιαγμένης στην Αθήνα». ⁶²

Η ίδια εφημερίδα δύο μέρες αργότερα και αφού έχει πραγματοποιηθεί η συνάντηση Ασλανίδη-Γεωργιάδη-Δομάζου, θα ρίξει κι άλλο λάδι στη φωτιά δημοσιοποιώντας συμπληρωματικές πληροφορίες στον επίμαχο διάλογο Γεωργιάδη-Δομάζου: «Χθες η «Α» έμαθε το εξής έστω και καθυστερημένα. Όταν ο κ.Γεωργιάδης είπε στον Δομάζο “γιατί δεν πας μόνος σου να πάρης την φανέλλα;” η απάντησής του παίκτη ήταν: “Δεν πάω γιατί εγώ είμαι ο Δομάζος...!”. Η πρωτάκουστη αυτή δήλωση προξένησε κατάπληξι ακόμη και στους ίδιους τους συμπαίκτες του Δομάζου, που βρισκότουσαν στο ξενοδοχείο λίγο πριν αναχωρήσουν για την προπόνησι». Μέρος του ίδιου ρεπορτάζ αναφέρεται και στη συνάντηση των εμπλεκομένων στο γραφείο του Ασλανίδη: «[...] Έδωξε τον Δομάζο χθες ο Γ.Γ.Αθλητισμού κ. Ασλανίδης και τον απέκλεισεν οριστικά από την Εθνική ομάδα.

Υπεύθυνος για την κρίσι προς το χειρότερο είναι ο ίδιος ο Δομάζος, γιατί η στάση του μέσα στο γραφείο του κ. Ασλανίδη εκρίθη ανάρμοστος. Ο παίκτης μπήκε με τα χέρια στις τσέπες και στην συνέχεια έδειξε με τα λόγια του αυθάδεια. Ο κ. Ασλανίδης του είπε: “Γιατί δεν ακούς τον προπονητή σου;”: Η απάντησής του παίκτη: “Γιατί δεν με ακούει κι αυτός”. Μετά από αυτήν την δήλωση ο κ. Ασλανίδης δεν δεχόταν πλέον ούτε συζήτηση και έδωξε τον παίκτη από το γραφείο του». ⁶³

Ο ίδιος ο Δομάζος περιγράφει το γεγονός ως εξής (παρουσιάζω δύο δικές του αφηγήσεις για το γεγονός τις οποίες χωρίζει αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα(1990?-2013): «Ένα πρωί ο φροντιστής εμένα δεν μου έφερε φανέλα. Στο σαλόνι ήταν μαζεμένοι οι περισσότεροι παίκτες και ο προπονητής. Κατεβαίνοντας εγώ τις σκάλες, γυμνός από τη μέση και πάνω, μου φωνάζει ο Νταν Γεωργιάδης: «Γιατί δεν είσαι ντυμένος εσύ;». «Δεν μου ‘φερε ο φροντιστής φανέλα», του απαντάω εγώ. «Να πας εσύ να τη βρεις» μου λέει με ύφος, γιατί φαίνεται αυτό ήταν το ύφος του Ασλανίδη. «Εγώ θα πάω; Ο φροντιστής να πάει», του λέω εγώ. Αγριεύει και μου πετάει: «Σήκω και φύγε». «Κανένα πρόβλημα — του λέω εγώ, θα φύγω». Και έφυγα από την αποστολή». ⁶⁴

⁶² « Εξεδιώχθη ο Δομάζος από την Εθνική», Εφ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 8/4/1969.

⁶³ « Ανεπιθύμητος ο Δομάζος. Εξεδιώχθη απ’ο τον Γ.Γ.Α», Εφημ.ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 10/4/1969.

⁶⁴ <http://www.katioua.gr/athlitismos/mimis-domazos-chounta-mas-sterise-tin-prokrisi-miaggnosti-synentefksi-ston-odigiti/>.

"Βρισκόμασταν στο ξενοδοχείο και τότε συνηθιζόταν οι φροντιστές να αφήναν κάθε πρωί έξω από τα δωμάτιά μας, τις φόρμες προπόνησης, το πάνω και το κάτω μέρος. Ένα πρωί εμένα δεν μου είχαν φέρει το πάνω μέρος και κατέβηκα για πρωινό φορώντας μόνο τη φόρμα και απλά μια μπλούζα πάνω, χωρίς το φούτερ, για να ακολουθήσει ο εξής διάλογος με τον Ντάν Γεωργιάδη.

- Που πάτε έτσι κύριε ;
- Για πρωινό κύριε, δεν μου έφεραν το φούτερ.
- Να πάτε να το βρείτε αμέσως κύριε.
- Που να πάω να το βρω κύριε ;
- Να πάτε στο σπίτι σας κύριε.

Αυτός ήταν ο διάλογος με τον προπονητή και φυσικά μάζεψα τα πράγματά μου και έφυγα από το ξενοδοχείο με τον Ντάν Γεωργιάδη να ζητάει τον αποκλεισμό μου από τον αγώνα με τη Ρουμανία".⁶⁵

Επίσης, η εκδοχή του Δομάζου για το τι συνέβη στη συνάντηση στο γραφείο του Ασλανίδη κινείται σε εντελώς διαφορετική κατεύθυνση από αυτές των εφημερίδων. Λέει ο παίκτης σε άλλη, μεταγενέστερη συνέντευξή του: «Μου είχε μιλήσει πολύ άσχημα τότε ο Ασλανίδης, αλλά όταν ξεπέρασε τα όρια και μου είπε: "Δεν ντρέπεσαι, εγώ σε πήρα από τις παράγκες και σε έκανα άνθρωπο !" δεν άντεξα και όρμησα. Παραλίγο να τον πιάσω από το λαιμό με τη γραμματέα του τότε, να φοβάται μήπως μου βγάλει πιστόλι!

"Τι είπες ρε, εμένα πήρες από τις παράγκες και με έκανες άνθρωπο ; Είναι ντροπή σου να λες τέτοια πράγματα" του είπα και έφυγα από το γραφείο μετά από έντονο τσακωμό».⁶⁶

Με τον Γεωργιάδη, ως προπονητή του Ολυμπιακού πλέον, ο Ασλανίδης θα έρθει σε κόντρα τον Οκτώβριο 1970 για το ζήτημα του αν πρέπει ως προπονητής να κάθεσαι κατά τη διάρκεια του αγώνα συνεχώς στον πάγκο (σύμφωνα με την εγκύκλιο της ΕΠΟ) ή θα μπορεί και να σηκώνεται (σύμφωνα με τον κανονισμό της ΦΙΦΑ για τους προπονητές ο οποίος δεν ασχολείτο καν με το ζήτημα).⁶⁷ Ο Γεωργιάδης, ως κοσμοπολίτης προπονητής, προφανώς και λειτουργούσε στο

⁶⁵ <https://www.sport24.gr/top-guns-lampiris/otan-o-domazos-dixase-th-xounta.2501189.html>.

⁶⁶ <https://www.sport24.gr/top-guns-lampiris/otan-o-domazos-dixase-th-xounta.2501189.html>.

⁶⁷ « Σε κρίσιμο σημείο το θέμα Γεωργιάδη », Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6/10/1970.

γήπεδο σύμφωνα με τους κανονισμούς της ΦΙΦΑ και όχι με την, εν είδει, στρατιωτικής αντίληψης πειθαρχία, που τα πιστά στο καθεστώς στελέχη της ΕΠΟ ήθελαν να εισαγάγουν στους αγωνιστικούς χώρους.

Παρεκβατικά θα αναφερθώ σε μία ακόμη κωμικοτραγική στιγμή που θα ζήσει το ελληνικό ποδόσφαιρο στις αρχές του 1970, όταν ο Ασλανίδης με εγκύκλιο του προς τα τις ομοσπονδίες και τα σωματεία θα ζητά την ευπρεπή εμφάνιση των αθλητών, συμπεριλαμβανομένων και των ποδοσφαιριστών. Θα αφήσω όμως το κείμενο να μιλήσει από μόνο του για τα όσα συνέβαιναν το σωτήριο έτος 1970 στον πολύπαθο αθλητικό χώρο:

«Παρετηρήθη ότι αθληταί, ανεξαρτήτως αθλημάτων, εμφανίζονται και συμμετέχουν των αγώνων τρέφοντες υπερμεγέθεις κόμας, παραγναθίδας ή γενειάδας. Η εμφάνισις αυτή, αντιτιθέμενη προς το κοινόν φίλαθλον αίσθημα προκαλεί τας αντιδράσεις των θεατών των αγώνων και τα δυσμενή τούτων εις βάρος των σχολία. Εκτός των σχολίων η εμφάνισις αυτή προκαλεί την μείωσιν της αγωνιστικής αποδόσεως των κατόχων των. Προς εξάλειψιν του φαινομένου εντελλόμεθα όπως οι αθλούμενοι προβώσιν εις λογικόν περιορισμόν της κόμης και τελείαν εξάλειψιν των παραγναθίδων και γενειάδων των. Οι διαιτηταί των αγώνων και οι λοιποί άρχοντες των αγώνων δύνανται να αποκλείσουν από της συμμετοχής εις τους αγώνας, πάντα αθλούμενον στερούμενον εκτός των άλλων εκ των κανονισμών προβλεπομένων προσόντων και της επιβαλλόμενης ευπρεπούς αθλητικής εμφανίσεως, ως τρέφοντα υπερμεγέθη κόμην, παραγναθίδας ή γενειάδαν. Ο Γεν. Γραμμ. Αθλητισμού Κ.Ασλανίδης». Δεν πρέπει, λοιπόν, να εκπλήσσει κανέναν το γεγονός της κτυπητής διαφοράς στην εμφάνιση των δύο ενδεκάδων στον τελικό του Γουέμπλεϊ, με τους μακρυμάλληδες και «παραγναθιδοφόρους» Ολλανδούς από τη μία μεριά και τους ωσεί νεοσύλλεκτους, ως προς το «μέγεθος της κόμης», παίκτες του ΠΑΟ από την άλλη.⁶⁸

Το όλο ζήτημα που προέκυψε με τη σύγκρουση αυτή είχε όλα τα χαρακτηριστικά ενός power game. Από τη μία ο κορυφαίος Έλληνας ποδοσφαιριστής, με καθολική αποδοχή από το σύνολο της φίλαθλης κοινότητας. Μια ισχυρή προσωπικότητα, αυτοδημιούργητος, είδωλο για κάθε φιλόδοξο νέο που επιθυμούσε να μπει στα σαλόνια των εθνικών και όχι μόνο πρωταθλημάτων. Από την άλλη μεριά, ένας σκληροπυρηνικός αξιωματικός, ο οποίος έχει εισβάλει σαν «ταύρος σε υαλοπωλείο» στον ελληνικό αθλητισμό, κατοχυρωμένος από ένα

⁶⁸ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 25/1/1970, «Οι μακρυμάλληδες εκτός των ελληνικών γηπέδων».

νομοθετικό πλαίσιο για το οποίο ο ίδιος έχει ρυθμίσει τις πρόνοιές του και που, φυσικά, επ' ουδενί δεν είναι διατεθειμένος να θέσει την απόλυτη εξουσία του σε διαπραγμάτευση. Από τις μεταγενέστερες αφηγήσεις του Δομάζου, προκύπτει το στίγμα της δικής του άρνησης να ξεπεραστούν τα εμπόδια και να επιστρέψει ο παίκτης στην ομάδα. Όσα λέει πρέπει να είναι αρκετά κοντά στην αλήθεια, κρίνοντας από το γεγονός ότι δεν έχουν διαψευστεί από τους λοιπούς παρίσταμένους στα συμβάντα, οι οποίοι όταν δημοσιοποιούνται τα λεγόμενά του είναι εν ζωή. Επίσης προσπαθώντας να δω λίγο περισσότερο τί κρύβεται πίσω από τις δηλώσεις Ασλανίδη, μπορώ να πω με βεβαιότητα ότι η σφοδρότητα της αντίδρασής του έχει να κάνει με το γεγονός ότι για πρώτη φορά, από τότε που ανέλαβε ΓΓΑ, θα συναντήσει τέτοια αντίδραση, που στο συμβολικό πλέον επίπεδο λαμβάνει χαρακτήρα μιας καθολικής αμφισβήτησής του εξουσιαστικού του status. Έτσι ο αγώνας της Εθνικής Ομάδας εναντίον της Ρουμανίας στο «Καραϊσκάκη» την 16η Απριλίου 1969 αποκτά περαιτέρω χαρακτηριστικά μιας προσωπικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο κορυφαίων —καθένας από την μεριά του— ποδοσφαιρικών προσωπικοτήτων. Τα διακυβεύματα για τους δύο αντιπάλους είναι: Για τον μεν Ασλανίδη, η νίκη της Εθνικής χωρίς τον Δομάζο, θα συνέτεινε στο να διατηρηθεί αλώβητο το προφίλ του ως απόλυτου άρχοντα του αθλητικού χώρου, με ό,τι αυτό θα σήμαινε και για τις «ενδοεπαναστατικές» ισορροπίες. Για τον δε Δομάζο η προοπτική της συνέχισης της καριέρας του, της φήμης του που με τόσο κόπο είχε κτιστεί, θα υφίσταντο ανεπανόρθωτο πλήγμα, διότι θα επαληθευόταν ο Ασλανίδης όταν δήλωνε στους δημοσιογράφους μετά την θυελλώδη συνάντηση της 9ης Απριλίου:

«Έχω την διαβεβαίωσιν του κ.Γεωργιάδη ότι θα κερδίσωμε το ματς και χωρίς τον Δομάζον. [...] ο κ.Γεωργιάδης υποστηρίζει ότι διαθέτει ισαξίους ποδοσφαιριστάς στον ρόλο που παίζει ο Δομάζος κατά τον αγώνα και η απουσία του δεν θα αποβή επιζημία της ομάδος».⁶⁹

Τελικά το ισόπαλο 2-2 αποτέλεσμα του αγώνα μπορεί να είναι σχεδόν καταστροφικό για τις προοπτικές πρόκρισης της Εθνικής, είναι όμως μάλλον λυτρωτικό και για τους δύο. Ούτε απόλυτη καταστροφή ούτε απόλυτη επιτυχία.

Τι όμως μεσολάβησε, ώστε στις 19/4/1969 να δημοσιευθεί ανοικτή επιστολή του Δομάζου προς τον Ασλανίδη, με την οποία ούτε λίγο ούτε πολύ παρακαλούσε τον ΓΓΑ να τον συγχωρήσει για τη συμπεριφορά του στο γραφείο του, δηλώνοντας

⁶⁹ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10-4-69.

συμπληρωματικά το πόσο μεγάλη πίστη έχει στο έργο της «Εθνικής Κυβερνήσεως»;⁷⁰ Ή μήπως επρόκειτο για κείμενο που συντάχθηκε στη ΓΓΑ, και το οποίο ο Δομάζος εκών άκων το υπέγραψε; Κλείνω στο να αποδεχθώ τη δεύτερη εκδοχή, λόγω του ύφους της και της νομικίστικης διατύπωσης του περιεχομένου της. Όποιο κι αν ήταν το παρασκήνιο της δημιουργίας αυτής της επιστολής, γεγονός είναι ότι σηματοδοτεί μία ριζική αλλαγή στις μεταξύ τους σχέσεις. Η πρώτη συνέπεια είναι η επανάκληση του Δομάζου για τον αγώνα με την Πορτογαλία, καθώς και για τους υπόλοιπους αγώνες που υπολείπονται. Η δεύτερη θα φανεί ενάμιση χρόνο αργότερα όταν, λόγω της πορείας του ΠΑΟ, οι σχέσεις τους θα προσομοιάζουν με ειδύλλιο.

Η αποκατάσταση των μεταξύ τους σχέσεων, όπως προανέφερα, δεν θα επιφέρει την ποθητή πρόκριση στα τελικά του Μεξικό, κάτι που θα στερήσει τη χούντα από μία εξαιρετική ευκαιρία για να εκμεταλλευθεί, με τον προπαγανδιστικό τρόπο που εκμεταλλεύθηκε το παγκόσμιο ρεκόρ του Χρήστου Παπανικολάου στο επί κοντώ το 1970 και την πρόκριση του ΠΑΟ στον τελικό του Κύπελλο Πρωταθλητριών το 1971, άλλο ένα αθλητικό επίτευγμα.

Και φυσικά να αναφέρω ότι τέτοιου είδους επιτυχίες και επιδόσεις δεν τις ξαναείδαμε στη διάρκεια της Επταετίας, πράγμα που επιβεβαιώνει τον συγκυριακό τους χαρακτήρα και όχι το καθεστωτικό αφήγημα περί αναμόρφωσης και αναγέννησης του αθλητισμού μετά το πραξικόπημα.

Λίγο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ως ΓΓΑ θα αρχίσουν οι πρώτες παλινωδίες, οι οποίες θα καταδείξουν το ψευδεπίγραφο του κυρίαρχου μοτο περί αναμορφωτή και εξυγιαντή του αθλητικού χώρου. Ένα πρώτο δείγμα θα αποτελέσει

⁷⁰ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 20/4/1969.

«Εν Αθήναις τη 19.4.1969

Προς τον Αξιότιμον Γεν.Γραμματέα Αθλητισμού Ενταύθα

Λαμβάνω την τιμήν όπως απευθύνω προς υμάς την παρούσαν ανοικτήν επιστολήν.

Κύριε Γενικέ,

Λυπούμαι διότι ευρεθείς ενώπιόν σας συμπεριφέρθην κατά τρόπον ανάρμοστον και μη συμβιβασόμενον πράγματι προς τον χαρακτήρα μου και το ήθος μου. Αλλά πιστεύσατέ με ότι η ψυχολογική πίεσις των προσφάτων γεγονότων υπήρξεν η μόνη και αποκλειστική αιτία ήτις με ώθησεν εις την εν λόγω συμπεριφορά μου. Αληθώς πάντες οι αθλούμενοι οφείλομεν εις υμάς, όστις οδηγείτε τον Ελληνικόν Αθλητισμόν εις τον ορθόν δρόμον, σεβασμόν και ευγνωμοσύνην πολλώ δε μάλλον εγώ, τυχών εκ μέρους υμών όλως ιδιαιτέρας φροντίδος και αγάπης. Η αφοσίωσις άλλωστε την οποίαν τρέφω προς τους σκοπούς της Εθνικής Κυβερνήσεως αποτελεί δι' εμέ ιερόν κίνητρον όπως συμβάλλω με τας μικράς μου δυνάμεις εις την προβολήν του ελληνικού ονόματος ειδικώτερον δε εις τον αθλητικόν στίβον.

Δεχθήτε, παρακαλώ επ' ευκαιρία την έκφρασιν του βαθυτάτου σεβασμού μετά του οποίου προς υμάς διατελώ.

Ευπειθέστατος

ΜΙΜΗΣ ΔΟΜΑΖΟΣ»

η διαγραφή των πειθαρχικών ποινών που είχαν επιβληθεί σε αθλητές και ποδοσφαιριστές επ' αφορμή της γεννήσεως του Διαδόχου του Θρόνου στις 20/5/1967⁷¹ που, όσο κι αν η απόφαση αυτή εκινείτο στο πλαίσιο μιας εθιμοτυπίας, δημιούργησε μια πρώτη ρωγμή στο προφίλ του ριζοσπάστη αναμορφωτή του αθλητισμού.

Αυτό το σκηνικό θα επαναληφθεί πολλές φορές κατά τη διάρκεια της θητείας του.⁷² Η υπόθεση του διαιτητή Κρεούζη, στην οποία αναφέρομαι ξεχωριστά, αποτελεί άλλο ένα δείγμα των πραγματικών κινήτρων και προθέσεων του από τη στιγμή που καταλαμβάνει τη θέση του ΓΓΑ. Η αυτοαναφορικότητα που αφετηρία έχει θέματα πειθαρχίας και ήθους αποτελεί συχνότατα κομμάτι των δηλώσεών του, ιδιαίτερα στο ξεκίνημα κάθε χρονιάς,⁷³ έστω και αν τα γεγονότα στα γήπεδα δείχνουν μια άλλη πραγματικότητα.⁷⁴ Ειδικά τα έκτροπα που σημειώνονται στα ντέρμπι των ομάδων του ΠΟΚ με αυτές τις Θεσσαλονίκης, καθώς και αυτά μεταξύ των «Αιωνίων», κυρίως μεταξύ παικτών, χωρίς να υστερούν και οι εισβολές φιλάθλων στους αγωνιστικούς χώρους ή οι συμπλοκές στις κερκίδες, αποτελούν μία «κανονικότητα» που καμία θεσμική παρέμβαση δεν μπορεί να αποτρέψει.

Έτσι ένα μεγάλο μέρος του λόγου του, στη διάρκεια της πενταετούς παντοδυναμίας του, θα αναλωθεί σε «μικροπολιτικές» υποσχέσεις, που θα αφορούν σε γήπεδα, κολυμβητήρια, εγκαταστάσεις υποδομής, οικονομικές ενισχύσεις κ.ά. με τις περισσότερες από αυτές να παραμένουν υποσχέσεις, σε μια απέλπιδα προσπάθεια να εξωραΐσει την εικόνα του καθεστώτος, το οποίο κόντρα στις καταγγελίες και διαπιστώσεις, εντός και εκτός Ελλάδας, ότι επρόκειτο περί ενός

⁷¹ «Ο γεν.γραμματεύς Αθλητισμού κ. Κ.Ασλανίδης επί τη γεννήσει του Διαδόχου του ελληνικού Θρόνου Παύλου, απεφάσισε να χαρισθούν όλες οι πειθαρχικές ποινές που έχουν επιβληθεί εις ποδοσφαιριστάς και αθλητάς όλων των αγωνισμάτων» Εφ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, 2-6-1967.

⁷² «Ο κ. Ασλανίδης εις ερώτησιν αν επ' ευκαιρία του εορτασμού της 21ης Απριλίου θα δοθή χάρις εις τους τιμωρημένους ποδοσφαιριστάς, απήντησε αρνητικώς». Εφ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, 18-4-1969. Μετά τρεις ημέρες: «Χαρίζονται οι ποινές των αθλητών —μέχρι και τριών μηνών— με την ευκαιρία του εορτασμού της 21ης Απριλίου. Αυτό ανακοίνωσε χθες ο Γ.Γ.Α. κ. Ασλανίδης, στο γήπεδο της Τούμπας και πριν από το ματς ΠΑΟΚ-Ολυμπιακού. [...]». Εφ. *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, 21-4-1969.

⁷³ «Μετά χαράς διαπιστώνω ότι και το ήθος των ποδοσφαιριστών και αθλητών γενικά έχει βελτιωθεί αισθητά, δι' αυτό και η επιείκειά μου προς τους τιμωρηθέντας δεν πρέπει να χαρακτηρισθή ως οιασδήποτε μορφής αδυναμία. Διότι σκοπός μου δεν είναι να αποκεφαλίσω κανέναν, αλλά να συνετίσω.» Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 4/1/1968.

⁷⁴ «Τα θλιβερά επεισόδια που συνέβησαν στην Τούμπα μετά την λήξιν του αγώνος ΠΑΟΚ-Ολυμπιακού, όπου οι ερυθρόλευκοι παίκτες αντιμετώπισαν το μένος και τις βιαιότητες παικτών του ΠΑΟΚ, «όπου χύθηκε αίμα» από τους ποδοσφαιριστάς του Ολυμπιακού έχουν προκαλέσει μεγάλη εντύπωσι σ' όλο το φίλαθλο κόσμο. [...] . Αλλά το μένος των Πασοκζήδων επεξετάθη και στους φιλάθλους του Ολυμπιακού. [...] . Σαν λυσσασμένοι οι...φίλαθλοι του ΠΑΟΚ εκτύπησαν ανηλεώς τους ερυθρόλευκους φιλάθλους.[Ευτυχώς επενέβη και πάλιν η Χωροφυλακή και διέσωσε τους φιλάθλους από μεγαλύτερας ακόμη κακουχίας[...].» Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 5/1/1971.

αντιδημοκρατικού και βάνουσου καθεστώτος, παρήγαγε έργο που οι προηγούμενες δημοκρατικές κυβερνήσεις δεν είχαν πλησιάσει κατ' ελάχιστον. Προς επίρρωση του ισχυρισμού περί παραγωγικότητας θα δημοσιεύονται πολύ συχνά στον Τύπο συγκριτικά οικονομικά στοιχεία της προ και μετά την 21 Απριλίου εποχής, όπου καταφαίνεται μια σαφής υπεροχή της δεύτερης, στον τομέα της χρηματοδότησης των έργων. Αυτονόητα προβάλλει και η ένσταση του πόσα από αυτά τα έργα ολοκληρώθηκαν, και αν δεν ολοκληρώθηκαν σε ποιους κατέληξαν τα χρήματα. Στην έρευνα των ΝΕΩΝ το καλοκαίρι του 1975, γίνεται μια αναφορά για το μυθικό ποσό των 4.000.000.000 δρχ. που διακινήθηκαν μέσω της ΓΑ την πενταετία Ασλανίδη. Το ποσό μπορεί να απέχει από την αλήθεια. Αν όμως λάβουμε υπόψιν δημοσίευμα με απολογισμό της περιόδου 21/4/1967-31/12/1970 το οποίο αναφέρει ότι το ποσό των 551.444.000 δρχ.⁷⁵ διατέθηκε σε πάσης φύσεως αθλητικές εγκαταστάσεις και επιχορηγήσεις, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι «τα λεφτά είναι πολλά» και σε τέτοιες περιπτώσεις οι πειρασμοί μεγάλοι. Παραθέτω ένα απόσπασμα από την έρευνα των ΝΕΩΝ, στο οποίο οι συντάκτες αφήνουν σαφείς υπόνοιες για τον πλουτισμό του Ασλανίδη: «Πριν από το πραξικόπημα έμενε σ' ένα φτωχικό οικίσκο στα Σεπόλια. Όταν έγινε ισχυρός, άλλαξε κατοικία. Πήγε στον οικισμό Παπάγου (οδός Μπλέσσα 19) σ' ένα «ανάκτορο» (Το σαλόνι του στοίχιζε 2.000.000 δρχ.). Αγόρασε, βέβαια, και μια πανάκριβη «Μερσεντές». Είχε βρει την ευκαιρία για τη μεγάλη ζωή».⁷⁶

Το 1968 η Χούντα ξαναέστησε μία κατ' ευφημισμών ΕΦΕΕ προσπαθώντας μέσω αυτής να χειραγωγήσει τον φοιτητόκοσμο. Αν και δεν έχει διασωθεί το καταστατικό της, από πηγές μεταγενέστερες πληροφορούμαστε ότι στους στόχους της περιλαμβάνεται η «διατήρηση και ανάπτυξη των παραδόσεων της σπουδαζούσης νεότητας δια της προασπίσεως του Ελληνοχριστιανικού Πολιτισμού».⁷⁷ Ο λόγος που αναφέρω την ίδρυση αυτού του «δοτού» σωματείου είναι γιατί στις 17/10/1968 ο Ασλανίδης ανακηρύσσεται επίτιμος πρόεδρος του σε μια προσπάθεια «να δείξει στους αντιπάλους το ενδιαφέρον των δικτατόρων για τον αθλητισμό και την παιδεία ταυτοχρόνως».⁷⁸

Από τη θέση του ΓΑ χρηματοδοτεί την οργάνωση, κυρίως, για τη διοργάνωση εκδρομών, χοροεσπερίδων και τη διανομή εισιτηρίων ποδοσφαιρικών

⁷⁵ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 5/1/1971.

⁷⁶ Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, Ό.π., 31/7 & 1/8-1975.

⁷⁷ Γιώργος Γιάνναρης, *Φοιτητικά κινήματα και ελληνική παιδεία*, εκδ. Το Ποντίκι, 1993, σελ.329.

⁷⁸ Ό.π.

αγώνων.⁷⁹ Και στην περίπτωση αυτή υπάρχουν σκιές όσον αφορά τη χρηστή διαχείριση των κονδυλίων που διατίθενται. Το 1975 στο *ΑΝΤΙ* ο Αντρέας Λεντάκης παρουσιάζει απόρρητο έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Κυβερνητικής Πολιτικής/Διεύθυνση Νεότητας, στο οποίο γίνονται ευθείες αναφορές για «οικονομικές ατασθαλίες». Δεν γίνεται σαφές αν είναι μόνο το διορισμένο συμβούλιο αυτό που κατηγορείται για διασπάθιση δημοσίου χρήματος ή αν υπονοείται και εμπλοκή της ΓΓΑ, δηλαδή του ίδιου του Ασλανίδη. Πάντως το ότι το ζήτημα θα φτάσει μέχρι τον Παπαδόπουλο δείχνει και το μέγεθος της ατασθαλίας, αφήνοντας έκθετο τον Ασλανίδη στα μάτια του Δικτάτορα, ο οποίος από ό,τι φάνηκε, έκανε μάλλον τα «στραβά μάτια».⁸⁰

1.4. Η θεσμοθέτηση της απόλυτης κυριαρχίας

Τον Αύγουστο 1967, θα δημοσιοποιηθεί στον αθλητικό Τύπο ο Α.Ν.127/67 «Περί αναδιοργάνωσης του Εξωσχολικού Αθλητισμού, τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί φιλάθλου ιδιότητας Νόμων και άλλων τινών διατάξεων».⁸¹ Με αυτό το νόμο αλλάζει ριζικά το τοπίο στο ποδόσφαιρο, καθώς όλα πλέον τα ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη λειτουργία του έχουν ως αρχή και τέλος τις αποφάσεις και τις ενέργειες των εκάστοτε Υπουργών Προεδρίας (την εποχή που ψηφίζεται, υπουργός είναι ο Παπαδόπουλος) οι οποίοι με τη σειρά τους την μεταθέτουν στους Γενικούς Γραμματείς Αθλητισμού. Η διοίκηση του Εξωσχολικού αθλητισμού αποκτά με αυτόν τον νόμο μία εντελώς συγκεντρωτική υπόσταση, μετά την κατάργηση του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου που προέβλεπε το Ν.Δ. 3769/57⁸² και το οποίο ασκούσε έλεγχο σε οποιαδήποτε απόφαση του ΓΓΑ αποτελώντας ένα είδος φραγμού σε οποιαδήποτε αυθαιρεσία. Να σημειώσω εδώ ότι το προαναφερθέν Ν.Δ είναι το ιδρυτικό της ΓΓΑ (με το Ν.Δ.3865/58 επέρχονται

⁷⁹ Ο.π., σελ.331.

⁸⁰ Υπ.Προεδρίας Κυβερνήσεως //Γεν.Δ/νσεις Κυ/κης Πολιτικής//Δ/νσεις Νεότητος //Απόρρητον// Αθήναι 5-1-1970//Ενημερωτικόν Σημείωμα υπ'όψιν κ.ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ

ΘΕΜΑ: Απολογισμός επιτελεσθέντος έργου υπό Δ/νσεως Νεότητος.

[...]Δια συγκεκριμένων ενεργειών ετέθησαν οι βάσεις παγίας αντιμετώπισης του οικονομικού προβλήματος των φοιτητικών Συλλόγων. Μέχρι του θέρους του 1969 ακαταστασία πλήρης επεκράτει εις το θέμα τούτο. Οι σύλλογοι και δη η ΕΦΕΕ αφιέρωνον μεγάλην και ίσως την μόνην δραστηριότητα εις την εξεύρεσιν πόρων. Η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, έτεροι υπηρεσίαι αλλά και διάφοροι βιομήχανοι ενεφανίζοντο ως ενισχύοντες οικονομικώς τους συλλόγους με αποτέλεσμα να παρατηρούνται οικονομικά ατασθαλίες. Η Δ/νσις Νεότητος όχι μόνον ανέλαβεν μόνη την οικονομικήν ενίσχυσιν τούτων αλλά και δια του τρόπου, τον οποίον καθιέρωσε εις Θεσσαλονίκην και Πάτρας, όσον και εις Αθήνας συνέβαλεν εις την εξυγίανσιν και εις τη μη ύπαρξιν δυνατότητος δημιουργίας ανωμαλιών.[...]. Περ. *ΑΝΤΙ* 18,(3/5/1975).

⁸¹ ΦΕΚ 148, τ.Α', 31/8/1967. «Περί λήψεως μέτρων δια την οργάνωσιν του Εξωσχολικού Αθλητισμού», ΦΕΚ 202,τ.

⁸² ΦΕΚ 148, τ.Α', 31/8/1967.

τροποποιήσεις στο Ν.Δ.3769, μία από αυτές είναι και η μετονομασία της Γενικής Γραμματείας Εξωσχολικού Αθλητισμού που μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Αθλητισμού). Από το πρώτο κιόλας άρθρο διαφαίνονται οι στοχεύσεις του νέου νόμου. Το παραθέτω στον πίνακα που ακολουθεί με μερικά ακόμη άρθρα, του παλαιού και του καινούργιου νόμου, τα οποία στην αντιπαραβολή τους, καταδεικνύουν το νέο πνεύμα διοίκησης των αθλητικών πραγμάτων:

N.Δ.3769/57, Άρθρο 1	A.N.127/67, Άρθρο 1
Επί σκοπώ προαγωγής, ενισχύσεως και συντονισμού του Εξωσχολικού Αθλητισμού, συνιστάται δια του παρόντος Ν.Δ. ιδία υπηρεσία υπό τον τίτλον «Γενική Γραμματεία Εξωσχολικού Αθλητισμού» (σ.σ.ΓΓΕΑ)[...].	Επί τω σκοπώ της επί υγιών κοινωνικών, ηθικών και Εθνικών βάσεων αναπτύξεως της Ελληνικής Νεότητος, και της αθλήσεως αυτής επί τη βάσει ορθών κανόνων, άπασαι αι ανεγνωρισμέναι αθλητικά οργανώσεις τίθενται υπό την εποπτείαν της παρά τω υπ.Προεδρίας της Κυβερνήσεως, Γενικής Διευθύνσεως Αθλητισμού, ήτις καταρτίζει ενιαίον πρόγραμμα αθλήσεως [...].
N.Δ.3769/57, Άρθρο 8, παρ.1	A.N.127/67, Άρθρο 24
Εις ας περιπτώσεις ο ΓΓΕΑ διαπιστώνει ανωμαλίας περί την διοίκησιν ή διαχείρησιν αθλητικού γενικώς Σωματείου ή ακαταλληλότητα των διοικούντων αυτό, προς άσκησιν μορφωτικού έργου επί της νεολαίας, δύναται μετά γνώμην του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου να ζητήση παρά του αρμοδίου Προέδρου Πρωτοδικών την παύσιν του [Δ.Σ.] του Σωματείου και τον διορισμόν πενταμελούς Διοικούσης Επιτροπής...	Ο Υπουργός Προεδρίας της Κυβερνήσεως εφ' όσον ήθελε διαπιστώσει ότι η διοικήσις οιοδήποτε αθλητικού σωματείου παραβιάζει τας εκ των ισχυόντων Νόμων και κανονισμών εν γένει απορρεούσας υποχρεώσεις της [...] δικαιούται όπως δια πράξεώς του κηρύξη ταύτην έκπτωτον, εν ταυτώ δε ορίση δια της ιδίας του πράξεως προσωρινήν διοίκησιν [...].
	A.N.127/67, Άρθρο 40, παρ.1
	Απαγορεύεται η έγγραφη ως μέλους σωματείου, καλλιεργούντος οιονδήποτε κλάδον Σωματικής Αγωγής, προσώπου μη νομιμόφρονος κατά την έννοιαν του άρθρου 3 του Α.Ν.516 /48 ⁸³ ως αντικατεστάθη υπό της Θ' Συντακτικής Πράξεως [...].

Επέλεξα να περιλάβω στον πίνακα τα συγκεκριμένα άρθρα γιατί σε αυτά αποτυπώνονται οι πραγματικές προθέσεις του καθεστώτος σε σχέση με τον αθλητισμό, αλλά και το ιδεολογικό περίβλημα κάθε δημόσιας πράξης. Από το πρώτο, λοιπόν, άρθρο επιβεβαιώνεται η «μεσσιανική» αποστολή των δικτατόρων, δηλαδή, η συνδρομή τους στην επί ΥΓΙΩΝ κοινωνικών, ηθικών και εθνικών βάσεων

⁸³ Με τον Α.Ν.516/48 καθιερώνονταν τα συμβούλια νομιμοφροσύνης για τους δημοσίους υπαλλήλους που υπηρετούσαν ή γι' αυτούς που επρόκειτο να προσληφθούν στο δημόσιο. Το συγκεκριμένο άρθρο 3 όριζε: «Μη νομιμόφρων δια την εφαρμογήν των διατάξεων του παρόντος θεωρείται ο εν άρθρω 1 του παρόντος υπάλληλος ή υπηρέτης εφ' όσον διεξάγοντος του Κράτους τον αγώνα υπέρ της υπάρξεώς του και της ακεραιότητας της Χώρας κατά της προδοτικής ανταρσίας πιστεύει εις τα κηρύγματα των προπαρασκευασάντων και επιχειρούντων την ανταρσίαν, εμφορείται από αντεθνικάς αντιλήψεις ή προπαγανδίζει καθ' οιονδήποτε τρόπον υπέρ του Κομμουνιστικού Κόμματος ή των μετ' αυτού κατά του Κράτους συμπραττόντων [...]».

εκπαίδευση και ανάπτυξη της ελληνικής νεολαίας. Εργαλείο της προσπάθειας αυτής, ο αθλητισμός. Στον οποίο όμως αθλητισμό ήταν εξοβελισμένοι οι μη νομιμόφρονες του εμφυλίου πολέμου. Στο σημείο αυτό φαίνεται ξεκάθαρα η προσήλωση και η αδυναμία αντίληψης των αλλαγών που έχουν συμβεί τόσο στο πολιτικό όσο και στο ευρύτερο ιστορικό πεδίο. Δεκαοκτώ χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου (νικηφόρου ως προς την πλευρά που τον κέρδισε και στην οποία ανήκουν οι δικτάτορες) επισείουν και πάλι τον κίνδυνο που αποτελούν για το έθνος όσοι εξακολουθούν να ανήκουν ιδεολογικά στην ηττημένη πλευρά ή είχαν στιγματιστεί ως ανθέλληνες λόγω της εμπλοκής τους στη σύγκρουση. Βέβαια, δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς, ότι η επίκληση του κομμουνιστικού κινδύνου ήταν η βασική αιτιολογία για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος. Οι φωτογραφίες με τα ρούβλια που, υποτίθεται, είχαν βρεθεί σε γιάφκες της ΕΔΑ ή οι μυθιστορίες περί νυκτερινών εκφορτώσεων όπλων σε ερημικές παραλίες ή οι ετοιμοπόλεμες στρατιές κομμουνιστών γενιτσάρων που ήσαν έτοιμες να εισβάλλουν από τη Βουλγαρία, μόλις πριν από τέσσερεις μήνες ήταν ο καμβάς της αιτιολόγησης μιας έκφρασης εθνικής υπευθυνότητας που όφειλε ο στρατός να επιδείξει.

Στην διοίκηση του ΟΠΑΠ πρόεδρος πλέον είναι ο ίδιος ο ΓΓΑ κι όχι δύο εκπρόσωποί του όπως προέβλεπε το ιδρυτικό Β.Δ. (ΦΕΚ 227, τ.Α', 27/12/1958), παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο την πλήρη δυνατότητα ελέγχου και διαχείρισης των εσόδων του οργανισμού κατά το δοκούν. Οι ατελείωτες υποσχέσεις περί αθλητικών εγκαταστάσεων και οι επιχορηγήσεις των πάσης φύσεως αθλητικών σωματείων έπρεπε να έχουν μια σταθερή πηγή χρηματοδότησης, που δεν ήταν άλλη από τα έσοδα του ΟΠΑΠ. Γι' αυτό και ο Ασλανίδης εξ αρχής κάνει έναν μεγάλο αγώνα για να αυξηθεί η συμμετοχή των Ελλήνων στο παιχνίδι, πράγμα το οποίο και πέτυχε αφού ήδη στον πρώτο χρόνο της παρουσίας του στο τιμόνι της ΓΓΑ υπάρχει υπερδιπλασιασμός των στηλών. «Φυσικό» επακόλουθο κάθε τέτοια αλλαγή να συνοδεύεται από τους απαραίτητους ύμνους προς τον δημιουργό της.⁸⁴

Άλλα ζητήματα του ποδοσφαιρικού χώρου που συναντάμε στα άρθρα του Νόμου είναι οι μετεγγραφές ποδοσφαιριστών, η τοποθέτηση και ο ρόλος των

⁸⁴ «... Από τα επίσημα στοιχεία του ΟΠΑΠ αποδεικνύεται ότι από της καθιερώσεως του ΠΡΟ-ΠΟ μέχρι τέλους του 1968 συμπληρώθηκαν 981.795.411 στήλαι, εκ των οποίων αι 533.022.043 κατά την τελευταίαν διετίαν, ήτοι ποσοστόν 54% περίπου. Κύριος συντελεστής της μεγάλης αυτής προόδου είναι ο [ΓΓΑ] και πρόεδρος του ΟΠΑΠ κ. Κων. Ασλανίδης, ο οποίος χάρις στην στιβαρότητα και αποφασιστικότητά του έβαλε τα ποδοσφαιρικά πράγματα της χώρας μας στη θέσι τους [...]. Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3/3/1969.

κυβερνητικών επιτροπών στις ομοσπονδίες και τις ομάδες (ως επί το πλείστον επρόκειτο για αξιωματικούς εν ενεργεία και απόστρατοι), ο αριθμός των ομάδων που θα αγωνίζονται στις εθνικές κατηγορίες, η δυνατότητα παύσης των διοικήσεων των σωματείων με απόφαση του υπουργού Προεδρίας (στην πράξη του ΓΓΑ) —χωρίς τη μεσολάβηση κάποιας άλλης αρχής ή οργάνου όπως προβλεπόταν στο ιδρυτικό διάταγμα (παρατίθενται τα δύο άρθρα στον πίνακα), η πρόσληψη ξένων προπονητών, η επιλογή διαιτητών και τα όργανα της αθλητικής δικαιοσύνης.

Το πνεύμα που διαπνέει τα άρθρα του Νόμου δεν είναι άλλο από αυτό του καθορισμού ενός ασφυκτικού πλαισίου ελέγχου του ποδοσφαίρου από τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, κάτι που θα είναι συνεχώς ορατό με την εφαρμογή του στα χρόνια που θα ακολουθήσουν. Συμπληρωματικά εδώ να αναφέρω ότι με το Ν.Δ.76/69 επιφέρονται κάποιες τροποποιήσεις στον Α.Ν.127/67. Μία από αυτές είναι και η χορήγηση στο ΓΓΑ της δυνατότητας όχι μόνο να επιβάλλει πειθαρχικές ποινές «επί παντός φυσικού προσώπου μέλους σωματείου αθλουμένου ή μη...»,⁸⁵ όπως προέβλεπε ο Α.Ν.127, αλλά «Ο [ΓΓΑ] δύναται ν' αναστείλη την εκτέλεσιν πάσης επιβληθείσης ποινής ή να άρη την παρ' άλλων χορηγηθείσαν αναστολήν εκτέλεσεως».⁸⁶ Με λίγα λόγια μπορούσε και να τιμωρεί σαν να είναι δίκαιος κριτής και να συγχωρεί σαν μεγαλόψυχος «πατέρας» ή συγκαταβατικός στην ανθρώπινη αδυναμία «δικαστής».

Τη νομοθετική θωράκιση των αρμοδιοτήτων του ΓΓΑ θα αναλάβει να την «εκλαϊκεύσει» στο φίλαθλο κοινό ο αθλητικός Τύπος. Δηλαδή, να νομιμοποιήσει στη συνείδηση του, την, στα όρια της ασυδοσίας, επιτελεστική εξουσία του Ασλανίδη, μέσα από τη, σχεδόν καθημερινή, δημοσιοποίηση υμνητικών άρθρων ή σχολιασμών ενεργειών του. Θεωρώ ότι η παράμετρος αυτή ήταν καθοριστική στην εμπέδωση στις ευρύτερες κοινωνικές ομάδες της εικόνας μιας λαϊκής κυβέρνησης, που με τον δικό της απλό και καθημερινό τρόπο έδινε τον αγώνα για την ανόρθωση της χώρας. Κι αν όλα αυτά ακούγονται κάπως υπερβολικά παραθέτω ένα απόσπασμα από την εφημερίδα Φως των Σπορ μετά την υπόσχεση Παττακού-Ασλανίδη για τη δημιουργία γηπέδου του Ολυμπιακού.

« Ο κ. Κωνσταντίνος Ασλανίδης απέδειξε επανειλημμένως ότι διακατέχεται από το ιερόν πάθος της δημιουργίας αγωνιστικών χώρων εις όλας τας μορφάς. Και ανεδείχθη εις μέγαν ηγέτην του αθλητισμού δημιουργήσας εντυπωσιακά έργα εις μικρόν σχετικώς χρονικόν διάστημα, άνευ των γνωστών τυμπανοκρουσιών. Αλλά το μέγιστον έργο του θα είναι η στέγ

⁸⁵ Α.Ν.127/67, άρθρο 23.

⁸⁶ Ν.Δ.76/69, άρθρο 8.

ασις του Ολυμπιακού. Ο κ. Ασλανίδης, ως εκπρόσωπος της Πολιτείας, αναμένεται να εκπληρώσει σήμερα ένα παλαιόν χρέος αυτής προς τον μέγαν Σύνδεσμον. Διότι αυτό το χρέος το οφείλει πράγματι η πολιτεία προς τον Ολυμπιακό. Πλειστάκις κατά το παρελθόν το κράτος και τα παλαιά κόμματα, ενέπαιξαν προκλητικότερα τον Ολυμπιακόν εις προεκλογικάς περιόδους, με παχυλὰς υποσχέσεις περί αμέσου στεγάσεώς του, αι οποίαι δυστυχώς ελησμονούντο την επομένην των εκλογών. Σήμερα ήλθεν επιτέλους η ώρα τα έργα να αντικαταστήσουν τους λόγους.[...] Τα αμέτρητα πλήθη, τα εκατομμύρια των Ολυμπιακών οπαδών, αναμένουν πολλά από τον κ. Ασλανίδη. Και είναι καθολική η εντύπωσις ότι δεν θα διαψευσθούν. Αναμένουν ηρέμως και αισιოდόξως [...] να προσφέρουν εις τον κ. Γενικόν Γραμματέα Αθλητισμού την αιώνιαν ευγνωμοσύνην των».⁸⁷

Διαβάζοντας ο κάθε φίλαθλος και ειδικά ο οπαδός του Ολυμπιακού, όντως ομάδας με την πολυπληθέστερη οπαδική κοινότητα, το παραπάνω άρθρο θα μπορούσε να οδηγηθεί στα παρακάτω συμπεράσματα: α) ο ΓΓΑ αποτελεί ένα ιδιαίτερο πολιτικό ον του οποίου οι πράξεις του μοναδικό γνώμονα έχουν την προσφορά και την ικανοποίηση των υγιών απαιτήσεων των πολιτών. Εν προκειμένω των φίλων του αθλητισμού, ποδοσφαίρου και του Ολυμπιακού ειδικότερα, β) ο ΓΓΑ, και κατ' επέκταση η «Εθνική Κυβέρνηση» βρίσκεται σε πλήρη αντιδιαστολή με το φαύλο και αναξιόπιστο παλαιοκομματικό προσωπικό, το οποίο αρκείτο στο να μοιράζει προεκλογικές υποσχέσεις χωρίς να τις υλοποιεί και γ) οι φίλαθλοι και οπαδοί του Ολυμπιακού θα πρέπει αν μη τι άλλο να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους προς τον άνθρωπο (και το καθεστώς) που έδωσε σάρκα και οστά στο όνειρό τους.

Προχωρώ σε μία παρέκβαση: Στα τραπέζια ενός ζαχαροπλαστείου, στην μικρή επαρχιακή κωμόπολη που γεννήθηκα και μεγάλωσα, που ο ιδιοκτήτης του ήταν οπαδός του Ολυμπιακού, υπήρχε πάντα ένα φύλλο από το *ΦΩΣ των ΣΠΟΡ*. Κάποιες φορές πηγαίνοντας το απόγευμα για να αγοράσω κάποιο γλυκό ή παγωτό το καλοκαίρι, έριχνα κάποιες ματιές στην εφημερίδα η οποία ήταν πλέον, από τη χρήση, ένα κουρέλι. Μπορώ να υποθέσω σήμερα ότι τα μάτια που διάβασαν τα περιεχόμενά της ήταν πολύ περισσότερα από τα δύο μάτια του ιδιοκτήτη. Με αυτήν την προσωπική αναφορά θέλω να ξανατονίσω τον κρίσιμο ρόλο που έπαιξε ο αθλητικός και όχι μόνο Τύπος στην εμπέδωση και αποδοχή της νέας πολιτικής πραγματικότητας. Διότι μου είναι εξαιρετικά δύσκολο να φανταστώ έναν οπαδό του Ολυμπιακού να αρθρώνει αντιρρητικό λόγο προς το καθεστώς, όταν κείμενα σαν κι αυτό που προηγήθηκε τον έκαναν προνομιακό μέτοχο σε ένα κοσμογονικό παρόν και μέλλον που προηγούμενες γενιές δεν τα αξιώθηκαν.

⁸⁷ Εφ. *ΦΩΣ των ΣΠΟΡ*, 23/2/1968.

Τα ανοίγματα του καθεστώτος προς τη νεολαία, μαθητιώσα και φοιτητιώσα, μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις που στόχο είχαν την προσέλκυσή της στους αθλητικούς χώρους, ήταν πολλά. Ειδικότερα στη Μέση Εκπαίδευση, με εγκύκλιο του, το Υπ. Παιδείας θα ανακοινώσει ένα ευρύ πλαίσιο αθλητικών δραστηριοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους, στο οποίο θα περιλαμβάνονται ομαδικά αθλήματα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, βόλεϊ) και αγωνίσματα στίβου. Η περιπλοκότητα και η υπερβολή που χαρακτηρίζει το περιεχόμενο της εν λόγω εγκυκλίου δεν θα φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα, τα οποία θα συνοψίζονται στις κατ' έτος, ήδη θεσμοθετημένες γυμναστικές επιδείξεις. Βέβαια, η αναγγελία της ένταξης του ποδοσφαίρου στο πακέτο των εξαγγελθέντων μέτρων θα χαιρετιστεί με το γνωστό πανηγυρικό τρόπο της εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*: «...Ο ελληνικός αθλητισμός και ειδικώτερον το ελληνικόν ποδόσφαιρο δικαιούνται από σήμερον να πανηγυρίζουν. Διότι ετέθη εις εφαρμογήν, μεταβαλλόμενον εις χειροπιαστή και ευτυχή πραγματικότητα το όνειρον ολοκλήρων δεκαετιών. Ο αθλητισμός και ειδικώτερον –επαναλαμβανόμεν— το ποδόσφαιρον εισάγονται εν τη πράξει από σήμερον εις τα σχολεία...».⁸⁸

Στο χώρο των πανεπιστημίων οι προσπάθειες για οργάνωση αθλητικών δραστηριοτήτων δεν θα έχουν κάποιο αποτέλεσμα, οπότε η ΓΓΑ θα στραφεί στο να ωθήσει τους φοιτητές προς τα γήπεδα μέσα από τη χορήγηση είτε δωρεάν είτε σε συμβολική τιμή εισιτηρίων ποδοσφαιρικών αγώνων. Στην κατάληψη του Πολύτεχνου, το Νοέμβριο 1973, ένα από τα πολλά συνθήματα που υπήρχαν αναγραμμένα στους τοίχους του ήταν και το «Κάτω το ποδόσφαιρο»⁸⁹. Δείγμα της άρνησης των φοιτητών να αποδεχθούν την οποιαδήποτε ποδηγέτησή τους μέσω των

⁸⁸ Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 12/10/69.

⁸⁹ https://www.lifo.gr/articles/greece_articles/81043/20-spanies-fotografies-apo-to-polytexneio-14-eos-19-noemvrioy-1973

διευκολύνσεων στο χώρο του ποδοσφαίρου. Ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ ΓΓΑ και φοιτητών θα είναι οι διορισμένες από το καθεστώς διοικήσεις των φοιτητικών συλλόγων, «...ταυτόχρονα έχει απονεκρωθεί τελείως ο φοιτητικός συνδικαλισμός, με τα διορισμένα διοικητικά συμβούλια των φοιτητικών συλλόγων να ασχολούνται μόνο με εκδρομές, χορούς, με τα εισιτήρια ποδοσφαιρικών αγώνων...».⁹⁰

1.5. Οι παρεμβάσεις εντός και εκτός γηπέδων

Στην ενότητα αυτή θα παραθέσω μια σειρά από περιστατικά τα οποία διαδραματίστηκαν στους αθλητικούς χώρους και είχαν πρωταγωνιστές στελέχη της Χούντας, με σκοπό να καταστήσω ακόμα περισσότερο εμφανή, το αίσθημα αυθαιρεσίας που τα διακατείχε, αλλά και το πώς προσπαθούσαν να οικειοποιηθούν τα αθλητικά επιτεύγματα στο πλαίσιο ενός προσπορισμού πολιτικών ωφελημάτων:

- 1) Μετά το ισόπαλο ματς της Εθνικής με τη Ρουμανία, ο Ασλανίδης θα επισκεφθεί τους παίκτες στον Αστέρα της Βουλιαγμένης όπου διέμεναν προετοιμαζόμενοι για το ματς με την Πορτογαλία στις 4/5/69. Εκεί οι διεθνείς θα τον ακούσουν να αναλύει το πώς και το γιατί της ισοπαλίας: « Χάσατε τη νίκη διότι κάνατε φοβερά σφάλματα τακτικής. Η άμυνα άφησε ακάλυπτο τον τερματοφύλακα και ο τερματοφύλακας είχε τουλάχιστον μία κακή στιγμή. Η κακή καθυστέρησης που θελήσατε να εφαρμόσετε όταν προηγηθήκατε στο σκορ ήταν ολέθρια. Πρέπει να διαπιστώσατε ότι τα σφάλματά σας στοιχίζουν ακριβά στις ομάδες σας. Π.χ. ο Χάιτας μάρκαρε σκληρά, τον Ισραηλίτη αντίπαλόν του, με αποτέλεσμα να στερούμεθα τώρα των πολυτίμων υπηρεσιών του Καμάρρα [...] ». Τι εννοούσε με την τελευταία πρόταση σχετικά με τον Χάιτα, τον Ισραηλίτη και τον Καμάρρα, όσο κι αν έψαξα δεν μπόρεσα να λύσω την «εξίσωση».⁹¹

- 2) Παρευρισκόμενος στα εγκαίνια «...του νέου του γραφείου διαφημίσεων, ταξιδίων, τουρισμού και ασφαλειών...» του Γ.Σιδέρη θα του πει: «Θα σε βοηθήσω στην νέα σου εξόρμησί σου, για να αποκατασταθής επαγγελματικώς, είσαι καλό παιδί και καλός αθλητής».⁹²

- 3) « Ο Πανιώνιος θα βαδίση στα χνάρια της δόξας ενωμένος. Το Δ.Σ του ιστορικού

⁹⁰ Ολύμπιος Δαφέρμος, *Φοιτητές και Δικτατορία, Το αντιδικτατορικό κίνημα 1972-1973*, εκδ. Γαβριηλίδη, 2009, σελ.31. Και ο Δημήτρης Παπαχρήστος θα αναφερθεί στο ρόλο των διορισμένων συμβουλίων «Τα καθήκοντά τους υπαγορεύονταν και ήταν να εξυπηρετούν τις καθημερινές υποθέσεις των συναδέλφων τους -να εκδίδουν φοιτητικά εισιτήρια, να πουλάνε εισιτήρια για τα γήπεδα...», Δημήτρης Παπαχρήστος, *Ζούσε τη ζωή του σαν να τη θυμόταν*, εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2003, σελ.268.

⁹¹ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 27/4/1969.

⁹² « Ο κ. Ασλανίδης εις τα εγκαίνια του Γ.Σιδέρη», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 24/4/1969.

νεοσμυρνιώτικου συγκροτήματος θα συνεχίσει την προσπάθεια του αρραγές. Η κρίσι που εξεδηλώθη πρόσφατα στους κόλπους του απεδείχθη ότι δεν είχε ...θεμέλια και εξανεμίσθη. Είναι το αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας —της επιθυμίας καλύτερα του ηγέτου του ελληνικού αθλητισμού Γ.Γ.Α. κ. Κ.Ασλανίδη, ο οποίος προ-ήδρευσε χθες το βράδυ του Δ.Σ. [...] . Μιάμισυ ώρα συνειργάσθη ο Γ.Γ.Α. κ. Ασλανίδης με τα μέλη της Διοικήσεως του Πανιωνίου. Μετά το τέλος της συνεδριάσεως εδήλωσε στους αντιπροσώπους του Τύπου: “Είχα υποσχεθή να επισκεφθώ τον Πανιώνιο. Την υπόσχεσί μου αυτή ετήρησα σήμερα. Ήλθα [...] να εξετάσω αν τα αναγραφέντα περί κρίσεως εις τον σύλλογον είναι αληθή. Διεπίστωσα ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφωνίες, αλλά μερικές ασήμαντες [...]”». ⁹³

- 4) Νέα και πάλι διοίκησι απέκτησε από χθες ο Ολυμπιακός, ενώ η προελθούσα από τις αρχαιρεσίες της 14ης τρέχοντος , δεν συνεπλήρωσε θητεία 10 ημερών. Η αδυναμία των χειριζομένων, απ’ευθείας, τις τύχες του Ολυμπιακού, να ξεπεράσουν μόνοι τους την διοικητική κρίσι που από μακρού χρόνου μαστίζει τον μεγάλο πειραϊκό σύλλογο [...] ανάγκασε τον Γ.Γ.Α. να επέμβη και πάλι ώστε να συγκρατηθή το ένδοξο σωματείο επί του χείλους του γκρημνού(sic). [...] Σκεπτόμενος με αυτά τα κριτήρια ο ηγέτης του αθλητισμού μας, ενήργησε και χθες κεραυνοβόλως [...]. Απεδέχθη τας παραιτήσεις [...] ηναγκάσθη να διορίση νέα διοίκησι[...] αφού ανακοίνωσε τα ονόματα της νέας διοικήσεως του Ολυμπιακού στους δημοσιογράφους προέβη και στις ακόλουθες δηλώσεις: [...] Θα παρακολουθώ προσωπικώς τη δραστηριότητα των και δεν θα επιτρέψω καμμία παρασπονδία». ⁹⁴

- 5) Η απομάκρυνση του Μπόμπεκ, προπονητή του ΠΑΟ, από την Ελλάδα, έγινε το καλοκαίρι του 1967. Είχε κατηγορηθεί από την ΑΘΗΝΑΪΚΗ ⁹⁵ ως ύποπτος κατασκοπίας, χωρίς όμως να αποδειχθεί κάτι. Αυτός ήταν και ο πιθανότερος λόγος της απομάκρυνσής του από την Ελλάδα, ⁹⁶ και αυτή η υποψία είναι που αναγκάζει τον Ασλανίδη δύο χρόνια μετά να τον καλέσει στο γραφείο του πριν αναλάβει ως προπονητής του Ολυμπιακού. «Εξ άλλου τον κ.Ασλανίδη επεσκέφθη ο προπονητής του Ολυμπιακού κ. Στέφαν Μπόμπεκ (εξ ιδίας πρωτοβουλίας) και είχε μετ’ αυτού μακράν ιδιαιτέραν συνομιλίαν μετά το πέρας της οποίας ο κ. Ασλανίδης υπέγραψε

⁹³ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 17/7/1971.

⁹⁴ « Τέλος στην διοικητική κρίσι του Ολυμπιακού», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 26/1/1971.

⁹⁵ Εφ. ΑΘΗΝΑΪΚΗ, 17/8/1966.

⁹⁶ «Ανεκοινώθη χθές απισήμως εκ της [ΓΓΑ] ότι δεν ανανεούται υπ’ αυτής η άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος ως προπονητού εν Ελλάδι του Γιουγκοσλάβου τεχνικού του Παναθηναϊκού κ.Στέφαν Μπόμπεκ πέραν της 31ης Ιουλίου ε.ε. οπότε λήγει κανονικώς η εγκριθείσα υπό της [ΓΓΑ] σύμβασις». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 15/6/1967.

την άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος του προπονητού εν Ελλάδι εις τον Γιουγκοσλάβον τεχνικόν του ποδοσφαίρου. Όπως δε εγνώσθη, ο κ. Ασλανίδης συνέστησε εις τον κ.Μπόμπεκ να αφοσιωθή αποκλειστικά και μόνον εις το τεχνικόν του έργον και να αποφύγη τας δηλώσεις επί θεμάτων που δεν άπτονται της αρμοδιότητός του».⁹⁷

- 6) Στις 26/3/1970 στο Παναθηναϊκό Στάδιο θα διεξαχθεί ο ημιτελικός αγώνας ΑΕΚ-ΒΙΣΥ (74-65) για το Κύπελλο Πρωταθλητριών Ευρώπης της περιόδου 1969-70. Η ΑΕΚ έχει χάσει με 18 πόντους διαφορά στη Γαλλία και με τη διαφορά των 9 πόντων που επιτυγχάνει στην Αθήνα μένει εκτός τελικού. Η ευκαιρία για ένα επικοινωνιακό παιχνίδι της Χούντας χάνεται. «Όταν τελείωσε ο αγώνας σκεπτικός και φανερά εκνευρισμένος εγκατέλειψε το στάδιο με τα αισθήματα της εντόνου απογοητεύσεως έντονα χαραγμένα στο πρόσωπό του. Ευρισκόμενος σε μια τόσο ψυχολογική κατάστασι (sic) ερωτηθείς είπε τα εξής: « Είμαι πολύ στενοχωρημένος. Απόρησα με την αστοχία μας και θαύμασα την ψυχραιμία των Γάλλων. Αφού με τέτοια συμπαράστασι δεν μπορέσαμε να κερδίσουμε ή είμαστε πολύ άτυχοι ή οι Γάλλοι ήσαν καλύτεροι».⁹⁸ Τον αγώνα αυτόν παρακολούθησε και η Δέσποινα Παπαδοπούλου, η οποία στο φύλλο της εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ της 27/3/1970 φέρεται να κάνει την εξής δήλωση: « Στενοχωρήθηκα πάρα πολύ από τον αποκλεισμό της ελληνικής ομάδος, ήτο κάτι φοβερό...». Ακολουθεί την επόμενη μέρα στην ίδια εφημερίδα εντελώς διαφορετικού περιεχομένου και ύφους δημοσίευμα, όπου γίνεται προσπάθεια να διορθωθεί το τυχόν αρνητικό μήνυμα που περιείχε η αρχική δήλωση: «Το πλήρες κείμενο των δηλώσεων της συζύγου του κ.Προέδρου της Κυβερνήσεως, κ.Δεσποίνης Παπαδοπούλου, σχετικά με τον ατυχή αγώνα της ΑΕΚ με την «Βισύ», περίληψις των οποίων εδημοσιεύθη στην χθεσινή «ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ», έχει ως ακολούθως: «Χθες δεν λυπήθηκα, γιατί δεν μειονέκτησαν οι μασκεμπωλλίσται της ΑΕΚ. Για μένα έχουν κερδίσει. Ατυχώς η τύχη εδόθη αλλού. Αυτό προέρχεται από ανωτέρα δύναμι που οι άνθρωποι δεν ημπορούν να την αντιμετωπίσουν».⁹⁹ Με την αναφορά στις δηλώσεις της Δέσποινας Παπαδοπούλου θέλω να δείξω το πως οι «κεραίες» των ανθρώπων της ΓΓΑ εντόπιζαν αμέσως οτιδήποτε θα μπορούσε να πλήξει την εικόνα της επιτυχημένης διαχείρισης των αθλητικών πραγμάτων της χώρας, και πώς επιχειρείτο η αποκατάστασή του επί τα βελτίω. Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση, μια αυθόρμητη και ειλικρινής δήλωση

⁹⁷ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3/7/1969 (Τα έντονα γράμματα είναι δικά μου).

⁹⁸ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 27/3/1970.

⁹⁹ « Αποκλειστικές δηλώσεις της κ. Δ. Παπαδοπούλου», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 28/3/70

μετά ένα νικηφόρο αποτέλεσμα, το οποίο όμως δεν ήταν αρκετό για να δώσει την πρόκριση, αλλοιώνεται επί το κωμικότερο, αφού πέρα από την αναφορά περί ηθικής νίκης, η απόδοση του αποκλεισμού σε μεταφυσική αιτία, μόνο ως χιούμορ της παρηγοριάς θα μπορούσε να εκληφθεί.

- 7) Δύο ήταν τα απόλυτα highlights από τα γήπεδα την περίοδο της Χούντας. Το πρώτο, ήταν το περιστατικό που συνέβη στο γήπεδο της Λεωφόρου κατά το ντέρμπι ΠΑΟ-Ολυμπιακού στις 22/11/1967. Το ματς διακόπτεται μετά από απαίτηση, του παρόντα στο γήπεδο Στυλιανού Παττακού, ο οποίος ζητά από αξιωματικό της αστυνομίας να μπει στο γήπεδο, ενώ το παιχνίδι εξελίσσεται, και να ζητήσει από το διαιτητή να το διακόψει για να κάνει συστάσεις στο Γ.Σιδέρη ο οποίος —έτσι θεωρεί— παίζει σκληρά. Παραθέτω την περιγραφή από τρεις πηγές για να αποδοθεί σε όλο το «μεγαλείο» της η σκηνή:

ΠΑΤΤΑΚΟΣ-ΣΙΔΕΡΗΣ-ΕΚΠΛΗΚΤΟΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΘΕΑΤΕΣ

- α) Πολύ κακή εντύπωση, αλλά και φόβο, προκάλεσε η παρέμβαση ενός εκ των τριών κορυφαίων της στρατιωτικής δικτατορίας, του τότε «υπουργού» Εσωτερικών Στυλιανού Παττακού, ο οποίος από τις θέσεις των επισήμων ζήτησε από τον επόπτη γραμμών Παπαβασιλείου να διακόψει το παιχνίδι στο 25' [σ.σ. του β' ημιχρόνου] . Κάλεσε τότε τον

διεθνή κυνηγό του Ολυμπιακού Γιώργο Σιδέρη και του μίλησε σε αυστηρό τόνο: «Άκουσε, Σιδέρη. Πάίξε πιο ήρεμα, γιατί είσαι πολύ σκληρός». Ο παίκτης δεν έχασε την ψυχραιμία του και του απάντησε: «Μάλιστα, κύριε υπουργέ. Παίζω απλώς δυνατά και όχι σκληρά. Το ποδόσφαιρο είναι άθλημα δυναμικό!». ¹⁰⁰

- β) Ο κ. Παττακός περί τα μέσα του β' ημιχρόνου εξήτησε ολιγόλεπτον διακοπήν του αγώνος και εκάλεσε προς το μέρος του τον Γιώργο Σιδέρη. Ο κ. υπουργός ωμίλησε στοργικά προς τον «ερυθρόλευκο» παίκτην και τον συνεβούλευσε να αγωνίζεται πιο ήρεμα και πιο ήσυχα. Σ' εκείνο το σημείο του αγώνος η ατμόσφαιρα είχε ηλεκτρισθή, οι Ολυμπιακοί διεμαρτύροντο συνεχώς κατά του διαιτητού, παρατηρούντο εσκεμμένα λακτίσματα και επικίνδυνη έκρηξι «εφώλιαζε» σε κάθε φάσι. Ήταν ευτύχημα η παρέμβασις του κ. Παττακού προς τον Σιδέρη. Οι φίλαθλοι —αντελήφθησαν το νόημα της όλης ενέργειας, γι' αυτό και κατεχειροκρότησαν πάλι τον κ. υπουργόν. Επίσης τον Γιώργο Σιδέρη, ο οποίος ηγήθη στην συνέχεια [της προσπάθειας] για τον κατευνασμό των πνευμάτων, για την επαναφορά της ηρεμίας, και την λήξι του αγώνος μέσα στα πλαίσια που ήθελε ο Κιτσούκαλης. Δηλαδή ο άρχων του αγώνος... ¹⁰¹
- γ) Λίγο πριν τελειώση το χθεσινό μεγάλο ντέρμπυ της Λ. Αλεξάνδρας, οι φίλαθλοι ξαφνιάσθησαν, καθώς είδαν να εισέρχεται εις το γήπεδον ένας ανώτερος αξιωματικός της Αστυνομίας και να τρέχη προς τον διαιτητήν, καθ' ον χρόνον το παιχνίδι συνεχίζετο κανονικώς. Ο κ. Κιτσούκαλης αντελήφθη τον αξιωματικό, αλλά ζαλισμένος όπως ήτο μέσα εις την υπερέντασι του αγώνος, δεν κατάλαβε τι του είπε ο αξιωματικός και ξαναγύρισε την προσοχήν του προς το παιχνίδι, που πάντοτε συνεχίζετο. Ο κ. αστυνόμος ξαναγύρισε εις το γήπεδον και αυτή τη φορά πλησίασε τον Γ. Σιδέρη και τον εκάλεσε να βγη έξω του γηπέδου και να προσέλθη εις τον κ. Παττακόν. Τι είχε συμβη; Ο [...] κ. Παττακός [...] εκάλεσε από τον χώρο της εξέδρας των επισήμων τον [...] Γ. Σιδέρη, τον οποίον είχε αντιληφθή να αγωνίζεται προηγουμένως [...] υπερβολικά δυναμικά, και του έκανε σύστασιν, όπως αγωνίζεται του λοιπού περισσότερον ηπιώς και μέσα εις την έννοιαν του «ευ αγωνίζεσθαι». Ο ποδοσφαιριστής απάντησεν ότι θα συμμορφωθή με την σύστασιν και εισήλθε εις τον αγωνιστικόν χώρον, δια να συνεχίση τον αγώνα! ¹⁰²

Το δεύτερο περιστατικό είναι το επεισόδιο μεταξύ του Βασίλη Μποτίνου και του εφόρου του Ολυμπιακού αντισυνταγματάρχου Δημ. Παπαποστόλου ένα μήνα περίπου μετά. Θα αφήσω τη φωτογραφία και την λεζάντα από το *ΦΩΣ των ΣΠΟΡ* της 3/1/1968 να μιλήσουν από μόνες τους για το τι ακριβώς συνέβη.

¹⁰⁰ Πάνος Γεραμάνης, Η ιστορική φάση και η απειλή Παττακού, εφ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 4/12/2004.

¹⁰¹ Εφ. *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ*, 23/11/1967.

¹⁰² Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 23/11/1967.

Οι δύο αυτές περιπτώσεις θεωρώ ότι αποδίδουν με μεγάλη ακρίβεια τον πολιτικό πρωτογονισμό που χαρακτηρίζει τη διακυβέρνηση της Ελλάδας από τους δικτάτορες, όλη την περίοδο 1967-1974. Ένα μείγμα αυταρχισμού, αυθαιρεσίας, λαϊκισμού που εκδηλώνεται και στον πολιτικό τους λόγο και στην πολιτική πρακτική. Ίσως, η πιο εύγλωττη αντίδραση στα όσα συνέβησαν εκείνη την ημέρα στη Λεωφόρο —θα συμπλήρωνα και σε ολόκληρη τη χώρα την Επταετία— είναι αυτή του εξ αριστερών του Παττακού καθημένου, του οποίου η γλώσσα του σώματος, βουβή, αλλά και συνάμα ηχηρή, αποτυπώνει, ηθελημένα ή άθελά της, την απογοήτευση και την ντροπή που νοιώθει από το νέο ήθος των δικτατόρων που εισάγεται στην κοινωνική ζωή.

- 8) Τίτλος άρθρου του Στ.Τσώχου: « Ο κ.ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΟΧΙ ΟΜΩΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΙΤΗΣΙΑ». Ακολουθεί στη συνέχεια η περιγραφή ακόμα μίας απίστευτης σκηνής:

«Πολύ καλό το ματς. Και οι δύο ομάδες έπαιξαν σωστό ποδόσφαιρο. Ο Ολυμπιακός υπήρξε ανώτερος του αντιπάλου του στο μεγαλύτερο διάστημα του αγώνος. Αντίθετα δεν με ικανοποίησεν η διατησία». Την λακωνικήν αυτή δήλωσι μου έκανε ο Γεν. Γραμματεὺς Αθλητισμοῦ κ. Κων. Ασλανίδης, ο οποίος παρηκολούθησε το χτεσινό ντέρμπυ των

διεκδικητών της δευτέρας θέσεως Ολυμπιακού-Άρεως. **Ο κ. Ασλανίδης χρειάστηκε να εισέλθω στον αγωνιστικό χώρο και να απομακρύνει τους παίκτες του Άρεως οι οποίοι διεμαρτυρήθησαν —κακώς— για την εγκυρότητα του πρώτου τέρματος του Ολυμπιακού. Ήταν μια ενέργεια σωστή η οποία απεσόβησε περαιτέρω επεισόδια».**¹⁰³

Στην ίδια σελίδα στην στήλη με τίτλο «Ψίθυροι», η οποία περιείχε μικρά σχόλια για τους Κυριακάτικους αγώνες, ο συντάκτης της θα γράψει για το περιστατικό: « Τον αγώνα παρακολούθησε και ο Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού κ.Κων.Ασλανίδης από τις θέσεις των επισήμων [...]. Μόλις δε ο κ.Ασλανίδης κατήλθε εντός του στίβου, εγένετο αντικείμενον θερμοτάτων εκδηλώσεων εκ μέρους των φιλάθλων».

- 9) Η ΑΕΚ έχει επικρατήσει της Σλάβια Πράγας κι έχει ανακηρυχθεί Κυπελλούχος Ευρώπης. Μετά την απονομή του τροπαίου στον αρχηγό της Γιώργο Αμερικάνο, δύο από τα πρωτοκλασάτα στελέχη της Χούντας (Παττακός-Λαδάς) σπεύδουν να λάβουν και αυτοί το μερίδιο της δόξας, που νομίζουν ότι τους αναλογεί, μαζί με την τόσο αναγκαία γι' αυτούς θετική, λόγω του γεγονότος, δημοσιότητα. Ο Αμερικάνος δείχνει, πάντως, να προσπαθεί να προστατεύσει το Κύπελλο από τα βέβηλα χέρια.¹⁰⁴

- 10) Άλλη μια είσοδος του Ασλανίδη στους αγωνιστικούς χώρους, αυτή τη φορά για να παρηγορήσει τον Γιώργο Αμερικάνο που αποβλήθηκε με πέμπτο (ανύπαρκτο κατά τον ρεπόρτερ) φάουλ και πιθανώς για να τον πείσει να φύγει από τον αγωνι-

¹⁰³ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ, 20/5/1968, (Ο τονισμός είναι δικός μου).

¹⁰⁴ Εφ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ 5/4/1968.

στικό χώρο. Αυτή τη φωτογραφία την εντάσσω στην κατηγορία αυτών που προσπαθούσαν να κτίσουν ένα πολύ «ανθρώπινο» προφίλ για τον Ασλανίδη, ο οποίος, άσχετα από την υψηλή κυβερνητική θέση που κατέχει, μπορεί και να συμπεριφέρεται όπως ο κάθε «κοινός θνητός» που θα παραστεί σε ένα δύσκολο και φορτισμένο συναισθηματικά επεισόδιο.¹⁰⁵

- 11) Δεν ήταν μόνο οι περιπτώσεις που ο Ασλανίδης με την παρουσία του και τη θέλησή του συνεργούσε στις εξελίξεις ενός αγώνα. Υπάρχει περίπτωση (μία;) ποδοσφαιριστή που επικαλείται την άποψη του παρόντος στο γήπεδο Ασλανίδη για το αν ήταν μία ενέργεια φάουλ ή όχι, «Ο δυναμικός οπισθοφύλαξ του ΟΦΗ Παπαθεοφάνους σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με την εφημερίδα μας χθες το μεσημέρι μας εδήλωσε: “Μετά μεγάλης μου εκπλήξεως διάβασα εις καθημερινόν και εβδομαδιαίον αθλητικό έντυπον τας δηλώσεις του Σιδέρη σχετικάς με το παιχνίδι της παρελθούσης Κυριακής. Ο σέντερ φορ του Ολυμπιακού έλεγε ότι τον έπαιξα πολύ σκληρά γι’ αυτό δεν μπόρεσε να αποδώσει. Του απαντώ λοιπόν, πως σαν ποδοσφαιριστής επικαλούμαι την μαρτυρίαν του κ. ΓΓΑ κ. Κων. Ασλανίδη, ο οποίος παρευρέθη στον αγώνα και δηλώνω πως εάν έστω και μία φορά κτύπησα τον Σιδέρη να με διαγράψω από ποδοσφαιριστή...”».¹⁰⁶

¹⁰⁵ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 15/1/1969.

¹⁰⁶ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 21/2/1969.

- 12) Το δίδυμο Παττακού-Λαδά θα το συναντήσουμε και στον χώρο του στίβου να προσπαθεί να «δρέψει καρπούς» από τις επιτυχίες των Ελλήνων αθλητών. Στις 7/8/1972 επιστρέφει η Εθνική Ομάδα στίβου από τη Σμύρνη, όπου κατέκτησε την πρώτη θέση ανδρών στους Βαλκανικούς αγώνες. Εδώ να σημειώσω ότι η σημασία των Βαλκανικών αγώνων στα τέλη του '60 έως και τα τέλη του '70 ήταν αρκετά μεγάλη, καθώς αποτελούσε τη βασική, λόγω της ετήσιας συχνότητάς της, διοργάνωση στην οποία μπορούσε να γίνει ένας, σε αρκετά υψηλό αγωνιστικό επίπεδο, αθλητικός συναγωνισμός. Έτσι μέσα από τις επιδόσεις οι προπονητές και εκλέκτορες μπορούσαν να προχωρήσουν στη συγκρότηση των εθνικών ομάδων που θα συμμετείχαν στους Πανευρωπαϊκούς και Ολυμπιακούς αγώνες. Χωρίς να λείπει συ-

μπληρωτικά, η, σε συμβολικό επίπεδο, αντιπαράθεση των χωρών του Δυτικού Μπλοκ (Ελλάδα και Τουρκία) με τις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ (Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία). Η Αλβανία ήταν απύσχα στις μεταπολεμικές διοργανώσεις μέχρι και το 1986.

Κατά την υποδοχή λοιπόν, ο ενθουσιασμός του Παττακού είναι τόσο μεγάλος, που θα τον οδηγήσει σε άλλη μία παραληρηματική, ως προς την ένταση της προγονοπληξίας, δήλωση: «Οι εντυπώσεις μου είναι και δικές σας εντυπώσεις.

Ο ίδιος ακριβώς ενθουσιασμός και συγκίνησης. Ενθουσιασμός του ελληνικού λαού ολόκληρου, ο οποίος βλέπει να αναγεννάται το Ολυμπιακόν ιδεώδες. Βλέπει τους συνεχιστάς της αρχαίας Ολυμπίας να έρχονται κοντά του. Είναι έτοιμος ολόκληρος ο ελληνικός λαός να σπάσει τα τείχη και να τους υποδεχθή ως άξιους απογόνους του Ολυμπιακού ιδεώδους [...]». ¹⁰⁷ Στην υποδοχή, φυσικά, παρίστατο με τη νέα του ιδιότητα, ως υφυπουργού παρά τω Πρωθυπουργώ, και ο Ασλανίδης με δηλώσεις ανάλογης ικανοποίησης και γεμάτες οραματικές προσμονές, αλλά και διάθεση να μην καρπωθεί κάποιος άλλος αυτά που θεωρεί δικά του επιτεύγματα « [...] ύστερα από 36 χρόνια η Ελλάς ανεδείχθη και πάλι πρώτη στα Βαλκάνια. [...] Θέλω επίσης να τονίσω εις τους φιλάθλους ότι η επιτυχία δεν είναι συμπτωματική. Είναι αποτέλεσμα εργασίας, η οποία έγινε αυτά τα πέντε χρόνια στον αθλητισμό. [...] Αλλά το μεγάλο όνειρο κάθε Έλληνας φιλάθλου ήταν η κατάκτησις της πρώτης θέσεως στα Βαλκάνια [...] έγινε πραγματικότης. [...] Τώρα τι μένει να κάνουμε; Μένει να διατηρήσουμε το κατακτηθέν έδαφος όπως λένε στον στρατό[...]». ¹⁰⁸

Στις 8/8/1972 ο Παπαδόπουλος θα υποδεχθεί στο πρωθυπουργικό γραφείο τούς αθλητές που κατέκτησαν την πρωτιά στη Σμύρνη με ένα ακόμη πιο παραλη-

¹⁰⁷ «Μήνυμα του πρωθυπουργού προς τους αθλητάς, δηλώσεις των κ.κ. Παττακού, Λαδά, Ασλανίδη κ.ά.», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 8/8/1972.

¹⁰⁸ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 8/8/1972.

ρηματικό, ενιαχού ασύντακτο νοηματικά και προγονοπληκτικό του Παττακού λογύδριο:

Δεν παρήγγειλα εις το πανελλήνιον το «κρημνήσατε τα τείχη», που ανεφωνείτο κατά την αρχαιότητα εις την πατρίδα μας με την επιστροφή των αθλητών νικητών της από τον στίβον. Και δεν το παρήγγειλα, όχι διότι θεωρώ την νίκην σας ως μη τοποθετούμενη εις το επίπεδο των περιπτώσεων εκείνων που οι αρχαίοι μας πρόγονοι δια την εποχήν τους εξέφραζον την θέσιν των νικών εις τον στίβον κατ' αυτόν τον τρόπον. Τούτο δεν έπραξα, διότι θεωρώ ότι η πατρίς μας πάντοτε ως τείχη πίσω από τα οποία προασπίζετο και την ελευθερία και τας αξίας της είχε την ψυχήν των παιδιών της. Και εις αυτήν την έκφρασιν θεωρώ ότι σεις, για την σημερινήν Ελλάδα, εδοκιμάσατε την ψυχή αυτήν κατά την αποφασιστικότητα, αλλά και την πίστι της προς την πατρίδα. Θα ηδυνάμην να αναφωνήσω «Έλληνες θαρσείτε». Η Ελληνική ψυχή των σημερινών Ελλήνων σας επιτρέπει τούτο το θάρρος και την βεβαιότητα ότι η πατρίς μας όχι μόνον θα παραμείνη πάντοτε ελευθέρα αλλά και θα είναι άξια εις τον διεθνή στίβο να κατακτά οποιαδήποτε νίκην πιστεύσουν τα παιδιά της. Και θεωρών ότι αυτό αποτελεί την μεγίστην προς υμάς αναγνώρισιν εκ μέρους του Πανελληνίου σας συγχαίρω δια την τιμητικήν θέσιν την οποίαν προσφέρατε εις την χώρα μας εις τον διεθνή αθλητικόν στίβον.¹⁰⁹

Στην συνάντησιν αυτή αξίζει να σημειώσω τα όσα φέρεται να είπε, εκ μέρους και των υπολοίπων αθλητών, ο Χρήστος Παπανικολάου, («Κύριε Πρωθυπουργέ θέλω να σας τονίσω ότι μέχρι τώρα μας έχετε δώσει τόσα πολλά που ειλικρινώς από τα βάθη της καρδιάς μας θα θέλαμε να σας ευχαριστήσωμε. Είμεθα πανέτοιμοι να πάμε να αγωνισθούμε στο Μόναχο»), και να τα αντιπαραβάλω με τα όσα ο ίδιος αθλητής θα πει ένα χρόνο αργότερα.

Συγκεκριμένα, στη διάρκεια των επόμενων Βαλκανικών αγώνων στις 25/8/1973, ο Παπανικολάου στη διάρκεια του «ζεστάματος» υπέστη σοβαρό τραυματισμό με αποτέλεσμα να μην αγωνισθεί. Οι φίλαθλοι στο Καραϊσκάκη, βλέποντας ότι το αγώνισμα έχει ξεκινήσει και ο αθλητής δε συμμετέχει, άρχισαν να τον αποδοκιμάζουν. Η αντίδραση αυτή τον ωθεί στο να προβεί σε σκληρές για τα δεδομένα της εποχής δηλώσεις, οι οποίες μάλιστα δημοσιεύονται αυτούσιες στον Τύπο. Έτσι, όταν ερωτάται από δημοσιογράφους προς ποίους στρέφεται η μομφή του, θα απαντήσει:

¹⁰⁹ « 10 εκατομμύρια δώρο προς τον στίβο από τον πρωθυπουργό κ. Γ.Παπαδόπουλο», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 9/8/1972.

Πρώτα εις τους παράγοντας, οι οποίοι έχουν δώσει την εντύπωση στους φιλάθλους ότι πληρωνόμαστε και συνεπώς θα κάνουμε ό,τι θέλουν και δεν θέλουν. Οι φίλαθλοι δεν φταίνε σε τίποτα.[...] Φταίνε οι παράγοντες που τους έδωσαν τέτοια εντύπωση. Έχουμε αντιμετωπίσει στραβά το θέμα του αθλητισμού. Το πόσο οι παράγοντες μάς υπολογίζουν και πόσο εμείς το καταλαβαίνουμε, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αφ' ης στιγμής υπέστην θλάσιν κατά την προθέρμανσιν, ο κ. Αντώνιος Κουνάδης και ιδιαίτερα ο κ. Βλαδίμηρος δεν ήρθαν κοντά μου να με ρωτήσουν τι έχω. Εάν όμως πηδούσα 5.40 ή 5.50, αλλά και οποιοσδήποτε άλλος αθλητής έκανε καλή επίδοση, θα έτρεχαν να φωτογραφηθούν μαζί τους και αυτό έχει γίνει πολλές φορές στο παρελθόν. Δεν με στενοχωρεί τίποτε περισσότερο παρά η πλήρης ανοργάνωσις (sic) που επικρατεί στον αθλητισμό μας. Για το αποτέλεσμα το σημερινό θα προσπαθήσουν να βρουν εξιλαστήρια θύματα. Τους ίδιους όμως, ποιος θα ελέγξει στις πράξεις τους; Μόνον με λεφτά δεν γίνεται αθλητισμός. Η νεολαία μας πρέπει κάπως αλλιώς να διαπαιδαγωγηθεί. Αυτά έχω να πω και αν χρειασθή ίσως να επανέλθω.¹¹⁰

Αυτή την εικόνα που αποκάλυψε, λόγω της προσωπικής του πικρίας ο Παπανικολάου, προσπαθούσαν να ωραιοποιήσουν τα στελέχη του καθεστώτος, στα χρόνια της κυριαρχίας τους, με τις μεγαλόσχημες δηλώσεις και τις πομπώδεις εξαγγελίες, ενισχυόμενοι από την, αβάσταχτης ελαφρότητας, συνηγορία της μεγάλης πλειοψηφίας των αθλητών (στίβου και ομαδικών αθλημάτων), των εκπροσώπων του Τύπου και των παραγόντων σε όλες τις βαθμίδες της αθλητικής ζωής. Με αφετηρία τη δήλωση αυτή, θα αρχίσει να εκφράζεται, δειλά είναι η αλήθεια, από τις στήλες των εφημερίδων και ένας προβληματισμός για την πραγματική κατάσταση του ελληνικού αθλητισμού κι όχι γι' αυτήν που διατείνονται οι λογής-λογής αρμόδιοι ότι επικρατεί. Στο ίδιο ρεπορτάζ, λοιπόν, ο συντάκτης θα γράψει: «Η αντίδρασις Παπανικολάου ήταν μία σειρά σημαντικών δηλώσεων, οι οποίες εξέφραζαν έμμεσα την μεγάλη του πικρία και αποκάλυπταν άμεσα καταστάσεις που, εάν αληθεύουν, ανατρέπουν από την βάσι του το αθλητικόν οικοδόμημα».¹¹¹ Βρισκόμαστε στη φάση που το καθεστώς μεθοδεύει την πολιτικοποίησή του, αφ' ενός με τη γενική αμνηστία που έχει χορηγηθεί λίγες μέρες νωρίτερα, αφ' ετέρου με την προγραμματισμένη ανάθεση της πρωθυπουργίας στον Σπ. Μαρκεζίνη το αμέσως επόμενο διάστημα. Σε αυτό το πλαίσιο θεωρώ ότι ήταν δυνατή η δημοσιοποίηση και ευρεία δημοσιότητα που έλαβε το γεγονός των δηλώσεων Παπανικολάου.

¹¹⁰ «Ο απόηχος της 32ης Βαλκανιάδας», Εφ. *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*, 28/8/1973.

¹¹¹ *Ο.π.*

Ο κατάλογος με περιπτώσεις σαν και αυτές, που ενδεικτικά παρέθεσα προηγουμένως, είναι ατελείωτος. Αρκέστηκα σε λίγες, γιατί είναι τόσο απόκαλυπτικές της νοοτροπίας που κυριαρχούσε στα κυβερνητικά κλιμάκια της Χούντας, ώστε να περιπεύει η παράθεση περισσοτέρων, που, εν τέλει, θα καθιστούσε κωμικό αφήγημα την όλη ιστορία. Έβαλα ως κατακλείδα στην θεματική ενότητα την περίπτωση του Χρήστου Παπανικολάου, που, αν και δεν ανήκει στο χώρο του ποδοσφαίρου, εν τούτοις είναι αποκαλυπτική δύο πραγμάτων: α) Του πόσο εύκολα οι αθλητές, ατομικών και ομαδικών αθλημάτων, παρέβλεπαν την πολιτική διάσταση που υπέκρυπτε το πανηγύρι των υποδοχών σε αεροδρόμια και στάδια, και των μεγάλων λόγων που εκφωνούνταν από τους επίορκους τέως αξιωματικούς και νυν παντοδύναμους διαχειριστές της κρατικής μηχανής, λειτουργώντας με αυτόν τον τρόπο σαν ένα «πλυντήριο» της παρανομίας τους και β) της σαθρότητας του όλου αθλητικού οικοδομήματος, που οφειλόταν στην εργαλειακή αντιμετώπισή του από το καθεστώς, δηλαδή σαν μια δύναμη «κολυμβήθρα του Σιλβάμ» που θα το εξάγνιζε και θα το καθιστούσε περισσότερο πολιτικά γοητευτικό στον ελληνικό λαό.

1.6. Τα «Ασλανίδια» και τα ... «Εικοστοπρωταπριλιανά» κύπελλα μπάσκετ

Την άνοιξη του 1969, και στο πλαίσιο της εμπέδωσης μιας προσωπολατρίας προς τον Ασλανίδη και της διάχυσης στα μεσαία και χαμηλά στρώματα της κοινωνίας, του αναγεννητικού οίστρου που επέφερε στην Ελλάδα η «εθνοσωτήριος», θα διοργανωθούν», με πρωτοβουλία ομοσπονδιών, και θα διεξαχθούν τουρνουά στο ποδόσφαιρο και στο μπάσκετ στα οποία θα δίδονται τίτλοι που θα παραπέμπουν ευθέως στο πρόσωπο του Ασλανίδη ή θα έχουν στον τίτλο σύμβολο που θα παραπέμπει στην «Επανάσταση της 21ης Απριλίου 1967». Πιστεύω ότι η απόφαση για τη διοργάνωση των συγκεκριμένων διοργανώσεων εκπήγαζε άνωθεν, καθότι οι διοικήσεις τόσο της ΕΠΣΑ, της ΕΠΣΠ ή του Εργοτέλη ήταν της αρεσκείας του Ασλανίδη (άλλωστε την εποχή που συνέβαιναν αυτά, σχεδόν όλα τα αθλητικά σωματεία είχαν δοτές διοικήσεις). Παρ' όλα αυτά το γεμάτο χαμερπή κολακεία, στα όρια του εμετικού, ύφος των προκηρύξεων δεν τις απαλλάσσει της ευθύνης τους (ο φόβος που μπορεί να επικαλεστεί κάποιος ως αιτιολόγηση μιας συμπεριφοράς έχει πάντοτε πεπερασμένα όρια). Στον τομέα του ποδοσφαίρου, έχοντας ως αιτιολογία για την πραγματοποίησή τους την αποφυγή «του αθλητικού μαρασμού, λόγω της λήξεως του πρωταθλήματός των, και δια να διευκολύνει (το τουρνουά) ταύτα να ανανεώσουν το έμπυχον δυναμικό των, δια το καλό του ελληνικού ποδοσφαίρου

γενικώτερον [...]»,¹¹² η ΕΠΣΑ θα καταθέσει την πρόταση στον Ασλανίδη η οποία θα γίνει ασμένως αποδεκτή, και, μάλιστα, θα πριμοδοτηθεί με χρηματικά έπαθλα. Οι δύο όμιλοι στους οποίους εντάχθηκαν οι ομάδες που ανήκαν στη δικαιοδοσία της ΕΠΣΑ κάλυπταν όλο το γεωγραφικό φάσμα της πρωτεύουσας.¹¹³ Ο νεαρός, τότε, συντάκτης της εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* Φίλιππος Συρίγος, υπεύθυνος για το ποδοσφαιρικό ρεπορτάζ του Πειραιά, θα δημοσιοποιήσει στην εφημερίδα την διοργάνωση από την ΕΠΣΠ τουρνουά ποδοσφαίρου υπό την επωνυμία «Αναγεννώμενος Φοίνιξ» στο οποίο θα συμμετείχαν όλα τα σωματεία της Ένωσης.¹¹⁴ Στο χώρο του μπάσκετ θα έχουμε στη Κρήτη το «Α΄ Ασλανίδειον Τουρνουά καλαθόσφαιρας» που διοργανώνει ο Γ.Σ.Εργοτέλης.¹¹⁵

Το καθεστώς, όμως, θα προσπαθήσει να διεισδύσει, με γνήσια αυτή τη φορά φασιστική λογική, και στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες διοργανώνοντας το Σεπτέμβριο 1969, για δεύτερη φορά, παιδικό τουρνουά μπάσκετ «Κύπελλον Συνταγματάρχου Κ.Ασλανίδη» σε συνεργασία με τον Πανιώνιο (ως βιτρίνα χρησιμοποιήθηκε ο Πανιώνιος, δηλαδή ότι δική του ήταν η ιδέα για το τουρνουά) και στο οποίο θα συμμετάσχουν 52 ομάδες από την Αττική, αλλά και την επαρχία. Στο δημοσίευμα της *Α.Η.* γίνεται αναφορά για συμμετοχή τουλάχιστον 600 αθλητών οι οποίοι θα είναι «γεννηθέντες το έτος 1952 και εντεύθεν»¹¹⁶. Τα σωματεία της επαρχίας θα λαμβάνουν 2000 δρχ. ημερησίως για την κάλυψη των εξόδων

¹¹² «Εις τας 6/4 αρχίζει το κύπελλο Κ.Ασλανίδη», Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 15/3/69.

¹¹³ Α΄ Όμιλος : Αχαρναϊκός, Άρης Πετροπόλεως, Ολυμπιακός Λιοσίων, Α.Ο.Κηφισιάς, Α.Ε.Χαλανδρίου, Π.Ο.Ψυχικού, Πλάτων Αττικός, Δάφνη Αθηνών, Α.Ε.Πετραλώνων, Ορφεύς. Β΄ Όμιλος : Λαυρεωτική, Ποσειδών(Γλυφάδας), Αργυρούπολις, Χαραυγιακός, Δόξα Βύρωνος, Θρίαμβος, Αθηναϊκός, Παγκράτι, Ηλυσιακός, Αστήρ Ζωγράφου, Α.Ο.Αμπελοκήπων. Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 15/3/69, ό.π..

¹¹⁴ Πειραιϊκός, Α.Ε.Ποντίων, Παναπροπυργιακός, Χαλκηδών, Α.Ε.Ρέντη, ΑΠΟ Κερατσινίου, Α.Ε.Καραβά, Α.Ε. Μοσχάτου, Σπίθα, Ηρακλής Νίκαιας, Ήφαιστος, Δόξα, Α.Ο. Ποντίων, Α.Ο.Σύρος. Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 15/3/1969, ό.π..

¹¹⁵ «Ο Γ.Σ. Ο ΕΡΓΟΤΕΛΗΣ, προκειμένου να τιμήσει την Β΄ επέτειον της Εθνικής Επανάστασης της 21ης Απριλίου, και να συμμετάσχη των εορταστικών εκδηλώσεων αυτής, προς δε να ταυτίση την μεγάλην ημέραν με την επίσημον εις την πόλιν μας έναρξιν και λειτουργίαν του νεοϊδρυθέντος ωραίου και ευγενούς έργου των αθλοπαιδιών, εντός των πλαισίων της επιδιωκόμενης παρά της Εθνικής Κυβερνήσεως εξυγιάνσεως και αναδιοργανώσεως του Ελληνικού Αθλητισμού, ως ταύτη οραματίσθη και επαναστατικά εφαρμόζει και ενισχύει ο αναδημιουργός αυτού ΓΓΑ κ. Κων. Ασλανίδης. Προκηρύσσει από 14-21 Απριλίου ε.ε. το «Α΄ Ασλανίδειον τουρνουά καλαθόσφαιρας», με συμμετοχή ομάδων καλαθόσφαιρας της πόλεως του Ηρακλείου και Εθνικής κατηγορίας Αθηνών-Πειραιώς, ας εν γένει ενέκρινε και προθύμως αποστέλλει η υπερκείμενη αρχή(ΕΟΑΠ). Παρα-καλούμεν όθεν άπαντας τους συλλόγους της πόλεως του Ηρακλείου, [...]όπως δια της συμμετοχής τους τιμήσουν την ως άνω εθνικήν αθλητικήν εκδήλωσιν αποστέλλοντες ημίν μέχρι 28ης τρέχοντος σχετικήν έγγραφον συμμετοχής τους.[...] Εν Ηρακλείω 21/3/1969, ο Πρόεδρος Πέτρος Φυσαράκης, ο Γεν.Γραμματέυς Ν.Ψυχάρακης». «Το Α΄ “Ασλανίδειον” τουρνουά μπάσκετ», Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 25/3/1969.

¹¹⁶ «600 μελλοντικά αστέρια του μπάσκετ μετέχουν στο τουρνουά «Κ.Ασλανίδη», Εφ.*ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 3/9/1969.

παραμονής τους. Από την παράθεση των σωματείων, πλην αυτών της Αττικής, που θα συμμετάσχουν μπορεί να διαπιστωθεί ότι εκπροσωπούνται τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της επαρχίας (Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Πάτρα, Τρίκαλα, Ρόδος, Αργίριο, Μυτιλήνη, Ηράκλειο, Χαλκίδα, Βόλος). Και πάλι θα καταφύγω στην πολλαπλασιαστική πράξη, καθώς οι 600 συμμετέχοντες αθλητές αντιστοιχούν σε 600 οικογένειες.¹¹⁷ Αυτές, με τις όποιες, ακόμα και στοιχειώδεις, οικογενειακές και κοινωνικές δικτυώσεις, γίνονται –θέλοντας και μη– φορείς και αναμεταδότες μιας πραγματικότητας που φαντάζει αθώα και υγιής, καθώς είναι περιβεβλημένη με το μανδύα της αθλητικής άμιλλας, προδικάζουν όμως μια νομιμοποιητική συνηγορία υπέρ του καθεστώτος. Με αυτόν τον τρόπο, μέσω δηλαδή του «Κυπέλλου Συνταγματάρχου Ασλανίδη» και των διάφορων παραφυάδων του, θα κοινωνείτο με τον απλούστερο και κατανοητότερο τρόπο ο ρόλος και η διαφορά του ΓΑ σε σχέση με τους προκατόχους του της «κοινοβουλευτικής φαυλότητας». Όλα αυτά ιδωμένα μέσα από ένα πρίσμα διάχυσης· από το μερικό στο γενικό, από το πρόσωπο στην ομάδα, από το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον. Πιστεύω ότι υπάρχουν πολλές ανεξερεύνητες πλευρές της περιόδου αυτής, των οποίων η μελέτη θα βοηθούσε στο να κατανοηθεί καλύτερα το σχήμα συμβίωσης Χούντας και ελληνικής κοινωνίας. Ως τέτοιες θα θεωρούσα τα αναρίθμητα εγκαίνια έργων που είτε ολοκληρώθηκαν είτε όχι, τον τρόπο υποδοχής των μεγαλόσχημων της Χούντας, τους λόγους που εκφωνήθηκαν, τις αντιφωνήσεις, τις παρελάσεις και τους δημοτικούς χορούς, τα γεύματα που παρετίθεντο στα χωριά, τις κωμοπόλεις και τα αστικά κέντρα της επαρχίας. Επί πλέον ας μελετηθούν οι ενδυματολογικοί κώδικες των αξιωματούχων του καθεστώτος και των συζύγων τους, οι προσπάθειες τους να δείξουν στο εξωτερικό μια εικόνα εκσυγχρονισμένου στρατοκράτη (μέσα κυρίως από ανεκδιήγητου περιεχομένου συνεντεύξεις), η γλωσσική κωδικοποίηση των ΠΙΣΤΕΥΩ του

¹¹⁷ «Πιο εντυπωσιακό, πιο λαμπρό θα είναι φέτος το τουρνουά «Συνταγματάρχου Κ.Ασλανίδη» το οποίο αναμένεται να συναρπάσει τους φίλους του μπάσκετ που σίγουρα θα παρακολουθήσουν με μεγάλο ενδιαφέρον τους αγώνες του. Γιατί εφέτος δεν θα είναι περιορισμένη η συμμετοχή σ' αυτό. Θα πάρουν μέρος ομάδες από όλα τα διαμερίσματα της χώρας. Γιατί είναι η μοναδική διοργάνωση η οποία δίνει την ευκαιρία στους τεχνικούς όλων των συλλόγων να παρουσιάσουν τη σε βάθος εργασία που επιτελούν, είναι η μοναδική διοργάνωση από την οποία μπορεί κανείς να σχηματίσει μια γενική ιδέα, γνώμη για την καλλιέργεια σε βάθος του αθλήματος του μπάσκετ στη χώρα μας. Παράλληλα τα 600 περίπου ανατέλλοντα αστέρια του ελληνικού μπάσκετ που θα πάρουν μέρος εις τους αγώνες του τουρνουά είναι βέβαιο ότι θα αγωνισθούν με ιδιαίτερο πείσμα, μέσα στα πλαίσια της ευγενούς αμιλλής, πράγμα που προδικάζει, βεβαίως, ότι θα συναφθούν συγκλονιστικές μάχες. Όλα αυτά πείθουν ότι το εφετεινό τουρνουά μπάσκετ-No2- θα συναρπάσει». Εφημ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6/9/1969.

Παπαδόπουλου, το οποίο θετικό νομοθετικό έργο άφησαν πίσω τους και το οποίο, υποκριτικά, οι μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις αφού το εξόρκισαν, το ενθυλάκωσαν στο εκτελεστικό τους οπλοστάσιο. Η διερεύνηση των παραπάνω ζητημάτων είναι βέβαιο ότι θα διακτινίσει την έρευνα σε πολλαπλάσια πεδία μελέτης, και ίσως τότε να αρχίσουμε να κατανοούμε πραγματικά τι ήταν αυτό που συνέβη στην Ελλάδα την επταετία 1967-1974, και το, ακόμη σπουδαιότερο κατά τη γνώμη μου, γιατί συνέβη και πως επιβίωσε τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Συνακόλουθο σχεδόν κάθε κίνησης (προσωπικής, οικογενειακής ή πολιτικής) των δικτατόρων ήταν το στοιχείο της γελοιότητας και στην καλύτερη περίπτωση της κωμικότητας, αφού με αυτήν ένα μέρος του ελληνικού λαού μπορούσε να κρυφογελά και να παίρνει μέσα από το γέλιο την εκδίκησή του για όσα θα έπρεπε να κάνει, ως πολιτικό υποκείμενο, και δεν έκανε. Στο πλαίσιο, λοιπόν, των πάσης φύσεως επετειακών και προσωπολατρικών κυπέλλων, θεσμοθετήθηκε και στον Ιππόδρομο Κύπελλο 21ης Απριλίου με έπαθλο το καθόλου ευκαταφρόνητο ποσόν των 100.000 δρχ. Υπενθυμίζω ότι ο Ασλανίδης ήταν από το 1968 και πρόεδρος της Φιλίππου Ενώσεως. Το έπαθλο κέρδισε η...Βιολεττέρα, και αξίζει να μεταφέρω τον τίτλο του ρεπορτάζ της εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* για το θέμα αυτό: «Η ΒΙΟΛΕΤΤΕΡΑ ΠΕΡΗΦΑΝΗΣ ΝΙΚΗΤΡΙΑ ΤΟΥ ΚΥΠΕΛΛΟΥ ΤΗΣ 21ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ».¹¹⁸ Με λίγα λόγια, ακόμη και τα τετράποδα θα πρέπει να αισθάνονται υπερηφάνεια για τα επιτεύγματα των δίποδων και να το αποδεικνύουν κερδίζοντας στους στίβους τα βραβεία που αυτά θεσμοθετούν.

¹¹⁸ Εφημ. *Η ΒΡΑΔΥΝΗ*, 23/4/1969

2. Πρόσωπα και γεγονότα

2.1. Η περίπτωση του Γιώργου Δέδε¹¹⁹

Ο Γιώργος Δέδες (1927-1999) αποτέλεσε, ίσως την πιο κεντρική φυσιογνωμία αθλητικού παράγοντα στα μεταπολεμικά χρόνια, περιλαμβανομένης φυσικά και της περιόδου της Χούντας, φτάνοντας τότε στα ύπατα αξιώματα, δηλαδή του προέδρου της ΕΠΟ. Μία ακόμη χαρακτηριστική πτυχή της παρουσίας του στο χώρο του ποδοσφαίρου είναι το ότι παρ' όλη τη στήριξη που παρείχε, λόγω και έργω, στο κάθεστώς της 21ης Απριλίου, η μεταπολιτευτική περίοδος και οι ηρωικές κραυγές περί αποχουντοποίησης δεν τον άγγιξαν στο παραμικρό. Με εξαίρεση την παραίτησή του το 1974 από τη θέση του προέδρου της ΕΠΟ και ενός «παγώματος» δραστηριοτήτων που την ακολούθησε, θα έχει θριαμβευτική επιστροφή το 1981, όταν θα καταλάβει τη θέση του προέδρου της νεοσύστατης ΕΠΑΕ στην οποία θα παραμείνει τα χρονικά διαστήματα 1981-1983, 1989-1997 καθώς και ως Αντιπρόεδρος της ΕΠΟ από το 1991 έως το 1997.

Η παρουσία του στον αθλητισμό ξεκινά με τον ίδιο ως αθλητή και παράγοντα σε μικρές ερασιτεχνικές ομάδες ποδοσφαίρου τη δεκαετία του '50. Οι ιατρικές σπουδές του τον βοηθούν να μεταπηδήσει στο χώρο των ευρύτερων αθλητικών παραγόντων, ως μέλος της υγειονομικής επιτροπής της ΕΠΣΑ και του Δ.Σ. της Αθλητιατρικής Εταιρίας. Το 1964 εκλέγεται ταμίας της ΕΠΣΑ και το 1967 καταλαμβάνει τη θέση του θανόντος προέδρου της Α. Βγενόπουλου. Σε αυτή τη θέση θα παραμείνει μέχρι το καλοκαίρι του 1969,¹²⁰ όταν η Χούντα θα τον ανταμείψει¹²¹ για τη φιλική στάση που κράτησε απέναντί της τοποθετώντας τον πρόεδρο της ΕΠΟ. Να προσθέσω εδώ ότι τη θέση του στην ΕΠΣΑ θα την καταλάβει

¹¹⁹ Πηγές από τις οποίες άντλησα πληροφορίες είναι το επίσημο site της ΕΠΑΕ (<http://www.epae.org/pages.fds?langid=1&pagecode=02.02.02#dedes>) και το site του πάντοτε καλά πληροφορημένου για τέτοια ζητήματα Αποδυτηριάκια (<http://www.apodytiriakias.gr/athlitika/2013/03/22/apo-vardinogianni-metagrafi-ston-kokkali.aspx>)

¹²⁰ «Ο κ. Γ. Δέδες πρόεδρος της ΕΠΟ [...]», Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 11/7/1969.

¹²¹ Για να δικαιολογηθεί η αυθαιρεσία της εμπλοκής της ΓΓΑ στην σύσταση του Δ.Σ. της ΕΠΟ, οι εφημερίδες θα παίξουν και πάλι το ρόλο του «αβανταδόρου» με άρθρα όπως το παρακάτω: «Πληροφορούμεθα εξ εγκύρου πηγής ότι η [ΕΠΟ] υπό την νέαν σύνθεσιν της θα ισχυροποιηθή και θα αναλάβη τον πραγματικόν της ρόλον ως Ανωτέρας Ποδοσφαιρικής Αρχής του τόπου. Κατά τας αυτάς πάντοτε πληροφορίας εκδίδεται ήδη σχετική εγκύκλιος της [ΓΓΑ] προς άπαντα τα σωματεία της χώρας, δια της οποίας καθίσταται γνωστόν ότι προς την ΕΠΟ και μόνον δέον να απευθύνωνται δια κάθε ποδοσφαιρικόν θέμα. Η νέα διοίκησις της Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας με επικεφαλής τον Πρόεδρον αυτής κ.Δέδεν θα χαράξη ενιαίαν γραμμήν και ούτε κατ' ελάχιστον θα ξεφύγη από τους κανονισμούς του ποδοσφαίρου και τους αθλητικούς νόμους της χώρας. Αναστολαί ποινών, χαριστικά αποφάσεις και οτιδήποτε παρόμοιον θα πρέπει να αποκλεισθή παντελώς. Όλοι οι σύλλογοι θα ευρίσκουν το δίκαιόν των εφ' όσον κινούνται μέσα εις τα πλαίσια των κανονισμών και των νόμων». «Η ΕΠΟ ισχυροποιείται», Εφημ. *Η ΒΡΑΔΥΝΗ*, 11/7/1969.

άλλη μία διαχρονική μορφή του ελληνικού ποδοσφαίρου, ο Κ.Τριβέλλας.¹²² Το Μάιο του 1974 εξελέγη εκπρόσωπος της UEFA στην Εκτελεστική Επιτροπή της FIFA, ενώ παράλληλα ορίστηκε μέλος της Πειθαρχικής και Υγειονομικής Επιτροπής της Διεθνούς Ομοσπονδίας. Το 1980 η FIFA, εκτιμώντας τις δυνατότητές του σε διοικητικά θέματα, τον ανακήρυξε επίτιμο μέλος της. Παραιτήθηκε στα τέλη Γενάρη 1974, μετά τον πολυσυζητημένο αγώνα της Εθνικής με την Γιουγκοσλαβία, επικαλούμενος προσωπικούς λόγους.¹²³

Έχει χαρακτηριστεί ως άνθρωπος του παρασκηνίου:

«Πράγματι για την αθέατη και άγραφη ακόμα Ιστορία είναι ο δάσκαλος του παρασκηνίου. Δεν ήταν φιλοχρήματος, ούτε της ρεκλάμας, τον ενδιέφερε μονάχα η καρέκλα. Μαέστρος πίσω απο την κουρτίνα ο Δέδες, σου λέω τον έβλεπαν πώς ενεργούσε οι από δίπλα του πρόεδροι των ΠΑΕ και έμεναν με το στόμα ανοιχτό. Τους παρέδιδε μαθήματα. Ξεκίνησε σα γιατρός αγώνος στα τοπικά ερασιτεχνικά πρωταθλήματα της Αθήνας, πήγαινε με το βαλιτσάκι στο ξερό γήπεδο από τις 9 το πρωί

ΠΑΤΤΑΚΟΣ- ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ- ΔΕΔΕΣ ΣΤΟ ΗΜΙΧΡΟΝΟ ΚΑΠΟΙΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ

¹²² Κώστας Τριβέλλας (1931-2016) Πρόεδρος της ΕΠΣΑ επί 19 έτη και της ΕΠΟ από το 1991-1997. «Πριν από μερικές ημέρες ο νέος πρόεδρος της ΕΠΣΑ κ. Κ. Τριβέλλας κοινοποίησεν προς όλα τα σωματεία της Ενώσεως Αθηνών[...]επί τη αναλήψει των καθηκόντων του. Εις την εγκύκλιον αυτήν ο κ. Τριβέλλας τονίζει την κληρονομιά που επήρε από τον προκατόχου του κ. Δέδε, τας αρχάς της Εθνικής Επαναστατικής κυβερνήσεως[...]. Ο κ. Τριβέλλας βεβαιώνει[...] ότι θα προσπαθήση [...] με την δύναμιν του Θεού, την στοργήν και την συμπάρασιν του κ. Κ. Ασλανίδη να φανή αντάξιος του αξιώματος που του ανατέθη». «Κ.Τριβέλλας: Σκοπός μας η εφαρμογή των νόμων με θρησκευτική ευλάβεια», Εφημ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/8/1969.

¹²³ «Μεγάλη η προσφορά του», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2/2/1974.

βαλιτσάκι στο ξερό γήπεδο από τις 9 το πρωί που άρχιζαν τα παιχνίδια. Επί χούντας έγινε πρόεδρος πρώτα της ΕΠΣΑ, της Ένωσης Αθήνας, μετά της ΕΠΟ και στη συνέχεια ο μακροβιότερος πρόεδρος της ΕΠΑΕ. Δεν βοήθησε το ποδόσφαιρο. Παλαιοκομματικός μέχρι το θάνατό του».¹²⁴

Η μακροχρόνια παραμονή του στα αξιώματα, ανεξάρτητα με το ποια κυβέρνηση ήταν στην εξουσία —η οποία θα είχε πιθανά λόγους να προωθήσει δικούς της ανθρώπους σε αυτά— θεωρώ ότι επιβεβαιώνει αυτόν τον χαρακτηρισμό.

Εστιάζοντας όμως στην περίοδο της Δικτατορίας, διαπίστωσα ότι από την πρώτηστιγμή υπήρξε ακραιφνής υποστηρικτής της. Δεν θα φεισθεί υμνητικών λόγων προς το καθεστώς και προς τον, επί τον αθλητικών θεμάτων, επικεφαλής Ασλανίδη. Το μοτίβο είναι ήδη γνωστό από τις δημοσιογραφικές πένες των αθλητικών εφημερίδων: στοργή προς το έμψυχο κομμάτι του αθλητισμού, αναγεννητική πνοή και «κάθαρσις» από τις παθογένειες του φαύλου παρελθόντος. Και σε αυτήν την περίπτωση αρκεί η παράθεση αποσπασμάτων μερικών προσφωνήσεων, συνεντεύξεων και δηλώσεων για να γίνει για άλλη μια φορά αντιληπτό το πώς κινήθηκαν κάποιοι άνθρωποι που, από τις νευραλγικές θέσεις που κατείχαν, συνέβαλαν τα μάλα στην νομιμοποίηση του καθεστώτος.

- A) Κύριε Γενικό Γραμματέα, κύριε Δήμαρχε, κυρίαί και κύριοι, η Διοίκησης της [ΕΠΣΑ], αισθάνεται υπερηφάνεια γιατί η εορταστική αυτή συνεστίασις [...] λαμπρύνεται με την τιμητικήν παρουσίαν του επικεφαλής του Αθλητισμού κ.Κων. Ασλανίδη. Όλα τα ποδοσφαιρικά σωματεία των Αθηνών είναι υπερήφανα γιατί την 21η Απριλίου 1967 χαράχθηκε μια καινούρια Εθνική και κοινωνική πορεία, που είχε άμεσον ευεργετικών αντίκτυπον επί της αθλητικής ζωής της χώρας. Χωρίς μίση και διακρίσεις όπως διακηρύσσει ο Πρόεδρος της Εθνικής Κυβερνήσεως, όλος ο ελληνικός λαός ατενίζει και προχωρεί με αισιοδοξία.¹²⁵
- B) Είναι η ώρα των έργων, γι' αυτό έγινε και η επανάστασις της 21ης Απριλίου. Η εποχή μας, δεν επιτρέπει καθυστερήσεις και άσκοπες συζητήσεις, όπως εις το πρόσφατο παρελθόν. [...] Ήδη έντονες συνεχίζονται οι προσπάθειές μας, ώστε με την εμπνευσμένη συμπαράστασι της Εθνικής Επαναστατικής μας Κυβερνήσεως και της συγκινητικής διαθέσεως του ηγέτου του ελληνικού αθλητισμού κ. Κων. Ασλανίδη, η ελληνική πρωτεύουσα και τα 116 σωματεία της δυνάμεως της ΕΠΣΑ να καταστούν ένας ενιαίος χώρος αθλητικής και πολιτικής δραστηριότητας.¹²⁶

¹²⁴ <http://www.apodytiriakias.gr/athlitika/2013/03/22/apo-varidinogianni-metagrafi-ston-kokkali>.

¹²⁵ Εφημ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 1/1/1969.

¹²⁶ Απόσπασμα από ρ/φ συνέντευξη στην ΥΕΝΕΔ. «Αι Αθήναι θα αποκτήσουν συντόμως θαυμασίους αθλητικούς χώρους. Δηλώσεις του προέδρου της ΕΠΣΑ κ. Δέδε», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2/4/1968.

- Γ) Δια τους πρώτους μήνες του 1969, η ΕΠΣΑ έχει προγραμματίσει την εγκατάστασίν της εις τα νέα ιδιόκτητα γραφεία. Ούτω χάρις εις την στοργήν και το ενδιαφέρον τουκ. [ΓΓΑ] πραγματοποιείται ένα όνειρο 45 ετών. Η αποκατάστασις της αθλητικής τάξεως και η πραγματοποιηθείσα υποδειγματική εργασία εις όλους τους τομείς της ΕΠΣΑ, οφείλεται, κυρίως εις την δημιουργικήν πνοήν της Εθνικής Επαναστάσεως της 21ης Απριλίου 1967 και το προσωπικόν παράδειγμα των πρωτεργατών της.¹²⁷

Το καλοκαίρι του 1969, και αφού έχει τοποθετηθεί πρόεδρος της ΕΠΟ, δεν θα παραλείψει να υμνήσει από την κορυφαία αυτή θέση τον Ασλανίδη και την «Εθνικήν Κυβέρνησιν» στην πρώτη συνεδρίαση του Δ.Σ. στις 11/7/1969, παρουσία και του Βλαδίμηρου, με τα κλασικά πλέον υμνητικά μοτίβα:

«Κύριε Αναπληρωτά, Κύριε Κυβερνητικέ, Κύριοι Συνάδελφοι, // Τιμηθέντες δια της εμπιστοσύνης του Γενικού Γραμματέως Αθλητισμού [...] // Πρέπει να εμπνευσθώμεν από το παράδειγμα της Εθνικής Κυβερνήσεως και να ενστερνισθώμεν το πνεύμα και τα ιδανικά της Επαναστάσεως της 21ης Απριλίου 1967, τα οποία πρέπει να επικρατήσουν από της κορυφής μέχρι της βάσεως του ποδοσφαιρικού οικοδομήματος [...]».¹²⁸

Πλήθος παρομοίου ύφους και περιεχομένου δηλώσεων θα συναντήσει ακόμη και ο απλός ερευνητής στον Τύπο της περιόδου εκείνης. Κολακεία, δουλοπρέπεια, απουσία οποιουδήποτε ψήγματος πολιτικής ευαισθησίας —για δημοκρατική ούτε που το συζητάμε. Όλα θυσιάζονται στο βωμό της «καρέκλας» και του αισθήματος δύναμης που παρέχει η αίσθηση διαχείρισης των ποδοσφαιρικών ζητημάτων.

2.2. Η περίπτωση Υβ Τριαντάφυλλου – Ρομαίν Αργυρούδη

Στην Ελλάδα των «Ελλήνων-Χριστιανών» που διαμόρφωσε η ασυνάρτητη προγονοπληξία των συνταγματαρχών, οτιδήποτε ερχόταν από το εξωτερικό και είχε μια αύρα μοντέρνου, γινόταν αμέσως αποδεκτό και, ανάλογα με τις συγκυρίες, μπορούσε η αποδοχή του να φτάσει στα όρια της λατρείας. Είτε μιλάμε για μόδα (τζιν, αμπέχωνα, μίνι και μάξι φούστες, καμπάνα παντελόνια κ.ά.), είτε για πολιτισμικά προϊόντα (ροκ μουσική, πρωτοποριακό κινηματογράφο, ανατρεπτικοί συγγραφείς, φιλόσοφοι, ζωγράφοι), είτε, τέλος, για ποδοσφαιριστές. Στην τελευταία περίπτωση, πέρα από τους εγχώριους σταρ του ποδοσφαίρου, το άνοιγμα της ποδοσφαιρικής αγοράς στο εξωτερικό το καλοκαίρι του 1971, άσχετα με τον τρόπο και τη σκοπιμότητα που μπορεί να εξυπηρετούσε, δημιούργησε μία νέα κατηγορία

¹²⁷ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13/2/1968.

¹²⁸ Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 12/7/1969.

ειδώλων, αυτή των ελληνοποιημένων ποδοσφαιριστών. Από αυτούς ξεχώρισαν, με μεγάλη διαφορά από τους υπολοίπους, ο Ρομαίν Αργυρούδης και ο Υβ Τριαντάφυλλος. Και οι δύο παίκτες του Ολυμπιακού, και οι δύο ελληνογαλλικής(;) καταγωγής.¹²⁹ Αν και διέθετε δύο καλύτερους σε ποιότητα ξένους ποδοσφαιριστές (Βιέρα και Λοσάντα) ο κόσμος του Ολυμπιακού αμέσως τους αγκάλιασε και τους τοποθέτησε σε υψηλότερο, όλων των άλλων παικτών, βάθρο αποδοχής. Ειδικά η περίπτωση του Τριαντάφυλλου έχει αφήσει ως τις μέρες μας ανεξίτηλο σημάδι, καθώς η ιαχή που συντάραζε το Καραϊσκάκη (και όχι μόνο) την τριετία 1971-1974 «Υβ-Υβ», είναι αναγνωρίσιμη ακόμη και σήμερα από πληθυσμιακές ηλικίες που δεν ζούσαν την εποχή εκείνη. Μέχρι και ο ελληνικός κινηματογράφος ασχολήθηκε μαζί του με την ταινία «Υβ-Υβ» που σκηνοθέτησε ο Κώστας Καραγιάννης, με βασικό πρωταγωνιστή το Γιώργο Παπαζήση (Μανωλιός Υβάκης). Βέβαια οι συντελεστές της ταινίας σύρθηκαν στα δικαστήρια από τον Τριαντάφυλλο, αφού χρησιμοποίησαν το όνομά του χωρίς να του ζητήσουν την άδεια. Είναι χαρακτηριστικό, ότι στην ακροαματική διαδικασία ένας μάρτυρας κατηγορίας θα καταθέσει μεταξύ άλλων «...είναι πασιφανής η πρόθεσις των συγγραφέων να εκμεταλλευθούν εμπορικά το όνομα του δημοφιλέστερου σήμερα Έλληνος Ποδοσφαιριστού -πιο δημοφιλούς και από την Αλίκη Βουγιουκλάκη».¹³⁰ Το απόσπασμα από το κείμενο του δημοσιογράφου Φώντα Τρούσα δίνει με αρκετά ακριβή και γλαφυρό τρόπο το περιεχόμενο της σχέσης αυτής:

Κάτι είχε ο Υβ. Κάτι τραβηχτικό. Κάτι συμβόλιζε. Ήταν σταλμένος. Ήταν κάπως σαν «ήρωας» της ποπ κουλτούρας. Ήμασταν πιτσιρίκια και παρότι δεν ήμασταν όλοι «κόκκινοι» με τον Υβ τα χάναμε. Θέλαμε όλοι να του μοιάσουμε. Ήταν το ακούρευτο μάγκικο στυλ του, οι φαβορίτες του, η ικανότητά του στο σκοράρισμα, ήταν η «νευρική» Alfa Romeo που οδηγούσε, ήταν η... ροκ αύρα που εξέπεμπε, τι ήταν τέλος πάντων εκείνο που έκανε όλη την Ελλάδα της εποχής να κραυγάζει... Υβ... Υβ... Υβ;¹³¹

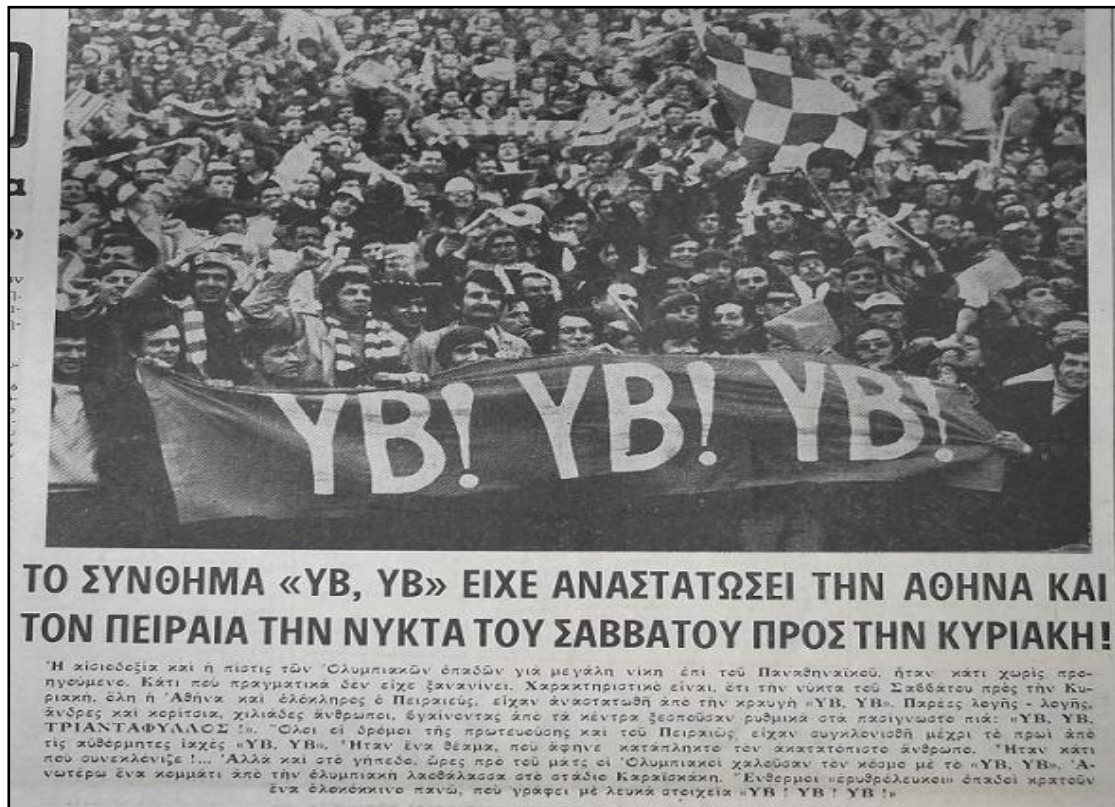
¹²⁹ Στην πρώτη τους κοινή συνέντευξη θα δηλώσουν την ελληνική καταγωγή τους, ο μεν Αργυρούδης δηλώνοντας «ο πατέρας μου είναι ελληνικής καταγωγής. Εγεννήθη στο πλοίο του παππού μου, ενώ ταξίδευε στη Μεσόγειο. Η καταγωγή των γονέων μου είναι από τη Χίο», ο δε Τριαντάφυλλος «ο πατέρας μου εγεννήθη στην Κωνσταντινούπολη». «Αργυρούδης – Τριαντάφυλλος ονειρεύονται χρυσή καριέρα στον Ολυμπιακό», Εφημ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 7/7/1971.

¹³⁰ Εφημ. ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 25/4/1972.

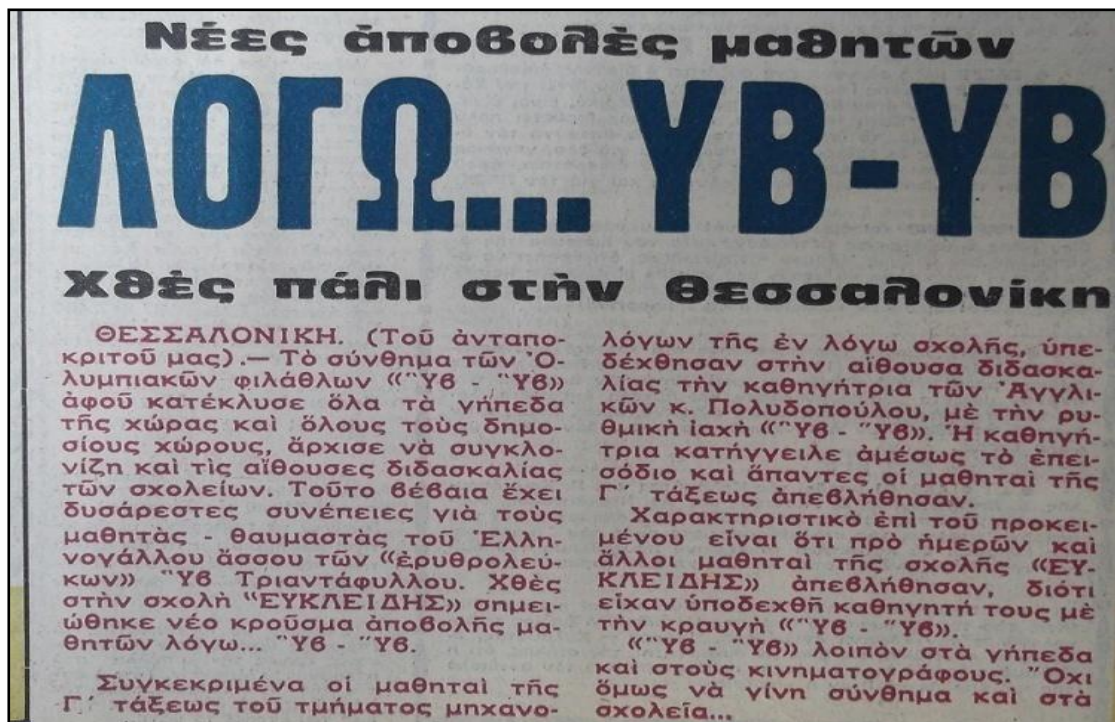
¹³¹ Τρούσας Φώντας, www.lifo.gr, 17.12.2015.

Θα επιμείνω στο φαινόμενο Τριαντάφυλλος και στον κοινωνικό του αντίκτυπο, διότι στην πορεία και σε σχέση με τον Αργυρούδη, ενδέχεται αυτή η κοινωνική διάσταση που είχε η παρουσία του στην Ελλάδα και η αγωνιστική του δράση, να χρησιμοποιήθηκε από το καθεστώς για να εκδιωχθεί από τη χώρα ο δεύτερος χωρίς αναταράξεις στον οπαδικό, και όχι μόνο, χώρο.

Οι δύο δημοσιεύσεις που ακολουθούν, παρμένες από το ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ,

ΛΑΤΙΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΣΤΟ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ(ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 23/2/1972)

ΛΑΤΙΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΣΤΟ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ(ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ, 23/2/1972)

μιλούν από μόνες τους για το φαινόμενο και μεταφέρουν με πολύ καθαρό τρόπο τη σχέση λατρείας που είχαν αναπτύξει οι οπαδοί και γενικότερα οι φίλαθλοι με τον συγκεκριμένο ποδοσφαιριστή. Στην πρώτη φωτογραφία, και σύμφωνα με το κείμενο που τη συνοδεύει, διαπιστώνεται σαφώς η εξωαγωνιστική διάχυση της παρουσίας του. Στην ουσία έχει μετατραπεί σε σλόγκαν. Στην επόμενη δημοσίευση φαίνεται ο μεγάλος βαθμός διείσδυσης του φαινομένου Υβ Τριαντάφυλλος στην νεολαία, και ειδικά στη μαθητιώσα. Στο περιστατικό που περιγράφεται παραπάνω μπορεί να γίνει η εύλογη υπόθεση ότι η χρήση της γηπεδικής ιαχής μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας, εκτός από τη διάθεση για χαβαλέ ή μιας πιθανής απόδοκimasίας της καθηγήτριας για την παιδαγωγική της ανεπάρκεια, μπορεί να εκφράζει υποσυνείδητα και μια αποδοκimasία στο γενικότερο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η συνέπεια αυτής της πράξης που είναι η αποβολή, και μάλιστα ολόκληρης της τάξης, ενδέχεται πάλι να κινείται στο πλαίσιο μιας παιδαγωγικής λογικής όπου το παράπτωμα τυγχάνει και τιμωρίας. Ενδέχεται όμως να φανερώνει και την ενεργοποίηση κάποιων φοβικών αντανακλαστικών στο κατά βάση συντηρητικό εκπαιδευτικό προσωπικό της εποχής, η αποδοχή εκ μέρους της νεολαίας (να τονίσω εδώ, ότι το περιστατικό συμβαίνει στη Θεσσαλονίκη της «χρυσής εποχής» του ΠΑΟΚ και του ΑΡΗ, κι όχι σε κάποια «γαβροκρατούμενη» τεχνική σχολή του Πειραιά, του Κερατσινίου ή της Δραπετσώνας) της εικόνας του μακρυμάλλη, «φαβοριτοφόρου» και «αλανιάρη» ποδοσφαιριστή που η εικόνα του μαζί με όλα τα συμφραζόμενα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη στρατιωτικού τύπου εμφάνιση των Ελλήνων ποδοσφαιριστών μέχρι και το 1971, χρονιά που αυτός και ο Αργυρούδης έρχονται στην Ελλάδα. Στο φωτογραφικό στιγμιότυπο που ακολουθεί (δημοσιεύεται στην ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ στις 25/11/1971) φαίνεται ξεκάθαρα το πνεύμα που διέπει τις σχέ-

σεις ΓΑ-ποδοσφαιριστών. Αν και στο ρεπορτάζ αναφέρεται ότι οι παίκτες δυσφόρησαν για την απαίτηση Ασλανίδη να κουρευτούν, τελικά υποχώρησαν και έδωσαν στην ελληνική νεολαία την εικόνα που, σίγουρα, απογοήτευσε. Το γεγονός επιβεβαιώνει την έλλειψη σύγχρονων, ως προς τα κυρίαρχα στο διεθνή χώρο μορφολογικά χαρακτηριστικά, προτύπων για τους Έλληνες έφηβους και νεολαίους, κάτι που μεγιστοποιεί την ανάγκη να τα αναζητήσουν σε παίκτες με δυτικοευρωπαϊκή προέλευση, όπως οι δύο συγκεκριμένοι «ελληνογάλλοι».

Επιστρέφοντας στα γεγονότα, θα δούμε στα τέλη Ιουνίου 1973, λίγο πριν κλείσει η ποδοσφαιρική σεζόν 1972-73, με τον Ολυμπιακό να έχει πάρει το νταμπλ, να «σκάει η βόμβα» από την πλευρά του Ρομαίν Αργυρούδη, ο οποίος δηλώνει ότι αποχωρεί από τον Ολυμπιακό και την Ελλάδα, διότι κάποιος συμπαίκτης του (όπως θα αποκαλύψει στη συνέντευξη του στην *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* επρόκειτο για τον Υβ), τον «τορπίλιζε» και «δεν του έλεγε καλημέρα».¹³² Την επομένη ημέρα στο *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* ο Υβ δίνει τη δική του οργισμένη συνέντευξη, στην οποία, πέρα από όσα λέει για το ακατανόητο των δηλώσεων Αργυρούδη, αναφέρεται σε μία σύγκρουση που είχε μαζί του, «...Πριν από έναν μήνα περίπου είχαμε μια διαφωνία σε ένα προσωπικό θέμα. Αυτό το θέμα, όμως δεν είχε καμμία σχέση με το ποδόσφαιρο. Ήταν εντελώς προσωπικό και όχι πολύ σοβαρό. Δεν υπήρχε, λοιπόν λόγος να μου...κόψω την καλημέρα για εκείνη τη διαφορά μας...».¹³³ Στη «φιλολογία» που θα αναπτυχθεί στις αθλητικές στήλες των ημερών εκείνων σχετικά με το ζήτημα, αξίζει να αναφερθώ σε μια αποστροφή εκτεταμένου ρεπορτάζ στο *ΦΩΣ των ΣΠΟΡ*, όπου ο δημοσιογράφος, αφού επιρρίπτει ευθύνες στη γυναίκα του Αργυρούδη Ντομινίκ για την απόφαση του, γράφει «Πρέπει να σημειώσω ότι θέμα επιστροφής του Αργυρούδη στην Γαλλία είχε ανακύψει και προ μηνών. Επρόκειτο όμως για κάτι που δεν εξηρτάτο ούτε από τον ίδιο ούτε από τον Ολυμπιακό. Υπάρχουν άλλοι λόγοι και ο Ολυμπιακός, τη προτροπή του ιδίου του παίκτη, έκανε μεγάλη παρέμβαση στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, με αποτέλεσμα την παραμονή του στην Ελλάδα». Τις ημέρες που ακολουθούν έως και τη 10η Αυγούστου, το σήριαλ Αργυρούδη θα «παίζει» στην αθλητική ειδησεογραφία στο γνωστό αυτών των περιπτώσεων μοτίβο. Δηλαδή, «φεύγει, αλλά αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο να παραμείνει», «το συμβόλαιο τον δεσμεύει» ή ακριβώς το αντίθετο «δεν τον δεσμεύει», «η Λανς δεν δίνει

¹³² Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 21/6/1973.

¹³³ Εφημ. *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ*, 22/6/1973.

χρήματα για την μετεγγραφή» κ.ο.κ. Το τέλος γράφεται όταν με παρέμβαση του προέδρου της ΕΠΟ Γ. Δέδε, ο Ολυμπιακός του δίνει «ελευθέρως» για τη Λανς «έστω κι αν αυτό έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους υφιστάμενους και ισχύοντες ενταύθα κανονισμούς».¹³⁴ Στην ουσία, είναι το καθεστώς που τελειώνει αυτήν τη δυσάρεστη για το ίδιο ιστορία με τις μικρότερες έως μηδενικές συνέπειες. Βέβαια, στο κουκούλωμα της υπόθεσης θα γίνει και η αναφορά στη μεγαλοψυχία και γαλαντομία του προέδρου του Ολυμπιακού Ν. Γουλανδρή, ο οποίος δεν υπολόγισε το κόστος της απώλειας του παίκτη προκειμένου να λυθεί το ζήτημα και να επανέλθει η ηρεμία στην ομάδα.

Οι σχέσεις όμως του παίκτη με την Ελλάδα δεν θα διακοπούν εδώ. Στις αρχές Σεπτεμβρίου η Λανς έρχεται στην Αθήνα για να δώσει έναν φιλικό αγώνα με την ΑΕΚ. Στις τάξεις της πλέον είναι και ο Αργυρούδης. Οι δοσοληψίες του με το καθεστώς κατά το παρελθόν, ως παίκτη του Ολυμπιακού, θα δημιουργήσουν νέο μεγάλο ζήτημα, καθαρά πολιτικής υφής αυτή τη φορά, αφού γίνεται γνωστό μέσα από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων ότι από 30ης Ιουνίου του είχε απαγορευθεί η είσοδος στη χώρα. Βάσει λοιπόν αυτής της απαγόρευσης, θα κρατηθεί transit στο Ελληνικό επί 6 ώρες και εν συνεχεία θα οδηγηθεί από τις αρχές σε κοντινό ξενοδοχείο, ενώ η υπόλοιπη ομάδα θα καταλύσει σε ξενοδοχείο στο κέντρο της Αθήνας. Η χαλάρωση της λογοκρισίας, που επήλθε στο πλαίσιο της «φιλελευθεροποίησης» του καθεστώτος από τον Αύγουστο 1973, επιτρέπει στο δημοσιογράφο της εφημερίδας να καταστήσει γνωστό στους φιλάθλους και οπαδούς του Ολυμπιακού το παρασκήνιο της φυγής του τον περασμένο Ιούνιο:¹³⁵

«Από του παρελθόντος Φεβρουαρίου¹³⁶ ο Ολυμπιακός είχε ειδοποιηθεί αρμοδίως ότι ο Αργυρούδης έπρεπε να εγκαταλείψει την Ελλάδα το αργότερο μέχρι της 30ης Ιουνίου. Η ειδοποίησης ήτο σαφής και κατηγορηματική και δεν επεδέχτο ουδεμίαν συζήτησιν. Παρά ταύτα ο Ολυμπιακός, δια του προέδρου του κ.Γουλανδρή, προέβη εις αλλεπάλληλα διαβήματα προς τας αρμοδίας αρχάς δια την ανατροπήν της απαγορευτικής ταύτης αποφάσεως, πλην όμως ουδέν επέτυχε. Η

¹³⁴ Εφημ. *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* 11/8/73.

¹³⁵ Εφημ. *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* 6/9/73.

¹³⁶ Για όσους ήταν παρατηρητικοί, υπήρχε από τις 21/2/1971, αναφορά στις εφημερίδες για το ενδεχόμενο φυγής του Αργυρούδη το καλοκαίρι: «Ο Θαυμάσιος Ελληνογάλλος άσσος του Ολυμπιακού, Ρομάν Αργυρούδης, εν σχέσει με τα αναγραφέντα αλλαχού, ότι πρόκειται να εγκαταλείψει τον Ολυμπιακό στο τέλος της εφετεινής περιόδου και να επιστρέψει στην Γαλλία, εδήλωσε τα ακόλουθα: Δεν με ενδιαφέρει τι γράφουν. Εκείνο το οποίον έχω να τονίσω είναι ότι υπέγραψα προσύμφωνο με τον Ολυμπιακό για να παίξω άλλα τρία χρόνια στην Ελλάδα. Τα υπόλοιπα είναι λόγια...» Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 21/2/1973. Να υπενθυμίσω ότι χρονικά η δημοσίευση συμπίπτει με τα γεγονότα της Νομικής Σχολής.

απάντησις των υπευθύνων εις τας ενέργειας του Ολυμπιακού ήτο καθαρωτάτη: Δεν ανατρέπεται η απόφασις δια τον Αργυρούδην, διότι ούτος «δια των ενεργειών του, ως ιδιώτης, έχει θέσει εαυτόν εκτός Ελλάδος».

Το όλο γεγονός της transit κράτησης και της εν συνεχεία μεταφοράς του σε ξενοδοχείο διαφορετικό από αυτό που κατέλυσε η υπόλοιπη ομάδα, δημιούργησε συνθήκες για την πρόκληση διπλωματικού επεισοδίου μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας. Οι Γάλλοι ζήτησαν την παρέμβαση του Γάλλου πρεσβευτή στην Αθήνα, ο δε πρόε-

δρος της ΑΕΚ προσπαθούσε μέσω του υπουργού Δικαιοσύνης Ι.Αγαθαγγέλου να δώσει λύση στην εμπλοκή που παρουσιάστηκε, προφανώς λόγω της έλλειψης πληροφόρησης των αρχών ασφαλείας του αεροδρομίου από τις κυβερνητικές υπηρεσίες. Όλα αυτά συνέβαιναν υπό την απειλή των παικτών της γαλλικής ομάδας ότι θα αποχωρήσουν από τη χώρα και δεν θα αγωνιστούν με την ΑΕΚ, εάν δεν ενσωματωνόταν άμεσα ο Αργυρούδης στην αποστολή. Τελικά, τη λύση στο αδιέξοδο που είχε δημιουργηθεί θα τη δώσει, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, η Δέσποινα Παπαδοπούλου.¹³⁷ Στις 7/9/1973 η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ δημοσιεύει συνέντευξή του στον Μανώλη Μαυρομάτη. Ανάμεσα στις παραγράφους με τα λεγόμενα

¹³⁷ «Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, οι ποδοσφαιριστές της γαλλικής ομάδας επέστρεψαν και πάλι εις το αεροδρόμιο γύρω στις 8.30 το βράδυ ανησυχούντες για την τύχη του συμπαίκτου των.// Ήθελαν να επιστρέψουν στη Γαλλία, εκδηλώνοντας έτσι τη διαμαρτυρία τους. Τους συνεκράτησε ο πρόεδρος της ΑΕΚ υποσχόμενος τακτοποίηση του ζητήματος και έτσι οι ποδοσφαιριστές επέστρεψαν στο ξενοδοχείο τους.// Στο μεταξύ, ουδείς μπορούσε να εγγυηθή την είσοδο του Αργυρούδη στη χώρα μας και την άρση της απαγορευτικής διαταγής.// Μέχρι τις 11.15 το βράδυ που με την επέμβασι της κ. Δέσποινας Παπαδοπούλου ήρθη η απαγόρευσις και ο ποδοσφαιριστής οδηγήθηκε κατ'αρχήν με συνοδεία αστυνομικών [...] κοντά στους συμπαίκτες του και τους παράγοντες της ομάδος του». «Ο Ρομαίν εκρατήθη στο Ελληνικό. Ηπειλήθη σοβαρό ελληνογαλλικό επεισόδιο την νύκτα», Εφημ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 6/9/1973.

του παρεισφρέει μία φωτογραφία με τον Πέτρο Καραβίτη να ασπάζεται τον Αργυρούδη, κατά την επίσκεψή του πρώτου στο ξενοδοχείο ΕΣΠΕΡΙΑ. Από τη λεζάντα που συνοδεύει τη φωτογραφία διαπιστώνουμε ότι κανείς άλλος παίκτης του Ολυμπιακού δεν τον επισκέφτηκε για να του σταθεί στην περιπέτεια που περνούσε ή, έστω, για έναν απλό χαιρετισμό. Το γεγονός αυτό θα οδηγήσει τον Αργυρούδη στο πικρό σχόλιο που περιέχεται στη λεζάντα «Τι έκανα στον Ολυμπιακό και τους συμπαίκτες μου ώστε να μην με πάρουν ούτε ένα τηλέφωνο; Είμαστε όλοι φίλοι, έτσι δεν λένε; Ή μήπως έπαιζα σε άλλη ομάδα και δεν το ήξερα; Ευτυχώς, οι οπαδοί του Ολυμπιακού ξέρουν και κατάλαβαν. Δεν έχουν άλλον κανένα ανάγκη».¹³⁸

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΚΑΡΑΒΙΤΗ-ΑΡΓΥΡΟΥΔΗ ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ 1973. ΗΤΑΝ Ο ΜΟΝΟΣ ΕΡΥΘΡΟ-ΛΕΥΚΟΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΣΤΗΣ ΠΟΥ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΕΦΘΗΚΕ (ΕΦ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ 7/9/1973)

Ο ίδιος ένα χρόνο αργότερα και αφού έχει πέσει η Χούντα θα δώσει το ξεκάθαρο και οριστικό στίγμα της φυγής του από την Ελλάδα, μιλώντας στον «γαλλοτραφή» Γιάννη Διακογιάννη:

«Ποτέ δεν έκρυψε την αντίθεσή του με το καθεστώς της δικτατορίας. Και όταν ήταν στα πράγματα η χούντα, ο Ρωμαίος μιλούσε...μιλούσε

¹³⁸ Εφημ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 7/9/1973.

πολύ. Και προχθές ξέσπασε! [...] “Χαιρετίζω τους φιλάθλους της ελεύθερης Ελλάδος. Έφυγα από τον Ολυμπιακό εξ αιτίας ενός κυρίου, που τον ξέρετε πολύ καλά και ο οποίος με είχε καταγγείλει πολλές φορές στην αστυνομία. Πραγματικά μιλούσα εναντίον του Παπαδόπουλου, γιατί αγαπούσα και αγαπώ τον ελληνικό λαό και ήθελα να αποκτήση την ελευθερία του, πράγμα που τελικά κατόρθωσε”. [...] »¹³⁹

2.3. Ένας πολύ...περίεργος ποδοσφαιρικός αγώνας

Το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου 1974 είχε προγραμματιστεί να πραγματοποιηθεί στη Δυτική Γερμανία. Η κλήρωση των προκριματικών ομίλων, από τους οποίους θα προκρίνονταν οι ομάδες που θα συμμετείχαν σε αυτό, θα φέρει την Εθνική Ελλάδας αντιμέτωπη με τις αντίστοιχες της Ισπανίας του στρατηγού Φράνκο και της Γιουγκοσλαβίας του στρατάρχη Τίτο. Η πορεία της ήταν απελπιστική. Στους τέσσερις αγώνες που έδωσε είχε τέσσερις ήττες. Στις 19/12/1973 θα διεξαχθεί στο «Καραϊσκάκη» ο τελευταίος αγώνας κόντρα στη Γιουγκοσλαβία. Να υπενθυμίσω εδώ, ότι ο αγώνας πραγματοποιείται ένα μήνα μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και 25 ημέρες μετά την ανατροπή Παπαδόπουλου από τη Χούντα του Ιωαννίδη. Η Ελλάδα έχει ήδη αποκλεισθεί, αλλά κρατάει στα χέρια της το «κλειδί» που θα καθορίσει ποια από τις άλλες δύο ομάδες θα προκριθεί στα τελικά της Δυτικής Γερμανίας. Σύμφωνα με τα σενάρια που δημοσιεύονται στις εφημερίδες της εποχής, η Ελλάδα θα παίξει πρώτα από όλα για το γόητρό της επιδιώκοντας ένα θετικό αποτέλεσμα. Εάν παρά ταύτα ηττηθεί, τότε γίνονται οι εξής συνδυασμοί : ήττα της Ελλάδας με διαφορά ενός γκολ δίνει την πρόκριση στην Ισπανία –το ίδιο και με ισοπαλία· ήττα με δύο γκολ διαφορά, οι δύο ομάδες οδηγούνται σε αγώνα μπαράζ, ήττα με τρία γκολ διαφορά, η πρόκριση είναι της Γιουγκοσλαβίας. Στον αγώνα, ο προπονητής Αλκέτας Παναγούλιας θα κατεβάσει ό,τι καλύτερο διαθέτει το ελληνικό ποδόσφαιρο την εποχή εκείνη.¹⁴⁰ Βέβαια κυκλοφορούν και κάποιες φήμες στα δημοσιογραφικά, και όχι μόνο, επιτελεία περί της λειτουργίας παρασκηνίου, αλλά δεν αποτελούν εστία ανησυχίας για τους υπευθύνους. Η ουσία είναι ότι ο αγώνας θα λήξει με ήττα της Εθνικής μας με 2-4, κάτι που θα ξεσηκώσει θύελλα αντιδράσεων εντός και εκτός Ελλάδος. Δεν θα αναφερθώ αναλυτικά στον τρόπο με τον οποίο έχασε. Θα παραθέσω όμως πρωτοσέλιδα και τίτλους δημοσιογραφικών

¹³⁹ Εφημ. ΟΜΑΔΑ, 17/9/1974.

¹⁴⁰ Κελεσίδης, Δημητρίου, Σιώκος, Αγγελής, Γκλέζος, Τερζανίδης, Ελευθεράκης, Δομάζος, Δεληκάρης, Παρίδης, Κρητικόπουλος θα αποτελέσουν την αρχική ενδεκάδα με τους Κούδα και Ασλανίδη να μπαίνουν ως αλλαγές. Ακόμα και οι αδαείς ποδοσφαιρικά μπορούν να καταλάβουν από τα ονόματα που απαρτίζουν την ενδεκάδα ότι, όντως, πρόκειται, για ένα εξαιρετικό, ως προς τις ατομικές περγαμηνές, σύνολο.

Σελίδα 4 Δέν έχει σημασία τόσο το αποτέλεσμα όσο η απόδοση και οι επιπτώσεις

ΤΑΠΕΙΝΩΤΙΚΗ ΗΤΤΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ

Εχασε με 4-2 από τους Γιουγκοσλάβους.- Διετάχθησαν ανακρίσεις υπό του κ. Βλαδιμήρου.- Η ΕΠΟ επέβαλε πρόστιμον 25.000 δραχμ. εις κάθε ποδοσφαιριστήν.- Οι αγώνες της Β' εθνικής.- Ωρίοιση-αν οι διατηρητά της Κυριακής.- Η Ελλάς δεύτερα εις Βουζέλλα

ΑΘΗΝΑΙΚΗ 21 Σεπτεμβρίου 1973

«ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΗ»

Γύρω από τις επιπτώσεις του θλιβερού 4-2 του Φαλήρου

ΕΛΛΑΣ — ΓιΟΥΓΟΣΛΑΒΙΑ 2-4: Το 2-0 πραγματοποιήθηκε. Ο Καρασί έχει στείλει την μπάλα στο δίχτυ, ενώ οι αμύνες της Γιουγκοσλαβίας έχουν πετύχει το γκολ που τους δίδει το δικαίωμα να παίξουν στο Παρίσι το μήτις «αυτορά» με τους Έλληνες. Ο μη δοκιμαζόμενος Καρασί έχει σουτάρει και παρά την παρατήρηση του Γκάβρι (1η φωτογραφία) η μπάλα πηγαίνει προς τα δίχτυα. Στην 2η φωτογραφία ο Καρασίος έλθει απαντώντας την μπάλα μετά το γκολ που έγινε μέσα στα δίχτυα του ενώ ο Γκάβρις στο έδαφος παρατηρεί την τρανσφόρμα της στιγμής!

ΑΛΛΑΓΗ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ

Μέ πρωταγωνιστάς «διεθνείς»

ΡΕΖΙΛΙΚΙΑ...

Στό 4-2 Γιουγκοσλαβίας-Έλλάδος

[80]

«ΤΑ ΝΕΑ», Πέμπτη 20 Δεκεμβρίου 1973

Αυτή την φορά δεν είναι γκολ. Ο Κελεσιδης μπλοκάρει την μπάλλα, ενώ οι Τερζανίδης, Κρητικόπουλος, Γκλέζος υποτίθεται, ότι τον βοηθούν στην προσπάθειά του. Την Έθνική μας δεν βοήθησε κανείς, πλην του Γερμανού διαιτητού, που βοηθούσε τους... Ισπανούς, (όπως τό 1936 στον εμφύλιο πόλεμο της Ισπανίας. Οι φιλίες κρατάνε χρόνια και χρόνια...).

Ειρωνικός σχολιασμός για φάση του αγώνα.

«ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» — Πέμπτη, 20 Δεκεμβρίου 1973

Α ΣΠΟΡ

Ό χθεσινός αγών Ελλάδας - Γιουγκοσλαβίας (2-4)

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΝΤΡΟΠΗ ΤΟΥ

Γ. ΔΕΔΕΣ:
ΑΛΛΟΙ ΕΠΑΙΖΑΝ
ΓΙΑ ΙΣΠΑΝΟΥΣ
ΑΛΛΟΙ ΓΙΑ
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΟΥΣ
25.000 ΠΡΟΣΤΙΜΟ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΕΝΑ

Εφ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 20/12/1973

Η Πολιτεία θά φθάση μέχρι και σε διαγραφές παικτών

ΤΣΕΚΟΥΡΙ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ 5ης ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΤΟ ΠΟΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

πού συνεστήθη χθές μετά συνεργασία του υπουργού Προεδρίας κ. Κ. Ράλλη με τους κ.κ. Γ. Βλαδίμηρον και Δέδεν. — Οι κ.κ. Άιφαντης (Έσέτης), Πασιόλης (Πρωτοδίκης), Ερ. Χριστοφίδης, Τσιούρης και Άντ. Μηγιόνης αποτελούν την νέα συγκροτηθείσα 5μελή ανακριτική επιτροπή. — Επίσημος ανακοινωθείς της Γ.Γ.Α.

Πρωτοσέλιδο της εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 29/12/1973

ΔΙΕΣΥΡΘΗ Η ΕΘΝΙΚΗ ΟΜΑΣ. Η Γ.Γ.Α. ΔΙΕΤΑΞΕ

Τί νά ποῦμε τί!..

Η ΕΦ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΕΙ ΤΟ ΣΟΥΞΕ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣΓΙΑ ΝΑ ΑΠΟΔΩΣΕΙ ΤΟΝ
ΤΡΑΓΕΛΑΦΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ, 20/12/1973

Τό «άνφάν γκαττέ» τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ποδοσφαίρου, παρακολουθεῖ με ἐκδηλῇ θυμηδία τόν ἀγῶνα Ἑλλάδος — Γιουγκοσλαβίας. Ἀριστερά ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς ΦΙΦΑ κ. Μπάρεκς, καί δεξιὰ ὁ πρόεδρος τῆς ΟΥΕΦΑ, σέρ Στάνλεϋ Ράους.

ΤΟ ΛΑΘΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΚΤΗ ΤΗΣ ΛΕΖΑΝΤΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΡΑΟΥΣ
(ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ FIFA ΚΑΙ ΟΧΙ ΤΗΣ UEFA) ΔΕΝ ΜΕΙΩΝΕΙ ΤΟΝ ΟΡΟ "ΑΝΦΑΝ ΓΚΑΤΕ" ΠΟΥ
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ, ΕΦ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 21/12/1973

Μετά τον αγώνα ο πρόεδρος της ΕΠΟ Γ.Δέδες θα προβεί σε μια ανακοίνωση,¹⁴¹ στην οποία, πέρα από την έκφραση της οργής του για την εμφάνιση της ομάδας και την επιβολή προστίμου στους ποδοσφαιριστές, ούτε λίγο ούτε πολύ θα παραδεχθεί ότι οι Ισπανοί είχαν πριμοδοτήσει τους ποδοσφαιριστές μας για αποτέλεσμα που να συμφέρει την Ισπανία. Έτσι, η σύσταση ανακριτικής επιτροπής από τη ΓΓΝΑ στις 24/12/1973, η οποία θα διερευνούσε το τι ακριβώς συνέβη, μάλλον έμοιαζε με προσπάθεια κουκουλώματος της υπόθεσης παρά με προσπάθεια να αποκαλυφθεί η

¹⁴¹ «Είναι απαράδεκτη η εμφάνισις της εθνικής μας. Οι ποδοσφαιρισταί μάς εγγελοιοποίησαν στα μάτια όλου του κόσμου. Με την εμφάνισί τους αυτή τους επεβλήθη πρόστιμον 25.000 δραχμών εις έναν έκαστον των 13 που αγωνίσθησαν. Είναι απαράδεκτον να επιδιώκουν την πρόκρισιν των Ισπανών και να αδιαφορούν για τον αγώνα. Προτιμούσαν να εξασφαλίσουν το 3-2 παρά να επι-διώξουν να κερδίσουν και να δώσουν αίγλη εις το ελληνικό ποδόσφαιρο. Το μυαλό των ποδο-σφαιριστών μας ήταν πώς να εξασφαλίσουν το πριμ που τους είχαν υποσχεθή οι Ισπανοί». Εφημ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 20/12/1973.

αλήθεια. Το θέμα, φυσικά, πήρε και διεθνείς προεκτάσεις, με τη Γιουγκοσλαβία να προσφεύγει στη FIFA ζητώντας τον αποκλεισμό της Ισπανίας. Να προσθέσω εδώ ότι στις κερκίδες των επισήμων του «Καραϊσκάκη» είχε παραβρεθεί, για να παρακολουθήσει τον αγώνα, και ο ισχυρότερος άνθρωπος στο χώρο του παγκόσμιου ποδοσφαίρου, ο πρόεδρος της FIFA Στάνλεϋ Ράους. Αρκετές ημέρες αργότερα, η πιστότερη στο καθεστώς εφημερίδα *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ* με διαδοχικά πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ αποκαλύπτει μέρος του παρασκηνίου του αγώνα αυτού εμπλέκοντας τον Πούσκακ και τον Δομάζο.¹⁴² Το πόρισμα της ανακριτικής επιτροπής, το οποίο θα δώσει απαλλακτικό σε όλους τους ποδοσφαιριστές, θα παραδοθεί στη ΓΓΝΑ στις 9/1/1974.¹⁴³ Η ΓΓΝΑ στις 17/1/1974 θα εκδώσει ανακοίνωση—μνημείο φαιδρότητας¹⁴⁴ με την οποία αποδέχεται τα συμπεράσματα της ανακριτικής επιτροπής,

¹⁴² «Δύο αλλοδαποί προπονηταί, ένας ποδοσφαιρικός παράγων ξένης χώρας και ένας διάσημος Έλληνας ποδοσφαιριστής φέρονται, βασικώς, ως αναμειγμένοι εις την υπόθεσιν της «απαράδεκτου και υπόπτου» ήττης της Εθνικής Ομάδος [...]». «Οι ενεχόμενοι εις την ύποπτον ήττα της Εθνικής», Εφ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ*, 1/1/1974. «Στην τελευταία φάσι ευρίσκονται οι ανακρίσεις για την Εθνική ομάδα. Χθες το απόγευμα εκλήθησαν ενώπιον της 5μελούς ανακριτικής επιτροπής και κατέθεσαν οι διεθνείς ποδοσφαιρισταί Κρητικόπουλος, Κελεσιδης, Κούδας, Τερζανίδης, Παρίδης, Οικονομόπουλος, Δομάζος, Δημητρίου και Νικολάου.[...] Σύμφωνα πάντα με τις ίδιες πληροφορίες οι διεθνείς μας κατέθεσαν ότι: α) ο μόνος ξένος προ-πονητής που τους επεσκέφθη στο ξενοδοχείον ήταν ο Πούσκακ, β) ο Δομάζος τους έταξε πριμ 35.000 δρχ. εις έκαστον για να κερδίσουν την Γιουγκοσλαβία, γ) ο Δομάζος τους παρώτρυνε να αγωνισθούν με πάθος γιατί νίκη επί της Γιουγκοσλαβίας ήταν και θέμα γοήτρου για την Εθνική μας ομάδα, δ) ότι εκτός του πριμ ο Δομάζος τους υπεσχέθη και 8ήμερον τουριστικόν ταξίδι στην Ισπανία με όλα τα έξοδα πληρωμένα, ε) ότι οι υποσχέσεις του Δομάζου εδόθησαν προ του αγώνος και παρουσία του κ. Παναγιούλια». «Ο Δομάζος υπεσχέθη πριμ στους διεθνείς», Εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ*, 4/1/1974. Την επόμενη μέρα η ίδια εφημερίδα, ίσως για να «θολώσει τα νερά» και να αμβλύνει τις αρνητικές στην κοινή γνώμη εντυπώσεις, δημοσιεύει μια πιο σύνθετη εκδοχή των γεγονότων, αναφέροντας προσπάθεια δωροδοκίας Έλληνα ποδοσφαιριστή από Γιουγκοσλάβο εντός του αγωνιστικού χώρου και άμεση καταγγελία της από τον Έλληνα, για πιθανό αποκλεισμό και των δύο ομάδων (Ισπανίας-Γιουγκοσλαβίας) από τα τελικά του Παγκοσμίου Κυπέλλου, για αναμενόμενη έκθεση της FIFA σχετικά με τον αγώνα.

¹⁴³ Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 10/1/1974.

¹⁴⁴ Εν σχέσει προς το όλον ζήτημα του επαναληπτικού αγώνος μεταξύ των εθνικών ομάδων ποδοσφαίρου Ελλάδος – Γιουγκοσλαβίας [...] η [ΓΓΝΑ] ανακοινού τα κάτωθι: Το πόρισμα το οποίον υπεβλήθη εις αυτήν παρά της 5μελούς Ανακριτικής Επιτροπής είναι ανεπιτρεπτόν, αντικειμενικόν και αδέκαστον, η δε γενομένη παρά της [ΓΓΝΑ] μελέτη επ' αυτού υπήρξεν ιδιαιτέρως προσεκτική. Εκ της μελέτης ταύτης δεν προκύπτουν ούτε και ενδείξεις, ικαναί να στοιχειοθετήσουν ευθύνην εις βάρος οιοδήποτε των ποδοσφαιριστών της Εθνικής Ελληνικής Ομάδος, ή παραγόντων και προσώπων ετέρων. Αποδεικνύεται άνευ επιφυλάξεως τινός ότι πάντες, αδιακρίτως, ηγωνίσθησαν με όλας των τας δυνάμεις δια την νίκην, δια το χρώμα της Σημαίας των και δια την τιμήν της Πατρίδος των και των ιδίων αυτών. Βέβαιον γίνεται ότι, οι Έλληνες ποδοσφαιρισταί, ευρέθησαν ενώπιον υπερτέρου αντιπάλου, αγωνιζομένου και αυτού δια την νίκην και έχοντος, ως απεδείχθη άλλωστε, ειδικώς προετοιμασθή τεχνικώς και ψυχολογικώς δια τον αγώνα αυτόν, εις σημείον ώστε να μην καθιστά παράτολμον το να αποκλείη κανείς εκ των προτέρων βαθμόν τοιαύτης προπαρασκευής και, κατά βασικήν και λογικήν συνέπειαν, αποτέλεσμα εντός του εδάφους μας ως το τελικώς επιτευχθέν παρά της Εθνικής ομάδος ποδοσφαίρου της γείτονος χώρας. Από πλευράς Ελλήνων ποδοσφαιριστών κατεβλήθη πάντως κάθε προσπάθεια δια την νίκην, η οποία, αν τελικώς δεν επετεύχθη, οφείλεται ως γεγονός εις οίους και όσους παράγοντας αστάθμητους επηρεάζουν ενίοτε την τύχην και την έκβασιν των αγώνων, κατά τρόπον ώστε να έχουν ούτοι έναν νικητήν και έναν ηττημένον.// Αθήναι 17 Ιανουαρίου 1974//Εκ της [ΓΓΝΑ]. «Δεν υπάρχουν ευθύνες εις βάρος παικτών ή άλλων προσώπων», Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 19/1/1974.

κλείνοντας με αυτόν τον τρόπο το ζήτημα από επίσημης πλευράς. Παρ' όλα αυτά το ζήτημα θα απασχολεί τον Τύπο και τους φιλάθλους για αρκετό ακόμα διάστημα. Στις παρενέργειες του αγώνα θα συμπεριλάβω και την αντικατάσταση του Βλαδίμηρου και του Δέδε από επικεφαλής της ΓΓΝΑ και της ΕΠΟ αντίστοιχα. Τις θέσεις τους θα καταλάβουν ο Α.Πρίντζης και ο Δ.Βογιατζής.

Ο αγώνας αυτός θα περάσει στην ιστορία χωρίς να είμαστε σε θέση να πούμε με σιγουριά τι ακριβώς συνέβη τις παραμονές του. Εκτός αν κάποια στιγμή οι ποδοσφαιριστές που έλαβαν μέρος αποφασίσουν να μιλήσουν. Μπαίνοντας, πάντως, στον πειρασμό να δημιουργήσω ένα πιθανό σενάριο, θα κατέληγα στο εξής: Με βάση την εξέλιξη του αγώνα η Ισπανία πρέπει να ήταν η ομάδα που προιμοδότησε τους παίκτες μας. Κι αυτό προκύπτει όχι μόνο μέσα από το ρεπορτάζ του *ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ*, αλλά και από την παρακάτω εξιστόρηση, η οποία στηρίχτηκε στα ρεπορτάζ της εποχής. Οι Γιουγκοσλάβοι μπαίνουν δυναμικά στον αγώνα αιφνιδάζοντας τους διεθνείς μας. Η αποβολή του Μπάγκεβιτς στο 20' τους αποσυντονίζει, δίνοντας την ευκαιρία στους παίκτες μας πολύ άνετα να ισοφάρισουν πριν λήξει το πρώτο ημίχρονο. Στην επανάληψη το τρίτο γκολ των Γιουγκοσλάβων φαίνεται να ανησυχεί τους διεθνείς μας, οι οποίοι όμως δεν ρισκάρουν το άνοιγμα της ομάδας στην προσπάθεια για ισοφάριση, αλλά αναλώνονται σε ροκάνισμα του χρόνου με μικρές πασούλες και καθυστερήσεις. Μοιραία, το τέταρτο γκολ ένα λεπτό πριν από τη λήξη του αγώνα έρχεται να ανατρέψει το σκηνικό, διατηρώντας σε τροχιά πρόκρισης τη Γιουγκοσλαβία.

Επέλεξα να αναφερθώ σε αυτόν τον αγώνα, διότι κατά τη γνώμη μου απεικονίζει με εύγλωττο τρόπο τον παρακμιακό χαρακτήρα του ελληνικού αθλητισμού και ιδιαίτερα, για άλλη μια φορά, του ποδοσφαίρου στη διάρκεια της Δικτατορίας, και ακόμη περισσότερο στα τελευταία της χρόνια. Αποτελεί την ηχηρή διάψευση ενός αφηγήματος που στηρίχτηκε στο ψεύδος, στη διαφθορά και στην αλλοίωση των πραγματικών δεδομένων που διέκριναν το χώρο. Το οικοδόμημα που ξεκίνησε να χτίζεται πριν από επτά, περίπου, χρόνια με σκοπό την ικανοποίηση πολιτικών σκοπιμοτήτων και ιδιοτελών συμφερόντων, τώρα καταρρέει με εκκωφαντικό θόρυβο. Η κυβέρνηση-μαριονέτα του Αδ. Ανδρουτσόπουλου αδυνατεί να διαχειριστεί, εκτός από όλα τα άλλα, και αυτήν την παρακαταθήκη του Ασλανίδη. Ο «αόρατος δικτάτωρ» είναι πολύ «λίγος» για να αντιληφθεί ότι γεγονότα όπως αυτό, αποτελούν κομμάτια μιας γενικότερης σήψης, της οποίας κατάληξη θα είναι η τραγωδία. Αυτές οι διαπιστώσεις μου δεν πρέπει να παρανοηθούν και να εκληφθούν

ως επαινετικές ως προς το βίο και την πολιτεία του Ασλανίδη στο χώρο της διοίκησης του αθλητισμού. Επισημαίνουν απλώς, το πόσο προσωποπαγές ήταν ως προς τη λειτουργία και τη διαχείρισή του, το μοντέλο της αθλητικής «αναγέννησης» την οποίαν ευαγγελίστηκε, ώστε με την αποχώρησή του από τη ΓΓΑ, οι αρχικές ρηγματώσεις να μετατραπούν σε καταστροφικές ρωγμές που εν τέλει θα φέρουν την κατεδάφιση. Εκούσιοι ή ακούσιοι (ανάλογα με το πόσο αυστηρός θέλει να είναι μαζί τους κάποιος) συντελεστές στο χτίσιμο και στο γκρέμισμα του οικοδομήματος αυτού, οι ποδοσφαιριστές, οι οποίοι συνεπείς εκφραστές ενός πνεύματος «αβάσταχτης ελαφρότητας» ως προς τις ευθύνες τους απέναντι στον εαυτό τους και την κοινωνία, γίνονται, τελικά, και αυτοί οργανικό κομμάτι του. Φαντάζει σήμερα αδιανόητο το ότι πρωτοκλασάτοι ποδοσφαιριστές μπαίνουν σε διαδικασία συνδιαλλαγής με σκοπό να βοηθήσουν μίαν άλλη χώρα με, επίσης, δικτατορικό καθεστώς, λίγες ημέρες μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Είναι σημαντικό να υπενθυμίσω ότι μετά την επικράτηση της μεταπολίτευσης το 1974, ουδέποτε ετέθη στο τραπέζι της συζήτησης, για τα όσα συνέβησαν την Επταετία, ο ρόλος και η στάση των ποδοσφαιριστών την περίοδο αυτή. Όχι φυσικά για να αναζητηθούν τυχόν πειθαρχικές ή ποινικές ευθύνες, μα περισσότερο ως μια αναγκαία αναστοχαστική και αυτοκριτική διαδικασία, που θα αποκάθαιρε το αθλητικό προσωπικό, φωτίζοντας ταυτόχρονα πολλές σκοτεινές στιγμές της περιόδου που ακόμη και σήμερα μένουν στο σκοτάδι.

3. Η πορεία προς το Γουέμπλεϊ. Το ιδανικό «όχημα» της προπαγάνδας

3.1. Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και τον κόσμο

Το 1971 είναι αναμφισβήτητα η χρονιά του ΠΑΟ. Έχοντας κατακτήσει την προηγούμενη ποδοσφαιρική χρονιά 1969-1970 το πρωτάθλημα, θα μπει σε έναν κύκλο ποδοσφαιρικών συναντήσεων οι οποίες, όχι και τόσο απρόσμενα, θα τον οδηγήσουν στον τελικό της 2ας Ιουνίου 1971 στο Γουέμπλεϊ απέναντι στον μεγάλο Άγιαξ του Ρίνους Μίχελς και του Γιόχαν Κρόιφ.

Ταυτόχρονα σε επίπεδο εγχωρίων και διεθνών γεγονότων, ξεχωρίζουν: 1) ο θάνατος του ποιητή Γιώργου Σεφέρη, 2) η νομιμοποιητική για το καθεστώς —στα μάτια της διεθνούς κοινής γνώμης— επίσκεψη του αντιπροέδρου των ΗΠΑ Σπύρου Άγκνιου τον Οκτώβριο, η οποία θα γίνει αντικείμενο σφοδρής κριτικής από τις αντιδικτατορικές δυνάμεις εντός και εκτός Ελλάδας,¹⁴⁵ 3) οι συνεχιζόμενες συλλήψεις και καταδίκες δημοσιογράφων, πανεπιστημιακών, ανθρώπων του πνεύματος για αντιδικτατορική δράση,¹⁴⁶ 4) τα αλληπάλληλα ναυάγια ελληνόκτητων σαπιοκάραβων που επιβεβαιώνουν την ασυδοσία του εφοπλιστικού κόσμου μετά την πλήρη απαλλαγή τους από οποιαδήποτε νομική ή οικονομική υποχρέωση,¹⁴⁷ 5) η εξαγγελία Παπαδόπουλου (18/12) για άρση του στρατιωτικού νόμου σε ολόκληρη (πλην Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Πειραιά) τη χώρα το 1972, 6) η λειτουργία της περίφημης συμβουλευτικής επιτροπής ως οιονεί κοινοβουλίου, και η κατάργηση του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων εντασσόμενα στο πλαίσιο ενός ψευδεπίγραφου εκδημοκρατισμού ή μιας «πορείας προς την ομαλοποίηση».

¹⁴⁵ «...Στην ουσία η κάθοδος του Παπαδόπουλου στο αεροδρόμιο έγινε ύστερα από υπόδειξη αρμόδιων αμερικανικών παραγόντων. Με τον τρόπο αυτό το Πεντάγωνο και η κυβέρνηση Νίξον θέλησαν να ενισχύσουν τη θέση του Παπαδόπουλου όχι τόσο μέσα στον ελληνικό λαό όσο μέσα στην ίδια την χούντα και το εξωτερικό. [...] Ο νέος Γεωργαλάς, [Β.] Σταματόπουλος, μοίρασε ανακοίνωση στους ξένους ανταποκριτές και τον ελληνικό τύπο που ανέφερε ότι «μυριάδες» και «αναρίθμητα πλήθη» υπεδέχθησαν τον ομιλητή της αμερικανικής αντίδρασης στην Αθήνα. Τα «πλήθη» αποτελούντο από μαθητές και μαθήτριες σχολείων που πήγαν και κατέλαβαν θέση στα πεζοδρόμια με εντολή της χούντας, από υπαλλήλους δημοσίων υπηρεσιών που έλαβαν «ειδική άδεια», από αθλητές και παράγοντας σωματείων ποδοσφαίρου με εντολή του Ασλανίδη [...]». (Ιστορικό Λεύκωμα 1971, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ, 1998, σελ.43- Εφ. ΑΓΩΝΑΣ, 23/10/1971, αρ.φ.14).

¹⁴⁶ Αναφέρω ενδεικτικά τις συλλήψεις του Δημ.Μαρωνίτη, του Γ.Ρωμαίου, του Ι.Χόρν, την καταδίκη των εκδοτών της εφημερίδας ΕΘΝΟΣ κ.ά.

¹⁴⁷ Α.Ν 89/1967 (ΦΕΚ τ.Α 132/1-8-1967) και 378/1968 (ΦΕΚ τ.Α' 82/17-4-1968). Πρόκειται, ίσως, για την πιο χαριστική νομοθετική παρέμβαση που έχει γίνει στην ιστορία του νεότερου ελληνικού κράτους που να αφορά συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα. Αυτό θα φανεί και στη μείωση των φορολογικών εσόδων από τη ναυτιλία της τάξης του 73% (109.000.000 δρχ. το 1968 —29.000.000 δρχ. το 1972). Επίσης η αύξηση των ναυαγίων ελληνόκτητων πλοίων θα αποτυπωθεί και στον ελληνικό κινηματογράφο με ταινίες όπως: *Ορατότης Μηδέν*(1969), *Κάθε ναυάγιο και μια κόλασι* (1971), *Η αμαρτία της ομορφιάς* (1972).

Στον ταραγμένο διεθνή χώρο κυριαρχεί η ολοένα και πιο αιματηρή εμπλοκή στη Β. Ιρλανδία, με τις βομβιστικές επιθέσεις κατά αγγλικών στρατιωτικών στόχων, και τις δολοφονίες ενωτικών ή ανθενωτικών πολιτών να προκαλούν μια πρωτόγνωρη αιματοχυσία, χωρίς να απουσιάζουν και οι οδομαχίες στο Μπέλφαστ και τις μεγάλες πόλεις της Β. Ιρλανδίας, οι οποίες συμπληρώνουν, μια εικόνα πραγματικού εμφυλίου πολέμου. Σε ένα στάδιο πιο ήπιας αναταραχής, οι συγκρούσεις μεταξύ ακροαριστερών, ακροδεξιών και σωμάτων ασφαλείας, ακόμη και στρατού σε Ιταλία και Τουρκία έχουν βυθίσει τις δύο χώρες σε έναν οιονεί εμφύλιο πόλεμο, με τον στρατό και στις δύο περιπτώσεις να παραμονεύει για να ανατρέψει την κοινοβουλευτική τάξη. Μία ανατροπή που τελικά θα συμβεί στην Τουρκία με την παραίτηση της εκλεγμένης κυβέρνησης του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ ύστερα από απαίτηση του στρατού (12/3/1971) και την ανάδειξη νέας ελεγχόμενης κυβερνητικής εξουσίας με πρωθυπουργό τον Νιχάτ Ερίμ (επρόκειτο για το δεύτερο στην μετα-Κεμάλ εποχή πραξικόπημα στη σύγχρονη Τουρκία που έμεινε στην ιστορία ως το «στρατιωτικό πραξικόπημα του μνημονίου», κι αυτό γιατί ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου παρέδωσε στην παραπαίουσα κυβέρνηση Ντεμιρέλ ένα είδος μνημονίου με σειρά αιτημάτων, τα οποία αποτελούσαν, ουσιαστικά, τελεσίγραφο των ενόπλων δυνάμεων). Παράλληλα, ο πόλεμος στο Βιετνάμ και οι αντιπολεμικές διαδηλώσεις που συνεχίζουν να συγκλονίζουν με τη μαζικότητα τους την αμερικανική κοινωνία και θα ωθήσουν τον Νίξον στην απόφαση για επιτάχυνση της αποχώρησης των αμερικανικών στρατευμάτων και τη «βιετναμοποίηση» του πολέμου, οι παγκοσμιοποιημένες, πλέον, απαγωγές πολιτικών, οικονομικών και διπλωματικών προσωπικοτήτων από ακροαριστερές —με στρατιωτικά χαρακτηριστικά— πολιτικές οργανώσεις,¹⁴⁸ οι αεροπειρατείες, κυρίως, από Παλαιστίνιους κομάντος και οι —πάλι στις ΗΠΑ— πολλαπλασιαζόμενες εξεγέρσεις κρατουμένων στις ομοσπονδιακές φυλακές, με την καταστολή τους να παίρνει διαστάσεις σφαγής, όπως στην περίπτωση των φυλακών Άττικα,¹⁴⁹ ο ινδο-πακιστανικός πόλεμος που θα έχει ως α-

¹⁴⁸ Οι πιο σημαντικές είναι: Στις 8/1 αντάρτες Τουπαμάρους απάγουν τον Βρετανό πρεσβευτή στην Ουρουγουάη Geoffrey Jackson τον οποίο θα απελευθερώσουν 9 μήνες μετά. Στις 17/5 απάγεται ο Γενικός Πρόξενος του Ισραήλ στην Κωνσταντινούπολη Efraim Elrom που θα βρεθεί λίγες μέρες αργότερα δολοφονημένος. Στην Αργεντινή 28/5 απάγεται ο πρόξενος της Βρετανίας. Υπάρχουν κι άλλες απαγωγές προσώπων την χρονιά αυτή, ήσσονος μεν σημασίας, ενδεικτικές δε ενός κλίματος βίας που είναι διάχυτο σε ολόκληρο τον κόσμο και αφορά την βία στις πόλεις (συγκρούσεις στο πλαίσιο των απεργιών, των πανεπιστημιακών διεκδικήσεων, τις αντιπαραθέσεις στην κρατική καταστολή κ.ά.) το ένοπλο αντάρτικο στην ύπαιθρο, τους αντιαποικιακούς αγώνες στις χώρες του Τρίτου Κόσμου.

¹⁴⁹ Οι φυλακές Άττικα βρίσκονται στην πολιτεία της Νέας Υόρκης. Οι κρατούμενοι το 1971 σε ποσο-

αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός νέου κράτους, του Μπάγκλαντες, μεγεθύνουν το σκηνικό της παγκόσμιας αναταραχής.

3.2. Οι πρώτες επιτυχίες του ΠΑΟ

Ο ΠΑΟ την περίοδο αυτή διαθέτει ένα πολύ αξιόλογο σύνολο από το οποίο ξεχωρίζουν παίκτες όπως οι Δομάζος, Καμάρας, Ελευθεράκης, Οικονομόπουλος, Αντωνιάδης, Σούρπης, Γραμμός κ.ά. Με την καθοδήγηση του μεγάλου Ούγγρου ποδοσφαιριστή και νυν προπονητή Φέρεντς Πούσκας, ο οποίος συμπτωματικά ανέλαβε την τεχνική ηγεσία στις 2/6/1970 (στις 2/6 του επομένου χρόνου θα διεξαχθεί ο τελικός στο Γουέμπλεϊ), αξιώνουν μια πορεία στα ευρωπαϊκά γήπεδα που θα ξεπερνά τα μέχρι τότε δεδομένα των ελληνικών ομάδων. Δηλαδή, την εκάστοτε επιτυχία μιας πρόκρισης στον επόμενο γύρο και σε ακραία περίπτωση στον δεύτερο, για να ακολουθήσει ο «ένδοξος αποκλεισμός».

Ο κύκλος των αναμετρήσεων θα ξεκινήσει στις 16/9/1970 και θα κλείσει στις 28/4/1971 με την νίκη στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας επί του Ερυθρού Αστέρα¹⁵⁰ και την πρόκριση στο τελικό του κυπέλου Πρωταθλητριών Ευρώπης, όπου θα αντιμετωπίσει τον Άγιαξ. Αν εξαιρέσω τους αγώνες με την πρωταθλήτρια του αδύναμου έως ανύπαρκτου ποδοσφαιρικά Λουξεμβούργου Ζενές Ες, οι υπόλοιπες ομάδες ήταν πρωταθλήτριες ποδοσφαιρικά προηγμένων χωρών όπως η Αγγλία, η Γιουγκοσλαβία και η Τσεχοσλοβακία. Σε κάθε περίπτωση βρίσκονταν σκαλιά πάνω από τον ΠΑΟ όσον αφορά στην προϊστορία τους και το στελεχιακό τους δυναμικό.

Το ξεκίνημα αυτής της πορείας θα αντιμετωπιστεί από τον αθλητικό Τύπο χωρίς κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού η χαμηλής δυναμικότητας Ζενές Ες δεν

ποσοστό 85% είναι μαύροι και Πορτορικανοί, ενώ οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι είναι πλειοψηφικά λευκοί. Στις 9/9/1971, 1200 κρατούμενοι καταλαμβάνουν μέρος των φυλακών και κρατούν 38 φύλακες και υπαλλήλους ως ομήρους. Βασικοί υποκινητές της εξέγερσης είναι φυλακισμένα μέλη του κόμματος των Μαύρων Πανθήρων. Θέτουν μία σειρά αιτημάτων με βασικό αίτημα-αιχμή την αμνηστία. Κυβερνήτης της πολιτείας είναι ο ρεπουμπλικάνος Νέλσον Ροκφέλερ που στέλνει αντιπρόσωπο στις διαπραγματεύσεις, ενώ και το στέλεχος των Μαύρων Πανθήρων, Μπόμπι Σιλ συμμετέχει σε αυτές εκπροσωπώντας τους εξεγερμένους. Τελικά, και ενώ τίποτα δεν προμηνύει κάτι τέτοιο, στις 13/9/1971 1000 περίπου αστυνομικοί και εθνοφρουροί εισβάλουν στις κατειλημμένες πτέρυγες των φυλακών, προκαλώντας λουτρό αίματος με 33 καταληψίες και 10 ομήρους νεκρούς, 250 τραυματίες και μετατροπή των φυλακών Άττικα στο απόλυτο σύμβολο για μια σειρά διεκδικητικών αγώνων σχεδόν στο σύνολο των φυλακών των ΗΠΑ. (*Ιστορικό Λεύκωμα 1971*, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ, 1998, σελ.126-130).

¹⁵⁰ Η σειρά και τα αποτελέσματα των προκριματικών αγώνων είχαν ως εξής: 16/9/ 1970 (Ζενές Ες – Παναθηναϊκός 1-2), 30/9/1970 (Παναθηναϊκός – Ζένες Ες 5-0), 21/10/1970 (Παναθηναϊκός – Σλόβαν Μπρατισλάβας 3-0), 4/11/1970 (Σλόβαν Μπρατισλάβας-Παναθηναϊκός 2-1), 9/3/ 1971 (Έβερτον – Παναθηναϊκός 1-1), 24/3/1971 (Παναθηναϊκός – Έβερτον 0-0), 14/4/1971 (Ερυθρός Αστέρας – Παναθηναϊκός 4-1), 28/4/ 1971 (Παναθηναϊκός – Ερυθρός Αστέρας 3-0).

αποτελεί υπολογίσιμο αντίπαλο. Τα πράγματα αλλάζουν με τη Σλόβαν Μπρατισλάβας (η οποία είχε κατακτήσει το κύπελλο Κυπελλούχων Ευρώπης την περίοδο αξιωματούχους του καθεστώτος για κάτι μεγαλύτερο που θα έστρεφε με θετικό τρόπο τα φώτα της αθλητικής και όχι μόνο δημοσιότητας στην Ελλάδα. Προεξάρχων, από πλευράς καθεστώτος και καθ' ύλην αρμόδιος ο Ασλανίδης θα αναλάβει έναν πολυδιάστατο ρόλο που τα χαρακτηριστικά του θα προβάλλονται και θα μεγεθύνονται, κυρίως από τις αθλητικές εφημερίδες, αλλά και από τις φιλικές ή ανεκτικές προς το καθεστώς πολιτικές εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας (*ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, Η ΒΡΑΔΥΝΗ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*). Πιο συγκεκριμένα, η συγκυρία αυτή αποτελεί την κορυφαία στιγμή της προσπάθειας που ξεκίνησε τον Μάιο του 1967 στο κτίσιμο ενός προφίλ στοργικού πατέρα (είχε αρχίσει να κτίζεται με την ανάληψη καθηκόντων ΓΓΑ το 1967 και έκτοτε παράγοντες και δημοσιογράφοι με κάθε ευκαιρία συμπλήρωναν την εικόνα) που βλέπει σαν παιδιά του τους ποδοσφαιριστές, συμβουλεύοντας τους πριν από κάθε αγώνα, μαλώνοντάς τους για παραβάσεις και ανυπακοή στους κανόνες της ομάδας και του αθλήματος και επαινώντας τους για κάθε καλή προσπάθεια ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα. Είναι ένας ηγέτης πανταχού παρών, σε κάθε κρίσιμη στιγμή της αθλητικής ζωής.¹⁵¹

Αυτό συνδυάζεται και με τη λαϊκή αύρα που δημιουργείται γύρω από το πρόσωπό του λόγω της αναπαραγωγής των σχολιασμών του για κάθε αγώνα. Οι δηλώσεις του για αγώνες που παρακολούθησε θα καλύπτουν όλο το φάσμα των περιπτώσεων που ένας οποιοσδήποτε οπαδός θα εκάλυπτε σε συζητήσεις καφενείου ή εξέδρας. Δηλαδή, σχολιασμός της διαιτησίας, της απόδοσης της ομάδας ως συνόλου, αλλά και των ποδοσφαιριστών μεμονωμένα καθώς και των επιλογών του προπονητή. Οι κρίσεις θα συνοδεύονται απαραίτητως με αναφορές εθνικοπατριωτικού χαρακτήρα και μεγαλείου, όπως το ότι εκπροσωπούν την Ελλάδα, τους Έλληνες, το αρχαιοελληνικό αθλητικό ιδεώδες, ότι πραγματώνουν το βιβλικό σχήμα

¹⁵¹ «Υπό τις οδηγίες του κ. Πούσκας και του κ. Γαζή και παρουσία του Γενικού Γραμματέως Αθλητισμού κ. Ασλανίδη ο Παναθηναϊκός επραγματοποίησε χθες 3-4 μ.μ. την τελευταία του προπόνηση και είναι πανέτοιμος για τη σημερινή μεγάλη μάχη της προκρίσεως. [...] Μετά την προπόνηση όλοι οι παίκτες συνεκεντρώθηκαν εις τα αποδυτήρια όπου τους μίλησε ο [...] κ. -. Ο ηγέτης του Ελληνικού Αθλητισμού επανέλαβε την παρώτρυνσί(sic) του να αγωνισθούν όλοι με δύναμη, με ψυχή και λεβεντιά, αλλά να αποφύγουν τις ακρότητες και τους τραυματισμούς. [...] Οι παίκτες του Παναθηναϊκού υπεσχέθησαν στον κ. Ασλανίδη ότι θα δώσουν όλες τους τις δυνάμεις στον αγώνα για τη δόξα της Ελλάδος και του Παναθηναϊκού». Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 28/4/1971. Μετά την επαφή του με τους δημοσιογράφους, ο κ. Ασλανίδης εδέχθη στο γραφείο του τους διεθνείς ποδοσφαιριστάς του Παναθηναϊκού Μίμη Δομάζο, Αριστείδη Καμάρα και Φραγκίσκο Σούρπη, στους οποίους, προφανώς έδωσε συμβουλές, εν όψει του τελικού αγώνος του «Γουέμπλεϊ». «Θα νικήσουμε και στο Γουέμπλεϊ», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 8/5/1971.

του Γολιάθ με τον Δαβίδ κ.ο.κ. Όλα αυτά κτίζουν το ποθητό προσωπείο (γιατί περί προσωπείου πρόκειται) που ο Ασλανίδης, και κατ' επέκταση το καθεστώς, θέλει να γνωρίσει η ελληνική κοινωνία: Αυτό του λαϊκού ηγέτη —και ακολούθως μιας λαϊκής ηγεσίας που βγαίνει από τον περικλειστο χώρο του γραφείου, των διαδρόμων της εξουσίας, και συμμετέχει, συμπάσχει με τις απλές καθημερινές έγνοιες του κοσμάκη. Επίσης από τον αγώνα αυτόν (με την Σλόβαν και μετά) θα συνοδεύει την ομάδα σε όλες τις μετακινήσεις της στο εξωτερικό, και από εκεί θα έχει ανοικτή γραμμή με τον αθλητικό Τύπο, όπως και με τον δικτάτορα Παπαδόπουλο. Είναι χαρακτηριστικά τα ευχετήρια τηλεγραφήματα που ανταλλάσσουν μετά τους δύο αγώνες του ΠΑΟ με την Έβερτον.¹⁵²

3.3. ΠΑΟ – Έβερτον. Η γενική πρόβα πριν τον τελικό

Οι δύο αγώνες του ΠΑΟ με την Έβερτον γίνονται αφετηρία για την καλλιέργεια μιας μια άνευ προηγουμένου προσωπολατρίας του Ασλανίδη. Στις 3 Μαρτίου θα αναχωρήσει μόνος του για το Λονδίνο(η αποστολή του ΠΑΟ θα ταξίδευε την επομένη), «ώστε να έχει τον χρόνο να αρχίσει τας διαφόρους αθλητικής φύσεως επαφάς που πρόκειται να έχη στην αγγλική πρωτεύουσα με αθλητικές προσωπικότητες της χώρας και ακόμη να επιβλέψη στα περί της διαμονής των Ελλήνων παικτών εις την Αγγλία.»¹⁵³

Στο Λονδίνο θα δώσει μια συνέντευξη στον απεσταλμένο της Α.Η, Γ.Λιβέρη όπου μεταξύ άλλων θα τονίσει την έξω από οπαδικές προτιμήσεις θέση του, η οποία, εννοείται, πηγάζει από το απλό και γνήσιο ενδιαφέρον του για την βελτίωση και διάκριση του ελληνικού ποδοσφαίρου « Είμαι αρχηγός του Παναθηναϊκού όπως ήμουν και αρχηγός του Ολυμπιακού στην Αμερική. Μία επιτυχία του Παναθηναϊκού θα έχη αντίκτυπο όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και στην Ελλάδα. Και εμένα αυτή την στιγμή μ' ενδιαφέρει ο αντίκτυπος στην Ελλάδα». ¹⁵⁴

¹⁵² Ο γενικός γραμματεύς αθλητισμού κ.Ασλανίδης, απαντών εις το τηλεγράφημα του κ.Πρωθυπουργού, δια τηλεγραφήματος του εκ Λίβερπουλ, τονίζει « Οι ποδοσφαιριστάι του Παναθηναϊκού, υπήρξαν ηρωικοί και αθλητικοί εις τον αθλητικόν χώρον της Λίβερπουλ. Σας υποβάλλουν τα σέβη των και σας προσφέρουν την ισοπαλίαν εκτός της έδρας των και σας υπόσχονται την24ην Μαρτίου, να σας χαρίσουν και την πρόκρισιν» Εφ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 10/3/1971. –Στις 24/3 ο δικτάτορας, μετά τον απόκλεισμό της Έβερτον θα αποστείλει το ακόλουθο τηλεγράφημα: «Σημερινή νίκη σας αποτελεί θρίαμβον ελληνικού αθλητισμού. Υπόσχεσίς σας δια πρόκρισιν ελληνικών χρωμάτων επραγματοποιήσατε. Σας συγχαίρω και σας ευχαριστώ» [...]. Εξ άλλου ο γενικός γραμματεύς αθλητισμού κ.Ασλανίδης απέστειλε προς τον κ.πρωθυπουργό το εξής τηλεγράφημα: «Παναθηναϊκός τηρών εις Λίβερπουλ δοθείσαν υπόσχεσιν του, σας προσφέρει πρόκρισιν ημιτελικού κυπέλλου πρωταθλητριών Ευρώπης. Υποβάλλει τα σέβη του και τας ευχάς του επί τη εθνική επετείω» Εφ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 25/3/1971.

¹⁵³ «Αποκλειστική συνέντευξις του κ. Ασλανίδη στην «Ηχώ», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3/3/1971.

¹⁵⁴ Ό.π.

Αυτή η τελευταία φράση με τη διττή σημασία -υπονοεί την περαιτέρω βελτίωση των επιδόσεων των ελληνικών ομάδων, αλλά μπορεί και να αναφέρεται στα οφέλη που αντλεί το καθεστώς και αυτός προσωπικά από την επιτυχημένη πορεία του ΠΑΟ είναι αποκαλυπτική των επιδιώξεων των στελεχών του καθεστώτος στον τομέα της διαχείρισης προς όφελός τους των επιτυχιών του αθλητισμού. Μετά τη διεξαγωγή του αγώνα, και αφού η αποστολή της ελληνικής ομάδας έχει επιστρέψει στην Ελλάδα, ο Έλληνας πρέσβης στο Λονδίνο θα ενημερώσει το υπουργείο Εξωτερικών και τον Πρωθυπουργό για τα αποτελέσματα της εκεί παρουσίας της:

« Εκ καθήκοντος σας αναφέρω εντυπώσεις εκ προσφάτου αποστολής ενταύθα Παναθηναϊκού με επικεφαλής Γεν.Γραμματέα Αθλητισμού.

Επαφή εν αρχή κ. Ασλανίδη επί κοινωνικού, αθλητικού και υπηρεσιακού επιπέδου με Βρεταννικούς Κυβερνητικούς και Αθλητικούς παράγοντας ήσαν αρκούντως σημαντικά. Εξαίρεται ιδιαίτερος η παρουσία εις την Πρεσβείαν μεταξύ άλλων του υφυπουργού κ. GRIFFITHS και η ρυθμισθείσα εν συνεχεία επίσκεψις του κ. Ασλανίδη εις τον Υφυπουργόν και τους συνεργάτας του.

Εμφάνις Παναθηναϊκού και διεξαγωγή ποδοσφαιρικής συναντήσεως ήτο επίσης εξαιρετική με λίαν ευνοϊκάς εντυπώσεις δι' αθλητισμόν μας εις ένα δύσκολον Βρεταννικόν Κοινόν.

Σύνολον τέλος Ομογενείας με επικεφαλής σπουδάζουσιν νεολαίαν μας ησθάνθη εθνικήν υπερηφάνειαν από επιτυχίαν Ομάδος.

Γενική εντύπωσις από επίσκεψιν εξαίρετος». ¹⁵⁵

ΣΟΡΟΚΟΣ ¹⁵⁶

Προφανώς η πολιτική του ποδοσφαίρου, κατά την άποψη του πρέσβη, αρχίζει να αποδίδει καρπούς. ¹⁵⁷

Εκείνο που απουσιάζει από την αναφορά του είναι η οποιαδήποτε αντίδραση του αντιδικτατορικού στοιχείου στο Λονδίνο. Συμπεραίνω ότι δεν πρέπει να υπήρξε κάποια αντίδραση, διότι ο ίδιος πρέσβης τρεις μήνες αργότερα με αφορμή τον τελικό στο Γουέμπλεϊ θα αναφερθεί σε, ήσσονος μεν, υπαρκτές δε αντιδράσεις Ελλήνων και Βρετανών αντιφρονούντων. Θέλω να πω ότι εάν είχε συμβεί κάτι προς αυτήν την κατεύθυνση, θεωρώ ότι θα το είχε αναφέρει.

¹⁵⁵ Τηλετυπικόν Κρυπτογράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο με αποδέκτες το υπ. Έξωτερικών και τον Πρωθυπουργόν, Α.Π.1097/Γ5-13/3/1971.

¹⁵⁶ Ο Ιωάννης Σορόκος, ήταν απόστρατος στρατηγός, και πρεσβευτής στο Λονδίνο.

¹⁵⁷ «Η αλληλογραφία της πρεσβείας του Λονδίνου για την προετοιμασία του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος αρχίζει, όπως φαίνεται από τον οικείο φάκελο, από τις πρώτες κιόλας ημέρες μετά την Πρωτοχρονιά του έτους 1971. Σε ένα μάλιστα από τα εσωτερικά σημειώματα προς ενημέρωση του Σορόκου, ο ίδιος, ενθουσιασμένος, θα σημειώσει με κόκκινο στυλό διαρκείας τη φράση «αυτή είναι η διπλωματία του ποδοσφαίρου! Προχωρήστε...». Φωτεινή Τομαή, «Το (πολιτικό) παρασκήνιο του τελικού στο Γουέμπλεϊ», Εφ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, <https://www.tovima.gr/2008/11/25/archive/to-politiko-paraskeinio-toy-telikoy-sto-goyemplei>

Θεωρώ επίσης ότι στο Λονδίνο, με αφορμή τον αγώνα του ΠΑΟ, ο Ασλα-νίδης, με τη συνέργεια πρόθυμων δημοσιογράφων, οριστικοποιεί με μεγάλη μαεστρία τη φιλοτέχνηση της πατρικής εκείνης φιγούρας —όντας αξιωματούχος και πάντα σε αντιδιαστολή με παλαιότερους Γεν.Γραμματείς— που όμοιά της δεν θα ξαναδούμε στα χρονικά του ελληνικού αθλητισμού και γενικότερα, νομίζω, της πολιτικής. Ειδικά η δημοσίευση της φωτογραφίας με τον Ασλανίδη να στέκεται πάνω από τον τραυματισμένο, στο τελευταίο λεπτό του αγώνα (στη φάση που πραγματικά κάνοντας φάουλ, ο παίκτης της Έβερτον ισοφάρισε) Τάκη Οικονομόπουλο, λειτουργεί με τρόπο που και ο καλύτερος «δημοσιοσχεσίτης» δεν θα μπορούσε να πετύχει. Δηλαδή, να δείξει στο φίλαθλο πανελλήνιο πως μπορούσαν να συμπέσουν την ίδια στιγμή, στο ίδιο πρόσωπο, ο άνθρωπος και ο ηγέτης. Αυτός που θα θέσει σε πρώτη προτεραιότητα την υγεία ενός αθλητή, όχι με κάποιες ιατρικές ιδιότητες, αλλά με αυτές που του παρέχει ο καλώς εννοούμενος ανθρωπισμός. Εκείνο, βέβαια, που δεν σχολιάζεται είναι το τσιγάρο στο χέρι του Ασλανίδη, που προφανώς παρά τις απαγορεύσεις που υπάρχουν σε έναν νοσηλευτικό χώρο, το άναψε για να ...καταπραΰνει τον πόνο του τερματοφύλακα.¹⁵⁸

Παραθέτω μερικά αποσπάσματα από τις ανταποκρίσεις των Ελλήνων δημοσιογράφων στο Λονδίνο¹⁵⁹ για να γίνει κατανοητή η συμβολή τους στη δημιουργία της προαναφερθείσας εικόνας: Τίτλος ανταπόκρισης: «Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ κ.ΑΣΛΑΝΙΔΗ...ΘΗΣΑΥΡΟΣ» και μέσα στο κείμενο της ανταπόκρισης ξεχωρίζω τα εξής:

ΜΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ, που δείχνει το πώς ισοφάρισε ή «περίφημη» Έβερτον τον Παναθηναϊκό! «Ο Τάκης Οικονομόπουλος, με δεμένο το κεφάλι, ήμιλυπόθυμος, έγκειται τις περιποιήσεις του Ιατρού κ. Κοντενιάννη και του κ. Μεταλλανού. Ο Γ.Γ. Αθλητισμού κ. Ασλανίδης, ο «ποτέρας της νίκης» του Λίβερπουλ, στο πλευρό του ήρωικού Οικονομόπουλου, κοιτάζει με θλίψη τον εκπληκτικό γκολκίπερ του «τσιφυλλισμού», που έδωσε και το αίμα του, για την νίκη...

¹⁵⁸ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11/3/1971.

¹⁵⁹ Ο αγώνας διεξήχθη στο Λίβερπουλ, όπου και η έδρα της Έβερτον, αλλά οι παρασκηνιακές και μη συναντήσεις πραγματοποιούνται στο Λονδίνο.

«Πολύτιμη η συμμετοχή του κ.Ασλανίδη στην αποστολή. Η παρουσία του έχει δώσει στους παίκτες ένα πρόσθετο θάρρος και συγχρόνως ένα μεγαλύτερο βάρος στις υποχρεώσεις και την μεγάλη τους αποστολή. Πάντα κοντά στα παιδιά ο κ.Γενικός τους εμψυχώνει και τους καλλιεργεί την αισιοδοξία για τον αγώνα. [...] Μέγα, ζεστό και αμέριστο το ενδιαφέρον του κ. Ασλανίδη για τα παιδιά του Παναθηναϊκού. Κάθε στιγμή ρωτά ένα-ένα για το πώς νοιώθει, εάν τον απασχολεί κανένα πρόβλημα, αν αντιμετωπίζει κάποια δυσχέρεια στη δουλειά του, στην ζωή του».¹⁶⁰

Βέβαια δεν είναι μόνο ο Ασλανίδης και ο Παπαδόπουλος στο κάδρο των στελεχών του καθεστώτος που επιδεικνύουν ενδιαφέρον για τα ποδοσφαιρικά πράγματα και εν προκειμένω για τον ΠΑΟ. Έχουν προφανώς αντιληφθεί τα επικοινωνιακά οφέλη που προσπορίζει η πορεία του ΠΑΟ στον Ασλανίδη, και σε καμία περίπτωση δεν θέλουν να μείνουν εκτός κάδρου. Ο Παττακός, ο Μακαρέζος, ο Λαδάς,¹⁶¹ η Δέσποινα Παπαδοπούλου¹⁶² θα αποτελούν τακτικούς θαμώνες των επισήμων θέσεων της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, θέλοντας να υποδηλώσουν με την παρουσία τους, όχι μόνο μια οπαδική προτίμηση, αλλά και τη διαφοροποίηση των μελών της κυβέρνησης σε σχέση —για άλλη μια φορά— με την αφ' υψηλού αντιμετώπιση παρομοίων ζητημάτων από τους «παλαιοκομματικούς» (εδώ αξίζει να σημειωθεί, ότι οι κερκίδες των γηπέδων σπανιότατα είχαν την τιμή να δουν ως θεατές έναν Καραμανλή, Παπανδρέου, Κανελλόπουλο, Μητσοτάκη κ.ά.). Αυτήν λοιπόν την επιτυχημένη πορεία του ΠΑΟ που αποτέλεσε μία πρώτης τάξεως επικοινωνιακή ευκαιρία για να εμπεδωθεί στο πλατύ κοινό η εικόνα του πόσο

¹⁶⁰ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 6/3/1971.

¹⁶¹ «Στον επαναληπτικό αγώνα ΠΑΟ-Έβερτον θα καταγραφούν από τα ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ, 25-3-1971) τα εξής στελέχη του καθεστώτος: «Μέσα στην κοσμοχαλασιά της εξέδρας των επισήμων, έπεσαν στο οπτικό μας πεδίο οι εξής: [...] Η σύζυγος του Πρωθυπουργού κυρία Παπαδοπούλου (με την σημαία του ΠΑΟ στο χέρι), ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως κ.Στυλιανός Παττακός, ο Γεν. Γραμματέας Αθλητισμού κ.Ασλανίδης, οι υπουργοί κ.κ. Μακαρέζος, Ματθαίου, Χολέβας, ο διευθυντής του ΕΟΤ κ. Μπαλόπουλος [...], ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως κ.Λαδάς [...]» και «ο υπουργός Εργασίας κ. Π. Μανωλόπουλος». Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 29/4/1971.

¹⁶² Αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στη σύζυγο του Δικτάτορα, καθώς η παρουσία της στις κερκίδες των επισήμων δεν περιορίζεται σε μια απλή θέαση του αγώνα. Είτε οι δηλώσεις της πριν και μετά τους αγώνες είτε η αντιμετώπισή της εκ μέρους των ποδοσφαιριστών ως συζύγου του απόλυτου άρχοντα της χώρας στην οποία οφείλουν να αποτίνουν μια ξεχωριστή τιμή, θα την καταστήσουν κομμάτι σημαντικό του προπαγανδιστικού μηχανισμού. Οι φωτογραφίες με αγκαλιές και φιλιά προς τους παίκτες του ΠΑΟ, αλλά και προς τον Παπαϊωάννου, σε άλλη περίπτωση, καθότι δηλώνει οπαδός της ΑΕΚ, η υπογεγραμμένη μπάλα που της προσφέρεται από το σύνολο των παικτών του αγώνα με τον Ερυθρό Αστέρα, το αναμνηστικό κύπελλο που μοιράζει στους παίκτες μετά την αποτυχία τους στο Γουέμπλεϊ («Η σύζυγος του Πρωθυπουργού Κα Δέσποινα Παπαδοπούλου, που διακρίνεται ιδιαιτέρως δια τα αγνά φίλαθλα αισθήματά της και την λατρεία της προς το ποδόσφαιρο, στα καταπράσινα ενδεδυμένη, με πράσινη σημαία με το τριφύλλι στο χέρι και με ένα βαρύτιμο κύπελλο το οποίο απένειμε στον αρχηγό του Παναθηναϊκού Μίμη Δομάζο [...]». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/6/1971

καθημερινοί και απλοί είναι οι νέοι ηγήτορες, κυρίως μέσα από τις εκδηλώσεις χαράς, απογοήτευσης, έντασης, θυμού, τις οποίες εκδήλωναν ανάλογα με την εξέλιξη του κάθε αγώνα, την εκμεταλλεύθηκαν στο έπακρο.

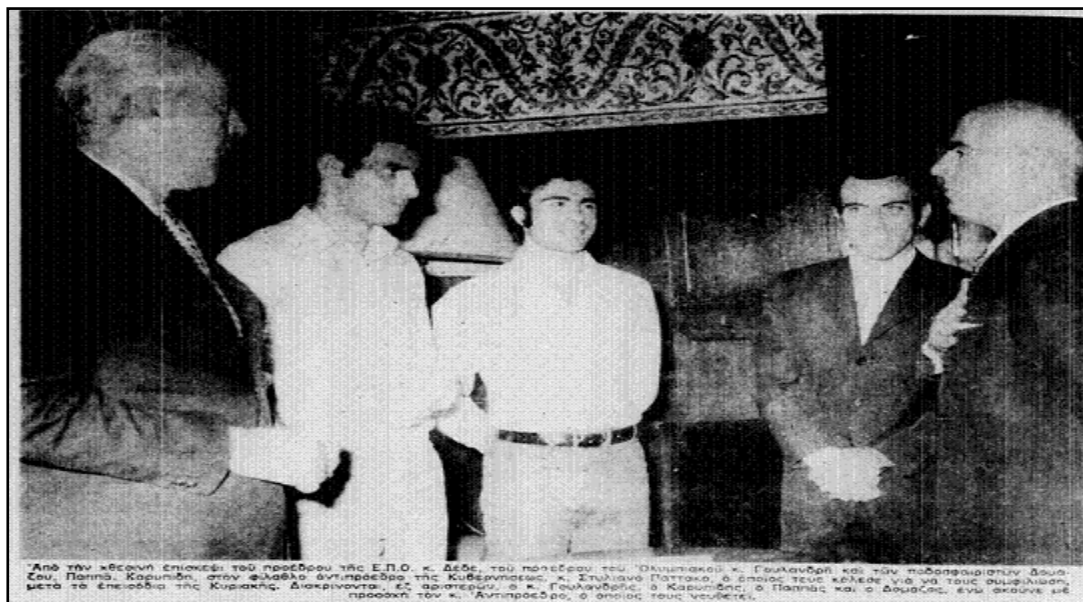
Το βέβαιο πάντως είναι ότι η επιτυχημένη ευρωπαϊκή πορεία του ΠΑΟ δημιουργεί την επιθυμητή για τη Χούντα εικόνα στα ποδοσφαιρικά πράγματα της χώρας. Τούτο συμβαδίζει με την επιδίωξή της —υποψιάζομαι ότι και ενορχηστρώνεται από αυτήν— να φανεί ως προϊόν της αλλαγής που έχει επέλθει με την έλευσή της στο χώρο του αθλητισμού και όχι μόνο στο χώρο του ποδοσφαίρου. Τα χαρακτηριστικά αυτής της αλλαγής, που διατυμπανίζονται από κυβερνητικά και μη πρόσωπα, είναι: το πνεύμα του ευ αγωνίζεσθαι, η τιμιότητα των αγώνων,¹⁶³ η εξάλειψη της γηπεδικής βίας, η αξία της προσπάθειας και όχι τόσο του αποτελέσματος. Στο πλαίσιο αυτού του σκηνικού, το ευρύ, και όχι μόνο φίλαθλο, κοινό γίνεται μάρτυρας μιας εικόνας συλλογικής συναδέλφωσης με τα διορισμένα Δ.Σ. να αποστέλλουν ευχετήρια και συγχαρητήρια μηνύματα προς την, επίσης διορισμένη, Διοίκηση του ΠΑΟ, τους οπαδούς του Ολυμπιακού να αναρτούν πανό υποστήριξης στις κερκίδες της Λεωφόρου στον αγώνα με τον Ερυθρό Αστέρα, τον μεγαλοεφοπλιστή Νίκο Γουλανδρή να θέλει να δώσει πριμ στους παίκτες του ΠΑΟ πριν από τον προημιτελικό με την Έβερτον.¹⁶⁴ Βέβαια πρόκειται για μια επίπλαστη εικό-

¹⁶³ «Ασλανίδης: "Πιστεύω ότι το εφετινόν πρωτάθλημα σημειώνει την μεγαλύτεραν επιτυχίαν από της συστάσεως της Εθνικής κατηγορίας. Τούτο οφείλεται εις το γεγονός ότι οι εφετινοί αγώνες είναι τίμιοι, πράγμα το οποίον αποδεικνύεται από το γεγονός ότι 4 ομάδες ισοβαθμούν εις την πρώτην θέσιν [...]. Επίσης αποτελεί κοινήν διαπίστωσιν ότι οι Έλληνες διαιτηταί βελτιούνται οσημέραι περισσότερο, δικαιώνοντας την άποψίν μας ότι διαθέτουμε άξιους διαιτητάς, καθώς και την απόφασίν μου να καταργήσω τους ξένους. Εξ άλλου μετά χαράς διαπιστώνω ότι και το ήθος των αθλητών έχει βελτιωθεί αισθητά, δι' αυτό και η επιείκειά μου προς τους τιμωρηθέντας δεν πρέπει να χαρακτηρισθή ως οιασδήποτε μορφής αδυναμία. Διότι σκοπός μου δεν είναι να αποκεφαλίσω κανέναν, αλλά να συνετίσω"». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/1/1968.

¹⁶⁴ Στην τελευταία δε περίπτωση συνέβη το εξής κωμικοτραγικό: Μετά την αναμέτρηση Έβερτον-ΠΑΟ, και δεδομένου ότι το σκορ άφηνε περιθώρια πρόκρισης στον ΠΑΟ, ο Γουλανδρής που συνόδευε και αυτός την αποστολή στο Λίβερπουλ ανακοίνωσε πριμ 150.000 δρχ. σε περίπτωση πρόκρισης. Το Δ.Σ. του ΠΑΟ απάντησε με ευχαριστήριο τηλεγράφημα, «Το Δ.Σ. του Παναθηναϊκού αποδεχόμενον ευγενικήν προσφοράν σας, ευχαριστεί υμάς θερμώς. Τοιαύται χειρονομίαι, τιμούν υμάς ανά το πανελλήνιον επ' αγαθώ ελληνικού αθλητισμού». Πριν από τον αγώνα της πρόκρισης θα στείλει στην Αθλητική Ηχώ το παρακάτω μήνυμα: «Παναθηναϊκέ να είσαι βέβαιος ότι όλος ο Ολυμπιακός είναι μαζί σου εις τον αγώνα Ελλάδος - Έβερτον. Η ευκαιρία να φθάσης στους '4' είναι μοναδική στην Ιστορία του ελληνικού αθλητισμού. Όλοι ανά την υφήλιον Έλληνες απαιτούν όπως η Έβερτον να μη βγη νικήτρια από το γήπεδό σου. Ζήτη η Ελλάδα». Μετά τον αγώνα της πρόκρισης ο Δομάζος θα εκμυστηρευτεί σε συνέντευξή του ότι δεν δέχθηκε το πριμ από τον Γουλανδρή λέγοντας του χαρακτηριστικά: : "Μου είπε 'πάρτε το γιατί το αξίζετε', αλλά του απάντησα: «Κύριε πρόεδρε δεν μπορούμε να δεχτούμε αυτά τα χρήματα. Εκπροσωπείτε μια μεγάλη ομάδα, αλλά δεν θα τα πάρουμε» και δεν τα πήρα. Δεν θέλαμε να μας βγάλουν τη ρετσινιά που συνηθίζουν στην Ελλάδα και φανταστείτε τι θα γινόταν μετά από μια ήττα από τον Ολυμπιακό, έστω και αν χάναμε σπάνια τότε. Πάντως ο άνθρωπος ήταν αγνός και πραγματικός φίλαθλος και το έκανε με την καρδιά του. Ένα δώρο μας είχε κάνει και ο αείμνηστος Ωνάσης και εκείνο το δεχτήκαμε, αλλά το άλλο δεν μπορούσα-

εικόνα που δεν θα μπορούσε να κρατήσει πολύ. Ούτε καν λίγες ημέρες.¹⁶⁵

Το σκηνικό αντιπαλότητας θα το δούμε και στην επόμενη ποδοσφαιρική χρονιά, με τον Παττακό να παρεμβαίνει, ύστερα από επεισόδια που συνοδεύουν ένα ακόμα ντέρμπι,¹⁶⁶ καλώντας τους δύο αρχηγούς(Δομάζο και Παππά) στο γραφείο του και ζητώντας τους να υποσχεθούν ότι δεν θα επαναληφθεί ξανά παρόμοιο σκη-

με". Οι πληροφορίες για όσα προηγήθηκαν αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα www.sport24.gr (<https://www.sport24.gr/Files/29-3-1971-otan-o-panathhnaikos-epestrepse-to-prim-toy-goylandrh.5141265.html>).

¹⁶⁵ Η συνέχεια θα παιχτεί τέσσερις μέρες αργότερα στο γήπεδο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, στο ντέρμπι των «Αιώνίων», με τον Γουλανδρή να διαπληκτίζεται με οπαδούς του ΠΑΟ (εκείνοι βρίζοντας τον κι αυτός απαντώντας με χειρονομίες) και αποφεύγοντας την τελευταία στιγμή την συμπλοκή μαζί τους. «Οι φίλοι του Ολυμπιακού και ο γεν. αρχηγός τους κ.Γουλανδρής έδωσαν την Κυριακή χαρακτηριστικά γνωρίσματα της «νοοτροπίας» του Ολυμπιακού κόσμου...[...]. Ιδού τα έργα των Ολυμπιακών: - Ζητωκραύγασαν υπέρ της...Έβερτον, αποδεικνύοντας, ότι το μίσος τους προς τον Παναθηναϊκό τους τυφλώνει, -Ο γεν. αρχηγός τους κ.Γουλανδρής έκαμε στο γήπεδο χειρονομίες προς τους παράγοντας του Παναθηναϊκού και τους φιλάθλους μας μετά το 2ο γκολ της ομάδας του Ολυμπιακού Πειραιώς. Η συμπεριφορά του γεν.αρχηγού του Ολυμπιακού προεκάλεσε την αγανάκτηση των φιλάθλων και των μελών της Διοικήσεως του Παναθηναϊκού, ενώ αρκετοί οπαδοί του συλλόγου μας εκινήθησαν απειλητικά κατά του ηγέτου του Ολυμπιακού. Τελικά παράγοντες του Συλλόγου μας ως ο κ. Πηλιχός και άλλοι προστάτευσαν το κ.Γουλανδρή που έφυγε «σώος» από το γήπεδο. [...]. Η διοίκηση του ΠΑΟ εξέδωσε την κάτωθι ανακοίνωση: "Το Δ.Σ. και οι ποδοσφαιριστάι του Παναθηναϊκού Α.Ο. επιστρέφουν αμφοτέρας τας επιταγάς, αίτινες εδόθησαν υπό του γενικού αρχηγού του Ολυμπιακού κ. Ν. Γουλανδρή, επί τη προκρίσει του Κυπέλλου Πρωταθλητριών Ευρώπης, λόγω της ύπ' αυτού επιδειχθείσης αναρμόστου συμπεριφοράς κατά την διάρκεια του αγώνα ΠΑΟ-Ολυμπιακός της 28ης τρέχοντος". Εφ. ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ, 3/4/1971. Έτσι το ειδύλλιο των δύο μεγαλύτερων συλλόγων της Ελλάδας έμεινε απραγματοποίητη επιθυμία στο μυαλό των ιθυνόντων του αθλητισμού).

¹⁶⁶ Σε αυτόν τον αγώνα εκτός των επεισοδίων που γίνονται μεταξύ παικτών, υπάρχει και η καταγγελία του τερματοφύλακα του Ολυμπιακού Καρυπίδη ότι αστυνομικός τον εκφόβισε. «Η καταγγελία του τερματοφύλακα του Ολυμπιακού Καρυπίδη, ότι κατά τον αγώνα της παρελθούσης Κυριακής προς τον Παναθηναϊκό του ησκήθη ψυχολογική βία, προσλαμβάνει μεγάλες διαστάσεις.. Συγκεκριμένως, ως ανέγραψε χθεσινή απογευματινή εφημερίς, ο Καρυπίδης κατήγγειλε ότι κατά την διάρκεια του αγώνος, τον επλησίασε αστυφύλαξ και του είπε: "Καρυπίδη...Καρυπίδη, γύρισε να σου πω. Πρόσεξε πως παίζεις και μη ξανακτυπήσεις τον Δομάζο, γιατί υπάρχει εισαγγελεύς στο γήπεδο και θα σε πάη μέσα. Αυτό μ' έστειλαν να σου πω επίσημα πρόσωπα...". «Επενέβη η ΕΠΟ στο θέμα Καρυπίδη», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 13/10/1971.

νικό.¹⁶⁷ Στη συνάντηση αυτή θα προηγηθεί ένα επιμορφωτικό λογύδριο εκ μέρους του, στο οποίο θα περιλαμβάνει τις γνωστές κοινοτοπίες περί αρχαιοελληνικού αθλητικού ιδεώδους, το οποίο θα κλείσει λέγοντας:

«Αυτό πρέπει να είναι το ιδανικόν και των σημερινών αθλητών μας. Αυτό άλλωστε επιθυμούν και οι Έλληνες φίλαθλοι οι οποίοι θλίβονται όταν η συμπεριφορά των παικτών ακόμα και της ομάδας της συμπαθείας των δεν είναι η αρμόζουσα.[...]».

Ενδιαφέρουσα είναι και η απάντηση των αρχηγών, τουλάχιστον όπως τη μεταφέρει ο αθλητικός συντάκτης, που ουσιαστικά αναπαράγει το ανακοινωθέν της Αντιπροεδρίας (από την έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότερες εφημερίδες δημοσίευσαν την είδηση παραθέτοντας μικρότερα ή μεγαλύτερα αποσπάσματα του ανακοινωθέντος) : «Οι αρχηγοί των δύο ομάδων και ο ποδοσφαιριστής Καρυπίδης ηυχαρίστησαν τον κ.αντιπρόεδρον δια την στοργήν μετά της οποίας περιβάλλει τους ποδοσφαιριστάς, ανεγνώρισαν δε ότι πράγματι τα προκληθέντα επεισόδια ήσαν απαράδεκτα, και διεβεβαίωσαν τούτον ότι δεν θα επαναληφθούν στο μέλλον, τα δε αναγραφόμενα εις τον τύπον περί ανακρίσεων κλπ. αποτελούν μυθεύματα». Βέβαια το πόσο σοβαρά τα εννοούσαν αυτά που υπόσχονταν οι δύο αρχηγοί θα το δείξουν το Μάρτιο 1973 στο περίφημο εκείνο ντέρμπι που μεταδόθηκε ζωντανά από την κρατική τηλεόραση, αποτελώντας την πρώτη και τελευταία απευθείας μετάδοση ποδοσφαιρικού αγώνα. Σήμα κατατεθέν του το κυνηγητό Συνετόπουλου-Κωνσταντίνου, με τις αποβολές και την, εν τέλει, διακοπή του αγώνα. Κι όλα αυτά παρόντος του Παττακού στο Καραϊσκάκη. Παρόμοια κατάσταση αντιπαλότητας εξακολουθούσε να υπάρχει και μεταξύ των οπαδών των δύο ομάδων. Σίγουρα απουσιάζει ο σκληρός οπαδισμός των τελευταίων 35 ετών, όμως οι προστριβές, οι εντάσεις και η βία δεν ήταν άγνωστα φαινόμενα εντός και εκτός γηπέδων.

3.4. ΠΑΟ – Ερυθρός Αστέρας, ένας αγώνας με πολλά ερωτηματικά

Η επιτυχημένη πορεία του ΠΑΟ, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο των τηλεγραφημάτων των διορισμένων διοικήσεων ή των πριμ του Γουλανδρή ή των πανό των φιλάθλων, προκαλεί σίγουρα μια δυσανεξία στα αντίπαλα οπαδικά στρατόπεδα με πιο έντονη αυτή ερυθρόλευκου στρατοπέδου. Οι φήμες, ειδικά μετά τον αγώνα ΠΑΟ-Ερυθρού Αστέρα(3-0), για εξαγορά των Γιουγκοσλάβων παικτών οργιάζουν. Ακόμη και στις μέρες μας η συζήτηση για το ζήτημα αυτό δεν λέει να λήξει. Μια περιήγηση σε οπαδικά sites είναι αποκαλυπτική.¹⁶⁸

¹⁶⁷ «Δηλώσεις του κ. Στ. Παττακού για τα γεγονότα του ντέρμπι», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14/10/1971.

Το Μάιο 1971 εκδίδεται από το Αρχηγείο Στρατού το «Μηνιαίο δελτίο Ψυχολογικών Επιχειρήσεων - Διαφωτίσεως». Στην 5η σελίδα και υπό τον τίτλο “Ψίθυροι – Διαδόσει - Φήμαι” αναφέρεται: «Διεδόθησαν τα παρακάτω: [...], β) Η νίκη του ΠΑΟ εξηγοράσθη αντί 3 εκατ.δραχμών, [...]». Είναι προφανές ότι, για να υποπέσει στην αντίληψη των κεραιών του καθεστώτος αυτή η φήμη, δεν επρόκειτο για κουβέντες μεταξύ κακεντρεχών οπαδών σε κάποιο συνοικιακό καφενείο, αλλά για μια άποψη που κυκλοφορούσε σε ευρύτερους κοινωνικούς χώρους (εργασιακούς χώρους, καφενεία, κέντρα διασκέδασης και, φυσικά, γήπεδα) κι όχι μόνο όπως προείπα από άτομα με ιδιοτελείς στοχεύσεις. Κάτι που δεν αρέσει στα οπαδικά έντυπα,¹⁶⁹ τα οποία προσπαθούν να δώσουν μια «δυστοπική» εικόνα σε αυτούς που διαδίδουν τις φήμες. Και ο αντιδικτατορικός τύπος θα ασχοληθεί με το παιχνίδι αυτό στηριζόμενος και αυτός στη φημολογία παρά σε κάποιες χειροπιαστές αποδείξεις.¹⁷⁰ Το παιχνίδι αυτό έκτοτε και μέχρι τις μέρες μας αποτελεί «σημείον αντιλεγόμενον» στην οπαδική παραφιλολογία. Από τις φήμες περί χρηματισμού, στις αντίστοιχες περί δηλητηριάσεων και παραισθησιογόνων που διέδιδαν παίκτες του Ερυθρού Αστήρα (συνέντευξη του παλαιού άσσου του Ερυθρού Αστήρα στη

¹⁶⁸ www.redsagainsthemachine.gr-www.paomazisou.gr-metamatiatougaurou.blogspot.com-redprofessor7.blogspot.com-www.leoforos.gr- www.palaimaxoipanathinaikou.gr

¹⁶⁹ «Ρυπαρά υποκείμενα με σάπιαν ψυχήν και χωρίς ίχνη συναισθημάτων, ορμούντες από τον χώρο του αηδιαστικού υποσυνειδήτου τους προσπαθούν να μεμφθούν τους άθλους του ΠΑΟ. Τους γνωρίζουμε καλώς. Είναι λιγοστοί, παρδαλά ενδεδυμένοι, οι δημιουργοί και σπορείς αισχίστων ειδήσεων γνωστοί ακόμη από το πάθος τους να μοντερνίζουν... ενώ ήδη ανήκουν σε άλλους καιρούς. Μιλούμε για σπορείς ωρισμένων σάπιων ειδήσεων, όχι για τους υιοθετούντες αυτές. Πάντως αποτυγχάνουν οικτρώς. Λυσοούν βεβαίως γι' αυτό αλλά βυθίζονται στο τέλμα που δημιουργούν και αυτοδηλητηριάζονται από τα φαρμακωμένα βέλη που επιστρέφουν και τους χτυπούν. Είναι σάπιοι όμως...». Εφ. ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ, 26/5/1971.

¹⁷⁰ «Ο αντιδικτατορικός Τύπος αντέδρασε αμέσως. Η *Μαμή* δημοσίευσε, για παράδειγμα, ένα στιχάκι που λοιδορούσε τον γενικό γραμματέα Αθλητισμού: «Κι αν το Wembley σήμερα ο Π.Α.Ο. ατενίζει, σε σένα όλα τα χρωστά γίγαντα ΑΣΛΑΝΙΔΗ. Τώρα με σένα εμψυχωτή τιτάνα ΑΣΛΑΝΙΔΗ, ήρθε καιρός να βγάλουμε Λούη και Φειδιππίδη». Και συνέχιζε: Έτσι όπως είναι οργανωμένο το ποδόσφαιρο σήμερα, τι παραπάνω είναι από μια τεράστια μηχανή που εμφυτεύει σε εκατομμύρια μυαλά όλο το σπλοστάσιο των αξιών της αστικής τάξης; Στη θέση της αλληλεγγύης διδάσκει τον ανταγωνισμό και τον εθνικισμό. Στη θέση της κοινής προσπάθειας προβάλλει το διαχωρισμό σε βεντέτες και θεατές, σε ινδάλματα και οπαδούς. Στη θέση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του ανθρώπου βάζει τον ανδρικό σωβινισμό, τη λατρεία της φυσικής δύναμης και τον ζογκλερισμό. Με δύο λέξεις, είναι το σύγχρονο όπιο των μαζών. Όπως το όπιο καταστρέφει μέσα σε πελάγη ηδονής, έτσι και η ποδοσφαιρομανία διαστρεβλώνει την στιγμή ακριβώς που χαρίζει πολυτίμες και σπάνιες στιγμές απόδρασης από την κακομοιριά της καθημερινότητας». Και στην Ιταλία η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ θα ασχοληθεί με το γεγονός: «Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και η Ελεύθερη Ελλάδα. Η εβδομαδιαία αντιδικτατορική εφημερίδα, που εκδιδόταν στη Ρώμη, σατίρισε: α) τους συνταγματάρχες, οι οποίοι «στήριξαν όλη τη δόξα τους σε έναν αγώνα» β) τους πραξικοπηματίες, που μαγάρισαν αρχαία ρητά: το «Εις οιωνός άριστος, αμύνεσθαι περί τέρματος», το «Ή ταν ή επί τας (Ήτταν επί ήττας!)», το «Ανδρών επιφανών παν γήπεδον τάφος» και γ) έναν ευσεβή πολίτη, που κατηγορήσε την ασέβεια για την πράσινη ήττα: επειδή δεν έψαλαν εν χορώ, «Τη υπερμάχω στρατηγώ τα νικητήρια, η λυτρωθείσα στων παικτών τα αποδυτήρια». Χάρης Δ. Ραϊτσίνης, *Παράνομος Τύπος, λογοκρισία και προπαγάνδα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών*, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2016

Novosti.rs στις 8/1/2017. Το παραθέτω σε μετάφραση.),¹⁷¹ και στον αντίποδα δηλώσεις άλλων συμπαικτών τους οι οποίοι απέκλειαν κάθε τέτοιο ενδεχόμενο.¹⁷² Κάποιες φορές η συζήτηση θα φουντώνει όταν προκύπτουν «νέα» δεδομένα.

Μια τέτοια περίπτωση προέκυψε με την συνέντευξη της Δέσποινας Παπαδοπούλου στον Αλέξη Παπαχελά (Εκπομπή ΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ, MEGA, 3/4/2007), όπου, απαντώντας σε ερώτηση του δημοσιογράφου σχετικά με αυτόν τον αγώνα, μίλησε ευθέως για εξαγορά, η οποία, δεν θέλει και μεγάλη ικανότητα από κάποιον

¹⁷¹ «Προσωπικά, αγωνίστηκα με την εθνική στο Ζάγκρεμπ και μετά ταξίδεψα στο Βελιγράδι με λεωφορείο για να πάρω το αεροπλάνο για την Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού κρύωσα, αφού η θερμοκρασία [σ.σ. πυρετός] μεταβαλλόταν κι έφτασε μέχρι 38 και 40 βαθμούς, με συνέπεια να υπάρχει ζήτημα για το εάν θα ταξιδέψω για τον δεύτερο αγώνα".

—Παρ' όλα αυτά, ήσουν στην ομάδα;

—Ναι, διέμενα στον 7ο όροφο, ενώ όλοι οι υπόλοιποι στον 4ο όροφο, ώστε να μην τους κολλήσω. Δεν έβγαινα από το δωμάτιο. Μου έφερναν φαγητό και ποτέ δεν είδα κανέναν. Απλά έτρεχα σε έναν μακρύ διάδρομο για να κρατηθώ σε φόρμα. Έπρεπε να δοκιμάσω τον εαυτό μου πριν από τον αγώνα και τα κατάφερα, αλλά όταν τσεκάρουμε τον αγωνιστικό χώρο, οι συμπαίκτες μου μού φάνηκαν κάπως περίεργοι, ήσυχoi, σαν να μην ήταν εκεί. Δεν μπορούσα να τους αναγνωρίσω. Και μετά, μία νέα έκπληξη. Ήμαστε στα αποδυτήρια, μόνο οι έντεκα βασικοί και ο προπονητής Μίλιανιτς, κανείς άλλος δεν είχε πρόσβαση ("Πολλά έχουν ειπωθεί και έχουν γραφτεί, αλλά για να είμαι ειλικρινής, εγώ δεν ήθελα να μιλήσω. Ίσως αυτή είναι η ευκαιρία να επανορθώσω γι' αυτό το λάθος. Οι συμπαίκτες μου περνούσαν από δίπλα μου σαν φαντάσματα. Τώρα, εκ των υστέρων, δηλώνω: οι παίκτες είχαν ναρκωθεί! Με ποιον τρόπο, δεν το γνωρίζω. Μετά από τη νίκη με 4-1, όλοι ήταν κάπως χαλαροί, ακόμα και η διοίκηση του συλλόγου, και ονειρευόμασταν τον τελικό με τον Άγιαξ. Αρχικά ήταν να κοιμηθούμε ένα βράδυ στα Σκόπια και μετά να φτάσουμε στην Αθήνα για γεύμα, ξεκούραση και μετά να πάμε στον αγώνα, αλλά ο (σ.σ. προπονητής) Μίλιαν Μίλιανιτς είπε ότι δεν ήθελε να αποπροσανατολιστούμε, οπότε φτάσαμε στην Αθήνα δύο ημέρες νωρίτερα. Μείναμε στο ξενοδοχείο "Hilton". Προφανώς, δεν κοιμόμασταν, αφού μας υποδέχθηκαν με δυνατή μουσική, τύμπανα και προσβολές κάθε είδους.

Και τότε, το πλήθος φωνάζει. Βγαίνουμε έξω και βλέπουμε να προσγειώνονται δύο ελικόπτερα, να τρέχουν κορίτσια με μίνι φούστες και να μας μοιράζουν... οδηγούς. Εκείνη την ημέρα στην Ελλάδα άρχισε η μετάδοση έγχρωμης εικόνας στην τηλεόραση, οπότε η "Philips" μοίρασε προσπέκτους ώστε να διαφημίσει τις τηλεοράσεις της.

Όσο πλησίαζε ο αγώνας, ο Γιόβαν Ατσίμοβιτς (σ.σ. επίσης βασικός στον αγώνα) με πλησίασε και μου είπε "είσαι γρήγορος σαν σφαίρα και εμείς τόσο αργοί". Αυτό με εξέπληξε, με ταρακούνησε. Σίγουρα μας αποσυντόνισε, ειδικά από τη στιγμή που στο ημίχρονο ήμαστε πίσω με 0-2. Αλλά εμένα με ανησυχούσε κάτι άλλο, αφού έμοιαζε σαν να μην ασχολείται κανείς. Οι συμπαίκτες μου περνούσαν από δίπλα μου σαν φαντάσματα. Τώρα, εκ των υστέρων, δηλώνω: οι παίκτες είχαν ναρκωθεί! Με ποιον τρόπο, δεν το γνωρίζω. Μπορεί να ήταν κάποια ισχυρά ηρεμιστικά που τους άφησαν τελείως μουδιασμένους, παράλυτους. Το ερώτημα είναι άλλο: ποιος το έκανε και με τι συμφέρον;"

Κυκλοφόρησαν και κυκλοφορούν πολλές ιστορίες όπως ότι ο Μπράνισλαβ Κλενκόβσκι (σ.σ. Σκοπιανός αμυντικός που αγωνίστηκε βασικός) βρήκε πολλά χρήματα κάτω από το μαξιλάρι του. Ήμουν συγκάτοικος του 'Κλένκο' στο δωμάτιο (σ.σ. εννοεί στα ξενοδοχεία όπου κατέλυε η αποστολή του Αστέρα) και γνωρίζω ότι ο 'Κλένκο' πάντοτε κοιμόταν χωρίς μαξιλάρι.

Εάν είχαμε παίξει στον τελικό με τον Άγιαξ, είμαι σίγουρος ότι θα τους είχαμε νικήσει και θα ήμασταν οι πρωταθλητές Ευρώπης. Ήταν η ώρα μας». https://www.sport24.gr/football/omades/Panathi-naikos/kataggelia-gia-ton-hmiteliko-panathhnaikos-erythros-asteras-mas-eixan-narkw-sei.446_8067.html)

¹⁷² Αλέξης Παπαχελάς : Για πέστε μας εκείνη την ιστορία με τον Ερυθρό Αστέρα, αν μπορείτε, γιατί μου άρεσε. Δέσποινα Παπαδοπούλου: "Ο Γιουγκοσλάβος εδώ ο πρέσβης, εδώ ο Παττακός και βεβαίως η αγωνία να μην μπει γκολ από τους ξένους, διότι ήταν το 3-0, για την πρόκριση, αισθάνθηκα ότι δεν αισθανόμουν καλά. Λέει ο κ. Παττακός που ήταν δίπλα μου 'τι λύσσαξες;'. Για να με καθησυχάσει μου λέει 'το πληρώσαμε και θα το πάρουμε το παιχνίδι' και γυρίζω και του κάνω 'για όνομα του Θεού είναι ο πρέσβης δίπλα μου'... και μου λέει 'δεν ξέρει Ελληνικά γρι'. Και μου λέει ο πρέσβης απ' την άλλη 'μην στεναχωριέστε κ. Παπαδοπούλου, το πληρώσατε και θα το πάρετε'. Στα Ελληνικά!"

για να το καταλάβει, μάλλον πρόκειται περί «εξαγοράς».¹⁷³ Ο Παττακός την επομένη μέρα την διέψευσε.¹⁷⁴ Η υπόθεση της πιθανής νόθευσης του αποτελέσματος του αγώνα θα έχει και θεσμική συνέχεια με τον ερχομό της μεταπολίτευσης.

Τον Ιούνιο 1975, μέσα στη φούρια των μεταπολιτευτικών εκκαθαρίσεων και των ερευνών για τα πεπραγμένα της Χούντας, ο ανακριτής του Πρωτοδικείου Αθηνών Δημ.Γκουλούσης θα στείλει στην ΕΠΟ έγγραφο με το οποίο θα ζητά, στο πλαίσιο των ερευνών του για τον φυγόδικο στην Ελλάδα και συλληφθέντα στην Ιταλία Ασλανίδη, το φύλλο αγώνος του συγκεκριμένου παιχνιδιού και τα αποτελέσματα όλων των αγώνων του Κυπέλλου Πρωταθλητριών για τα έτη 1970, 1971, 1972. Το σχόλιο του συντάκτη της εφημερίδας για το κατά πόσο θα βοηθούσε το φύλλο αγώνα και τα αποτελέσματα των άλλων αγώνων του κυπέλλου Πρωταθλητριών στην τεκμηρίωση της ενοχής Ασλανίδη μοιάζει και είναι λογικό.¹⁷⁵

¹⁷³ «Το μεσημέρι της Μεγάλης Τετάρτης, ο "Ελεύθερος Κόσμος" τηλεφώνησε στον Στρατηγό Στυλιανό Παττακό και τον ρώτησε αν ισχύουν όσα είπε στον Παπαχελά η κ. Δέσποινα Παπαδοπούλου, ότι δηλαδή η Χούντα πλήρωσε αδρά τους Γιουγκοσλάβους παίκτες του Ερυθρού Αστέρα για να νικήσει στην Λεωφόρο Αλεξάνδρας ο Παναθηναϊκός 3-0 και να προκριθεί στον Μεγάλο Τελικό του Κυπέλλου Πρωταθλητριών που έγινε τον Ιούνιο του 1971 στο Γουέμπλεϊ με αντίπαλο τον Άγιαξ. Ιδού τι μας απάντησε ο κορυφαίος ζων Πρωτεργάτης της 21ης Απριλίου Στυλιανός Παττακός: Ουδέποτε είπα τέτοιο πράγμα: "Ουδέποτε εδήλωσα ότι επληρώσαμε τον Ερυθρό Αστέρα για να προκριθεί ο Παναθηναϊκός στο Γουέμπλεϊ. Σοβαρά μιλάμε τώρα; Αδύνατον να πιστέψω ότι είπα τέτοιο πράγμα η κ.Δέσποινα Παπαδοπούλου, εκτός εάν έπεσε θύμα παραπληροφόρησης ή κακής μνήμης. Αλλά δεν νομίζω να είναι μεγάλης ηλικίας για να έχει πάθει κάτι η μνήμη της. Πρόκειται ασφαλώς περί παρεξηγήσεως, δεν γίνονται αυτά τα πράγματα. Ντροπή να λέμε ότι η Χούντα πλήρωσε ποδοσφαιριστές, οι οποίοι δέχτηκαν να πληρωθούν και να μην στεφανωθούν με τον κότινο της νίκης». <http://metamatia-tou-gaurou.blogspot.com/2010/09/to-webley.html>.

¹⁷⁴ «Το μεσημέρι της Μεγάλης Τετάρτης, ο "Ελεύθερος Κόσμος" τηλεφώνησε στον Στρατηγό Στυλιανό Παττακό και τον ρώτησε αν ισχύουν όσα είπε στον Παπαχελά η κ. Δέσποινα Παπαδοπούλου, ότι δηλαδή η Χούντα πλήρωσε αδρά τους Γιουγκοσλάβους παίκτες του Ερυθρού Αστέρα για να νικήσει στην Λεωφόρο Αλεξάνδρας ο Παναθηναϊκός 3-0 και να προκριθεί στον Μεγάλο Τελικό του Κυπέλλου Πρωταθλητριών που έγινε τον Ιούνιο του 1971 στο Γουέμπλεϊ με αντίπαλο τον Άγιαξ. Ιδού τι μας απάντησε ο κορυφαίος ζων Πρωτεργάτης της 21ης Απριλίου Στυλιανός Παττακός: Ουδέποτε είπα τέτοιο πράγμα: "Ουδέποτε εδήλωσα ότι επληρώσαμε τον Ερυθρό Αστέρα για να προκριθεί ο Παναθηναϊκός στο Γουέμπλεϊ. Σοβαρά μιλάμε τώρα; Αδύνατον να πιστέψω ότι είπα τέτοιο πράγμα η κ.Δέσποινα Παπαδοπούλου, εκτός εάν έπεσε θύμα παραπληροφόρησης ή κακής μνήμης. Αλλά δεν νομίζω να είναι μεγάλης ηλικίας για να έχει πάθει κάτι η μνήμη της. Πρόκειται ασφαλώς περί παρεξηγήσεως, δεν γίνονται αυτά τα πράγματα. Ντροπή να λέμε ότι η Χούντα πλήρωσε ποδοσφαιριστές, οι οποίοι δέχτηκαν να πληρωθούν και να μην στεφανωθούν με τον κότινο της νίκης». <http://metamatia-tou-gaurou.blogspot.com/2010/09/to-webley.html>.

¹⁷⁵ «Με την ενέργειά του αυτή ασφαλώς ο κ. Γκουλούσης, θέλει να μάθη την συμβολή του Κων. Ασλανίδη στον άθλο του Παναθηναϊκού κι αν αυτά που λέγονται ή έχουν —προφανώς— καταγγελθή ευσταθούν ώστε να αποδοθούν ευθύνες προς τον συλληφθέντα τέως ΓΓΑ για την διάθεσιν δημοσίου χρήματος στην προσπάθεια του Παναθηναϊκού να πετύχη τον ιστορικό άθλο του. Μέχρι τώρα στην υπόθεσι Παναθηναϊκού κατηγορείται ο Κων.Ασλανίδης, ότι πήρε από ομογενή εφοπλιστή 15.000 δολάρια (450.000 δρχ) για να τις δώσει υπό μορφή δώρου στους παίκτες του Παναθηναϊκού για τις επιτυχίες τους στο κύπελλο πρωταθλητριών Ευρώπης και δεν τις παρέδωσε. [...] Γεννάται όμως το μεγάλο ερώτημα. Τι στοιχεία μπορεί να έχη η ΕΠΟ, η οποία δεν είχε καμμία

Κατά τη γνώμη μου ο καθοριστικός παράγοντας που συντέλεσε τα μέγιστα στο να διαμορφωθεί το τελικό 3-0 και έτσι να πάρει την πρόκριση ο ΠΑΟ ήταν η συμπεριφορά των φιλάθλων πριν από τον αγώνα και κατά τη διάρκεια του. Από μαρτυρίες των Γιουγκοσλάβων ποδοσφαιριστών προκύπτει ότι η διαμονή τους στο ξενοδοχείο Χίλτον ήταν σκέτη κόλαση. Κορναρίσματα αυτοκινήτων μέρα-νύχτα, συνθήματα καμίνι διαδηλώσεις γύρω από το ξενοδοχείο, τύμπανα και μουσικές, είναι λογικό να κούρασαν και να αποσυντόνισαν τους παίκτες. Όλα αυτά με την ανοχή της ελληνικής αστυνομίας η οποία επιδεικνύει μια πρωτοφανή αδράνεια. Χαριστική βολή στο πεδίο της ψυχολογίας ήταν η έξοδος τους την ημέρα του αγώνα στο κατάμεστο γήπεδο με τους αλλόφρονες οπαδούς του ΠΑΟ να επευφημούν την ομάδα τους και να αποδοκιμάζουν τους φιλοξενούμενους,¹⁷⁶ όπως και η προ-

ανάμειξι στις διοργανώσεις αυτές και τι μπορούν να αναφέρουν τα φύλλα αγώνων, πέραν των συνθέσεων των ομάδων και τα ...γκολ που σημειώθηκαν; Είναι δυνατόν επί του φύλλου του αγώνος να αναφέρονται, παρατυπίες ή δωροδοκίες κλπ. Που ενδιαφέρουν τον κ. Ανακριτήν; Το θέμα πάντως με τον δρόμο που πήρε είναι φοβερό και τείνει να δημιουργήσει μια πρωτοφανή στα αθλητικά χρονικά κατάσταση και να θέσει σε αμφιβολίες την επιτυχία του Παναθηναϊκού στο κύπελλο πρωταθλητριών Ευρώπης». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 2/7/1975.

Όρα [2] παρά 25'...Οι παίκτες του Ερυθρού Αστέρος μπαίνουν στο γήπεδο...Και τότε έγινε σεισμός...Άνοιξε η γη κι έγινε το «σώσε». Ένα ηφαίστειο που έβραζε από καιρό άνοιξε τον κρατήρα του και βγήκε από μέσα λάβα και φωτιά...Όρθιοι 20000 φίλαθλοι αποδοκίμασαν τους παίκτες του Ερυθρού Αστέρος με άγριο τρόπο...Ωρισμένοι τους προσέφεραν και μερικά αναψυκτικά σε πλαστικά κυπελλάκια...[...]. Στις 4 παρά 20' τα μεγάφωνα μεταδίδουν τις συνθέσεις των ομάδων...Γιουχαΐσματα στα ονόματα των Γιουγκοσλάβων...Αποθέωση στα ελληνικά...[...]. Όρα 4 παρά 5'...Ο Παναθηναϊκός μπαίνει στο γήπεδο, ξεσηκώνοντας 30000 κόσμο! Φωτοβολίδες, βαρελότα, ζητωκραυγές, πανζουρλισμός...Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 29-4-1971 — Στις 2.30 μ.μ. ένα απέραντο βουητό όμοιο με θύελλα συνεκλόνησε την ατμόσφαιρα του γηπέδου, καθώς οι 26000 και πλέον φίλαθλοι αντίκρυσαν την ομάδα του Ερυθρού Αστέρος να εισέρχεται στο γήπεδο με πολιτική περιβολή. [...] . Σε όλο αυτό το διάστημα δεν σταμάτησε το βουητό, οι τενόροι, οι ροκάνες και οι σειρήνες. [...] . Στις δύο εστίες, ιδιαίτερα όμως στη δυτική, προς το Λυκαβηττό, την ίδιαν ώρα έπεφτε μια βροχή από πλαστικά μπαλλάκια (μπουκάλια) λεμονάδας, πορτοκάλια, φωτοβολίδες και κροτίδες, ενώ οι φιλοξενούμενοι ποδοσφαιρισταί χαμογελαστοί και ήρεμοι κατέβηκαν τα σκαλοπάτια για τα αποδυτήρια [...] Η αρχή του αγώνος ήταν σαν ένα σπύρτο σ' ένα τεράστιο τεπόζιτο γεμάτο βενζίνη, καθώς ο Αντωνιάδης στο 40'[του] αγώνος επέτυχε το πρώτο γκολ! Φωτοβολίδες, καπνογόνες χειροβομβίδες, κροτίδες και μια νέα τρανότερη οχλοβοή, δημιούργησαν πανδαμόνιο. Σωστό ντελίριο! [...] Εφ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 29/4/1971. — (Όρα 2.30: Οι Γιουγκοσλάβοι παίζεται, μπήκαν στο γήπεδο, για αναγνώρισι. Οι φίλαθλοι τους υποδέχτηκαν καταλλήλως. Ένα πράσινο βαρελόττο έσκασε ακριβώς στη σέντρα, ενώ χιλιάδες παλάμες έβλεπαν προς τον αγωνιστικό χώρο. Ίσως να ζητούσαν πέντε γκολ, ίσως... Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 29/4/1971 .

¹⁷⁶ Όρα [2] παρά 25'...Οι παίκτες του Ερυθρού Αστέρος μπαίνουν στο γήπεδο...Και τότε έγινε σεισμός...Άνοιξε η γη κι έγινε το «σώσε». Ένα ηφαίστειο που έβραζε από καιρό άνοιξε τον κρατήρα του και βγήκε από μέσα λάβα και φωτιά...Όρθιοι 20000 φίλαθλοι αποδοκίμασαν τους παίκτες του Ερυθρού Αστέρος με άγριο τρόπο...Ωρισμένοι τους προσέφεραν και μερικά αναψυκτικά σε πλαστικά κυπελλάκια...[...]. Στις 4 παρά 20' τα μεγάφωνα μεταδίδουν τις συνθέσεις των ομάδων...Γιουχαΐσματα στα ονόματα των Γιουγκοσλάβων...Αποθέωση στα ελληνικά...[...]. Όρα 4 παρά 5'...Ο Παναθηναϊκός μπαίνει στο γήπεδο, ξεσηκώνοντας 30000 κόσμο! Φωτοβολίδες, βαρελότα, ζητωκραυγές, πανζουρλισμός...Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 29-4-1971 — Στις 2.30 μ.μ. ένα απέραντο βουητό όμοιο με θύελλα συνεκλόνησε την ατμόσφαιρα του γηπέδου, καθώς οι 26000 και πλέον φίλαθλοι αντίκρυσαν την ομάδα του Ερυθρού Αστέρος να εισέρχεται στο γήπεδο με πολιτική περιβολή. [...] . Σε όλο αυτό το διάστημα δεν σταμάτησε το βουητό, οι τενόροι, οι ροκάνες και οι σειρήνες. [...] . Στις δύο εστίες, ιδιαίτερα όμως στη δυτική, προς το Λυκαβηττό, την ίδιαν ώρα έπεφτε μια βροχή από πλαστικά μπαλλάκια (μπουκάλια) λεμονάδας, πορτοκάλια, φωτοβολίδες και κροτίδες, ενώ οι

σγείωση ενός ελικοπτέρου μέσα στον αγωνιστικό χώρο από το οποίο κατέβηκαν 4 όμορφες κοπέλες με καυτά σορτς για να μοιράσουν στους 22 παίκτες δωροεπιταγές των τηλεοράσεων PHILIPS που μπορούσαν να μεταδίδουν και έγχρωμο σήμα.¹⁷⁷ Όλο αυτό το σκηνικό μαζί με το ηχητικό πανδαιμόνιο το οποίο σύμφωνα με τις αθλητικογραφικές περιγραφές συνεχιζόταν σε όλη τη διάρκεια του αγώνα, πιστεύω ότι αρκούσε για να θέσει νοκ-άουτ οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη ομάδα. Το σίγουρο πάντως είναι ότι με το αποτέλεσμα του αγώνα η Αθήνα έζησε την πρώτη, μετά την 21η Απριλίου 1967, ημέρα ενός ιδιότυπου χάους (είχε προηγηθεί το πανηγύρι μετά την πρόκριση επί της Έβερτον, αλλά σε πολύ μικρότερη κλίμακα), με τους χιλιάδες των φιλάθλων να έχουν ξεχυθεί στους δρόμους και στις πλατείες της πανηγυρίζοντας, κορνάροντας, τραγουδώντας, φωνάζοντας συνθήματα για τον επικείμενο τελικό στο Γουέμπλεϊ, δημιουργώντας ένα άνευ προηγουμένου κυκλοφοριακό κομφούζιο στους δρόμους.¹⁷⁸ Μάλιστα, ο όρος διαδήλωση που να αφορά στην Ελλάδα, ξαναεμφανίζεται στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων επίσης

φιλοξενούμενοι ποδοσφαιριστάι χαμογελαστοί και ήρεμοι κατέβηκαν τα σκαλοπάτια για τα αποδυτήρια [...] Η αρχή του αγώνος ήταν σαν ένα σπίρτο σ' ένα τεράστιο τεπόζιτο γεμάτο βενζίνη, καθώς ο Αντωνιάδης στο 40''[του] αγώνος επέτυχε το πρώτο γκολ! Φωτοβολίδες, καπνογόνες χειροβομβίδες, κροτίδες και μια νέα τρανότερη οχλοβοή, δημιούργησαν πανδαιμόνιο. Σωστό ντελίριο! [...] Εφ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 29/4/1971. —(Ωρα 2.30: Οι Γιουγκοσλάβοι παίζεται, μπήκαν στο γήπεδο, για αναγνώρισι. Οι φίλαθλοι τους υποδέχτηκαν καταλλήλως. Ένα πράσινο βαρελόττο έσκασε ακριβώς στη σέντρα, ενώ χιλιάδες παλάμες έβλεπαν προς τον αγωνιστικό χώρο. Ίσως να ζητούσαν πέντε γκολ, ίσως... Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 29/4/1971 .

¹⁷⁷ Στις 3:45 μ.μ. ο Ερυθρός Αστέρας μπήκε στο γήπεδο. Νέα οχλοβοή και νέες εκκωφαντικές αποδοκμασίες, αυτή τη φορά συνοδευόμενες από ένα τεράστιο σύννεφο σκόνης, που ξεσήκωσε το ελικοπτερο καθώς προσγειώθηκε στο κέντρο του γηπέδου, για να χαρίση από μια τηλεόραση σε κάθε ποδοσφαιριστή! Φυσικά οι 22 συσκευές δεν παραδόθηκαν επί τόπου, αλλά οι τέσσερις όμορφες κοπέλλες έδωσαν σε φακελλάκια , στους 22 πρωταγωνιστάς, το σχετικό σημείωμα παραλαβής [...]. Εφ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 29/4/1971.

¹⁷⁸ Εδώ αξίζει να θυμίσω ότι απέναντι από το γήπεδο του Παναθηναϊκού βρίσκονται οι γυναικείες φυλακές Αβέρωφ με μεγάλο αριθμό πολιτικών κρατουμένων. Την ίδια χρονιά θα σταματήσουν να λειτουργούν. Μέχρι όμως το συγκεκριμένο αγώνα λειτουργούν. Τα αισθήματα αυτής της κατηγορίας κρατουμένων μπορούμε να τα φανταστούμε μέσα από την αφήγηση του Αργεντίνου ποδοσφαιριστή Οσβάλντο Αρντίλες, μέλους της εθνικής Αργεντινής που κατέκτησε το Παγκόσμιο Κύπελλο το 1978: «Παίζαμε στον τελικό του γηπέδου της Ρίβερ Πλέιτ και τριακόσια, τετρακόσια μέτρα βρισκόταν η Σχολή Μηχανικών του ναυτικού. Μόνο μετά ανακαλύψαμε ότι ήταν ο βασικός τόπος βασανιστηρίων του πολεμικού ναυτικού. Και σκέφτομαι ότι όταν σκοράραμε, όλοι μπορούσαν να ακούσουν τις ιαχές. Μπορεί οι δεσμοφύλακες να έλεγαν στους φυλακισμένους 'νικάμε'', ναι, ίσως έτσι να το έλεγαν. Δεν έλεγαν "νικάει η Αργεντινή", αλλά "νικάμε εμείς". Ο ένας είναι ο δεσμοφύλακας, ο άλλος το θύμα του. Και μετά σκέφτομαι: οι φυλακισμένοι πώς να ένιωθαν, χαρούμενοι ή θλιμμένοι; Με μια έννοια ήταν χαρούμενοι γιατί ήταν Αργεντινοί και νικούσαμε στον τελικό του παγκοσμίου [κυπέλλου] για πρώτη φορά στην ιστορία μας. Υπέροχο. Όμως, από την άλλη, ήξεραν ότι αυτή η νίκη σήμαινε πως η στρατιωτική δικτατορία θα κρατούσε ακόμη περισσότερο. Ότι δεν θα τους άφηναν. Τι να ένιωθαν άραγε εκείνες τις στιγμές;». Giovanni A. Cerutti, *Η σβάστικα στο γήπεδο*, Εκδ.. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ, 2017, σελ.52-53. Δυόμιση χρόνια μετά την επιβολή μιας, κατά πολύ σκληρότερης και αιμοσταγούς, δικτατορίας στην Αργεντινή είναι μεγάλο διάστημα για να μπορεί να ισχυριστεί ο Αρντίλες ότι δεν ήξερε τίποτα για τα βασανιστήρια που γίνονταν. Η λογική απορία που προκύπτει στα καθ' ημάς είναι αν και οι Έλληνες ποδοσφαιριστές γνώριζαν τι γινόταν,

Κατά το διακομματικό συνέδριο που διεξήχθη στις 25-26 Ιανουαρίου 1982, οι εκπαιδευτικοί της Π.Δ.Ε. Αθήνας, Έβρου και Θεσσαλίας αποφάσισαν να καταθέσουν στην Κοινότητα Π.Δ.Ε. Αθήνας, Έβρου και Θεσσαλίας, 10.000 υπογραφές, με τις οποίες θα ζητήσουν την άμεση εφαρμογή των μέτρων που έχουν αποφασιστεί στην Κοινότητα Π.Δ.Ε. Αθήνας, Έβρου και Θεσσαλίας.

για πρώτη φορά μετά την 21/4/1967 είτε πριν από τον αγώνα είτε μετά.¹⁷⁹ Η πλατεία Ομονοίας είχε μετατραπεί σε πρόχειρη πισίνα με δεκάδες οπαδούς, κυρίως νέους, να έχουν βουτήξει στα νερά της, ενώ τα αμάξια κινούμενα κυκλικά γύρω της κορνάροντας κι έχοντας ανθρώπους ακόμη και στην οροφή τους παρότρυναν για ακόμα μεγαλύτερη βακχική εκτόνωση.

Αυτή η εκτόνωση, σύμφωνα πάντα με τις τότε αλλά και τις μετέπειτα πληροφορίες, θα περιοριστούν στο ποδοσφαιρικό γεγονός και μόνο, χωρίς οποιαδήποτε νύξη στην πολιτική πραγματικότητα της χώρας. Μάλιστα ο επιμελητής του Ζ΄τόμου των

τέσσερα χρόνια μετά την 21η Απριλίου, στα κρατητήρια της Ασφάλειας ή του ΕΑΤ-ΕΣΑ και πως αντιμετώπιζαν το γεγονός των συλλήψεων, των βασανιστηρίων ή της εξορίας των αντιφρονούντων. Είχαν, δηλαδή, συναισθήση του γεγονότος ότι η δικιά τους επιτυχία καρπώνεται και από τη Χούντα; Ή όταν επισκέπτονταν τον Παπαδόπουλο στο Γραφείο του ή όταν η Δέσποινα Παπαδοπούλου τους γέμιζε φιλιά, κατανοούσαν ότι με αυτόν τον τρόπο έστελναν στο ευρύ φίλαθλο κοινό το σήμα για τη νομιμοποίηση της πολιτικής εκτροπής;

¹⁷⁹ ΕΦ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 28/4/1971.

ΠΙΣΤΕΥΩ ΜΑΣ, προλογίζοντας τα συγχαρητήρια τηλεγραφήματα¹⁸⁰ του Παπαδόπουλου προς τους ποδοσφαιριστές και τον Ασλανίδη θα γράψει:

«Ο πρωθυπουργός κ.Γεώργιος Παπαδόπουλος παρηκολούθησεν από της τηλεοράσεως τον διεξαχθέντα ποδοσφαιρικών αγώνα, καθ' ον προεκρίθη η Ελληνική ομάς του «Παναθηναϊκού», ίνα μετάσχη εις τον τελικόν δια το κύπελλον πρωταθλητριών Ευρώπης. Μετά την λήξιν του αγώνος και κατά την μετάβασίν του εκ της οικίας του εις το Πολιτικόν Γραφείον, ο κ. Πρωθυπουργός εγένετο αντικείμενον θερμών και αυθορμήτων εκδηλώσεων χιλιάδων φιλάθλων και διερχομένων πολιτών, οίτινες περιέβαλον το πρωθυπουργικόν αυτοκίνητον και συνώδευσαν τον κ.Πρωθυπουργόν μέχρι του Γραφείου του, οπόθεν απηύθυνε προς την ομάδα του «Παναθηναϊκού» και τον Γενικόν Γραμματέαν Αθλητισμού συγχαρητήρια τηλεγραφήματα».¹⁸¹

Στις εφημερίδες θα διανεμηθεί το ίδιο πάνω κάτω κείμενο που θα δημοσιευθεί και αυτό πανομοιότυπο στις σελίδες τους. Δείγμα κι αυτό αφ' ενός της ανύπαρκτης ελευθερίας του τύπου και αφετέρου του ιδιαίτερου ζήλου που επεδείκνυαν οι υπηρεσίες του καθεστώτος να συνδεθεί η επιτυχία αυτή με τις πολιτικές που εφαρμόζονταν σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, συμπεριλαμβανομένου, φυσικά, του αθλητισμού. Στα πλαίσια αυτά αξίζει να αναφερθώ και στο απαντητικό τηλεγράφημα που αποστέλλει ο Ασλανίδης στον Παπαδόπουλο μετά τον αγώνα:

«Εξοχώτατε, // Οι ποδοσφαιρισταί του Παναθηναϊκού εμπνεόμενοι από τας αρχάς σας και από την πίστιν που ενεφύσησεν η Επανάστασις εις όλους τους Έλληνας, σας προσφέρουν την πρόκρισιν της ομάδος των εις τον τελικόν του Κυπέλλου Πρωταθλητριών Ευρώπης. Σημειώσατε, Εξοχώτατε, ότι δια πρώτην φοράν βαλκανική ομάς συμμετέχει εις τον τελικόν της διοργανώσεως ταύτης. Οι ποδοσφαιρισταί με παρεκάλεσαν να σας αναφέρω ότι θα δώσουν όλας των τας δυνάμεις δια να σας προσφέρουν το Κυπέλλο Πρωταθλητριών Ευρώπης.»¹⁸²

ή στη δήλωση του μεγαλοπαράγοντα του Εθνικού Πειραιώς Δημ.Καρέλλα ότι:

«Ο Παναθηναϊκός έχασε ένα αστρονομικό σκορ διαφοράς 5 τουλάχιστον τερμάτων. Ο άθλος του είναι έργον της Επανάστασεως της 21ης Απριλίου και του ηγέτου του ελληνικού αθλητισμού, κ. Κ. Ασλανίδη».

Αλλά και ο ίδιος ο Ασλανίδης, σύμφωνα με τις αναφορές των εφημερίδων, θα εισπράξει αποθεωτικές εκδηλώσεις από τους παραληρούντες οπαδούς του ΠΑΟ,

¹⁸⁰ «Ηγωνίσθητε σθεναρώς, ενικήσατε δικαίως και προσεφέρετε τον στέφανον της δόξης εις τα εκατομύρια των Ελλήνων. Το αγωνιστικό σας πνεύμα και η αδάμαστος θέλησις του Έλληνος αθλητού προδικάζουν την επιτυχίαν σας εις Γουέμπλεϋ. Είσθε όλοι άξιοι συγχαρητηρίων»---«Ο Ελληνικός Αθλητισμός χαράσσει νέας λεωφόρους δόξης και τιμής. Η σημερινή επιτυχία της ομάδος του «Παναθηναϊκού» εσκόρπισε ρίγη συγκινήσεως και επλήρωσεν υπερηφανείας κάθε ελληνικήν ψυχήν. Η τελική νίκη θα στεφανώση τα ελληνικά χρώματα. Θερμά συγχαρητήρια». Γεωργίου Παπαδοπούλου, *Το πιστεύω μας*, Τόμος Ζ', εκδ. Γεν. Γραμμ. Τύπου και Πληροφοριών, 1972, σελ.80.

¹⁸¹ Ό.π., σελ.79

¹⁸² Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, 29/4/1971.

στην πορεία του από το γήπεδο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας έως το γραφείο του στην Πανεπιστημίου. Το αποτέλεσμα από τέτοιες κατευθυνόμενες δημοσιεύσεις ήταν να δημιουργείται στο ευρύτερο κοινό μια πολύ θετική εικόνα για τη Χούντα και τις πολιτικές της. Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί και πλήθος δημοσιευμάτων — το χρονικό διάστημα από παραμονές του αγώνα με τον Ερυθρό Αστέρα έως και λίγες μέρες μετά τον τελικό— που μπορεί να μην εκπορεύονται από τον προπαγανδιστικό μηχανισμό της Χούντας (εν προκειμένω η Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών) συντελούν, όμως, και αυτά στη δημιουργία παρομοίων θετικών εντυπώσεων.¹⁸³

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι οι εφημερίδες αποτελούσαν τη βασική πηγή πληροφόρησης των πολιτών,¹⁸⁴ καθώς το ραδιόφωνο και η νεο-εμφανισθείσα τηλεόραση ήταν υπό τον απόλυτο έλεγχο του καθεστώτος. Ειδικά στα καφενεία, όπου οι ιδιοκτήτες τους αγόραζαν δύο και τρεις εφημερίδες προς χρήση από τους θαμώνες τους, η αναπαραγωγή και ο σχολιασμός τέτοιων δημοσιευμάτων πολλαπλασίαζε τη δυναμική τους.

Η πρόκριση του ΠΑΟ αποτελεί ένα επικοινωνιακό ατού για τη Χούντα στην προσπάθεια της να στρέψει την προσοχή των Ελλήνων σε αλλότρια της καθημερινότητας θέματα. Επαναλαμβάνω ότι δεν υπάρχει καμία καταγεγραμμένη

¹⁸³ « Οι πανηγυρίζοντες φίλαθλοι, απέδωσαν την τιμή που αναλογούσε στον «αρχιτέκτονα» του ελληνικού θριάμβου, τον Γ.Γ. Αθλητισμού κ. Κων. Ασλανίδη. Από την αποχώρησίν του εκ του γηπέδου, περιεκύκλωσαν το αυτοκίνητό του και εσχημάτισαν τιμητική συνοδεία πεζών ζητωκραυγάζοντες συνεχώς με τις ιαχές: «Ασλανίδη γίγαντα» —«Είσαι ο δημιουργός» κ.λ.π. [...] Έξω από του «Φλόκα» όμως το πλήθος άφησε κάθε επιφυλακτικότητα και με την απειλή ότι θα σπάσει το αυτοκίνητο ανάγκασε τον κ.Ασλανίδη να βγη απ' αυτό για να του σφίξουν το χέρι. Χρειάστηκε να προστρέξει ισχυρά αστυνομική δύναμις για να συγκρατήσει τον λαό που ήθελε να σηκώσει τον κ. Ασλανίδη στα χέρια του και να τον μεταφέρει μέχρι το γραφείο του. Τελικά, οι φίλαθλοι συγκατετέθησαν να τον αφήσουν να προχωρήσει με τα πόδια και δημιουργώντας γύρω του κλοιό, που δύσκολα εκρατείτο από τους αστυνομικούς για να μη συνθλίψη τον ευρισκόμενο στο κέντρο Αναμορφωτή του Αθλητισμού μας, τον συνώδευσαν μέχρι τα γραφεία της Γ. Γ. Αθλητισμού. Όταν ο κ. Ασλανίδης μπήκε κατάκοπος στο ασανσέρ, έβγαλε το μαντήλι και σκούπισε τα δάκρυα που ξέφυγαν από τα μάτια του. [...] Ιδού τι μας είπε: [...] Αποδείξαμε σ' όλον τον κόσμο ότι, όταν θέλουμε εμείς οι Έλληνες μπορούμε.[...]. Απέδειξαν ότι ο ελληνικός αθλητισμός ανέρχεται. [...] Χρειάζεται η βοήθεια όλων και κυρίως του Σχολείου, αν θέλωμε να γκρεμίζονται συνεχώς τα τείχη των ελληνικών πόλεων, για να εισέρχονται οι νέοι Έλληνες Ολυμπιονίκες [...] ». Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ.ΗΧΩ*, 29/4/1971. —«Κύριε Πρόεδρε. Έχω την τιμήν και την ικανοποίησιν να Σας αναφέρω ότι η ομάς του Παναθηναϊκού Σας προσφέρει την πρόκρισι εις τον τελικόν του Γουέμπλεϊ. Σας υποσχόμεθα να Σας φέρωμε και το Κύπελλον Ευρώπης στις 2 Ιουνίου». Αυτά είπε εχθές το βράδυ ο Γ.Γ.Αθλητισμού κ.Κ.Ασλανίδης, λίγα λεπτά μετά την λήξιν του μεγάλου, ιστορικού και συγκλονιστικού αγώνος, τηλεφωνώντας εις τον Πρωθυπουργόν κ. Γ. Παπαδόπουλον [...] »Εφ. *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*, 29/4/1971.

¹⁸⁴ «Ας σημειωθεί ότι οι καθημερινές εφημερίδες έχουν θηριώδεις κυκλοφορίες. Οι πρώτες περισσότερα από 200-250.000 φύλλα. Στο σύνολό τους πάνω από 1.000.000 την ημέρα. [...] Η αποκλειστική και ουσιαστική ενημέρωση και σε επίπεδο απλής ειδησεογραφίας γίνεται από τις εφημερίδες». Τζανετάκος Γιάννης, «Αντίσταση-αντιπολίτευση: Ο τύπος, η λογοκρισία, η (αντι)-προπαγάνδα», στο συλλογικό τόμο: *Η δικτατορία των συνταγματαρχών και η αποκατάσταση της Δημοκρατίας*, επιμέλεια: Παύλος Σούρλας, εκδ. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2016, σελ.199.

μαζική αντιδικτατορική ενέργεια μέχρι εκείνη την στιγμή, πλην εκείνης που πραγματοποιήθηκε στη φιέστα που οργανώθηκε από το καθεστώς με αφορμή τα δύο χρόνια από την εγκαθίδρυσή του στο Παναθηναϊκό Στάδιο την 21η Απριλίου 1969 και κατά την οποία μαθητές και φοιτητές αποδοκίμασαν τον Παπαδόπουλο που εκφώνησε τον πανηγυρικό λόγο, μέσα από συνεχείς ζητωκραυγές οι οποίες δεν επέτρεπαν να καταλάβει κανείς τι έλεγε ο δικτάτορας.¹⁸⁵ Οι διάσπαρτες βομβιστικές ενέργειες κατά τη διαρρεύσασα τετραετία 1967-1971, μοιάζουν να υποδηλώνουν, περισσότερο, την απογοήτευση των βομβιστών για την απουσία μαζικής δράσης — τρομάζοντας παράλληλα με το βίαιο χαρακτήρα τους ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και τροφοδοτώντας την προπαγάνδα με επιχειρήματα που κινούνται στην περιοχή της ανάδειξης του εγκληματικού χαρακτήρα όσων διαφωνούν με το καθεστώς— παρά να αποτελούν σοβαρή απειλή για το καθεστώς.¹⁸⁶ Η όποια

¹⁸⁵ « Παπαδόπουλος: «Δεν θα ηδυνάμην να είπω τι εάν δεν υπήρχε περίπτωση να αισθανθώ ως άνθρωπος ευτυχιστέραν στιγμήν της ζωής μου, από αυτήν την στιγμήν που μου παρέχεται σήμερον σεις, σεις νέοι της Ελλάδος, προς τους οποίους απευθύνομαι—και απευθύνομαι ως εκπρόσωπος της Επαναστάσεως, ως εκπρόσωπος της Πολιτείας, ως εκπρόσωπος της γενεάς των γονέων σας και των διδασκάλων σας— ίνα είπω προς υμάς ό,τι θα ήθελε να είπη αυτήν την στιγμήν ο κάθε γονεύς προς το παιδί του (ζητωκραυγαί). Και επειδή όλαι αυταί οι θέσεις το επιτρέπουν, επιτρέψατέ μου εξ αρχής να σας καλέσω εις πειθαρχίαν, ίνα έχω την ευκαιρίαν απευθυνόμενος προς σας να σας είπω, ό,τι μου επιβάλλει η θέσις που μου δίδετε. Είναι βαρεία η υποχρέωσις του γονέως προς το τέκνον του (ζητωκραυγαί). Επειδή δεν ευρίσκομαι εις την τάξιν δια να χρησιμοποιήσω και μέσα επιβολής πειθαρχίας, σας παρακαλώ να πειθαρχήσετε. Σ.Σ. [της εφημερίδας] Ο κ. Πρωθυπουργός είτε τούτο λόγω των θερμών εκδηλώσεων των φοιτητών, οι οποίοι διαρκώς τον διέκοπταν επευφημούντες αυτόν. [...] ». Στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας δημοσιεύεται η είδηση: «Επ' ευκαιρία της δευτέρας επετείου της 21ης Απριλίου 1967, το Διοικητικόν Συμβούλιον της Ενώσεως Ποδοσφαιρικών Σωματείων Αθηνών, συνήλθε εις έκτακτον πανηγυρικήν συνεδρίασιν υπό την προεδρίαν του ιατρού κ. Γ. Δέδε, αναλύσαντος το επιτελεσθέν κατά την διαρρεύσασα διετίαν Εθνικόν Κυβερνητικόν έργον και απεφάσισε όπως εκφράση δημοσίως δια μίαν εισέτι φοράν την ευγνωμοσύνην και αγάπην των μελών αυτού προς τους Πρωτεργάτας της Εθνικής Επαναστάσεως». «Μείνατε πιστοί στα εθνικά ιδεώδη», Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 22/4/1969.

¹⁸⁶ «...Κάπου 300 βόμβες εκρήγνυνται αυτόν τον καιρό στην Αθήνα. Φυσικά, δεν τις βάζει όλες η ομάδα Καράγιωργα. Υπάρχουν κι άλλοι κομάντος. Όμως, αυτοί, κάθε άλλο παρά αρκούν για να χαρακτηριστεί η αντίσταση μαζική και λαϊκή, όπως λέει η Μελίνα. Και το Πολυτεχνείο θα έρθει πολύ αργότερα, όταν η χούντα είναι έτοιμη να καταρρεύσει απ' τα μέσα, και όλοι ξεθαρρεύουν... Στην πραγματικότητα δεν υπήρξε σοβαρή αντίσταση κατά της χούντας. Η αντίσταση ήταν λίγο ως πολύ πλατωνική, εκτός απ' την ηρωική μεν αλλά δυστυχώς αποτυχημένη απόπειρα του Αλέξανδρου Παναγούλη να σκοτώσει το δικτάτορα. Όλες οι προσπάθειες για οργάνωση ένοπλης αντίστασης έμειναν σχέδια, ενώ οι βομβιστικές ενέργειες κάποιων ζωηρών και ριψοκίνδυνων γίνονταν ερήμην των μεγαλύτερων σε αριθμό αντιστασιακών οργανώσεων, του ΠΑΜ και του ΠΑΚ. Ούτε το πεπειραμένο ΚΚΕ ενέκρινε τη βίαιη εξέγερση, τώρα που και τα αστικά κόμματα θα την επιθυμούσαν πολύ. Μέχρι ο Κων. Μητσοτάκης σχεδίαζε πλατωνική ένοπλη εξέγερση στην Κρήτη. Μάλιστα δε δίστασε να ζητήσει στο Παρίσι τη βοήθεια του Μιχάλη Ράπτη, ή Μισέλ Πάμπλο, ενός πεπειραμένου διεθνούς επαναστάτη, που ήταν διάδοχος του Τρότσκι στην Δ' Διεθνή. Τελικά, το πράγμα περιορίστηκε σε μία τουριστικού τύπου αντίσταση απ' το εξωτερικό, όπου πρωταγωνιστούσε, όπως και στο κυρίως ειπείν θέατρο, η πληθωρική Μελίνα Μερκούρη, που το έπαιζε Πασιονάρια.

Η Μελίνα Μερκούρη, ηγετική μορφή της δια των λόγων «αντίστασης» στο εξωτερικό, γίνεται έξω φρενών σ' ένα ταξίδι της στη δεδηλωμένα αντιχουντική Ιταλία, όταν τη ρωτούν γιατί επιτέλους οι Έλληνες δεν οργανώνουν ένοπλη αντίσταση κατά της χούντας. Αντίσταση δεν είναι μόνο η ένοπλη, λέει η Μελίνα πολύ σωστά. Όμως δε λέει την αλήθεια όταν συμπληρώνει αμέσως πως στην Ελλάδα αντίσταση κάνει όλος ο λαός κάθε στιγμή. Διότι, αντίσταση στην Ελλάδα κάνουν ελάχιστοι. Οι

διαφωνία ή δυσφορία για το καθεστώς κοινωνείται σε στενά οικογενειακά ή φιλικά περιβάλλοντα, όπου η περίπτωση να δημοσιοποιηθεί είναι εντελώς απίθανη.

3.5. Ο τελικός του Γουέμπλεϊ και οι φόβοι της Χούντας

Τη νίκη του ΠΑΟ διαδέχονται τα μεθεόρτια. Η ΓΓΑ θα δώσει 100.000δρχ στον κάθε παίκτη, 720.000 στον Πούσκας, και θα διαγράψει τα χρέη της ομάδας,¹⁸⁷ ενώ τον Μάιο όλοι οι ποδοσφαιριστές θα γίνουν δεκτοί από τον ίδιο το δικτάτορα στο Γραφείο του,¹⁸⁸ όπου ανταλλάσσουν χειραφίες και χαμόγελα, βγάζουν αναμνηστικές

φωτογραφίες με το σκηνικό να μη θυμίζει σε τίποτα μια αντίστοιχη συνάντηση του Κάρλος Καζέλι με τον δικτάτορα Πινοσέτ το 1974 και στην οποία φάνηκε η διαφορά στην αντίληψη για το ρόλο ενός δημόσιου προσώπου, εν προκειμένω, ενός ποδοσφαιριστή, που η έκθεσή του στα μάτια χιλιάδων ή εκατομμυρίων φιλάθλων τον καθιστά κάτι περισσότερο από ένα δίποδο ον που κλωτσά μια μπάλα.

Γνωστός για τις αριστερές του ιδέες είχε εκφράσει δημόσια την υποστήριξή του στον Σαλβαδόρ Αλιέντε και η μοίρα τα φέρνει έτσι ώστε η πρώτη συνάντηση με τον δικτάτορα της χώρας να γραφτεί στην ιστορία. Ο Πινοσέτ υποδέχεται την εθνική λίγο πριν αναχωρήσει για το Μουντιάλ της Δυτικής Γερμανίας το 1974 και ο Καζέλι διηγείται την εμπειρία αυτή. «Ήμασταν σε μια τεράστια αίθουσα όταν ξαφνικά ανοίγει η πόρτα και μπροστά μας εμφανίζεται ένας άνδρας με κάπα ο οποίος φορούσε στρατιωτικό καπέλο αλλά και μαύρα γυαλιά. Ένα κρύο ρίγος διαπέρασε το σώμα μου βλέποντας αυτή την εικόνα με έναν άνθρωπο που περισσότερο θύμιζε Χίτλερ έχοντας και την φρουρά του

περισσότεροι λουφάζουν και ποιούν την νήσαν, κατά την προσφιλή στους Έλληνες συνήθεια. Η σιωπηλή αγανάχτηση δεν είναι αντίσταση. Είναι φαινόμενο τάξεως ψυχολογικής.....».

Βασίλη Ραφαηλίδη, *Ιστορία (κωμικοτραγική) του νεοελληνικού κράτους 1830-1974*, Εκδ.Του Εικοστού Πρώτου, 1993, σελ.424-425.

¹⁸⁷ [...] Μέσα στην αίθουσα τροπαιών του Παναθηναϊκού ο κ.Ασλανίδης με τους παράγοντες του Συλλόγου, έκαναν σα μικρά παιδιά από τη χαρά τους. Όλοι πανευτυχείς και ικανοποιημένοι περιστοιχίσαν τον θεμελιωτή της μεγαλουργίας του τριφυλλιού, τον αναμορφωτή του αθλητισμού μας και περίμεναν από το στόμα του κάτι...χρυσό. Πράγμα που ήρθε, με την βαρυσήμαντη δήλωσι του κ. Γενικού: «Η Γεν. Γραμματεία Αθλητισμού αναλαμβάνει όλα τα μέχρι της 27ης Απριλίου χρέη του Παναθηναϊκού» [...]. Εφ. ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, 29/4/1971.

¹⁸⁸ Εφ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 19/5/1971.

να τον ακολουθεί από πίσω. Όταν άρχισε να χαιρετάει τα μέλη της ομάδας έβαλα τα χέρια πίσω από την πλάτη και όταν ήρθε μπροστά μου δεν κάναμε χειραψία. Ήμουν ο μοναδικός, που δεν τον χαιρέτισα. Είχα φόβο, αλλά έπρεπε να το κάνω. Ακολούθησε σιωπή μερικών δευτερολέπτων. Αυτή η σιωπή κράτησε, αιώνες για μένα». [...] Για τον λόγο αυτό ο Πινοσέτ αποφασίζει να τον χτυπήσει εκεί που πονάει, με την ίδια του την μητέρα, η οποία συλλαμβάνεται και βασανίζεται. «Είπα όχι στη δικτατορία σε κάθε επίπεδο: όχι στη δικτατορία, όχι στα βασανιστήρια. Έτσι με έκαναν να πληρώσω γι' αυτό με αυτά που έκαναν στη μητέρα μου». [...] Έντεκα χρόνια αργότερα Καζέλι και Πινοσέτ έρχονται για δεύτερη φορά πρόσωπο με πρόσωπο και άλλο ένα επεισόδιο λαμβάνει χώρα. Ο ηγέτης της Χιλής δυσανασχετεί με την κόκκινη γραβάτα του Καζέλι, ένα χρώμα που έχει ταυτιστεί με τον κομμουνισμό. Ο Πινοσέτ κάνει μια κίνηση με τα δάκτυλά του πως θα του κόψει την γραβάτα αλλά η απάντηση που παίρνει είναι αποστομωτική. «Μπορείς να την κόψεις, αλλά η καρδιά μου θα παραμείνει για πάντα κόκκινη».¹⁸⁹

Οι αθλητικές εφημερίδες, με προεξάρχουσα την *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, θα συνεχίσουν όλο το υπόλοιπο διάστημα μέχρι τον τελικό, το μπαράζ των αναδημοσιεύσεων από τον ξένο τύπο —πολιτικό και αθλητικό— άρθρων και δηλώσεων ποδοσφαιρικών παραγόντων (παικτών, προπονητών, προέδρων σωματείων και ομοσπονδιών) σχετικών με το ελληνικό θαύμα. Παράλληλα από τα δημοσιογραφικά επιτελεία τους θα αναλύονται οι δυνατότητες του κάθε παίκτη και οι τακτικές του Πούσκας ανάλογα τον αγώνα, τα βιογραφικά τους θα αποτελούν ανάγνωσμα σε συνέχειες, οι εκτιμήσεις σχετικά με τις πραγματικές δυνατότητες του Άγιαξ θα παίρνουν και θα δίνουν και με τη μερίδα του λέοντος στα σχόλια όσον αφορά στους Ολλανδούς παίκτες να ανήκει στον «Ολλανδό Μπίτλ» Γιόχαν Κρόιφ.

Από την πλευρά της η κυβέρνηση έχει ξεκινήσει μια γιγαντιαία επιχείρηση διαχείρισης του Τελικού, διότι από τη μία υπάρχει ο διακαής πόθος της για μια νίκη που πέρα από τα όποια αθλητικά οφέλη, θα δημιουργήσει ένα μανδύα προστασίας για το καθεστώς, καθώς ο λαϊκός ξεσηκωμός που συντελείται σε πανελλαδική κλίμακα εν όψει του αγώνα —χωρίς όπως είπαμε, πολιτικές νύξεις— λειτουργεί νομιμοποιητικά για το καθεστώς. Από την άλλη όμως διάχυτη στους κύκλους της είναι και η ανησυχία για πιθανά έκτροπα που θα μπορούσαν να συμβούν στη διάρκεια του αγώνα από αντιδικτατορικούς διαδηλωτές, Έλληνες και ξένους. Βέβαια έχει προηγηθεί ο αγώνας των εθνικών

¹⁸⁹ <http://www.gazzetta.gr/weekend-journal/article/1212227/karlos-kazeli-o-podosfairistis-symvolo-poy-ta-evale-me-ton-pinoset-pics>.

ομάδων Ελλάδας και Αγγλίας για τα προκριματικά του Κυπέλλου Εθνών Ευρώπης 1972, την 21/4/1971 και πάλι στο γήπεδο Γουέμπλεϊ. Για τον αγώνα αυτό είχαν πρωτοεκφραστεί φόβοι από την πρεσβεία για τυχόν αντικαθεστωτικές εκδηλώσεις από την Ελληνική Επιτροπή Εναντίον της Δικτατορίας οι οποίοι τελικά δεν επαληθεύτηκαν.¹⁹⁰

Παραμένει πάντως απορίας άξιον το γεγονός ότι, αν και η παροικία των Ελλήνων αυτοεξορίστων πληθυσμιακά είναι αρκετά διευρυμένη και επώνυμη, δεν προβαίνει σε κάποια κίνηση διαμαρτυρίας που, αν μη τι άλλο, θα υπενθύμιζε στο αγγλικό και όχι μόνο κοινό την πολιτική εκτροπή στην Ελλάδα και θα επανέφερε στα ευρωπαϊκά fora τη συζήτηση για το «ελληνικό πρόβλημα».¹⁹¹ Θεωρώ ότι οι

¹⁹⁰ «Λεγομένη "Ελληνική Επιτροπή εναντίον [της] Δικτατορίας" προετοιμάζει ανθελληνικές εκδηλώσεις εντός σταδίου WEMBLEY κατά διάρκεια Ποδοσφαιρικού αγώνος Ελλάδος-Αγγλίας 21ης τρέχοντος. Πληροφορούμαι συγκεκριμένως ότι ενδέχεται θεαταί-μέλη οργανώσεως ταύτης φέρουν πινακίδας με πολιτικά συνθήματα. Ίσως όμως υπάρχουν και άλλαι εκδηλώσεις μορφής οποιών δεν ηδυνήθην μέχρι σήμερον πληροφορηθώ.// Προτείνω όθεν όπως κατά σύναψιν ενδεχομένως συμφωνίας αναμεταδόσεως αγώνος δια τηλεοράσεως ή ραδιοφώνου εξασφαλίσωμεν ότι εις σχετικήν εκπομπήν δεν θα υπάρξη τι πλέον αθλητικού γεγονότος.// Εις Υπουργείον Εξωτερικών, προς ο κοινοποιείται παρόν, αναφέρω ότι, εντολή μου, συνεργάτης μου ομιλήση σήμερον απόγευμα εις αρμόδιον Τμηματάρχην FOREIGN OFFICE περί ως άνω πληροφοριών, και επιστήση προσοχήν συνομιλητού του επί δυσμενών συνεπειών ας δύνανται έχουν τοιαύτα σχέδια, τυχόν πραγματοποιούμενα. ΣΟΡΟΚΟΣ». Απόρρητο και επείγον τηλετυπικόν κρυπτογράφημα της πρεσβείας προς τη Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών (δια κ.Αναστασόπουλον) κοινοποιούμενο και προς το υπ.Εξωτερικών, το ΕΙΡΤ και τη Γεν.Γραμμ.Αθλητισμού. Α.Π.1757/Δ/3-13/4/71. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΥΠ. ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟΥ, Αρ.Φακέλου 19, Υποφάκελος 1, Περίοδος 4/1/1971-3/8/1971. Για το ίδιο θέμα θα αναφερθεί και στη συνάντηση του με τον Αναπληρωτή Υφυπουργό των Εξωτερικών κατά την επίσκεψη του στις 16/4/1971 στο Foreign Office: « Μετέβην σήμερον FOREIGN OFFICE και συνεζήτησα θέματα κοινού ενδιαφέροντος με Αναπληρωτή Υφυπουργόν SIR THOMAS BRIMELOW. Κύρια σημεία συζητήσεως ακολουθούν. [...] 3ον Μου παρέσχε διαβεβαίωσιν ότι αι Αστυνομικαί Αρχαί δεν θα επιτρέψουν δημιουργίαν εκτροπών και πράξεων βίας κατά προσεχή ποδοσφαιρικήν συνάντησιν 21ην Απριλίου μεταξύ Εθνικών Ομάδων». ΣΟΡΟΚΟΣ. Τηλετυπικόν κρυπτογράφημα της πρεσβείας προς Υπ.Εξωτερικών, Α.Π.1809/ΣΤ/2-16/4/1971. Σύμφωνα με τον Γιάννη Γιαννουλόπουλο η Ελληνική Αντιδικτατορική Επιτροπή(Greek Committee Against Dictatorship) ιδρύθηκε στις 2 Μαΐου 1968 στο σπίτι του παλιού δημοσιογράφου και ανταποκριτή του *Ριζοσπάστη* στο Λονδίνο την περίοδο 1945-47 Θόδωρου Δογάνη. Στο δ.σ. εκλέχτηκαν οι: Γιάννης Σπράος, Γιώργος Κατηφόρης, Νίκος Γκαργκάνας, Μάρκος Δραγούμης κ.ά. Στο Γιάννη Γιαννουλόπουλο, (Στοιχεία για την αντιδικτατορική δράση των Ελλήνων της Αγγλίας 1967-1974), περ. *ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ* 137, Απρίλιος- Ιούνιος 2017, σελ.39.

¹⁹¹ Μέλη της κοινότητας μεταξύ άλλων ήταν οι: Ελένη Βλάχου, Μαρία Καραβία, Τάκης Λαμπρίας, Ασπασία Παπαθανασίου, Μπέτυ Αμπατιέλου, Μάριον Σαράφη, Στέφανος Ληναίος, Δημ.Σκουλάκης, Γιάννης Γιαννουλόπουλος(πρόεδρος προδικτατορικά της ΕΦΕΕ). Σύμφωνα με τον Richard Clogg: «Εκτός από ενημερωτικές συναθροίσεις, πορείες και πικετοφορίες, υπήρξαν και μερικές βίαιες διαμαρτυρίες. Η πλέον αξιομνημόνευτη έλαβε χώρα στο Κέμπριτζ τον Φεβρουάριο του 1970 και έγινε γνωστή ως η διαδήλωση του Garden House: ήταν ένας από τους σπάνιους απόηχους, στο Ηνωμένο Βασίλειο, των φοιτητικών διαμαρτυριών στη Γαλλία. Τα γεγονότα αυτά διαδραματίστηκαν στο πλαίσιο της «Ελληνικής Εβδομάδας», που είχε οργανωθεί από τον ΕΟΤ στα ξενοδοχεία Cambridge και Garden House. Για αρκετές μέρες, οι φοιτητές διαδήλωναν έξω από τα δύο αυτά ξενοδοχεία. Η κατάσταση οξύνθηκε στις 13 Φεβρουαρίου 1970, με τη διαμαρτυρία εναντίον του επίσημου κατάστασης οξύνθηκε στις 13 Φεβρουαρίου 1970, με τη διαμαρτυρία εναντίον του επίσημου δείπνου για τους συμμετέχοντες στην «Ελληνική Εβδομάδα». Επιχειρήθηκε να διακοπούν οι ομιλίες με τη μουσική του Μίκη Θεοδωράκη να εκπέμπεται στη διαπασών από το παρακείμενο διαμέρισμα ενός πανεπιστημιακού του Κολεγίου Peterhouse. Ως γνωστόν, η μουσική του Θεοδωράκη είχε απαγορευτεί από τη χούντα και ο ίδιος ο Θεοδωράκης είχε συλληφθεί και εκτοπιστεί.

περισσότεροι εξ αυτών, άλλοι ως μέλη της αστικής τάξης, άλλοι ως καλλιτέχνες ή εκκολαπτόμενοι διανοούμενοι και αποκομμένοι —οι περισσότεροι ήδη από την Ελλάδα— τελείως από την ευρύτερη λαϊκή τάξη (μικροαστοί, εργάτες, αυτό-απασχολούμενοι κ.ά.) αδυνατούν να αντιληφθούν το ρόλο του ποδοσφαίρου στην κοινωνική και πολιτική ζωή των καθημερινών ανθρώπων. Πιστεύουν ότι είναι αποτελεσματικότερη η έκδοση εντύπων, η διοργάνωση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων ή αναζητούν υποστήριξη από πανεπιστημιακούς κύκλους, κινήσεις οι οποίες να μην προσφέρουν στην ανάδειξη ενός αντιστασιακού προφίλ, δεν αποτελούν όμως κίνδυνο για το καθεστώς. Αν, επί παραδείγματι, συνέβαιναν πριν από ή μετά τον αγώνα επεισόδια σαν και αυτά του Κέμπριτζ, η πολιτική ζημιά που θα προκαλούσε στο καθεστώς θα ήταν απείρως μεγαλύτερη από οποιαδήποτε πικετοφορία, συναυλία ή ενημερωτικό έντυπο. Αυτό που, κατά τη γνώμη μου, δεν αντιλαμβάνονται οι σημαίνουσες μορφές της αυτοεξόριστης εμιγκρέστιας, το αντιλαμβάνονται οι φοιτητές του Λονδίνου, οι οποίοι μοιράζουν την παρακάτω προκήρυξη -παραμονή του τελικού- και στην οποία διατυπώνουν με πολύ ξεκάθαρο τρόπο πώς ο αθλητισμός στα χέρια της Χούντας αποτελεί ένα υποστηρικτικό εργαλείο ενίσχυσης της δημοτικότητάς της μέσα στην Ελλάδα, και άμβλυνσης του αυταρχικού χαρακτήρα της στο εξωτερικό.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Έλληνες φίλαθλοι,

Η στρατιωτική διχτατορία, στην προσπάθειά της να κρύψει όσο γίνεται τα πραγματικά κοινωνικά προβλήματα στην Ελλάδα, καπηλεύεται και πάλι τον αθλητισμό.

Διασπαθίζοντας ανεξέλεγκτα τεράστια χρηματικά ποσά που προέρχονται από τους [Ε]λληνες φίλαθλους και τους εργαζόμενους και χρησιμοποιώντας τον αθλητικό τύπο έχει δημιουργήσει μια τεράστια προπαγανδιστική μηχανή και προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τις επιτυχίες στον αθλητισμό για δική της προβολή.

Οι διαδηλωτές ανέβηκαν στην ταράτσα του ξενοδοχείου και επιχειρήθηκε να διασκορπιστεί το πλήθος με πυροσβεστικές αντλίες. Τρυπήθηκαν τα λάστιχα των αυτοκινήτων ορισμένων παρισταμένων. Το ξενοδοχείο υπέστη ζημιά αξίας 2000 λιρών – ποσό σεβαστό για την εποχή. Ένας ακαδημαϊκός, υπεύθυνος πειθαρχίας των φοιτητών, κτυπήθηκε στο κεφάλι με ένα τούβλο και μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο. Επιστρατεύτηκαν ογδόντα αστυνομικοί, εκ των οποίων ένας τραυματίστηκε σοβαρά στις συμπλοκές, και χρησιμοποιήθηκαν σκύλοι της αστυνομίας για να αποκατασταθεί η τάξη, κατά τις 11. Έξι φοιτητές συνελήφθησαν στις διαδηλώσεις της 13ης Φεβρουαρίου και οι υπεύθυνοι πειθαρχίας του Πανεπιστημίου έδωσαν στην αστυνομία τα ονόματα περίπου 60 διαδηλωτών. Δεκαπέντε δικάστηκαν με κατηγορίες όπως διατάραξη της τάξης, βία κατά αστυνομικών και οπλοκατοχή. Επτά, ηλικίας 19-2 ετών, αθώωθηκαν ενώ οκτώ καταδικάστηκαν. Για τους έξι, η καταδίκη ήταν από εννέα έως δεκαοκτώ μήνες φυλάκιση. Για δύο, έναν Βραζιλιάνο και έναν Νοτιοαφρικανό, που προφανώς είχαν πείρα από καταπιεστικά καθεστώτα, η ετυμηγορία ήταν να απελαθούν». Richard Clogg, «Η δικτατορία των συνταγματαρχών, ιδωμένη από το Λονδίνο», *Σύγχρονα Θέματα* 137, ό.π., σελ.

Σε μια γενικ[ό]τερη επίθεση ενάντια στο συνδικαλιστικό κίνημα, καθαίρεσε τους εκλεγμένους αντιπροσώπους στα αθλητικά σωματεία, αφαιρώντας τελείως τις, πάντοτε περι[ο]ρισμένες, δυνατότητες των φιλάθλων να έχουν λόγο πάνω στα ζητήματα του αθλητισμού.

Ο Ασλανίδης έχει γίνει ο απόλυτος αφέντης των γηπέδων, πάνω από τους φιλάθλους και τους επαγγελματικά αρμόδιους. Ενώ η χούντα εκμεποδόσφαιρο, παρουσιάζοντας κάθε επιτυχία σα γενικότερη επιτυχία της πολιτικής της και αποδίδοντας τις αποτυχίες στην κακή τύχη, τους παίχτες ή το διαιτητή, αδιαφορεί....(σ.σ. στο πρωτότυπο είναι εντελώς ξεθωριασμένες οι λέξεις σε περίπου μισή σειρά) ή αν στο Λονδίνο αγοράζουν τα εισιτήρια στη μαύρη αγορά.

Η άμιλλα στον αθλητισμό είναι παραδεκτή. Όλοι θέλουμε τη νίκη του Παναθηναϊκού. Αλλά ας μην αυταπατ[ό]μαστε. Ακόμα και αν συμβεί δε θα σημαίνει ότι το ελληνικό ποδόσφαιρο και γενικότερα ο αθλητισμός έχει πραγματικά αναπτυχτεί. Αυτό προϋποθέτει μια γενικ[ό]τερη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο κάτω από μια προοδευτική κυβέρνηση που σκοπός της δε θα είναι η δικιά της και μόνο προβολή, δια της μετατροπής ανύποπτων φιλάθλων σε ακούσιους προπαγανδιστές της. Μια κυβέρνηση που θα λύσει τα προβλήματα των εργαζομένων και μαζί και τα προβλήματα του αθλητισμού. Μια κυβέρνηση που δεν θα απολύει(μεταφέρω τη λέξη με επιφύλαξη, διότι είναι οριακά αναγνώσιμη) και δεν θα συλλαμβάνει τους εκπροσώπους των εργαζομένων και των αγροτών (μεταφέρω τη λέξη με επιφύλαξη, διότι είναι οριακά αναγνώσιμη) και θα κατοχυρώσει το δικαίωμα των φιλάθλων να εκλέγουν και να αλλάζουν όποτε χρειαστεί τις διοικήσεις σωματείων και να ασκούν άμεσο έλεγχο πάνω σε αυτά. Λονδίνο, 1 Ιούνη 1971.¹⁹²

Όπως θα δείξω παρακάτω, την ημέρα του τελικού όλα κύλησαν ήρεμα.

Στον αντίποδα η Χούντα έχει κατανοήσει πλήρως αυτόν το ρόλο και γι' αυτό έσπευσε από την πρώτη στιγμή της κυριαρχίας της να τον ελέγξει. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει ανησυχία για το χειρότερο που θα μπορούσε να συμβεί.

Ο φόβος αυτός θα φανεί μέσα από σειρά τηλεγραφημάτων που ανταλλάσσονται μεταξύ ελληνικής πρεσβείας του Λονδίνου και υπουργείου Εξωτερικών και στα οποία εκφράζεται έντονα αυτή η ανησυχία, με την πρεσβεία να είναι πιο ψύχραιμη και καθησυχασμένη έχοντας αντίληψη του κλίματος στο Λονδίνο.¹⁹³ Κύριο μέλημα του Ασλανίδη, στον οποίο έχει πέσει το βάρος της διαχεί-

¹⁹² ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΥΠ. ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟΥ, Αρ.Φακέλου 13, Υποφάκελος 4, Περίοδος 1/1/1971-31/12/1971.

¹⁹³ «Παραθέτοντες κατωτέρω υπ' αριθ. Μ.217471 τηλ/μα ΚΥΠ, παρακαλούμεν όπως προβήτε εις ενδεδειγμένας προς αυτόθι αρχάς ενέργειας προς παρεμπόδισιν αναφερομένων εκδηλώσεων.// Κατά μη διασταυρωθείσαν πληροφορίαν κατά την διάρκεια του αγώνος ΠΑΟ-ΑΓΙΑΞ την 2-6-1971 εν Λονδίνω αντιστασιακοί φέροντες πανό με αντεθνικά συνθήματα θα εγκατασταθούν έναντι συσκευών τηλεοράσεως (σ.σ. προφανώς εννοεί τις τηλεοπτικές κάμερες) προς δημιουργίαν εντυπώσεων. Έτεροι δε αντιστασιακοί εγκαθιστάμενοι εγγύς δημοσιογράφων θα αναφωνούν αντεθνικά συνθήματα. Παρακαλούμεν δια σχετικήν ενημέρωσιν ημετέρων διπλωματικών αρχών. ΑΝΤ/ΡΧΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΙΔΗΣ.//». Στο τέλος του μηνύματος υπάρχουν χειρόγραφες

ρισης της υπόθεσης, είναι η αποστολή όσων περισσότερων οπαδών από την Ελλάδα στο Λονδίνο.¹⁹⁴ Με αυτόν τον τρόπο η Χούντα προσπάθησε να πετύχει δύο στόχους. Πρώτος στόχος η εμψύχωση των Ελλήνων ποδοσφαιριστών. Δεύτερος, και αφανής στους πολλούς, στόχος είναι να διασκορπισθούν στο αχανές Γουέμπλεϊ αποτρέποντας με την παρουσία τους τις όποιες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, κυρίως αυτοεξόριστων αντιστασιακών ή και εργαζομένων στο εξωτερικό, λόγω της πιθανής ζημιάς που θα προξενούσαν στην ηρεμία και τη συγκέντρωση της ομάδας. Με αυτόν τον τρόπο δεν θα τραυματιζόταν και η εικόνα του καθεστώτος. Συμπληρωματικό και πιθανό σκεπτικό γι' αυτή την αερογέφυρα μπορεί να ήταν και η άρνηση των εξ Ελλάδος φιλάθλων να ταυτιστούν μαζί τους, καθώς οι προερχόμενοι από την Ελλάδα θα έπρεπε να επιστρέψουν ξανά στην πατρίδα τους και στις ενδεχόμενες κυρώσεις που θα τους περίμεναν. Για τους εμικρέδες η μόνιμη διαμονή τους σε ξένες χώρες παρείχε την απαραίτητη ασφάλεια για να εκφράσουν τα αντιδικτατορικά τους αισθήματα. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτού του σχεδίου ο Ασλανίδης στις 10/5/1971 δημοσιεύονται στον Τύπο μια σειρά από σήματα, όπως αναφέρονται, του Ασλανίδη προς τα υπουργεία Εσωτερικών, Συντονισμού, Συγκοινωνιών και Παιδείας καθώς και προς το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων (ΑΕΔ) και την ΕΛΠΑ. Σε αυτά γίνονται εκκλήσεις για: συντόμευση της διαδικασίας έκδοσης διαβατηρίων, καθορισμού ορίου συναλλάγματος, αναβολή στράτευσης «δεσμευμένων κλάσεων», μετακίνηση της εξεταστικής περιόδου μετά την 5η Ιουνίου, κατάργηση του ορίου των 600χλμ ανά ημέρα για τους επαγγελματίες οδηγούς λεωφορείων, παροχή οδικής βοήθειας κατά το πρότυπο της μετακίνησης φιλάθλων στο Βελιγράδι.¹⁹⁵ Παράλληλα και ο Παπαδόπουλος θα δώσει εντολή στις ελληνικές πρε-

σημειώσεις του Γραμματέα Α' της πρεσβείας Ε. Στοφορόπουλου και του πρέσβη Ι. Σορόκου ότι το κλίμα δεν ευνοεί τέτοιες κινητοποιήσεις, άρα δεν χρειάζεται να ενημερωθεί το Foreign Office. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΥΠ. ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟΥ, Αρ.Φακέλου 20, Υποφάκελος 1, Περίοδος 4/1/1971-3/8/1971-Τηλεκρυπτογράφημα του υπουργείου εξωτερικών προς την πρεσβεία στο Λονδίνο, Α.Π. Γα50-20, εισερχόμενο στο Λονδίνο με Α.Π.2577/Γ/ 5-27/5/1971.

¹⁹⁴ Σε αυτούς θα συμπεριληφθούν με κρατική μέριμνα 100 φανατικοί της ΘΥΡΑΣ 13, οι οποίοι στέλνουν και ευχαριστήριο τηλεγράφημα στον Ασλανίδη. «Η Διοίκησης του Συνδέσμου οπαδών Παναθηναϊκού της Θύρας 13, απευθύνει ένα μεγάλο ευχαριστώ προς τον ηγέτη του αθλητισμού μας κ. Ασλανίδη, χάρις στο θερμό ενδιαφέρον και την αγάπη του οποίου εξησφαλίσθη η δωρεάν μετάβασις 100 μελών του εις το Γουέμπλεϊ. Τοιαύται χειρονομίαι αποδεικνύουν υψηλά αθλητικά ιδανικά και σεβασμόν προς τους αφανείς ήρωας της κερκίδας. Ακόμη επ' ευκαιρία της ονομαστικής του εορτής του εύχεται μακροημέρευσιν επ' αγαθώ του Ελληνικού Αθλητισμού». Εφημ. ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ, 22/5/1971.

¹⁹⁵ ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ: «Παρακαλούμεν όπως διατάξητε ληφθώσιν άπαντα ενδεικνύόμενα μέτρα εκδόσεως ή θεωρήσεως διαβατηρίων Ελλήνων φιλάθλων προτιθέμενων μεταβώσιν ατομικώς ή ομαδικώς Λονδίνον προς ενίσχυσην ΠΑΟ κατά αγώνα της 2ας Ιουνίου στάδιον Γουέμπλεϋ μετά ολλανδικής Άγιαξ, δια κύπελλον Πρωταθλητριών Ευρώπης 1970 στοπ. Διαβατήρια εκδοθούν ή θεωρηθούν δια χρονικόν διάστημα από 29/5 μέχρι 10/6/1971 στοπ. Υπό ανωτέρω πνεύμα

σβείες στην Ευρώπη για απλοποίηση διαδικασιών θεώρησης διαβατηρίων των απόδημων Ελλήνων, κυρίως εργατών, ώστε «κατά κράτος να μεταβώσιν Λονδίνον καθ' ομάδας ή ατομικώς».¹⁹⁶

Με μια προσεκτική όμως ανάγνωση των υπηρεσιακών αναφορών, θα διαπιστώσουμε ότι η πληροφόρηση των διπλωματικών υπηρεσιών και η αξιολόγηση των όσων υποπίπτουν στην αντίληψή τους είναι το λιγότερο ερασιτεχνική. Επί παραδείγματι, το Γενικό Προξενείο της Φραγκφούρτης ενημερώνει για ετοιμασίες δράσεων μελών του Εσωτερικού Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος(ΕΚΚΕ) αντί του

διαταχθώσιν ενεργήσουν και κατά τόπους Νομαρχίαι στοπ». ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ: «Παρακαλούμεν εγκρίντε χορηγηθή συνάλλαγμα εις Έλληνας φιλάθλους προτιθέμενους μεταβούν Λονδίνον προς ενίσχυσιν ΠΑΟ κατά τελικόν αγώνα της 2ας Ιουνίου μετά ολλανδικής Άγιαξ, δια κύπελλον Πρωταθλητριών Ευρώπης 1970 στοπ. Χρόνος κινήσεως και διαμονής εκάστου δέον υπολογισθή 10 ημέρας στοπ. Ποσόν συναλλάγματος κατά κρίσιν σας στοπ. Γνωρίσατε εγκαίρως αποφάσεις κ.Υπουργού δια σχετικήν εκ μέρους σας ανακοίνωσιν από του Τύπου στοπ». ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ: «Προκειμένου καταστή δυνατή μετάβασις φοιτητών διαφόρων Ανωτάτων Σχολών προς ενίσχυσιν ΠΑΟ τελικήν προσπάθειαν του προς κατάκτησιν κυπέλλου Ευρώπης κατ' αγώνα του προς Άγιαξ τελούμενον Ολυμπιακόν Στάδιον Γουέμπλεϋ Λονδίνον 2αν Ιουνίου, παρακαλούμεν ορίσητε εξετάσεις σπουδαστών μετά την 5ην Ιουνίου στοπ. ΠΡΟΣ ΑΕΔ: « Εν όψει τελικού αγώνος ΠΑΟ- Άγιαξ δια Κύπελλον Ευρώπης Λονδίνον Στάδιον Γουέμπλεϋ 2αν Ιουνίου, παρακαλούμεν διατάξητε ληφθή και αύθις μέτρον ελευθέρας αποδημίας σπουδαστών τυχόντων αναβολής και ατόμων ανηκόντων δεσμευμένας κλάσεις άνευ καταβολής υπό τελευταίων προβλεπομένων εγγυήσεων προκειμένου καταστή δυνατή μετάβασις μεγαλύτερου δυνατού αριθμού φιλάθλων Ελλάδος δια Λονδίνον προς ενίσχυσιν θέσεως ΠΑΟ στοπ. Μέτρον ισχύση από 25/5 μέχρι 10/6/1971 στοπ. Παρακαλείσθε γνωσθώσιν ημίν εγκαίρως αποφάσεις σας, προκειμένου προβώμεν σχετικήν ανακοίνωσιν δια του Τύπου στοπ. Παράκλησις επίσης Στρατολογικά Γραφεία εκδίδωσιν άνευ χρονοτριβής πιστοποιητικά στρατολογικής καταστάσεως ιδιωτών κινουμένων δι' Αγγλίαν και ει δυνατόν αυθημερόν στοπ.» ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΣΥΚΟΙΝΩΝΙΩΝ: «Προς διευκόλυνσιν μεταβάσεως Ελλήνων φιλάθλων Λονδίνον προς ενίσχυσιν ΠΑΟ κατά τελικόν αγώνα 2ας Ιουνίου προς ολλανδικήν Άγιαξ εις Γουέμπλεϋ δια κύπελλον Ευρώπης παρακαλούμεν διατάξητε αρθή και πάλιν μέτρον απαγορεύσεως κινήσεως αυτοκινήτων άνω 600 χιλιομέτρων ημερησίως και καταστή δυνατή αδιάκοπος κινήσις των άνευ ενδιάμεσων τοπων σταθμεύσεως στοπ. Την φοράν αυτήν κρίνεται σκόπιμον Έλληνες φίλαθλοι μη διανυκτερεύσωσιν εις γιουγκοσλαβικόν έδαφος στοπ. Γνωρίσατε εγκαίρως αποφάσεις σας προκειμένου προβώμεν σχετικήν ανακοίνωσιν από του Τύπου στοπ. Μέτρον προτείνεται ισχύση από 25/5 μέχρι 10/6/71 στοπ.» ΠΡΟΣ ΕΛΠΑ: « Παρακαλούμεν ληφθώσιν υπό πλευράς σας άπαντα ενδεικνυόμενα μετρα προς διευκόλυνσιν μεταβάσεως Λονδίνον μεγαλύτερου αριθμού φιλάθλων εξ Ελλάδος προκειμένου ενισχυθή θέσις ΠΑΟ κατά τελικόν αγώνα 2ας Ιουνίου προς ολλανδικήν Άγιαξ εις Γουέμπλεϋ δια το Κύπελλον Ευρώπης Πρωταθλητριών 1970 στοπ. Ωσαύτως και μέτρα οδική βοήθειας και προστασίας αυτών ως ελήφθησαν από πλευράς σας και κατά μετάβασιν φιλάθλων Βελιγραδίου δι' ό θερμώς ευχαριστούμεν στοπ». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10/5/1971.

¹⁹⁶ «Εντολή Κ. Πρωθυπουργού παρακαλούμεν. 1) Προβαίνητε θεώρησιν διαβατηρίων Ελλήνων διαμενόντων μονίμως ή προσωρινώς κράτη Ευρώπης δια Λονδίνον άνευ οιασδήποτε καταβολής τέλους τινός και άνευ οιασδήποτε εγκρίσεως εκ του κέντρου δια μετάβασιν των ειδικώς εις Λονδίνον προς παρακολούθησιν αγώνος ελληνικής ομάδος 2αν Ιουνίου προς Άγιαξ Ολλανδίας δια κατάκτησιν κυπέλλου Ευρώπης. 2) Ληφθή μέριμνα παρά εργατικών συμβούλων Ελλάδος κρατών Ευρώπης προς ειδοποίησιν Ελλήνων εργατών κατά κράτος μεταβώσιν Λονδίνον καθ' ομάδας ή ατομικώς αποτεινόμενοι δια διαβατήρια εις οικεία ελληνικά προξενεία. 3)Ληφθώσι μέτρα πληροφορήσεως μεταβαινόντων Λονδίνον ότι δι' εισιτήρια αγώνος δέον αποτεινόνται άμα αφίξει των εις πρεσβείαν και προξενείον Λονδίνου δια περαιτέρω οδηγίας προς εξασφάλισιν των. Β) Πρεσβείαι παρακαλούνται ειδοποιήσουν σχετικώς υπ' αυτάς προξενεία. Ανωτέρω χαρακτηρησθή ως επείγον». ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΥΠ. ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟΥ, Αρ.Φακέλου 20, Υποφάκελος 1, Περίοδος 4/1/1971-3/8/1971, Τηλεκρυπτογράφημα του υπ.Εξωτερικών προς «ΑΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ Β.ΠΡΕΣΒΕΙΑΣ», Α.Π.Χ-2-793.

ορθού Επαναστατικού Κομμουνιστικού Κινήματος Ελλάδας (το οποίο μάλιστα είχε ιδρυθεί στο Βερολίνο το 1970),¹⁹⁷ πιθανώς συγχέοντάς το με το ΚΚΕ Εσωτ.

Τελικά οι φόβοι για ενέργειες οι οποίες θα έπλητταν την εικόνα της Χούντας στο ευρωπαϊκό κοινό δεν επαληθεύτηκαν. Όλα κύλησαν ομαλά, χωρίς να γνωρίζουμε αν αυτό οφειλόταν στα μέτρα της αγγλικής αστυνομίας ή στην απουσία πραγματικών προθέσεων από αντιστασιακούς Έλληνες για κάτι τέτοιο. Θέλω να πω ότι παραμένει ακόμα και τώρα απορίας άξιο το γεγονός ότι δεν ακούστηκε κάποιο σύνθημα ή δεν αναρτήθηκε κάποιο μικρό πανό ή πλακάτ, ή τέλος πάντων δεν προκλήθηκε κάποια αναταραχή η οποία να δημιουργούσε την υπόνοια ότι υπήρχε θέληση για διαμαρτυρία, που να καταπνίγηκε από τις δυνάμεις ασφαλείας. Κάτι, δηλαδή, σαν κι αυτήν τη διαμαρτυρία στα γήπεδα της Δυτ.Γερμανίας το 1974 κατά τη διάρκεια των αγώνων της εθνικής Χιλής στο πλαίσιο του Παγκοσμίου Κυπέλλου. Και φυσικά μι-

¹⁹⁷ «Παραθέτομεν κατωτέρω κείμενον τηλ/τος υπ'αριθ.0319 από 26-5-71 Γενικού Προξενείου Φραγκφούρτης.//Πληροφορούμαι ότι ικανός αριθμός στελεχών εσωτερικού κομμουνιστικού κόμματος Ελλάδος (ΕΚΚΕ) αποστέλλεται εκ Γερμανίας και άλλων ευρωπαϊκών χωρών εις Λονδίνο προς παρακολούθησιν ποδοσφαιρικού αγώνος Παναθηναϊκού 2ας Ιουνίου. Άτομα αυτά θα σχηματίσουν ομάδας οποίαι κατά διάρκειαν αγώνος θα ανυψώσουν πανό με αντικυβερνητικά συνθήματα ίνα προβληθούν εις εκπομπάς τηλεοράσεως προς τόνωσιν ηθικού αντιστασιακών εν Ελλάδι και επίδειξιν ωργανωμένης αντιστάσεως εις Εξωτερικόν. Μεταξύ συνθημάτων περιλαμβάνεται//ναι στον Παναθηναϊκό, όχι στην χούντα//.Περαιτέρω άτομα αυτά θα είναι εφοδιασμένα με μικρά χάρτινα συνθήματα μεγέθους χαρτοσήμου τα οποία επικολληθούν εις οχήματα, αποσκευάς και άλλα αντικείμενα. Ταύτα αναγράφουν, //οργανωθείτε σε μικρές αυτόνομες ομάδες και πολεμήστε την δικτατορία με όλη σας την δύναμιν. Συνεργασία//.Επίσης //αντισταθήτε. Συνεργασία//, και εικονίζεται γρόνθος δεξιάς χειρός κρατούσης καψύλιον δυναμίτιδος άνωθεν αλύσεων. Αριθμόν τοιούτων συνθημάτων αποστέλλω δια προσεχούς ταχυδρομείου//.». Υπάρχει χειρόγραφη σημείωση του Στοφορόπουλου για ενημέρωση Foreign Office. Τηλεκρυπτογράφημα του υπ.Εξωτερικών προς την πρεσβεία στο Λονδίνο, Α.Π. ΓΑ50-20, εισερχόμενο στο Λονδίνο Α.Π.2594/Γ/5-28/5/71.

λάμε για μέτρα ασφαλείας κατά πολύ υποδεέστερα αυτών που θα προκύψουν τις επόμενες δεκαετίες μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων του Μονάχου το 1972, την έξαρση της χουλιγκανικής βίας τη δεκαετία του 1980 και την ισλαμοφοβία της μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 εποχής. Έτσι, ο αγώνας αυτός αν και ήταν μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία για να διεθνοποιηθεί περισσότερο το ελληνικό πολιτικό πρόβλημα, δεν αξιοποιήθηκε από καμία πολιτική συλλογικότητα ούτε έγινε βήμα μιας αυθόρμητης αντιδικτατορικής διαμαρτυρίας. Εκτός από την προκήρυξη των φοιτητών του Λονδίνου που παρέθεσα πιο πάνω, μια αγγλόφωνη προκήρυξη της «The League for Democracy in Greece»,¹⁹⁸

KALOSORISETE!
Is Greek for
WELCOME
and the Greek and Dutch teams
AND MAY THE BEST TEAM WIN!
Britons and Greeks are great soccer fans
-but that's not all we have in common.
Both British and Greeks peoples are
Equally passionately devoted to
FREEDOM, DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS
But there is none of those in Greece today
so we British democrats will continue to call for:
-the restoration of democratic rights
and civil liberties in Greece,
including the right of free speech, free
press, assembly, trade unions, etc.,
-the complete lifting of martial law,
ending of arrests, military trials,
forced residence in remote areas, and
the persecution of democrats,
-the release of all the political
prisoners without exception.
The Greek people and international public
Opinion have scored many goals in the
Fight against the military regime. We
Will help the Greek people to go on Scoring more.-
Until the day they are champions
UNTILL GREEC[E] IS FREE
LET'S HAVE FAIR PLAY IN GREECE
AND NO MORE FOULS!
Issued by: The League for Democracy in Greece,

¹⁹⁸ «Η Λίγκα (League for Democracy in Greece /Σύνδεσμος για τη Δημοκρατία στην Ελλάδα) που άρχισε τη δράση της το 1945, μετά τη Βάρκιζα, υπήρξε για τον αγγλόφωνο κόσμο —και συχνά όχι μόνο— ο μεγάλος συμπαραστάτης στις περιπέτειες της ελληνικής αριστεράς και των πολιτικών της κρατουμένων». Γιαννης Γιανουλόπουλος, *ό.π.*, σελ.38.

και ένα πολυγραφημένο τετρασέλιδο του ΠΑΜ το οποίο περιείχε μια ομιλία του Μίκη Θεοδωράκη σε συγκέντρωση της οργάνωσης στο Ντύσελντορφ το 1970, μαζί με χαιρετισμούς του Μπριλάκη και του Μυλωνά, δεν φαίνεται να υπήρξε κάποια άλλη αντιδικτατορική ενέργεια.²⁰⁰ Τουλάχιστον αυτό προκύπτει μέσα από τις αναφορές της πρεσβείας —με την παράλληλη αποστολή των τριών προκηρύξεων— όσο και από την απουσία αναφορών σε κάποιο γεγονός στις προσωπικές μαρτυρίες εξόριστων Ελλήνων στην Ευρώπη.²⁰¹

Με αυτά τα δεδομένα στο χέρι, σχεδόν θριαμβευτικά, ο πρέσβης της Ελλάδας στο Λονδίνο Ι. Σορόκος, αποστέλλει στις 8 Ιουνίου το ακόλουθο τηλεγράφημα στο Υπ. Εξωτερικών με κοινοποίηση στη Γ.Γ.Α. (Α.Π.2757/Γ/5-5/6/1971).

Οφείλω εκ καθήκοντος ν' αναφέρω δημιουργηθέν ευνοϊκόν κλίμα εκ της εμφανίσεως του Παναθηναϊκού εις τον Διεθνή Ποδοσφαιρικόν Στίβον. Ανεξαρτήτως δε του αποτελέσματος αυτή καθ' εαυτήν εμφάνις το πρώτον Ελληνικής Ομάδος εις Τελικόν Αγώνα Ευρωπαϊκού Κυπέλλου εξετιμήθη εις το μέτρο της από τον αυστηρόν Βρεταννικόν Αθλητικόν Τύπον, σοβαρώς επηρεάζοντα Βρεταννικήν Κοινήν γνώμην. Εμφάνις εκ παραλλήλου εν Λονδίνω χιλιάδων Ελλήνων φιλάθλων αφιχθέντων εξ Ελλάδος και λοιπών Ευρωπαϊκών χωρών —ευάριθμων δε Ομάδων εξ Αμερικής και Αφρικής— ομού με πολυπληθή ενταύθα

¹⁹⁹ Το κείμενο το παρουσιάζω στη μορφοποίηση που είχε στο πρωτότυπο. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΥΠ. ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟΥ, Αρ.Φακέλου 13, Υποφάκελος 4, Περίοδος 1/1/1971-31/12/1971.

²⁰⁰ Εκτός αν θεωρήσουμε αντιδικτατορική ενέργεια τα όσα κωμικοτραγικά, μέσα στον αστικό της οίστρο, καταγράφει η Ελένη Βλάχου 21 χρόνια μετά: « Πόσοι ήμαστε τότε στο Λονδίνο; Μια μικρή εκλεκτή κοινωνία, δημοσιογράφοι, συγγραφείς, καλλιτέχνες, καθηγητές, απλοί “δημοκράτες” φυγάδες από την εχθρική Ελλάδα.

Να τους θυμηθώ; Πανταχού παρόντες, ακούραστοι, φιλόξενοι.

--Ελάτε το βράδυ στο σπίτι...

Στης Αμαλίας Φλέμιγκ ήμαστε Έλληνες και ξένοι, ο Τάκης Λαμπριάς, ο Γιώργος Πλυτάς, ο Μιχάλης Κακογιάννης, ο Σων Κόννερυ, θαυμαστής της μαγεύουσας Αμαλίας με τους αξεπέραστους κεφτέδες, η Μαρία Καραβία, ο Μάρκος Δραγούμης, ο Γιάννης Σπράος. Θερμή ατμόσφαιρα στο μικρό διαμέρισμα του Τάκη Λαμπριά, άνεση στο δικό μου με το μεγάλο “λίβινγκ ρουμ” , χρήσιμο στις γιορτινές συνάξεις:

-Ελάτε! Έφτασε ο Γιώργος Μυλωνάς!...

Και μαζί για να δούμε το «ματς» με αξέχαστη αγωνία, καθώς για πρώτη φορά θέλαμε να χάσουμε, να μην εισπράξει τη νίκη η Κυβέρνηση των Αθηνών, και πηδήξαμε από χαρά στο πρώτο γκολ και αναπνεύσαμε στο δεύτερο!...». Ελένη Βλάχου, *ΠΕΝΗΝΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΙ, Γ' Τ. Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΝ «ΑΝΘΕΛΛΗΝΩΝ»* (1967-1974), Εκδ. Ζήδρος, Αθήνα, 1992, σελ.108-109.

²⁰¹ « Υμέτερον ΓΑ 50-20 και-22. Κατά χθεσινόν ποδοσφαιρικόν αγώνα δεν παρετηρήθησαν ανθελληνικά εκδηλώσεις εκ των αναφερομένων εις ανωτέρω υμέτερα, επιβεβαιουμένης ούτω αισιοδοξίας αρμοδίου FOREIGN OFFICE ον είχομεν εγκαίρως ενημερώσει. Προ αγώνος διενεμήθησαν εις προσερχομένους φιλάθλους διάφορα έντυπα εκδοθέντα κυρίως υπό ενταύθα αριστερών οργανώσεων. Ουδεμίαν πάντως απήχησιν έχοντα εις ευρύ ομογενειακόν ή βρετανικόν κοινό. Αντίτυπα τούτων αποστέλλω υμίν δια προσεχούς φακέλλου. ΣΟΡΟΚΟΣ». Τηλετυπικόν κρυπτογράφημα της πρεσβείας προς Υπ. Εξωτερικών, Α.Π.2710/Γ/5-3/6/1971.

Ομογένειαν έδωκαν τόνον θετικής παρουσίας Ελλάδος εις συγχρόνους αθλητικής δραστηριότητας εχούσας επεκτάσεις πολύ πέραν αθλητικού ορίζοντος.

Εν λόγω κίνησις έφερε μεθ' εαυτής μήνυμα οικονομικής ευμαρείας και κοινωνικής προόδου χώρας, είχε δε και καλώς νοουμένας συναφείς πολιτικές επιπτώσεις εις τον χώρον κυρίως των επικριτών μας οίτινες έσπευδον κατά το παρελθόν να επισημαίνουν, ως αδυναμία του καθεστώτος, επιβαλλομένης δήθεν δυσχέρειας μεταβάσεως πολιτών εις εξωτερικόν.

Άπαντα ανωτέρω σημεία, μη διαφυγόντα προσοχής υπευθύνων Βρεταννικών και Δημοσιογραφικών Κύκλων, δέον νομίζω να καταγραφούν ως θετικά σημεία της εμφανίσεως Παναθηναϊκού εις WEMBLEY. ΣΟΡΟΚΟΣ.

Η θριαμβευτική υποδοχή της αποστολής του Παναθηναϊκού στην Αθήνα θα σημάνει το τέλος μιας πορείας καθοριστικής για την ίδια την ομάδα και το καθεστώς. Για τον Παναθηναϊκό, αλλά και για το ελληνικό ποδόσφαιρο, θα αποτελεί την κορυφαία επιτυχία σε επίπεδο συλλόγων. Για το καθεστώς αποτέλεσε μια εξαιρετική ευκαιρία, που δεν την άφησε ανεκμετάλλευτη, να την χρησιμοποιήσει σαν όχημα που θα αποδείκνυε την αλλαγή και την «αναγέννηση» που επήλθαν στο χώρο του αθλητισμού μετά την 21η Απριλίου, κερδίζοντας με αυτόν τον τρόπο πόντους αποδοχής από την κοινωνία. Παράλληλα όμως θα ανοίξει τους «Ασκούς του Αιόλου» για το ελληνικό ποδόσφαιρο, καθώς στην προσπάθεια των άλλων μεγάλων ομάδων, κυρίως του Ολυμπιακού και της ΑΕΚ, να επιτύχουν και αυτές κάποια ανάλογη επιτυχία, θα εμφανιστούν τα θλιβερά φαινόμενα των «ελληνοποιήσεων» ποδοσφαιριστών που καμία σχέση δεν είχαν με την Ελλάδα, των υπέρογκων ποσών που δίδονταν για μεταγραφές, καταστρατηγώντας ακόμη και την χουντικής εμπνεύσεως και δημιουργίας νομοθεσία, οι δωροδοκίες ποδοσφαιριστών. Συνακόλουθη των προηγηθέντων θα είναι η αύξηση των φαινομένων βίας εντός των αγωνιστικών χώρων, αλλά και η απαξίωση της Εθνικής Ομάδας από την πλειονότητα των ποδοσφαιριστών, καθώς η απόδοσή τους σε αυτήν βρισκόταν σε άμεση συνάρτηση με τις ανάγκες και τις υποχρεώσεις του σωματείου στο οποίο ανήκαν. Έτσι, η σπουδαία πορεία της Εθνικής την περίοδο 1968-69 δεν είχε συνέχεια, αν και ο βασικός κορμός της τότε ομάδας παρέμεινε αναλλοίωτος μέχρι την πτώση της Χούντας.

Σε κάθε περίπτωση, ένα τόσο σημαντικό γεγονός όπως ήταν η συμμετοχή μιας ελληνικής ποδοσφαιρικής ομάδας στον τελικό του Κυπέλλου Πρωταθλητριών Ευρώπης θα μπορούσε να έχει αφήσει κάτι πολύ καλύτερο ως

παρακαταθήκη στο ελληνικό ποδόσφαιρο, από τα όσα θλιβερά προανέφερα. Και φυσικά στόχος, τότε, των παικτών του Παναθηναϊκού δεν ήταν προσθέσουν ένα ακόμη λιθαράκι στην διαρκή κόντρα των οπαδών των «Αιωνίων». Ενώ, τη διαμάχη που προέκυψε για το αν ήταν στημένος ο αγώνας με τον Ερυθρό Αστέρα στην Λεωφόρο (άρα και η συμμετοχή στον τελικό στην περίπτωση αυτή απαξιωνόταν), ή για το ποια ήταν η περισσότερο αγαπητή στη Χούντα ομάδα.

4. Ο έλεγχος της διαιτησίας

4.1. «Θέλω ... αγνές σφυρίχτρες»

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ένας από τους βασικούς πυλώνες της πολιτικής Ασλανίδη στη ΓΓΑ από την πρώτη στιγμή της ανάληψης των καθηκόντων του -τουλάχιστον στο επίπεδο των διακηρύξεων- ήταν η απαρέγκλιτη εφαρμογή των νόμων, η αξιοκρατία και η εξάλειψη κάθε μορφής πελατειακής σχέσης μεταξύ πολιτικής εξουσίας και πολίτη. Όλα αυτά θα έπρεπε, στη συνείδηση των πολιτών, να αποτελούν χαρακτηριστικά του καταλυθέντος την 21η Απριλίου καθεστώτος της φαυλοκρατίας και σε καμιά περίπτωση του νεοδημιουργηθέντος πολιτικού σκηνικού. Οι πραξικοπηματίες δεν έκαναν τίποτα περισσότερο από το να ακολουθούν τη συνταγή που κάθε στρατιωτικό καθεστώς, μόλις ανέτρεπε την κοινοβουλευτική τάξη, προσπαθούσε να εφαρμόσει με στόχο τη νομιμοποίησή του στη συνείδηση των πολιτών. Δηλαδή την πλήρη απαξίωση του παλαιού πολιτικού προσωπικού και την ενοχοποίηση του κοινοβουλευτισμού ως του καθεστώτος που ευνοεί τα φαινόμενα διαφθοράς, αναξιοκρατίας και παραγκωνισμού των εθνικών-θρησκευτικών ιδεών και παραδόσεων.

Ο χώρος της διαιτησίας ήταν μία ακόμη περίπτωση στην οποία ο Ασλανίδης «μεγαλούργησε», ακολουθώντας την παραπάνω φόρμουλα. Πρώτα απαξίωσε το παρελθόν, έπειτα με τις δυνατότητες που του έδινε ο Α.Ν.127/67²⁰² επέβαλε ασφυκτικό έλεγχο και, τέλος, με την ισχύ που του έδινε η ιδιότητα του «επαναστάτη αξιωματικού» κατόρθωσε να διαχύσει στους κόλπους της διαιτησίας ένα κλίμα φόβου το οποίο δεν επέτρεπε την παραμικρή έκφραση αντίρρησης ή διαμαρτυρίας. Ελέγχοντας την διαιτησία, μαζί με τον έλεγχο των διορισμένων διοικήσεων των ομάδων, μπορούσε να ελέγχει και τις εξελίξεις στα πρωταθλήματα. Θεωρώ ότι απώτερος στόχος όλης αυτής της προσπάθειας ελέγχου των όσων συνέβαιναν στους αγωνιστικούς χώρους, ήταν να υπάρχει μια ρυθμιζόμενη ροή στο ποιός θα είναι ο πρωταθλητής, ποιές ομάδες θα υποβιβάζονται και ποιές θα ανεβαίνουν κατηγορία. Με αυτόν τον τρόπο θα ικανοποιείτο το οπαδικό συναίσθημα και η τοπικιστική υπερηφάνεια. Οι παλινωδίες στην περίπτωση του αριθμού των ομάδων

²⁰² 199. Αναφέρω ενδεικτικά: α) Η Γενική Διεύθυνσις Αθλητισμού, εις περιπτώσεις αγώνων εκτάκτου ενδιαφέροντος, ανεξαρτήτως κατηγορίας σωματείων, δύναται να προβαίνει εις τον ορισμόν διαιτητών και εποπτών, ή να μετακαλεί δαπάναις των διαγωνιζομένων σωματείων, εκ της αλλοδαπής τοι-ούτους (άρθρο 41, παρ.8), β) Δι' αποφάσεως του Υπουργού Προεδρίας της Κυβερνήσεως [...] συ-γκροτείται κατ' έτος παρά τη Γενική Διευθύνσει [...] Ανώτατον Συμβούλιον Διαιτησίας απαρτιζόμενον εκ τριών μελών διαιτητών ποδοσφαίρου της εκλογής του [...] (άρθρο 47).

που θα συμμετείχαν στις τρεις βασικές κατηγορίες (Α', Β', Γ'), καθώς και οι μετέπειτα παρεμβάσεις του σε ζητήματα διαιτησίας ενισχύουν την άποψή μου.

Αν το πρώτο βήμα στην προσπάθεια χειραγώγησης της διαιτησίας ήταν ο Α.Ν.127/67, το δεύτερο βήμα ήταν η συγκέντρωση που οργάνωσε σε ξενοδοχείο της Αθήνας με καλεσμένους «άνω των 300 διαιτητών». Στη συγκέντρωση αυτή με ιταμό ύφος και υβριστικό λεξιλόγιο τούς κάλεσε να βοηθήσουν τον ελληνικό αθλητισμό, αφού πρώτα αποδεχθούν ότι υπήρξαν διεφθαρμένοι και εν συνεχεία γίνουν φίλοι μεταξύ τους. Στην εφημερίδα *Η ΒΡΑΔΥΝΗ* δημοσιεύεται ρεπορτάζ από τη συγκέντρωση με τον γλαφυρό τίτλο «Θέλω αγνές σφυρίκτρες» :

«Προ της 21ης Απριλίου οι διαιτηταί ήσαν δέσμοι των παραγόντων και διαιτήτευσαν κατά παραγγελίαν. Ήσαν...αργυρώνητοι! Γενικώς η ελληνική διαιτησία είχε περιπέσει σε ανυποληψίαν και συνεχώς μετεκαλούντο ξένοι διαιτηταί [...]. Πιστεύω εις την ελληνικήν διαιτησίαν. Οι παράγοντες μου συνιστούσαν να καλώ ξένους διαιτητάς [...]. Ορισμένοι παράγοντες προσπαθούν να αντιδράσουν με ανευθύνους ψιθύρους. Πρέπει να γνωρίζουν όλοι ότι η επανάστασις είναι ελληνική. Δεν με ενδιαφέρει που ανήκουν οι διαιτηταί. Τους διαιτητάς τους χωρίζω σε καλούς και κακούς. Οι καλοί θα διαιτητεύουν οι κακοί όχι. Να ξεχασθούν τα πάθη. [...] Να γίνετε όλοι οι διαιτηταί φίλοι. [...] **Το ΠΡΟ-ΠΟ ανεβαίνει συνεχώς και αυτό αποτελεί δείγμα ότι υπάρχει εμπιστοσύνη του κοινού ότι δεν γίνονται «σικέ» παιχνίδια.** Θα φθάσω μέχρι της ποινής του «διαιτητικού Θανάτου» και της αφαιρέσεως της σφυρίκτρας εις όσους ξεχάσουν τα καθήκοντά τους. Θέλω αγνές σφυρίκτρες, που δεν θα εξαρτώνται από κανέναν. Ακυρώνω την διαταγήν να κρίνουν οι γυμνασάρχοι τα έργα των διαιτητών». Εδώ, ο συντάκτης του ρεπορτάζ σημειώνει ότι «τα λόγια του κ. Ασλανίδη και ιδιαίτερα τα τελευταία έγιναν δεκτά με παρατεταμένα χειροκροτήματα».²⁰³

Οι αναφορές σε ζητήματα διαιτησίας που συναντώνται στον αθλητικό Τύπο της εποχής είναι πολλές και σε τακτική βάση. Οι πιο συχνές αναφορές γίνονται με αφορμή δηλώσεις του Ασλανίδη με την αρκούντως «καφενειακού» τύπου προσέγγιση ή με τη θεσμική του ιδιότητα.

Εκτός από τη συγκέντρωση των διαιτητών, ο Ασλανίδης θα διοργανώσει άλλη μία:

«Εξαίρομεν με όλως ιδιαιτέραν ικανοποίησιν, τον τρόπον διαιτησίας του αγώνος της 23ης Νοεμβρίου εις Σέρρας μεταξύ Πανσερραϊκού-Παναχαϊκής δια το πρωτάθλημα Α'Εθν.Κατηγορίας. [...] Προς τον διαιτητήν του αγώνος Βαμβακόπουλον Λέλον και τους επόπτας γραμμών Σταυριανόν Νικ. και Γιαννακαρώνην Ευαγγ., εκφράζομεν την πλήρην ευαρέσκειά μας, ευχόμενοι όπως η Ελληνική Διαιτησία εν τω συνόλω της καταστή εξ ίσου επιτυχής προς την του αγώνος [...]. Οι ανά την χώρα

²⁰³ Εφ. *Η ΒΡΑΔΥΝΗ*, 25/10/1967 (Τα έντονα γράμματα είναι δικά μου).

χώραν Σύνδεσμοι Διαιτητών Ποδοσφαίρου, να αναγνώσουν την παρούσαν εις γενικήν συγκέντρωσιν των Διαιτητών της δυνάμεως των έκαστος. Ο Γ.Γ.Α. Κ.Ασλανίδης».²⁰⁴

μαζική συγκέντρωση στις 11/12/1967, παραμονή του βασιλικού αντικινήματος (13/12/1967). Αυτή τη φορά ποδοσφαιριστών. Με ύφος καθαρά στρατιωτικού διοικητή που απευθύνεται σε νεοσύλλεκτους, θα αναφερθεί στο καθήκον που έχει ο ποδοσφαιριστής απέναντι στο φίλαθλο κοινό και στο ίδιο το άθλημα. Μάλιστα και σε αυτήν την περίπτωση ο συντάκτης του άρθρου με τον δικό του τρόπο θα χρωματίσει emphatic τα όσα είπε ο Ασλανίδης στους «επαγγελματίες, όπως τους χαρακτηρίζει, ποδοσφαιριστάς». «Ο Γενικός Γραμματέας Αθλητισμού υπήρξεν σαφής, κατηγορηματικός, αυστηρός εις τας υποδείξεις και συστάσεις του [...] συνέστησε επίσης προς τους παίκτας ψυχραιμία, επίδειξιν φιλάθλου πνεύματος, πειθαρχίαν και πιστήν τήρησιν των κανονισμών, ώστε να προσφέρουν ούτοι ευχάριστον θέαμα εις τους φιλάθλους». Πάντως τα πιο ενδιαφέροντα σημεία της ομιλίας Ασλανίδη είναι αυτά που αναφέρονται στις διαμαρτυρίες των ποδοσφαιριστών:

Απαγορεύεται εις τους παίκτας να διαμαρτύρονται προς τον διαιτητήν —ετόνισεν ο κ.Ασλανίδης— και θα αποβάλλεται ο παίκτης εκείνος ο οποίος θα διαμαρτυρηθή η δε ποινή του θα είναι αυστηροτάτη. Μόνος αρμόδιος να ζητήση διευκρινίσεις είναι α αρχηγός της ομάδος ο οποίος θα απευθύνεται προς τον διαιτητήν κοσμίως και εις στάσιν προσοχής κ.λ.π.²⁰⁵

όπως, για άλλη μια φορά, και στα όσα συνέβαιναν στο ποδόσφαιρο στην «προεπαναστατική εποχή»:

Ανεφέρθη ο κ. Γενικός εις συγκεκριμένα γεγονότα και απεκάλυψε ότι προ της 21ης Απριλίου, εγίνοντο «όργια» εις το ποδόσφαιρον, ήτοι, αγοραπωλησίαι ποδοσφαιριστών και διαιτητών και ετόνισεν ότι κατέχει συγκεκριμένα στοιχεία και αυτά επιδιώκει σήμερον να «κτυπήση» και να αποτρέψη. Αnéφερεν μάλιστα συγκεκριμένην περίπτωση σωματείου, το οποίον εδαπάνησε 429.000 δια τοιούτου είδους αντιαθλητικής ενεργείας.²⁰⁶

Στη διάρκεια της ίδιας ομιλίας ο Ασλανίδης θα επιδείξει για πρώτη φορά το πώς εννοεί το κτύπημα των προεπαναστατικών «οργίων», όταν θα ανακοινώσει στους συγκεντρωμένους ότι «αναστέλλει επί εξάμηνον την ποινή του διεθνούς παίκτη Γιούτσου, διότι ως υποστήριξεν [σ.σ. ο Ασλανίδης] ήτο καλός εις το ματς, Ολυμπιακού-ΠΑΟΚ και έχει αμφιβολία εάν και κατά πόσον, ο Γιούτσος εξύβρισεν τον διαιτη-

²⁰⁴ Εφ. Η ΒΡΑΔΥΝΗ, 25/10/1967.

²⁰⁵ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 12/12/67.

²⁰⁶ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 12/12/67.

τήν κ.Μίχαν». Κάπως έτσι άρχισε η εποχή της «αναγέννησις» του ελληνικού αθλητισμού ή, τουλάχιστον, έτσι πίστευε ότι θα την πετύχει όταν λίγες μέρες νωρίτερα, απονέμοντας κύπελλα για κατάκτηση τίτλων και κύπελλα ήθους, θα πει ότι «μαζί με την αναγέννησιν του Έθνους θα πραγματοποιηθεί και η αθλητική αναγέννησις».²⁰⁷

Βέβαια, η ενασχόλησή του με τη διαιτησία και η επιθυμία του να υποδύεται συνεχώς το ρόλο του εμπνευσμένου καθοδηγητή και αναμορφωτή της «αμαρτωλής» τάξης των διαιτητών, θα δώσει και άλλα κωμικοτραγικά περιστατικά. Δύο χρόνια μετά την πρώτη συνάντηση, και αφού η εικόνα της διαιτησίας δεν έχει βελτιωθεί όσο θα ήθελε, θα ξανακαλέσει τους διαιτητές για να τους ανακοινώσει «ωρισμένες ιδέες που του εγεννήθησαν και να γίνη από κοινού κριτική του έργου που επέτυχε η ελληνική διαιτησία κατά την διετία της ανανεώσεώς της».²⁰⁸ Παραθέτω μερικά «μαργαριτάρια» που διάνθησαν την ομιλία του:

«Ο διατητής πρέπει να έχει συναίσθηση του έργου που εκτελεί και να αποβάλη τα συμπλέγματα που συχνά του δημιουργούν αι καταστάσεις του αγώνα [...]. Τα λάθη είναι ανθρώπινα, αλλά είναι ασυγχώρητα τα αμαρτήματα και αμάρτημα θεωρείται το ηθελημένο λάθος [...]. Ωρισμένοι διαιτηταί εκδικούνται τους ποδοσφαιριστάς, αναγράφοντας φανταστικά γεγονότα στα φύλλα αγώνος των μικρών ομάδων. Αυτοί θα τιμωρούνται, όπως θα τιμωρούνται και όσοι «αμαρτάνουν»[...]».²⁰⁹

Η ΕΠΟ, έχοντας πρόεδρο πλέον τον Γ.Δέδε, λίγες μέρες μετά την ομιλία του Ασλανίδη θα εκδώσει μια εγκύκλιο που απευθύνεται σε όλα τα ποδοσφαιρικά σωματεία και με την οποία θα επισημαίνει την ανάγκη επιβολής της απαραίτητης «αθλητικής ηθικής και τάξεως» στους αγωνιστικούς χώρους. Το ύφος και η ορολογία της εγκυκλίου συμβαδίζουν απόλυτα με τα αντίστοιχα της χουντικής ρητορικής.

Το Δ.Σ. της [ΕΠΟ] απευθύνεται προς τας διοικήσεις των υπ' αυτήν Ενώσεων Ποδοσφαιρικών Σωματείων και απάντων των ελληνικών ποδοσφαιρικών σωματείων και καλεί ταύτας, όπως, ενστερνιζόμενοι την ανάγκην επιβολής της αθλητικής ηθικής και τάξεως —άνευ της οποίας αι ηθικαί και υλικάί θυσίαι των θα αποβούν επί ματαίω— καταβάλουν πάσαν προσπάθειαν δια την από πάσης απόψεως ομαλήν και φίλαθλον διεξαγωγήν των αγώνων. Είναι βέβαιον ότι η διέγερσις αντιαθλητικού φανατισμού, τόσον μεταξύ των ποδοσφαιριστών όσο και μεταξύ των θεατών, ζημιώνει το άθλημα και ως ιδέα και ως θέαμα. Πρέπει να έχωμεν υπ' όψιν, ότι οι διαιτηταί των αγώνων είναι οι υπέρτατοι κριταί προς τους οποίους οφείλομεν πάντες απόλυτον σεβασμόν και συμπαράστασιν προς το έργο τους [...] και εις πιθανήν

²⁰⁷ Εφημ. *Η ΒΡΑΔΥΝΗ*, 3/11/67.

²⁰⁸ Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 8/10/69.

²⁰⁹ Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 8/10/69.

ακόμη περιπτώσιν εσφαλμένης κρίσεως, είναι ορθόν να γίνεται σεβαστή δια λόγους γενικωτέρας αθλητικής τάξεως [...] οι διαιτηταί είναναι οι απαραίτητοι συνεργάται μας και ως άνθρωποι ενδέχεται να αστοχήσουν όπως και οι ποδοσφαιρισταί. Οι τελευταίοι οφείλουν να συνειδητοποιήσουν ότι εν παντί απαγορεύεται η αυτόδικία. [...] Ιδιαίτέρως σημειούμεν, ότι επίθεσις εναντίον διαιτητού υποδηλοί βαρβαρότητα του δράστου και καθαράν ανανδρίαν και δεν είναι ποτέ νοητόν Ελληνόπουλα να σεμνύνωνται δια παρόμοιον βάρβαρον πράξιν. [...] ²¹⁰

Το Μάρτιο του 1970 η ΓΓΑ θα στείλει έγγραφο στην ΟΔΠΕ στη οποία «επιπλήττει τους διαιτητάς που αναγράφουν ανακριβή γεγονότα στα φύλλα αγώνων και γίνονται πρόξενοι αδικίας εις βάρος ποδοσφαιριστών και σωματείων». ²¹¹ Είναι προφανές, μέσα από την ανάγνωση των παραθεμάτων, ότι κάτι δεν πάει καλά στα ποδοσφαιρικά γήπεδα. Στον αθλητικό Τύπο, ιδιαίτερα στα φύλλα της Δευτέρας, υπάρχουν συχνές αναφορές σε επεισοδιακές συμπεριφορές παικτών μεταξύ τους, και παικτών με διαιτητές. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο στις μεγάλες κατηγορίες, αλλά και στα τοπικά πρωταθλήματα ²¹² ακόμη και σε φιλικά παιχνίδια. ²¹³

Οι προτροπές της ΕΠΟ, λοιπόν, έχουν αφετηρία μια διαπιστούμενη έξαρση βίας εντός των ποδοσφαιρικών χώρων. Θα μπορούσε να εικάσει κάποιος ότι η χειραγώγηση της διαιτησίας από τη ΓΓΑ με σκοπό την διαμόρφωσή θεμιτών αποτελεσμάτων ίσως αποτελούσε την αιτία για την μεγέθυνση της γηπεδικής βίας. Εδώ, νομίζω ότι ταιριάζει να αναφέρω κάτι αντίστοιχο που είχε συμβεί στις δεκαετίες '70 και '80 στην Ανατολική Γερμανία, όταν οι αθλητικές αρχές αποφάσισαν να προωθήσουν ως ομάδα του καθεστώτος τη Δυναμό Βερολίνου, η οποία κατέκτησε 10 συνεχή πρωταθλήματα. ²¹⁴ Το αποτέλεσμα ήταν να μειωθεί δραματικά η προσέλευση των φιλάθλων στα γήπεδα, ως μία μορφή διαμαρτυρίας για την

²¹⁰ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 24/10/1969

²¹¹ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 3/4/1970.

²¹² Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11/4/1969.

²¹³ Στις 10/9/69 στη Λεωφόρο θα διεξαχθεί φιλικός αγώνας μεταξύ ΠΑΟ-Ολυμπιακού, παρουσία του Παττακού και του Ασλανίδη: «Παρά τον φιλικό χαρακτήρα του αγώνος δεν έλειψαν τα μικροεπεισόδια και οι τραυματισμοί. Αιτία κατά πρώτο λόγο ο επόπτης κ. Παναγόπουλος και κατά δεύτερον ο διαιτητής κ. Πλατόπουλος, ο οποίος με τις αλλοπρόσαλες αποφάσεις του παρ' ολίγον να χαλάσει το παιχνίδι. Πολύ σωστά ο [ΓΓΑ] κ. Ασλανίδης εκάλεσε τον επόπτη κ. Παναγόπουλο και του έκανε παρατήρησι». Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 11/9/1969.

²¹⁴ Αφού η Ντιναμό Δρέσδης κατέκτησε τον τίτλο του πρωταθλήματος το 1978, ο Υπουργός Κρατικής Ασφάλειας και επικεφαλής της Στάζι Έριχ Μίλκε φημολογείται ότι κατέβηκε στα αποδυτήρια της Δρέσδης και τους ενημέρωσε ότι τώρα ήταν η σειρά του Βερολίνου να κερδίσει. Η Ντιναμό Βερολίνου [...] κατέκτησε του επόμενου 10 τίτλους χωρίς καν να αποπειραθεί να διατηρήσει κάποια φαινομενική δικαιοσύνη. Η μεροληπτική διαιτησία ήταν τόσο προφανής, ώστε ο Τύπος, οι δημόσιοι υπάλληλοι, ακόμα και οι οπαδοί-η μέση παρουσία τους στους αγώνες μειώθηκε από 15000 σε 5000 άτομα στα μέσα της δεκαετίας του '80- εξέφρασαν δημόσια την

κρατική χειραγώγηση του αθλήματος, δεδομένου ότι η γηπεδική βία θα αντιμετωπιζόταν με σκληρή καταστολή από τις αρχές.

Φυσικά, και σε πλήρη αντιδιαστολή με την πραγματικότητα, δεν θα μπορούσαν να λείπουν από την περίσταση οι λιβανωτοί της πάντα πρόθυμης εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, ώστε μέσα από την υμνητική για το πρόσωπο του ΓΓΑ αρθρογραφία της να εμπεδωθεί η εικόνα μιας ολοένα βελτιούμενης κατάστασης στο χώρο της διαιτησίας, συνεπεία των μέτρων και των αποφάσεων του «...Ο [ΓΓΑ] κ. Κ. Ασλανίδης, ο οποίος έχει επωμισθή την μεγάλην προσπάθειαν [...] δικαιούται να είναι υπερήφανος δια το εντός τόσον μικρού χρονικού διαστήματος επιτελεσθέν πελωρίου έργου [...]. Η ελληνική διαιτησία χάρις εις την προσπάθειαν αυτήν του κ.Ασλανίδη ευρήκε τον δρόμον της αντικειμενικότητας και της συνεχούς βελτισσεως...».²¹⁵

Το ίδιο σκηνικό παραπόνων και παρεμβάσεων Ασλανίδη για την «εξυγίανση» του ποδοσφαιρικού χώρου μέσα από την εξυγίανση της διαιτησίας θα συναντήσουμε και πάλι δύο χρόνια αργότερα, το 1971. Σε συγκέντρωση διαιτητών και διοικητικών παραγόντων θα πει:

Ενώπιον συγκεντρώσεως υπερδιακοσίων ατόμων ωμίλησεν χθες ο [ΓΓΑ] κ. Κων. Ασλανίδης, για να πη προς τους παράγοντας των σωματείων Αθηνών —Πειραιώς και προς τους διαιτητάς της ίδιας περιοχής, τα παράπονά του και να δώση— για μια φορά ακόμη τις κατευθύνσεις του, που σκοπόν έχουν την αναμόρφωσιν του ελληνικού αθλητισμού. Ο κ.Ασλανίδης [...] εδήλωσε ότι η διαιτησία είναι η μεγάλη του αδυναμία. Ετόνισεν, δε, ότι χωρίς έντιμους διαιτητάς δεν είναι δυνατόν να επιτύχουμε τίμιο πρωτάθλημα. “[...] προσπάθησα με την επιβολή αυστηρών ποινών κατά των παρεκτρεπομένων ποδοσφαιριστών, να διαφυλάξω το κύρος των διαιτητών. Δυστυχώς, όμως, κύριοι δεν μπορώ να καυχηθώ ότι επέτυχα πλήρως τον σκοπόν μου. Και γι’ αυτό φταίνε οι ίδιοι οι διαιτηταί, οι οποίοι δεν αποβάλλουν τους ποδοσφαιριστάς που πρέπει”. [...]Εν συνεχεία ο κ.Ασλανίδης έκανε την εξής έκκλησι: “Παρακαλώ τους φιλάθλους, τους ποδοσφαιριστάς και τους διοικητικούς παράγοντας να διευκολύνουν τους διαιτητάς στο δύσκολο έργο τους”. Και συνέχισε: “Ζητώ, κύριοι, την βοήθειά σας, αλλά εσείς δεν με συμπαρίστασθε πάντοτε”.²¹⁶

4.2. Η περίπτωση Κρεούζη

Στις 12-12-1967, κατά τη 10η αγωνιστική του πρωταθλήματος της Α΄ Εθνικής, διεξήχθη στο γήπεδο της Νέας Σμύρνης ο αγώνας Πανιωνίου-ΠΑΟ (1-1) με διαιτητή τον

αποδοκιμασία τους, αλλά μάταια. VADIM FURMANOV(2014), «Το τέλος της ιστορίας και η κατάρρευση του ποδοσφαίρου της Ανατολικής Γερμανίας», περ.*HUMBA* 25, σελ. 40.

²¹⁵ Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*.24/10/1969.

²¹⁶ « Καλώς δεν έδωσε τα πέναλτυ ο κ.Βαμβακόπουλος, κακώς δεν απέβαλε τους Γιούτσον-Συνετόπουλον»!, Εφημ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 16/1/1971.

Αθ.Κρεούζη, παρόντος στις εξέδρες του Ασλανίδη. Στη διάρκεια του αγώνος αποβλήθηκε ο Δομάζος και δεν καταλογίστηκε πέναλτι υπέρ του ΠΑΟ με συνέπεια παίκτες και παράγοντες να καταφέρονται κατά της διαιτησίας Κρεούζη. Ο ίδιος ο Ασλανίδης «φέρεται δηλώσας ότι αδίκως ετιμωρήθη ο Δομάζος και ότι ο διαιτητής Κρεούζης, θα τιμωρηθή αυστηρά».²¹⁷ Τη Δευτέρα αποφασίζεται η διαγραφή του από τα μητρώα διαιτησίας: «Ο Διαιτητής του επεισοδιακού προχθεσινού αγώνα Πανιωνίου-Παναθηναϊκού (1-1) κ. Κρεούζης, διεγράφη εκ των μητρώων της ελληνικής διαιτησίας δι' απαράδεκτον διαιτησίαν και δεν θα ξαναδιαιτεύση! Τούτο απεφασίσθη και ανεκοινώθη χθες υπό του Γενικού Διευθυντού Αθλητισμού κ.Κ.Ασλανίδη».²¹⁸

Εδώ αξίζει, παρενθετικά, να αναφερθώ σε ένα γεγονός που δημοσιοποιείται την ίδια μέρα σε όλες τις εφημερίδες, με σχεδόν πανομοιότυπο κείμενο-ρεπορτάζ. Τούτο αφορούσε στη σύλληψη από τον ίδιο τον Γεν.Γραμματέα Δημ.Τάξης συνταγματάρχη Κων/νο Λαδά, υψηλόβαθμου στελέχους του υπουργείου Βιομηχανίας για χρηματισμό. Στο ρεπορτάζ περιγράφεται με λεπτομερειακό και γλαφυρό τρόπο η επέμβαση του Λαδά, ο οποίος συνεπικουρούμενος από τους γνωστούς βασανιστές της Ασφάλειας Λάμπρου και Κραβαρίτη, εξαρθρώνει την εστία της ανομίας. Το πλέον ενδιαφέρον είναι η διαπόμπευση του συλληφθέντος στελέχους μέσα από τις φωτογρα-

φίες οι οποίες λαμβάνονται στο γραφείο του Λαδά, προφανώς κατ' εντολήν του ίδιου, και οι οποίες θυμίζουν εικόνες παρμένες από το ζωικό βασίλειο με

²¹⁷ Εφ. «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ», 12/12/1967.

²¹⁸ Εφ. «Η ΒΡΑΔΥΝΗ», 12/12/1967.

τον θηρευτή να απολαμβάνει τις τελευταίες στιγμές του θύματός του.²¹⁹ Ο αρθρογράφος της *ΒΡΑΔΥΝΗΣ* στο πρωτοσέλιδο άρθρο της ίδιας μέρας θα γράψει:

[...]Διά τον λόγον αυτόν ο όλος χειρισμός του θέματος του από-καλυφθέντος σκανδάλου, υπό του Γεν. Γραμματέως του υπουργείου της Δημοσίας Τάξεως συνταγματάρχου κ. Ι. Λαδά, αποτελεί επιτυχίαν υψομένην εις την στάθμην συμβόλου. Διότι και οι πολίται, οι καταστάντες στόχοι ληστείας, απέδειξαν ότι παρά τους εκβιασμούς του διευθυντού του υπουργείου Βιομηχανίας Θωμά Αγάθωνος είχαν τόσην πεποίθησιν επί το αίσθημα τιμιότητος και δικαιοσύνης που διέπει την κυβέρνησιν της Επαναστάσεως, ώστε αψηφούντες οιονδήποτε κίνδυνον δεν εδίστασαν αυτοπροσώπως να παρουσιασθούν εις τον Γεν. Γραμματέα [...]. Το σκάνδαλο, γνωσθέν, προεκάλεσε την αγανάκτησιν των υπαλλήλων και του κοινού, την οποίαν διεδέχθη αίσθημα ανακουφίσεως διότι η Κυβέρνησις προτάσσει όλων των δραστηριοτήτων της το θέμα της εξυγιάνσεως των δημοσίων υπηρεσιών.

Βέβαια εκ των υστέρων, κι έχοντας πρόσβαση στην πλούσια βιβλιογραφία που δημιουργήθηκε για την περίοδο αυτή μεταπολιτευτικά, μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι το ενδιαφέρον τόσο του Ασλανίδη όσο και του Λαδά για την ηθική και την νομιμότητα ήταν εντελώς υποκριτικό και ότι το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν η ισχυροποίηση της θέσης τους μέσα στις συνεχώς μεταβαλλόμενες ισορροπίες του «επαναστατικού μικρόκοσμου», αναζητώντας τη στη νομιμοποίηση που θα τους έδιναν οι πολίτες για την άτεγκτη στάση τους απέναντι στη διαφθορά του κρατικού μηχανισμού και την προώθηση της αξιοκρατίας. Είναι ενδεικτική στο ζήτημα αυτό η επιστολή του Παττακού προς τον Παπαδόπουλο στις 8/9/1970 στην οποία εκθέτει με ζοφερά χρώματα το βίο και την πολιτεία του Λαδά στο υπουργείο Εσωτερικών όπου ο μεν Παττακός υπουργεύει, ο δε Λαδάς είναι Γενικός Γραμματέας:

[...] Βεβαίως δεν δύναμαι παρά να συμφωνήσω ότι τινές εξ ημών αφαιρούν από την Επανάστασιν το κύρος το οποίον έδει να είχε. Ούτως το περιβάλλον μου π.χ. και συγκεκριμένως ο συμπαθέστατος κατά τα λοιπά φίλος μας, Γενικός Γραμματέας του υπουργείου ούτινος προΐσταμαι: α. Δεν ασχολείται σχεδόν καθόλου με το κύριον και σοβαρόν έργο του ως τούτο περιγράφεται υπό του Νόμου. [...] ε. Ρουσφετολογεί κατά χειρότερον των παλαιοκομματικών τρόπον. στ. Υβρίζει τους πάντας, χυδαίως. ζ. Συλλαμβάνει αυθαιρέτως και παραπέμπει εις τα δικαστήρια. Ουδείς ποτέ των παραπεμφθέντων υπ'αυτού κατεδικάσθη [...] δημιουργεί γενικώς κλίμα τρόμου και φοβίας, με σοβαράς κατά της επαναστάσεως συνεπείας. [...] .²²⁰

Όταν λοιπόν η κριτική μεταξύ των υψηλόβαθμων στελεχών του καθεστώτος παίρνει τέτοιες διαστάσεις, μπορεί αβίαστα να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το λεγόμε-

²¹⁹ Εφημ. «*Η ΒΡΑΔΥΝΗ*», 12/12/1967.

²²⁰ Κακαουνάκης Νίκος, *2650 Μερώνυχτα συνωμοσίας*, τ.1, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 1976 σελ.329.

νο «ηθικό πλεονέκτημα» των «αγνών και ανιδιοτελών αξιωματικών» που έσωσαν την χώρα από την καταστροφή αποτελεί έναν καλοδουλεμένο μύθο, ο οποίος κατέρρευσε όταν κατέρρευσε και το καθεστώς, και αποκαλύφθηκε το πλήθος των σκανδάλων που αφορούσε όχι μόνο τους πραξικοπηματίες, αλλά και τον ευρύτερο συγγενικό και φιλικό τους κύκλο.

Κλείνω την παρένθεση για τον Λαδά και επανέρχομαι στο θέμα Κρεούζη. Η αιτιολογία για την ποινή που επιβλήθηκε στον Κρεούζη από το ΓΓΑ θα δημοσιοποιηθεί στον Τύπο δύο μέρες αργότερα, αφού έχει κατασταλεί το πρόχειρα σχεδιασμένο Κίνημα του Βασιλέως Κωνσταντίνου στις 13/12/1967, το οποίο θα οδηγήσει στις ριζικές μεταβολές του κυβερνητικού σχήματος με την τριανδρία Παπαδόπουλου-Παττακού-Μακαρέζου να καταλαμβάνουν την κορυφή της κυβερνητικής πυραμίδας —πρωθυπουργός, υπουργός Εσωτερικών και υπουργός Συντονισμού αντίστοιχα. Με τη δημοσίευση του σκεπτικού της διαγραφής Κρεούζη φαίνονται ξεκάθαρα οι υπερεξουσίες που δίνει στο ΓΓΑ ο Α.Ν.127/67.

Η δημοσίευση του σκεπτικού διαγραφής, με το ύφος που το διακρίνει, κινείται —κάπως διασταλτικά ιδωμένο— στην ίδια λογική που ο Λαδάς δημοσιοποιεί και αξιοποιεί επικοινωνιακά την περίπτωση του χρηματισμού του στελέχους του υπουργείου Βιομηχανίας. Δηλαδή, πλήρης ηθική απαξίωση και εξευτελισμός του ενόχου, με παράλληλη ανάδειξη του κατά πολύ υπέρτερου σε υπευθυνότητα, συνέπεια και ηθική ακεραιότητα, προφίλ των νέων ηγητόρων της Πολιτείας. Επρόκειτο για εκφράσεις και στις δύο των περιπτώσεων ενός πολιτικού πρωτογονισμού, ο οποίος χαρακτήριζε τη δημόσια συμπεριφορά των πραξικοπηματιών, ειδικά στο ξεκίνημα της Επταετίας. Οι βασικές αρχές μιας ανθρωπιστικής συμπεριφοράς απέναντι στον οποιοδήποτε παραβάτη του Νόμου δεν μπορούσαν να υπερισχύουν στις περιπτώσεις που η παραβίασή αυτών των αρχών θα απέφερε πολιτικά οφέλη στο καθεστώς. Και σίγουρα η στόχευση τέτοιων ενεργειών ήταν η κατηγορία των πολιτών εκείνων που με εμβρυακή, αν όχι ανύπαρκτη, πολιτική σκέψη θα επικροτούσαν αυτού του είδους τον «πολιτικό δυναμισμό».

«Ο Γενικός Διευθυντής Αθλητισμού κ. Κ.Ασλανίδης έδωσεν προς δημοσίευσιν ολόκληρον το σκεπτικόν της αποφάσεως του, περί διαγραφής του διαιτητού κ.Κρεούζη του αγώνος, Πανιωνίου-ΠΑΟ της παρελθούσης Κυριακής το οποίο έχει ως εξής:
Έχοντες υπ' όψιν: α) Το άρθρον 23 Α.Ν.127/67 περί αναδιοργανώσεως του εξωσχολικού αθλητισμού, β) Τα συμβάντα κατά τον ποδοσφαιρικών

αγώνα Α' Αθηνικής κατηγορίας μεταξύ των σωματείων, ΠΑΟ-Πανιωνίου, εν τω γηπέδω Ν.Σμύρνης, κατά την 10/12/1967,

Αποφασίζομεν:

1_Επιβάλλομεν εις τον διαιτητήν Κρεούζην Αθαν. του Αργυρίου και της Καλλιόπης του σωματείου «Ένωσις Διαιτητών Αθηνών» την πειθαρχικήν ποινήν της οριστικής διαγραφής του εκ του αξιώματος του διαιτητού, διότι την 10/12/1967, κατά τον ανωτέρω αγώνα:

α) Απέβαλε αδικαιολογήτως ποδοσφαιριστήν κτυπηθέντα υπό αντιπάλου του

β) Δεν καταλόγισε καταφανή επανορθωτικά λακτίσματα (πέναλτυ) εις βάρος αμφοτέρων των ομάδων

γ) Εκ της εφαρμογής των κανόνων παιδιάς απεδείχθη ότι ηγνώνει παντελώς τούτους, σημειών εσφαλμένα ή ανύπαρκτα περιστατικά.

Ο ανωτέρω διαιτητής δια του τρόπου ενεργείας του, εξενέυρισε και εξόργισε τους ποδοσφαιριστάς και τους φιλάθλους αμφοτέρων των ομάδων. Τούτο συνέβη κατά τον αγώνα Πανιωνίου-ΠΑΟ της 10/12/1967, δημιουργών κινδύνους προκλήσεως σοβαρών επεισοδίων και διασαλεύσεως της τάξεως. Η παρούσα να κοινοποιηθή εις το σωματείον του και δια τούτου εις τον τιμωρηθέντα διαιτητήν. Το σωματείο του, ως και η Ομοσπονδία Διαιτητών, εις τα μητρώα των οποίων ανήκει ούτος, θα μεριμνήσουν υπευθύνως δια την εκτέλεσιν της επιβληθείσης ποινής».²²¹

Βέβαια τέτοιες ευαισθησίες φαντάζουν πολυτέλειες σε ανθρώπους οι οποίοι οργάνωναν ή ανέχονταν τους βασανισμούς στα διάφορα κολαστήρια, τις εξορίες και τις εκτοπίσεις. Η ιστορία με τον Κρεούζη θα τελείωνε εδώ εάν δεν δημοσιευόταν στην *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* έγγραφο της Ομοσπονδίας Διαιτητών Ποδοσφαίρου Ελλάδος (ΟΔΠΕ) προς τη Γενική Διεύθυνση Αθλητισμού με το οποίο ζητούσε την άρση της τιμωρίας του διαιτητή.²²² Παραθέτω ολόκληρο το έγγραφο για να γίνει αντιληπτό το πνεύμα και οι διαθέσεις που κυριαρχούσαν στις διάφορες αθλητικές ομοσπονδίες μεγάλες ή μικρές της χώρας, και οι οποίες με τις ενέργειές τους —όπως αυτή που ακολουθεί— έδιναν χαρτί νομιμότητας στο καθεστώς οικειοποιούμενοι όλη την ιδεολογικοπολιτική του ταυτότητα: Αντικομμουνισμός, ωφελιμιστικός ελληνοχριστιανισμός, αποδοχή της νέας αλήθειας περί τιμιότητας και αξιοκρατίας των κρατούντων.

**Η ΟΔΠΕ ΠΑΡΑΚΑΛΕΙ ΤΟΝ Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ
Κ. Κ. ΑΣΛΑΝΙΔΗΝ ΟΠΩΣ ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ
ΤΟ ΘΕΜΑ ΔΙΑΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ Κ. ΚΡΕΟΥΖΗ**

«Η ΟΔΠΕ, απέστειλε προς την Γενικήν Διεύθυνσιν Αθλητισμού το κάτωθι έγγραφον, δια του οποίου ζητείται η επανεξέτασις του θέματος της διαγραφής του διαιτητού κ.Κρεούζη και η επανεγγραφή τούτου εις τας

²²¹ Εφ. *Η ΒΡΑΔΥΝΗ*, 16/12/1967.

²²² Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 24/1/1968 (Ο τονισμός είναι δικός μου) .

τάξεις των διαιτητών. Τα έγγραφον έχει ως εξής:

«Προς την Γενικήν Διεύθυνσιν Αθλητισμού, Πανεπιστημίου 25, Ενταύθα
Θέμα: «Επί γενομένης παρ' υμών διαγραφής του διαιτητού
Α' Κατηγορίας Συνδέσμου Αθηνών κ. Αθανασίου Κρεούζη».

Κύριε Γενικέ,

Αναφερόμενοι εις το υπ' αριθ.16822/12-12-67 υμέτερον έγγραφον αφο-
ρόν εις την διαγραφήν του διαιτητού [...] έχομεν την τιμήν να
εισηγηθώμεν υμίν τα ακόλουθα: Ως προκύπτει εκ των παρ' ημίν
τηρουμένων αρχείων, ο εν λόγω διαιτητής προήχθη εις την Α' Κατη-
γορίαν το έτος 1960, η δε απόδοσίς του εις τους διαφόρους αγώνας
μέχρι της ημέρας διαγραφής του εκ των μητρώων του Συνδέσμου του,
υπήρξεν λίαν επιτυχής, χωρίς να εμφανισθή περίπτωσις τις ήτις θα μας
ηνάγκαζε να διατηρώμεν επιφυλάξεις τινάς δια την συνέχισιν της
τοιαύτης καλής αποδόσεώς του.

Δυστυχώς, ως τούτο συμβαίνει πολλάκις εις ενίους αγώνας, ο κ.
Κρεούζης είχε την ατυχίαν να διαιτητεύση αγώνα μεγίστης βαθμο-
λογικής σημασίας και τόσον η προσοχή του, όσον και αυστηρά ε-
φαρμογή των κανονισμών δεν απέβλεπον ειμή μόνον εις την αισίαν
λήξιν του αγώνος, χωρίς να υπολογισθή παρ' ουδενός ο παράγων
«τύχη» όστις εις τας διαιτησίας δεν είναι ξένος προς την επιτυχή ή μη
διεξαγωγήν του αγώνος παρά του διαιτητού.

**Πλην των ανωτέρω, επιτρέψατέ μας κ.Γενικέ, να αναφέρωμεν
ενταύθα το εξαίρετον ήθος και τα Ελληνοχριστιανικά θεμέλια και
ιδεώδη εφ' ών ωκοδόμησεν ο κ. Κρεούζης τόσον την καριέρα του εν
διαιτησία, όσον και την ανάπτυξιν της οικογένειας του, κυρίως δε των
τέκνων του, υποστάς όμως τόσον αυτός, όσον και η σύζυγός του, και τα
τέκνα του ακόμη, μέγα και βαρύτατον ηθικόν πλήγμα, όπερ επέφερεν η
διαγραφή του εκ του σώματος των Ελλήνων Διαιτητών δι' αιτίαν
καθαρώς αναγομένην εις την μη τεχνικήν εφαρμογήν και κολασμόν
ενίων παραβάσεων των Κανονισμών Παιδιάς, με αποτέλεσμα να
δεχθούν προς τούτο, ούτος μεν εις το περίπτερόν του επί της οδού
Ευελπίδος, τα τέκνα του εις το Σχολείον και η σύζυγός του από τη-
λεφώνου εις την οικία της, τας πλέον απιθάνους και απαραδέκτους
ειρωνείας, διαπομπεύσεις και εξευτελισμούς. Ο κ.Κρεούζης, πλην της
ανέκαθεν ατομικής και οικογενειακής αφοσιώσεως εις την Εθνικήν
υπόθεσιν (δύο εκ των αδελφών του είναι νεκροί —θύματα της
αντεθνικής Κομμουνιστικής δραστηριότητος), έχει και αποδείξεις
απολύτου συνέπειας της πίστεώς του εις το λειτούργημα της
Διαιτησίας, διότι πλην άλλων περιπτώσεων, κατά το παρελθόν ούτος
ευρισκόμενος εις Καβάλαν και έτοιμος να διαιτητεύση αγώνα, έλαβεν
εις το γήπεδον τηλεγράφημα δια του οποίου του ανηγγέλθη ο θα-
νατος του αδελφού του και παρά την μεγίστην θλίψιν και πικρίαν του
δια τον θάνατον τούτου δεν εγκατέλειψεν την αποστολήν του, αλλά
εξετέλεσε ταύτην και δη λίαν επιτυχώς, εκσπάσας εις λυγμούς, μόνον
όταν απεσύρθη μετά την λήξιν του αγώνος, εις τα αποδυτήρια των
διαιτητών.**

Τούτοις τοις λόγοις, κ.Γενικέ, και επικαλούμενοι ακόμη τας
εκδηλωθείσας κατ' επανάληψιν προς την διαιτησίαν και τους λει-
τουργούς της συμπαθείς εκδηλώσεις σας, υποβάλλομεν θερμήν παρά-
κλησιν όπως εν τη γενναιοψυχία σας μη στερήσητε από τον
κ.Κρεούζην την χαράν αυτού και της οικογενείας του, επιτρέποντας την

επάνοδον του εις την διαιτητικήν οικογένειαν, εκ της οποίας ατυχείς συμπτώσεις σας υποχρέωσαν όπως τον απομακρύνετε.

Μετά πάσης τιμής

Ο Πρόεδρος

Γ.ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Γεν.Γραμματεύς

Ν.ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

Όσο κι αν φαίνεται για τα σημερινά δεδομένα κωμικό, στα όρια του γελοίου, το περιεχόμενο ενός εγγράφου σαν κι αυτό που προέρχεται από μία πανελλήνια ομοσπονδία, άλλο τόσο δεν θα πρέπει να μας ξενίζει κάτι, το οποίο αποτελούσε κοινό τόπο στα χρόνια της Χούντας και προγενέστερα. Τι είναι αυτό που περιέχει αυτή η έκκληση; Μελόδραμα, ελληνοχριστιανικά ιδεώδη, οικογενειακή ζωή, εθνικό-φρονα αισθήματα, καταδίκη του κομμουνιστικού βδελύγματος. Με λίγα λόγια: «Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια» ή πιο επικαιροποιημένα «Ελλάς-Ελλήνων-Χριστιανών».

Την επόμενη μέρα, 25/1/1968, η ίδια εφημερίδα κυκλοφορεί με πρωτοσέλιδο πηχιαίο τίτλο²²³ γεμάτο από ένα πνεύμα ανένδοτης αποφασιστικότητας:

Στο ρεπορτάζ που ακολουθεί γίνεται αναφορά στις δηλώσεις Ασλανίδη της προηγούμενης μέρας που αφορούν για ακόμη μία φορά στα αγαπημένα θέματα του, όπως η διαιτησία, το ΠΡΟΠΟ, η τιμιότητα του πρωταθλήματος. Προς το τέλος του κειμένου ο συντάκτης είτε αυτοβούλως είτε καθ' υπόδειξιν «ανωτέρων» κάνει δυσμενή αναφορά στο έγγραφο της ΟΔΠΕ με έναν τρόπο που με κάνει να υποθέσω ότι μεταφέρει απόψεις άλλου, εν προκειμένω του Ασλανίδη, που δεν θέλει άμεσα να εκτεθεί στο ζήτημα που έχει προκύψει. Έτσι υιοθετούνται απόψεις «υγιώς σκεπτόμενων φιλάθλων» τους οποίους ούτε περιγραφικά τους προσδιορίζει ούτε σε ποιο τόπο και χρόνο τις δημοσιοποιούν. Ο συντάκτης, εν προκειμένω, ανεξαρτήτως του ποιος κρύβεται ή δεν κρύβεται πίσω από το δημοσίευμα, κάνει την

²²³ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 25/1/1968.

«βρώμικη δουλειά» για λογαριασμό του ΓΓΑ, ο οποίος, μη επεμβαίνοντας άμεσα, κρατά ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας με τους διαιτητές και παράλληλα ξανατονίζει στο ευρύ κοινό μία υποτιθέμενη δυσφορία του απόλυτου κυρίαρχου του αθλητισμού προς τις παλαιοκομματικές συνήθειες, με την οποία επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά το νέο ήθος που έχουν εισαγάγει σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας τα νέα αφεντικά της χώρας. Μεταφέρω αυτούσιο το απόσπασμα:

«... Το έγγραφον της ΟΔΠΕ προς τον Γενικόν Γραμματέαν Αθλητισμού κ.Κων.Ασλανίδη, δια του οποίου ζητείται η υπ' αυτού επανεξέτασις του θέματος του διαγραφέντος διαιτητού κ.Αθ.Κρεούζη και η επανεγγραφή του εις τα μητρώα των Ελλήνων διαιτητών, προεκάλεσε αλγεινήν εντύπωσιν και εσχολιάσθη ποικιλοτρόπως. Γενικώς δε η τοιαύτη ενέργεια του συμβουλίου της ΟΔΠΕ εχαρακτηρίσθη ως απρεπής και απαράδεκτος. Θεωρείται δε ως κατάλοιπον της επικρατούσης παλαιότερον νοσηράς νοοτροπίας, δια της οποίας τα αθλητικά διοικητικά όργανα την μίαν ημέραν ετιμωρούσαν τους παρεκτρεπόμενους και την επομένην τους εχάριζαν την ποινήν, με διάφορα αδικαιολόγητα προσχήματα. Η επιστολή του εγγράφου αυτού εξέθεσεν ανεπανόρθωτα την διοίκησιν της ΟΔΠΕ, ως δε πληροφορούμεθα, δεν αποκλείεται να προκαλέση και ποινάς κατά των προσώπων τα οποία την αποτελούν σήμερον, η πολιτεία των οποίων δεν θεωρείται μέχρι σήμερον επιτυχής εις τον τομέα της διαιτησίας».²²⁴

Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι η μόνη αθλητική εφημερίδα που ξεπέρασε την *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* σε επίπεδο όχι αναγκαστικής αλλά συνειδητής υποστήριξης της Χούντας ήταν τα *ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΝΕΑ*²²⁵ που εκδίδονταν στη Θεσσαλονίκη.

Παρ' όλες τις μεγαλοστομίες και τη δήθεν ανυποχώρητη στάση απέναντι στα φαινόμενα και τις αντιλήψεις του παρελθόντος που προανέφερα, ο διαιτητής Κρεούζης θα ξαναδιαιτητεύσει. Στη στήλη αναγνωστών της εβδομαδιαίας αθλητικής εφημερίδας *Η ΟΜΑΔΑ* δημοσιεύεται η παρακάτω επιστολή²²⁶:

Ευχαριστίες προς τον ΓΓΑ κ.Κων.Ασλανίδη, διαβιβάζει μέσω της «*ΟΜΑΔΑΣ*», ο ο αναγνώστης μας Αθ.Κρεούζης(Αθήναι). Η επιστολή του έχει ως εξής:

«Αξ. Κύριε Γενικέ, Σας παρακαλώ όπως δεχθήτε τας απείρους ευχαριστίας,· ΑΘ.ΚΡΕΟΥΖΗΣ». Αξιότιμε κ.Γενικέ, Σας παρακαλώ να δεχθείτε τας απείρους ευχαριστίας τόσον εμού, όσον και της οικογενείας μου, δια την ληφθείσαν απόφασιν, περί επανόδου μου εις την οικογένειαν των διαιτητών. Να είσθε βέβαιος ότι θα σας είμαι

²²⁴ « Βαρυσήμαντες αποφάσεις του κ. Ασλανίδη», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 25/1/1968.

²²⁵ Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης που εκδόθηκε από το Νίκο Καμπάνη το 1954 και έκλεισε το Φεβρουάριο 1977, μια εβδομάδα μετά το θάνατο του . Ο Καμπάνης υπήρξε πολύ σημαντικός παράγοντας του Άρη και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας διετέλεσε κυβερνητικός επίτροπος και πρόεδρος της ομάδας(1969-70, με τον Μενέλαο Χατζηγεωργίου 1970-72 και 1973-74). Θεωρείται από μεγάλη μερίδα φίλων του Άρη δημιουργός της σπουδαίας ομάδας των τελών της δεκαετίας του '60 και αρχών της επόμενης του'70.

²²⁶ Εφημ. *ΟΜΑΔΑ*, 24-9-1968.

ευγνώμων και θα πράξω παν ό,τι δύναμαι δια να δικαιώσω την απόφασίν σας, ευχόμενος εις την Εθνικήν κυβέρνησιν και εις υμάς καλήν επιτυχίαν εις την μεγάλην Σας προσπάθειαν δια την αναδημιουργίαν μιας νέας Ελλάδος και ενός νέου υγιούς Ελληνικού Αθλητισμού. Μετά σεβασμού ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΡΕΟΥΖΗΣ.

Για την ιστορία, να αναφέρω ότι ο Κρεούζης ένα χρόνο αργότερα θα τεθεί ξανά σε διαθεσιμότητα από τη ΓΓΑ για κακή διαιτησία και μάλλον δεν θα ξαναδιαιτητεύσει.²²⁷ Δεν θα χαθεί όμως από το χώρο της διαιτησίας. Τον Φεβρουάριο 1973 θα τον συναντήσουμε στο προεδρείο του Συνδέσμου Διαιτητών Ποδοσφαίρου Αθηνών να δίνει τη μάχη του, ώστε να παραμείνουν οι βασικές διαιτητικές λειτουργίες στα χέρια της ΟΔΠΕ κι όχι της ΕΠΟ, όπως επιθυμούσε ο Δέδες και ήταν και η απαίτηση της ΦΙΦΑ.²²⁸

Μέσα από την εξιστόρηση αυτής της ιστορίας, θέλησα να καταδείξω τον τρόπο λειτουργίας σε υπηρεσιακό επίπεδο των αξιωματούχων της Χούντας, οπουδήποτε κι αν ήταν τοποθετημένοι στο δημόσιο τομέα. Ορίζω ως χαρακτηριστικά αυτής της λειτουργίας : Αρχικά, επίδειξη αυστηρότητας για να εμπεδωθεί η νέα προσέγγιση των διαφόρων υπηρεσιακών ζητημάτων και λειτουργιών από το καθεστώς. Εν συνεχεία, σε περίπτωση παραβάσεων ή παρατυπιών τιμωρία και δημοσιοποίηση της τιμωρίας με σκοπό την ηθική απαξίωση του ενόχου, την καλλιέργεια φόβου προς αποτροπήν περαιτέρω αποκλίσεων της νομιμότητας και γενικότερο παραδειγματισμό. Στο τέλος, όλα τα προαναφερθέντα, και αναλόγως την περίπτωση, θα μπορούσαν να αναιρεθούν, αφού έχουν δημιουργήσει πρώτα στο ευρύ κοινό το αίσθημα μιας υγιούς διαφορετικότητας που χαρακτηρίζει τη νέα γραφειοκρατία και, ποντάροντας στην εξασθένηση της μνήμης όσον αφορά στα βασικά στοιχεία μιας υπόθεσης, να επέρχεται η επιείκεια και η συγχώρεση των ενόχων προσθέτοντας και το στοιχείο της μεγαλοψυχίας στα λοιπά θετικά χαρακτηριστικά.

Αυτή η φαινομενικά αντιφατική στάση του Ασλανίδη, δεν αφορούσε μόνο στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς αποτελούσε διαδεδομένη πρακτική διαχείρισης τέτοιων καταστάσεων σε όλη τη διάρκεια της θητείας του στις οποίες θα αναφερθώ σε άλλα κεφάλαια. Αποτελούσε κατά κάποιον τρόπο ένα εργαλείο με το οποίο κατακτιόταν το «φωτοστέφανο» της «καινούργιας αγιότητας» στο χρόνια τελματώδες αθλητικό περιβάλλον· τον βοηθούσε να φανεί σαν ο αναμενόμενος Μεσσίας που θα εκδιώξει τους «εμπόρους και τους αργυραμοιβούς» από τους

²²⁷ Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 10/10/1969.

²²⁸ Εφ. ΟΜΑΔΑ, 13/2/1973.

αθλητικούς ναούς. Διαβάζοντας πολυάριθμα άρθρα στα οποία γίνεται αναφορά σε περιοδείες του Ασλανίδη ανά την Ελλάδα —σε εμφανίσεις του σε εκδηλώσεις σωματείων, ομοσπονδιών, ενώσεων— δεν μπορώ να μην μπω για άλλη μια φορά στον πειρασμό της διαπίστωσης, σύμφωνα με την οποία, οι περιγραφές των θερμών εκδηλώσεων προς το πρόσωπό του δεν ήταν απαραίτητα και τόσο εσκεμμένα διογκωμένες από τους δημοσιογράφους σε μια προσπάθεια τους να φανούν αρεστοί στο καθεστώς.

Συνάμα γίνεται φανερό, μέσα από το έγγραφο της ΟΔΠΕ, ότι το νέο καθεστώς, στον τύπο και στην ουσία του, αποτελούσε συνέχεια και ακραία εκδοχή του μετεμφυλιακού κράτους στο οποίο οι όροι για μια ασφαλή και αξιοπρεπή διαβίωση του πολίτη εξαρτώντο από τα πολιτικά φρονήματα του, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του και την οικογενειακή προϊστορία στην εθνικοφροσύνη. Σε αυτό το πλαίσιο η οποιαδήποτε προσπάθεια να χαρακτηριστεί «αναγέννησις», «αναζωογόννησις», «ανασυγκρότησις», «βελτίωσις» το σκηνικό που δημιουργείται στο χώρο του αθλητισμού και ειδικά στο ποδόσφαιρο από τον ΓΓΑ και τις φιλικές εφημερίδες, μάλλον θυμηδία προκαλεί σήμερα παρά αναντίρρητη πραγματικότητα.

Βέβαια, όταν η αφετηρία μιας πολιτικής είναι στρεβλή, δηλαδή στοχεύει στην μικροπολιτική ωφέλεια, στο κουκούλωμα διαχειριστικών αδυναμιών και, ακόμη περισσότερο, στην ποδηγέτηση κοινωνικών ομάδων ώστε να μην φέρνουν την οποιαδήποτε αντίσταση σε έκνομες καθεστωτικές πολιτικές, τότε είναι αναμενόμενη και η κατάρρευσή της από αδιέξοδα που η ίδια η προαναφερθείσα στρέβλωση προκαλεί. Θα προσπαθήσω να γίνω πιο συγκεκριμένος πάνω στο ζήτημα που έθεσα πιο πριν.

4.3. Αλλαγή φρουράς στη Γ.Γ.Α

Το καλοκαίρι του 1972 στον ανασχηματισμό (31/7/1972) που κάνει ο Παπαδόπουλος, και αφού ο Ασλανίδης έχει κλείσει μια ολόκληρη πενταετία στο πόστο του ΓΓΑ, ορίζεται υπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ (η πάντα πιστή του *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* σπεύδει να μιλήσει για αναβάθμιση),²²⁹ με αρμοδιότητες που δεν τον αποκόβουν από τον αθλητισμό. Στις 12/10/1972 θα τοποθετηθεί, άγνωστο με ποια κριτήρια, υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Από το σημείο αυτό και μετά χάνονται τα ίχνη του όσον αφορά στη σχέση του με τον αθλητισμό.

Μετά την αποχώρησή του από το τιμόνι της ΓΓΑ, τη θέση του θα καταλάβει ο μέχρι τότε αναπληρωτής ΓΓΑ Γ. Βλαδίμηρος, ο οποίος θα παραμείνει στη θέση αυτή

²²⁹ «Ο κ. Ασλανίδης προήχθη εις υφυπουργόν», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 4/8/1972.

μέχρι τον Ιανουάριο 1974 οπότε θα αντικατασταθεί από τον Αν. Πρίντζη.²³⁰ Ο Βλαδίμηρος, όπως θα δείξουν τα πεπραγμένα του και τα γεγονότα, δεν ήταν ο άνθρωπος που θα μπορούσε να διαχειριστεί το οικοδόμημα Ασλανίδη στον αθλητισμό. Θεωρώ ότι βασική αιτία σε αυτό ήταν το γεγονός ότι δεν έφερε τις «στρατιωτικές επαναστατικές δάφνες» του προκατόχου του, κάτι το οποίο του στερούσε τη δυνατότητα να προκαλεί το φόβο στους υφιστάμενους των αρμοδιοτήτων του. Παρακολουθώντας τη ρητορική του στο διάστημα του ενάμισι χρόνου που διετέλεσε ΓΓΑ, δεν συνάντησα ποτέ κάτι που να παραπέμπει στο brutal ύφος ομιλίας και πρακτικής του Ασλανίδη, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν αποτέλεσε συνοδοιπόρο του καθεστώτος. Είναι χαρακτηριστική —ως προς το momentum— η περιοδεία του στις γειτονιές του Πειραιά²³¹ τον ταραγμένο πολιτικά και ποδοσφαιρικά Φλεβάρη 1973 λίγες μέρες μετά το επεισοδιακό ντέρμπι Ολυμπιακού-ΠΑΟΚ, όπως και λίγες μέρες πριν από το άλλο επεισοδιακό ντέρμπι Ολυμπιακού-ΠΑΟ και την κατάληψη της Νομικής.

Μέσα στο Φεβρουάριο έχει συμβεί και ένα άλλο γεγονός που εξόργισε ακόμη και τους πλέον προσκείμενους στο καθεστώς, όπως η *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρομαι στην εξόφθαλμα μεροληπτική διαιτησία του διαιτητή Καλαδάμη στο φιλικό παιχνίδι Ολυμπιακού – Άγιαξ (1-2) στο Καραϊσκάκη στις 16/2/1973. Από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων προκύπτει ότι ο διαιτητής με ολοφάνερη πρόθεση να ευνοηθεί ο Ολυμπιακός (ανάποδα σφυρίγματα, ανύπαρκτα φάουλ και οφσάιντ εις βάρος των Ολλανδών) πέτυχε το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, αφού οι Ολλανδοί αντελήφθησαν αμέσως την πρόθεση και το ρίξαν στο χαβαλέ, από την άλλοι οι φίλαθλοι αισθάνθηκαν την κοροϊδία του όλου σκηνικού, έχοντας μάλιστα πληρώσει και ακριβό εισιτήριο. Προσπαθώντας να διαβάσω πίσω από τις γραμμές του κύριου άρθρου-καταπέλτη της εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ*

²³⁰ Ο Πρίντζης υπήρξε αρχηγός του τμήματος Άρσης Βαρών του ΠΑΟ, όντας και ο ίδιος αριβαρίστας. Ένα ακόμη πρόσωπο της περιόδου που δεν χάθηκε μεταπολιτευτικά. Το 1995 ο τότε πρόεδρος του ΠΑΟ Γ.Βαρδινογιάννης τον τοποθέτησε υπεύθυνο δημοσίων σχέσεων της ομάδας και εκπρόσωπό της στην ΕΠΟ και στην ΕΠΑΕ. Εφ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 20/1/1995

²³¹ Ενθουσιώδους υποδοχής έτυχε ο ΓΓΑ κ.Γ.Βλαδίμηρος κατά τη χθεσινή περιοδεία του στον Πειραιά. Ο ηγέτης του αθλητισμού μας έγινε αντικείμενο θερμοτάτων εκδηλώσεων εκ μέρους εκατοντάδων φιλάθλων, παραγόντων και αθλητών σε κάθε σωματείο που επεσκέφθη και επέλυσε επιτοπίως τα διάφορα προβλήματα των ερασιτεχνικών σωματείων του επινείου. «Θριαμβευτική περιοδεία στον Πειραιά», Εφ. *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, 28/2/1973.

ΗΧΩ για το ζήτημα, οδηγούμε στο, όχι απόλυτα ασφαλές, συμπέρασμα ότι η διαιτησία «στήθηκε», κατόπιν άνωθεν εντολής. Και εν προκειμένω, ύποπτοι μπορεί να ήσαν τρεις παράγοντες: Η ΟΔΠΕ, η ΕΠΟ και η ΓΓΑ.

Δύο λόγια απλά και σταράτα, δύο λόγια στενοχωρημένα που θα ημπορούν να πουν όλοι οι φίλαθλοί μας: Η ήττα μας η χθεσινή δεν είναι το 2-1 του Ολυμπιακού. [...] Δεν είναι το 2-1 η χθεσινή μας ήττα, αλλά εκείνο το θλιβερό κατάντημα που παρουσιάσαμε εις τους ξένους και στο κοινό μας με την απελπιστική, την άθλια, την καταστροφική κάθε καλής εντυπώσεως διαιτησία. Αυτή η διαιτησία αποτελεί την μεγάλη χθεσινή ήττα του ελληνικού ποδοσφαίρου. Αυτή που μας εμφάνισε από πλευράς ποδοσφαιρικής ημιαγρίους [...]. Τον χθεσινό διαιτητή όμως δεν τον έρριξε στο γήπεδο κάποιο απρόκλητο ανεμοπλάνο [...]. Κάποιοι τον ώρισαν από εδώ, κάποιοι αρμόδιοι, κάποιοι άνθρωποι δικοί μας. Αυτοί θα έπρεπε να γνωρίζουν ότι όταν αγωνίζεται εδώ ένας Άγιαξ, θα έπρεπε να παραταχθούν στο γήπεδο διαιτητής και επόπται γραμμών της ΦΙΦΑ [...]. Αυτοί ευθύνονται κατά βάσιν για τα όσα θλιβερά συνέβησαν και για τον διασυρμό που γίνεται σήμερα για το ελληνικό ποδόσφαιρο, για την ελληνική φιλοξενία [...].²³²

Παραθέτω και τις δηκτικές δηλώσεις των κορυφαίων αστέρων του Άγιαξ, Κάιζερ, Χάαν και Χουλσώφ για να γίνει ακόμα πιο καθαρό το μέγεθος της απάτης που στήθηκε από κάποιους εκείνη τη μέρα: Κάιζερ: «Ήταν ένα ασυνήθιστο παιχνίδι. Κι όταν λέω ασυνήθιστο εννοώ, ότι οι κανονισμοί εδώ στην Ελλάδα φαίνεται πως είναι διαφορετικοί από τους δικούς μας! Οι αποφάσεις του διαιτητή ήταν παράξενες [...] », Χάαν: «Τα πρώτα 45' λεπτά ήσαν απογοητευτικά από πλευράς ποιότητας ποδοσφαίρου. Ο διαιτητής μας προέκάλεσε μεγάλην έκπληξιν με τις αποφάσεις του», Χουλσώφ: « Ήταν ένα αστείο (!) παιχνίδι. Δεν παίχθηκε ποδόσφαιρο [...] οι αποφάσεις του διαιτητή ήταν αλλόκοτες. Αναγκαστήκαμε να εγκαταλείψουμε τις προσπάθειές μας για κάτι καλό».²³³

Τι ακριβώς συνέβη στο παρασκήνιο αυτής της ιστορίας, φοβάμαι ότι δεν θα το μάθουμε ποτέ με απόλυτη βεβαιότητα. Το μόνο που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι ότι η διαιτησία δεν ήταν «φυσιολογική». Αυτό προκύπτει από τις λεπτομερείς περιγραφές των αθλητικών συντακτών, αλλά και από τις δηλώσεις των παικτών του Άγιαξ, που δεν αφήνουν κανένα περιθώριο υπόθεση ανθρώπινου λάθους. Από εκεί και πέρα όμως, μπορούν να γίνουν κάποιες εύλογες εικασίες. Μία

²³² «Ήττα του ελληνικού ποδοσφαίρου», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 17/2/1973.

²³³ « ... Για τη διαιτησία του κ. Καλαδάμη τι να γράψουμε; Γέλασε και το παρδαλό κατσίκι με τις αποφάσεις του. Ανύπαρκτα οφ σαιντ, αντίθετα φάουλ και τεχνική ποινή στον Κρόιφ...». « Γελοιοποιήθηκαν όλα! Αγιαξ, Διαιτησία και Νικολάου», Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, 17/2/1973.

από αυτές είναι ότι ποτέ ένας δευτεροκλασάτος, όπως προκύπτει από τα δημοσιεύματα, διαιτητής δεν θα τολμούσε να πάρει την πρωτοβουλία να τινάξει ένα παιχνίδι μεταξύ του Ολυμπιακού και του δυο φορές πρωταθλητή Ευρώπης Άγιαξ στον αέρα. Άρα, κάποιοι τον ώθησαν σε αυτό. Μία άλλη, λιγότερο εύλογη εικασία, μπορεί να γίνει σχετικά με τα κίνητρα της εντολής. Μήπως κάποιοι ήθελαν —σε σχέση με την κρίση που είχε ήδη προκύψει ανάμεσα στον Ολυμπιακό και τον ΠΑΟΚ και αφού ο ΠΑΟΚ στο προηγούμενο φιλικό ματς με τον Άγιαξ είχε φέρει ισοπαλία— σώνει και καλά νικητή τον Ολυμπιακό για να καταδείξουν το αβάσιμο των καταγγελιών του ΠΑΟΚ, ότι δηλαδή έχασαν στο Καραϊσκάκη λόγω της διαιτησίας; Ή, μήπως, στο πλαίσιο της ολοένα εντεινόμενης φοιτητικής αναταραχής, ένα θετικό αποτέλεσμα απέναντι στην ισχυρότερη, κατά τεκμήριο, ομάδα της Ευρώπης και του κόσμου θα έστρεφε, έστω και για λίγο την προσοχή του κόσμου σε άλλη κατεύθυνση, μακριά από την καυτή καθημερινότητα, που τόσο καθαρά ξεπροβάλλει στο σκίτσο του Κ. Μητρόπουλου;

ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΕΥΣΤΟΧΟ ΣΚΙΤΣΟ ΤΟΥ Κ.ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΕΤΑΙ ΣΤΑ ΝΕΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΜΕΡΑ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ 21/2/1973

Όπως ανέφερα και παραπάνω, με ασφάλεια δεν μπορούμε να μιλήσουμε για το από πού ακριβώς εκπορεύθηκε η εντολή για χάλκευση του αποτελέσματος. Το ότι οι πάντες έστρεψαν τα πυρά τους πιο πολύ προς την ηγεσία της ΕΠΟ και της ΓΓΑ, δηλαδή σε Δέδε και Βλαδίμηρο, ίσως να μας δείχνει και την ενδεχόμενη αφετηρία της εντολής. Σε κάθε περίπτωση, ο Βλαδίμηρος, μη έχοντας τη μαεστρία του Ασλανίδη στη διαχείριση τέτοιων παρασκηνιακών ενεργειών, βρέθηκε εξαιρετικά εκτεθειμένος. Εξάλλου η αδυναμία του φαίνεται και από το γεγονός ότι όταν η επιτροπή που συγκρότησε για τη διερεύνηση των επεισοδίων στο Ολυμπιακός-ΠΑΟΚ του εισηγήθηκε βαριές ποινές για Γιούτσο-Βιέρα, αυτός, παρότι καθ' ύλην αρμό-

διος, έσπευσε στον υπουργό Δικαιοσύνης Αγαθαγγέλου, για να πάρει αυτός τις τελικές αποφάσεις.

Ενόσω λοιπόν πλησιάζει το ντέρμπι Ολυμπιακού-ΠΑΟ, τα ποδοσφαιρικά πράγματα δείχνουν να κινούνται προς ανεξέλεγκτη κατάσταση. Ο ορισμός διαιτητή για τον αγώνα θα γίνει μέσα σε συνθήκες πρωτόγνωρες, ακόμη και για τα ελληνικά δεδομένα. Στις 28/2/1973 στα γραφεία της ΟΔΠΕ, ο πρόεδρος της θα αποβάλει τους εκπροσώπους του Ολυμπιακού

Απαράδεκτα γεγονότα διεδραματίστηκαν χθες στα γραφεία της ΟΔΠΕ κατά την διάρκεια της κληρώσεως των διαιτητών. Απαράδεκτα έναντι του φιλάθλου πνεύματος. Απαράδεκτα για τον προγραμματισμόν και την καταβαλλομένη προσπάθεια εξυγιάνσεως και προόδου του ποδοσφαίρου, της διαιτησίας και του αθλητισμού εν γένει.(σ.σ. έχουν περάσει ήδη 6 χρόνια από την «εθνοσωτήριο» που θα αναγεννούσε τα πάντα). Ο πρόεδρος της ΟΔΠΕ κ. Σπ.Νικολαΐδης, δυστυχώς, δεν κράτησε την ψυχραιμία του. Παρεξετράπη [...] και έφθασε στο σημείο ο κ.Νικολαΐδης —προς θεού— να εκδιώξη (!) της αιθούσης [...] τους εκπροσώπους του Ολυμπιακού κ.κ. Ντάνον και Θεοδωρακάκη. Το επεισόδιο ήταν τρομερό. Δεν έχει ξαναγίνει στην ιστορία του ποδοσφαίρου και της διαιτησίας [...].²³⁴

Ο διαιτητής του αγώνος Παναθηναϊκός - Πανσερραϊκός (3-2) περιστασιζόμενος από αστυνομικούς, έκαμει με κουρασμένη έκφραση την διαμαρτυρία, που διατυπώνει κάποιος παράγων της Παναθηναϊκής, ενώ κάτι φαίνεται να λέν και ο Κώστας Δαδουράλης ες τόν κ. Κούσκουλα.

ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ 1973

Το σχόλιο των ΝΕΩΝ την επομένη του αγώνα Ολυμπιακού - Άγιαξ. Ο Νικολάου ήταν

²³⁴ «Τρομερό επεισόδιο. Απειλές, βαρείες εκφράσεις και διαμαρτυρίες των Ολυμπιακών», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 7/3/1973.

μία από τις περιπτώσεις των εκείνων των ελληνοποιήσεων που κόστισαν πανάκριβα στον Ολυμπιακό (5.000.000 δρχ.) χωρίς να προσφέρουν απολύτως τίποτα.

ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ ΤΟ ΜΑΡΤΙΟ 1973

Και φτάνουμε στο «ιστορικό» ντέρμπυ Ολυμπιακού – ΠΑΟ την Κυριακή 10/3/1973
Ακόμη και η «ναυαρχίδα» του φιλοχουντικού Τύπου, ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, εκ-

ΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ: ΚΑΨΗΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, ΛΟΣΑΝΤΑ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΔΕΛΗΚΑΡΗΣ

φράζει την οργή του για τα επεισόδια στο ντέρμπυ. Στον αγώνα αυτό είχαν παραβρεθεί, όπως το συνήθιζαν άλλωστε, οι άσπονδοι «θεματοφύλακες της ηθικής» Παττακός και Λαδάς. Ο αγώνας αυτός ήταν ο πρώτος που μεταδιδόταν σε απευ-

θείας μετάδοση από το ΕΙΡΤ, το οποίο αναγκάστηκε να διακόψει τη μετάδοση όταν τα επεισόδια γενικεύτηκαν και ο διαιτητής αποχώρησε από το γήπεδο. Οι φωτογραφίες στις σελίδες που ακολουθούν είναι παρμένες από τις εφημερίδες της εποχής και απανθανatίζουν με εύγλωτο τρόπο το τι ακριβώς συνέβη στον αγώνα αυτόν, αντικατοπρίζοντας παράλληλα την αρρωστημένη κατάσταση στο χώρο του ποδοσφαίρου.

ΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ : Ο ΛΟΣΑΝΤΑ ΑΠΟΧΩΡΕΙ ΣΦΑΔΑΖΟΝΤΑΣ ΑΠΟ ΚΛΩΤΣΙΑ

ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ : Ο ΣΥΝΗΘΩΣ ΗΡΕΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΙΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ ΛΟΓΟΜΑΧΕΙ ΜΕ ΤΟ ΔΙΑΙΤΗΤΗ. Ο ΔΟΜΑΖΟΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΕΙ.

ΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ : ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΙ, ΚΑΨΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ, ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΙ

Ο ίδιος ο Παττακός θα εκδώσει την επομένη του αγώνα μια ανακοίνωση στην οποία με πολύ γλαφυρό τρόπο αποδίδεται πλήρως το τι συνέβη στον αγώνα χωρίς να παραλείψει και πάλι τις προγονοπληκτικές αναφορές:

«Το θέαμα των ποδοσφαιριστών των ομάδων Παναθηναϊκού και Ολυμπιακού, κατά την χθεσινή συνάντησίν των εις το γήπεδον Καραϊσκάκη, ήτο αποτρόπαιον. Λακτίσματα βάρβαρα, πτυσίματα προς αλλήλους, ασέβεια προς το Κοινόν και απείθεια των παικτών προς τον διαιτητήν και άλλαι ενέργειαι, απάδουσαι προς άτομα, ανήκοντα εις μίαν ένδοξον και πανάρχαιαν πατρίδα της αθλήσεως και του ολυμπιακού ιδεώδους, προσέβαλον το πολιτιστικόν μας επίπεδον απαραδέκτως [...]».²³⁵

²³⁵ «Ο κ. Παττακός υποδεικνύει την παραίτηση των διοικούντων!», Εφ. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, 14/3/1973.

Για το ποδόσφαιρο έχει ειπωθεί ότι είναι μία θρησκεία χωρίς Θεό. Το πρόβλημα στην Ελλάδα της Χούντας, αλλά και σε παρεμφερή διεθνή παραδείγματα, είναι ότι ο πειρασμός για την διάψευση της ρήσης αυτής είναι πολύ μεγάλος και η επιθυμία για να αυτοχρισθεί κάποιος Θεός, ή έστω προφήτης, είναι εξαιρετικά μεγάλος. Τα λίγα παραδείγματα που ανέφερα σχετικά με τις παρεμβάσεις Ασλανίδη στα ζητήματα της διαιτησίας, αποτελούν σταγόνα στον ωκεανό των διαρκών παρεμβάσεων κατά τη διάρκεια της πενταετούς «βασιλείας» του στο πόστο του ΓΓΑ.

5. Συμπεράσματα

Η προοπτική να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο, μου είχε προκαλέσει εξ αρχής ένα αίσθημα ικανοποίησης, κυρίως γιατί θα εμπλεκόμουν στη μελέτη μιας σχέσης (Χούντας-ποδοσφαίρου) η οποία πολύ λίγο είχε μελετηθεί. Οι δυσκολίες που συνάντησα στην εξεύρεση πηγών και η αναγκαστική προσφυγή στον Τύπο ως βασική πηγή πληροφοριών, δημιούργησε νέες προοπτικές στην έρευνά μου, καθώς άνοιξαν οι πόρτες και για περαιτέρω διερευνήσεις (παρατίθενται στο τρίτο συμπέρασμα), που όμως λόγω της φύσης τους δεν θα μπορούσαν να εκτεθούν με λεπτομέρεια και πληρότητα. Έτσι, στην προσπάθειά μου να κτίσω τον σκληρό πυρήνα της έρευνάς μου, αναπόφευκτα συναντούσα και μια εικόνα της ελληνικής κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, την οποία δεν θα μπορούσα να παραβλέψω ούτε να αποσιωπήσω, χωρίς καμία αναφορά στη μελέτη μου. Επρόκειτο για ένα δίλημμα. Να παραμείνω πιστός στην αρχική στοχοθεσία, ή να την διευρύνω ενσωματώνοντας σε αυτήν και τα νέα ευρήματα; Φυσικά, η ενσωμάτωση θα καθιστούσε ακόμη πιο απαιτητική την προσπάθεια μου διότι προϋπέθετε την εκ μέρους μου κατοχή γνωστικών εργαλείων (κοινωνιολογικών και ψυχολογικών) τα οποία δεν κατείχα. Άλλ' όμως και η παράλειψή τους θα στερούσε την εργασία μου από την πληρότητα με την οποία θα καθίστατο περισσότερο αποτελεσματική ως φορέας μιας αναζητούμενης αλήθειας, και συνάμα αξιοπρεπής στο βαθμό που δεν θα έκλεινε τα μάτια σε μια σημαντικότερη πτυχή της τότε εποχής. Αποφάσισα, μαζί με την όσο το δυνατόν πιο ενδελεχή μελέτη των ζητημάτων που αφορούσαν στις κυβερνητικές παρεμβάσεις στο χώρο του ποδοσφαίρου, να προσθέτω και κάποιες «πινελιές» που σχετίζονταν με το πώς η ελληνική κοινωνία, και ιδιαίτερα το φίλαθλο κομμάτι της, αντιμετώπισε το καθεστώς* κυρίως μέσα από την αντανάκλαση της γηπεδικής συμπεριφοράς των οπαδών και φιλάθλων στα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και το αντίστροφο. Καταμετρώντας τις σιωπές, τις ιαχές, τις ζητωκραυγές, τους πανηγυρισμούς στις λεωφόρους, τα ευχετήρια τηλεγραφήματα, τις «καθόδους» και τις «ανόδους» των οπαδών, την παράλληλη χρονικά συμπόρευση αθλητικών και πολιτικών συμβάντων, διαμόρφωσα μία, πιστεύω, αρκετά κοντά στην πραγματικότητα, εικόνα της στάσης της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στο καθεστώς. Και αυτή η εικόνα απέχει αρκετά από την εικόνα του μεταπολιτευτικού αφηγήματος: δηλαδή, της συγκεκριμένης αντικαθεστωτικής δυσφορίας, πόσω δε μάλλον της ρωμαλέας λαϊκής αντίστασης.

Έτσι, ως απότοκα αυτής της ερευνητικής προσπάθειας προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα που, με όσες επιφυλάξεις κι αν εγείρει κάποιος ως προς την ορθότητά τους, θέλω να πιστεύω ότι κινούνται εντός του πλαισίου μιας ειλικρινούς και τίμιας αφετηρίας για έρευνα, η οποία αποσκοπούσε να δημιουργήσει κάποιες χαραμάδες στο μέχρι τώρα αγνοημένο από την επιστημονική έρευνα αντικείμενο, από τις οποίες να εισέλθουν περισσότεροι και πιο ειδικοί ερευνητές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟ: Το ποδόσφαιρο, ως ομαδικό άθλημα, με ευρύτατη κοινωνική διείσδυση και αποδοχή, αποτέλεσε ένα πεδίο στο οποίο η Χούντα εκδήλωσε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον.

Όπως επανειλημμένα σημείωσα σε διάφορα σημεία της εργασίας, από την πρώτη ημέρα της επικράτησης της Χούντας έως την τελευταία πριν από την πτώση της, τόσο ο αθλητισμός εν γένει, όσο και το ποδόσφαιρο ειδικότερα, υπήρξαν χώροι έντονης δραστηριοποίησης των ιθυνόντων του καθεστώτος (με διοικητικές πράξεις ή με επικοινωνιακές στοχεύσεις). Συγκεκριμένα για το ποδόσφαιρο, οι στόχοι της εκδήλωσης ενδιαφέροντος ήταν αφενός ο ασφυκτικός διοικητικός έλεγχος κάθε τομέα του, ώστε τίποτα να μην μπορεί να γίνει αν δεν υπήρχε η εγκριτική «σφραγίδα» της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού, ακόμα κι αν επρόκειτο για καθαρά τεχνικά θέματα, όπως οι μεταγραφές, η πρόσληψη προπονητών, ο έλεγχος της διαιτησίας. Έχοντας νομιμοποιητικό αρωγό τον αθλητικό Τύπο της εποχής, γινόταν βιωματική πραγματικότητα στη συνείδηση των οπαδών και των φιλάθλων η παρεμβατική λειτουργία του κράτους εντός χώρων που μέχρι το 1967 πολύ λίγο τους άγγιζε. Για το σκοπό αυτό είχε δημιουργηθεί το απαραίτητα καθεστωτικό νομικό οπλοστάσιο (Α.Ν.127/67 και Ν.Δ.79/69) και, όπου αυτό δεν επαρκούσε, ερχόταν με καταλυτικό τρόπο η αυθαιρεσία να υποκαταστήσει την ανεπαρκή «νομιμότητα». Ειδικά η περίοδος Ασλανίδη στη ΓΓΑ, όπως κατέδειξα με ντοκουμέντα της εποχής στις προηγούμενες ενότητες, αποτελεί κορυφαία περίπτωση αυθαίρετου ελέγχου και διοικητικής αυθαιρεσίας.

Ο δεύτερος στόχος του καθεστώτος ήταν, πάντα σε σχέση με το ενδιαφέρον που επεδείκνυε στα αθλητικά δρώμενα για ίδια οφέλη και μέσω μιας ιδιαίτερα πετυχημένης επικοινωνιακής διαχείρισης των όποιων αθλητικών επιτυχιών προέκυπταν, να καρπωθεί πολιτικά τον θετικό αντίκτυπο που προκαλούσαν στην ελληνική κοινωνία εμφανιζόμενον ως τον βασικό παράγοντα που συνετέλεσε στην ύπαρξη αυτών των επιτυχιών. Αν στην περίπτωση της κατάκτησης του Κυπέλου

Κυπελλούχων Ευρώπης από την ομάδα μπάσκει της ΑΕΚ (Απρίλιος 1968), η επικοινωνιακή διαχείριση είναι σχετικά ήπια και στο πλαίσιο μιας αναζητούμενης ακόμη φόρμουλας με την οποία όλες οι παράμετροι μιας επιτυχίας να συγκλίνουν στο ότι το καθεστώς κρύβεται πίσω από αυτήν, στην περίπτωση της πορείας του ΠΑΟ προς τον τελικό του Γουέμπλεϊ (Οκτώβριος 1970 - Ιούνιος 1971) τα ζητήματα αυτά έχουν λυθεί. Έδωσα ιδιαίτερα μεγάλη έκταση στην εξιστόρηση της πορείας αυτής, για να καταδειχθεί με αναντίρρητο τρόπο η επικοινωνιακή ληηλασία της επιτυχίας, ώστε οι ποδοσφαιριστές και ο προπονητής να φαντάζουν πόνια στα χέρια του Ασλανίδη, ο οποίος με περισσή δεξιολογία τους «καθοδήγησε» στο θρίαμβο. Βέβαια, η συνέχεια απέδειξε το συγκυριακό της πορείας του ΠΑΟ, της ΑΕΚ ή του Χρήστου Παπανικολάου στο στίβο. Δεν υπήρξε κανένα αντίστοιχης βαρύτητας αποτέλεσμα το οποίο να πιστοποιεί ότι η επίτευξή του ήταν αποτέλεσμα ενός κεντρικού σχεδιασμού. Όπως θα δηλώσει με περισσό θάρρος ο Κώστας Καραπατής²³⁶ αμέσως μετά τη μεταπολίτευση στο δημοσιογράφο Γιώργο Λιάνη

...[σ]το ζενίθ της διαφθοράς το 1967 ο κ. Ασλανίδης με τη δική του κλίκα ξεκίνησε από μία σωστή αντίληψη του επαγγελματισμού, αλλά στην πραγμάτωση της ιδέας έκανε τα χειρότερα που είχαν συμβεί ποτέ. Χρησιμοποίησε το ποδόσφαιρο σαν μέσο πολιτικής προπαγάνδας, σαν εκτόνωση των μαζών και εφεύρε νέους τρόπους για την αλόγιστη σπατάλη εκατομμυρίων. Κορύφωμα το Γουέμπλεϊ που ενώ θεωρείται σταθμός δόξας, στην πραγματικότητα είναι η ταφόπετρα του ελληνικού ποδοσφαίρου. Φθάσαμε στο Γουέμπλεϊ σαν γίγαντες με πύλινα πόδια. Δεν υπήρχε υποδομή. Ο γδούπος του γκρεμισμένου ΠΑΟ και του ελληνικού ποδοσφαίρου ακούγεται ακόμα... Ο Ασλανίδης ενδιαφερόμενος για την προσωπική του αίγλη, πραγματοποίησε την γενοκτονία του ελληνικού αθλητισμού. Κοντά του φύτεψαν σειρές διορισμένων διοικήσεων από νέους παράγοντες που ασύδοτα σκορπούσαν το χρήμα των Ελλήνων φιλάθλων. Κίνδυνος να λογοδοτήσουν δεν υπήρχε...²³⁷

Η ένδεια λοιπόν υγιούς αθλητικού οράματος εκ μέρους της ηγεσίας της ΓΓΑ (είναι αυτονόητο ότι δεν συζητείται ως προοπτική οράματος η αρχαιοπληξία που διατρέχει τον δημόσιο λόγο της, ούτε η, σε βαθμό ψύχωσης, εξαγγελία αθλητικών έργων που μπορεί να περιλαμβάνουν από ένα γυμναστήριο ολυμπιακών προδιαγραφών στη γενέτειρα του Αγγελή και να τελειώνουν στη διεκδίκηση των

²³⁶ Ο Κώστας Καραπατής (γεν.1929), παλιός τερματοφύλακας, ήταν προπονητής της Εθνικής Ομάδας ποδοσφαίρου την περίοδο που ξεκινούσαν τα προκριματικά του Π.Κ.1970 στο Μεξικό. Ήταν προπονητής μόνο για έναν αγώνα (Ελβετίας-Ελλάδας στις 12/10/1968) διότι σύμφωνα με τις αφηγήσεις ποδοσφαιριστών της εποχής και μελών της Εθνικής, έδιωξε από το πούλμαν που θα μετέφερε τους ποδοσφαιριστές από το γήπεδο στο ξενοδοχείο τις συζύγους των Ασλανίδη και Δέδε(κατά άλλους ήταν η Μπέμπα Γκούμα, σύζυγος του εκδότη του *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* Θεόδωρου Νικολαΐδη), επειδή κάπνιζαν μέσα σε αυτό. Η απόλυσή του, σύμφωνα με το Δομάζο, ήρθε πριν συμπληρωθεί το εικοσιτετράωρο από το γεγονός

²³⁷ Εφ. *ΟΜΑΔΑ*, 24/9/1974

Ολυμπιακών Αγώνων του 1980) και η αναμενόμενη απουσία αποτελεσμάτων τα οποία θα ενίσχυαν το ανορθωτικό και δημιουργικό προφίλ που προσπαθούσε πάση δυνάμει να οικοδομήσει, θα την οδηγήσουν σε ακόμη πιο φαιδρές ατραπούς. Τα τερτίπια της θεάς Τύχης, ο διεθνής ανθελληνικός και μισελληνικός παράγοντας, η «μαφία» της διεθνούς διαιτησίας, οι καιρικές συνθήκες, όλοι εν πάση περιπτώσει οι παράγοντες που είναι έξω από κάθε δυνατό για τα μέτρα της Ελλάδας αλλά και του ανθρώπου έλεγχο, θα αποτελούν μόνιμη επωδό στα επίσημα χείλη στην προσπάθεια να δικαιολογηθεί η απουσία διακρίσεων. Η «άνυδρη» όμως από πλευράς επιτυχιών αθλητική πραγματικότητα θα αποτελεί τον αψευδή μάρτυρα μιας κυνικής και ανερμάτιστης πολιτικής που ασκήθηκε στο χώρο του αθλητισμού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο Τύπος στην ελληνική προτηλεοπτική εποχή, αλλά και κατά τη διάρκεια της ενηλικίωσης του τηλεοπτικού μέσου, αποτελεί τη βασικότερη πηγή ενημέρωσης των πολιτών για τα όσα συμβαίνουν στον ελλαδικό και διεθνή χώρο. Πολιτικές, οικονομικές, πολιτιστικές και αθλητικές στήλες δίνουν σχεδόν πλήρη εικόνα των όσων αποτελούν αυτό που λέγεται επικαιρότητα και ιστορική εξέλιξη. Το ραδιόφωνο, πλην των κυριακάτικων περιγραφών των ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων, στερείται άλλου καίριου πληροφοριακού λόγου. Στην τηλεόραση, η αθλητική ενημέρωση αποκτά οντότητα έχοντας σημείο αναφοράς την εκπομπή «Αθλητική Κυριακή» του Γιάννη Διακογιάννη, της οποίας χαρακτηριστικό είναι η απόλυτα ενημερωτική στόχευση, χωρίς να τείνει «χείρα βοήθειας» στις επικοινωνιακές ανάγκες της αθλητικής διοίκησης –κατ' επέκταση του καθεστώτος. Εικάζω ότι η προσωπικότητα και ο επαγγελματισμός του Διακογιάννη δεν άφηναν περιθώρια για κάτι περισσότερο από μια καθαρόαιμη ενημέρωση.

Στον Τύπο θα ξεχωρίσω τις καθαρά αθλητικές εφημερίδες από τις πολιτικές, όχι γιατί αυτές δεν δείχνουν ενδιαφέρον για τα αθλητικά, και κυρίως τα ποδοσφαιρικά ζητήματα, αλλά διότι το σύνολο της ύλης των αθλητικών έχει αποκλειστικό αντικείμενο τον αθλητισμό. Η ύπαρξη των αθλητικών εφημερίδων είναι μια πολύ παλιά υπόθεση, με τις ρίζες της να φθάνουν στα προπολεμικά χρόνια (ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ). Στην χρονική περίοδο που μας ενδιαφέρει, σε κυκλοφορία βρίσκονται οι καθημερινές *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* (1945), *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* (1955), *ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΝΕΑ* (1954), *ΣΠΟΡ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ* (1971) και οι εβδομαδιαίες *ΟΜΑΔΑ* (1959) και *ΜΠΑΛΑ*. Παράλληλα, κυκλοφορούν και οι οπαδικές εφημερίδες *ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ*, *ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ*.

Έχει ήδη καταφανεί από τις παραπομπές και τις υποσημειώσεις της παρούσας εργασίας ότι από το σύνολο των πανελλαδικά κυκλοφορουσών εφημερίδων η *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ* κατέχει «επάξια» τον τίτλο της περισσότερο φίλα προσκείμενης στο καθεστώς εφημερίδας. Τα πρωτοσέλιδά της, ειδικά της πενταετίας Ασλανίδη(1967-1972), βρίθουν από αναφορές στο πρόσωπο του ΓΓΑ που, καθ' υπερβολήν θα τολμούσα να πω, χαρακτηρίζονται από μια σχεδόν «ερωτική» διάθεση προς αυτό. Και αυτό είναι μοναδικό, στην έκταση του, φαινόμενο στον Τύπο της εποχής. Το ερώτημα που εύλογα τίθεται είναι: Γιατί τέτοιας έκτασης και έντασης λατρεία; Η απάντηση δεν είναι εύκολο να δοθεί. Σίγουρα δεν προκύπτει από την ύπαρξη λογοκρισίας ή κυβερνητικών πιέσεων, διότι ανάλογο φαινόμενο θα συναντούσαμε και σε άλλες εφημερίδες. Θεωρώ πιο πιθανή εξήγηση αυτήν της προσωπικής επιλογής των ιδιοκτητών της εφημερίδας, η οποία απορρέει από μια συγγενική ιδεολογικά και πολιτικά θέση.

Το *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* κινείται και αυτό σε μια φιλική προς το καθεστώς κατεύθυνση, χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να φτάνει στο επίπεδο της *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*. Στο σημείο αυτό να σημειώσω ότι στο πλαίσιο των λεγομένων «αστικών μύθων»,²³⁸ έχει διατυπωθεί η εκτίμηση ότι το *ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ* —λόγω της φιλοολυμπιακής του στράτευσης και με δεδομένη τη λαϊκής προέλευσης πλειοψηφία των οπαδών του Ολυμπιακού— στάθηκε κριτικά έως λελογισμένα εχθρικά απέναντι στη Χούντα. Πρόκειται για μία άποψη αθεμελίωτη που κινείται ακριβώς μέσα στο πλαίσιο αυτού του προαναφερθέντος χώρου των «αστικών μύθων», αφού στις σελίδες της εφημερίδας δεν διαφαίνεται κάτι τέτοιο. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του Ρομαίν Αργυρούδη, που το δημοσιογραφικό επιτελείο της, μέσα από τις σχέσεις που είχε με τη διοίκηση της ομάδας, πρέπει να ήξερε για το παρασκήνιο που κρυβόταν πίσω από το αν θα παραμείνει ή όχι ο παίκτης στον Ολυμπιακό, δεν εκφράζει στα κείμενά του κάποια υπόνοια για το πολιτικό χρώμα που είχε η όλη υπόθεση. Αντίθετα, αγκάλιασε και νομιμοποίησε με τους πηχυαίους τίτλους της τον κατάπτυστο θεσμό των ελληνοποιημένων ποδοσφαιριστών, κάτι αναμενόμενο αν σκεφτεί κανείς ότι ο Ολυμπιακός είχε τα πρωτεία στις πιο καραμπινάτες περιπτώσεις ελληνοποιήσεων (Πολέτι, Νικολάου, Άλτσιμπαρ). Το ίδιο

²³⁸ Θεωρώ ως πληρέστερο ορισμό του όρου «αστικός μύθος» αυτόν της Χριστίνας Κατσαντώνη σύμφωνα με τον οποίο : Αστικός μύθος είναι μια ιστορία άγνωστης προέλευσης, που δεν στηρίζεται σε κανένα βάσιμο στοιχείο, όμως διαδίδεται ευρέως, σε διαφορετικές εκδοχές, καταφέροντας σε βάθος χρόνου να παραμείνει πιστευτή. <https://www.thetoc.gr/magazine/sto-sunarpastiko-kosmo-twn-astikwn-muthwn>.

συνέβη και με την πληθώρα των μεταγραφών Ελλήνων ποδοσφαιριστών στον Ολυμπιακό (Κρητικόπουλος, Αϊδινίου, Σταυρόπουλος, Δαβουρλής, Πουπάκης) με τα ιλιγγιώδη ποσά που δόθηκαν σε αυτές να ξεπερνούν κατά πολύ τα επιτρεπόμενα από τις εγκυκλίους της ΓΓΑ, καλυπτόμενα από τη δικαιολογία των προσωπικών εισφορών του Γουλανδρή ως φίλαθλου ατόμου κι όχι ως θεσμικού προέδρου του Ολυμπιακού.

Στη Θεσσαλονίκη εκδίδονταν τα *ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΝΕΑ* έχοντας το μεγαλύτερο μέρος του αναγνωστικού τους κοινού στην πόλη και στην ευρύτερη περιοχή της Βορείου Ελλάδος. Επρόκειτο για μια εφημερίδα της οποίας η πολιτική γραμμή ήταν συμπορευόμενη με αυτήν της *ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ*, χωρίς να λείπουν οι περιπτώσεις που την ξεπερνούσε. Εν προκειμένω, η επιλογή αυτή ερμηνεύεται από το ότι ο εκδότης της Νίκος Καμπάνης είχε τοποθετηθεί κυβερνητικός επίτροπος στον Άρη Θεσσαλονίκης, προσδιορίζοντας έτσι και τις ιδεολογικές αφετηρίες του. Παρ' όλα αυτά του αναγνωρίζεται ότι επί των ημερών του στήθηκε η μεγάλη ομάδα του Άρη που κατέκτησε το 1970 το Κύπελλο Ελλάδας και πρωταγωνίστησε στο πρωτάθλημα την πενταετία 1970-1975.

Όσον αφορά στις εβδομαδιαίες αθλητικές εφημερίδες, επιλέγω να αναφερθώ στην *ΟΜΑΔΑ* του ομίλου Λαμπράκη. Στην περίπτωση της μπορώ να πω με βεβαιότητα ότι έχουμε μία εφημερίδα η οποία δεν υπέκυψε στην ανάγκη να προβεί σε λιβανωτούς και δοξολογίες προς τα έργα των καθεστωτικών αθλητικών παραγόντων. Όσες αναφορές υπήρξαν στις σελίδες της σχετικά με δράσεις και έργα παραγόντων όπως ο Ασλανίδης, ο Βλαδίμηρος ή ο Πρίντζης, παρέμειναν πάντα στο περιορισμένο ειδησιογραφικό πλαίσιο, χωρίς περαιτέρω επεξεργασία. Μπορώ να πω ότι σε σχέση με τις άλλες δύο εφημερίδες του ομίλου (*ΤΟ ΒΗΜΑ*, *ΤΑ ΝΕΑ*) είχε πολύ περισσότερο αποστασιοποιημένη στάση. Για το λόγο αυτό, ήταν δικαιολογημένη η ενόχλησή της στη γενίκευση που επιχείρησε μεταπολιτευτικά ο νέος πρόεδρος της ΕΠΟ Στασινόπουλος, σχετικά με το ρόλο και τη στάση που κράτησαν οι αθλητικογράφοι στη διάρκεια της Δικτατορίας (βλ. υποσημείωση 26).

Τέλος, από τα οπαδικά έντυπα, η περιδιάβασή μου στα φύλλα της εφημερίδας *ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ* την περίοδο της ευρωπαϊκής πορείας του ΠΑΟ 1970-1971, πέρα από τη μεγέθυνση των ικανοτήτων και των αποδόσεων των ποδοσφαιριστών και του προπονητή του ΠΑΟ, κάτι συνηθισμένο για οπαδικό έντυπο, έχουμε, παράλληλα και μία μεγέθυνση της συμβολής Ασλανίδη στην πορεία αυτή. Βέβαια, μιλάμε για ένα έντυπο που απευθυνόταν σε περιορισμένο

αναγνωστικό κοινό, το οποίο όπως και πριν τη Δικτατορία ή και μετά, ήταν έτοιμο να αποδεχθεί την οποιαδήποτε «τερατολογία» αρκεί να ικανοποιούσε το οπαδικό πάθος.

Στις υπόλοιπες πολιτικές εφημερίδες, οι αναφορές και τα σχόλια με εμφανώς υποστηρικτικές προς το καθεστώς στοχεύσεις θα είναι από λίγες (*ΤΑ ΝΕΑ*, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, *Η ΒΡΑΔΥΝΗ* μετά το 1970) έως αρκετές (*ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*, *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*, *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*).²³⁹ Στις υπόλοιπες φιλοκαθεστωτικές εφημερίδες (*ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ*, *ΕΣΤΙΑ*, *ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ*, *ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ*, *ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΒΟΡΡΑΣ*), η αθλητική ειδησιογραφία καταλαμβάνει πολύ μικρό κομμάτι της ύλης τους, οπότε και ήταν δύσκολο να υπάρχουν προπαγανδιστικές προεκτάσεις, πέραν των όποιων επιγραμματικών ειδησιογραφικών αναφορών.

Με λίγα λόγια ο αθλητικός, κατά κύριο λόγο, Τύπος, την περίοδο της Δικτατορίας, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ποδοσφαιροποίηση των ενδιαφερόντων μικρών και μεγάλων μελών της ελληνικής κοινωνίας, συντελώντας στον πολιτικό αποπροσανατολισμό τους και αμβλύνοντας τις αρνητικές πτυχές της Δικτατορίας. Στο ερώτημα εάν υπήρχε άλλος εναλλακτικός δρόμος για τους εκδότες και τους δημοσιογράφους, νομίζω ότι η απάντηση δεν πρέπει να δοθεί από εμένα στην παρούσα εργασία: θα ήταν καθαρά υποθετική, και γι'αυτό αρκούντως αντιεπιστημονική. Θα προτιμούσα η δυνατότητα απάντησης να επικρέμεται ως μία, ερινυακής μορφής απειλή που, κάποια στιγμή, στο πλαίσιο μιας πολύ ευρύτερης και ενδελεχούς έρευνας, θα αποδώσει «τα του Καίσαρος τω Καίσαρι».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟ: Το τρίτο και τελευταίο συμπέρασμα που εξήγαγα από τη μελέτη των πηγών μου αφορά στο ρόλο του ανθρώπινου παράγοντα μέσα στους αθλητικούς χώρους κατά το διάστημα της Δικτατορίας. Δηλαδή, αφού στις προηγηθείσες ενότητες περιέγραψα καταστάσεις, γεγονότα και συμπεριφορές που σχετίζονταν με αθλητές, φιλάθλους, παράγοντες και παραγοντίσκους, τώρα θα προσπαθήσω να τις διασαφηνίσω βασιζόμενος στο υλικό που έχω συγκεντρώσει μου και στη προσωπική μου ερμηνευτική προσέγγιση.

²³⁹ Να σημειώσω εδώ ότι από την 1/4/1968 έως και το «δημοψήφισμα» για το νέο Σύνταγμα το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, όλες οι εφημερίδες θα φέρουν στην κορυφή της 1^{ης} τους σελίδας προπαγανδιστικά συνθήματα όπως :1) Ελλάς – Ελλήνων – Χριστιανών, 2) Ναι εις το Σύνταγμα – Ναι εις την πρόοδον, 3) Οικοδομείται από την Επανάστασιν η Νέα Δημοκρατία, 4) Ουδείς χωρίς στέγη, χωρίς ιατρόν, χωρίς κοινωνικήν πρόνοιαν, 4) Νέοι, εμπρός για την καινούργια Ελλάδα, 5) Το Σύνταγμα : Του λαού, από τον Λαό, διά τον Λαόν, 6) Αγρόται : Αναπροσαρμογή καλλιεργειών, καλύτερο μέλλον, 7) Ναι εις το Σύνταγμα. Ναι εις την αλλαγήν.

Αναφέρθηκα εκτενώς στη διεθνή εμπειρία, η οποία έχει να μας επιδείξει αρκετές εκφράσεις της εναντίωσης που προέρχεται από αθλητικούς χώρους προς αυταρχικά καθεστώτα, είτε με μεμονωμένες πράξεις αθλητών είτε με συλλογικές αντιδράσεις.

Ειδικά για τις συλλογικές αντιδράσεις, σημείωσα στην ενότητα για το Γουέμπλεϊ το πόσο ευνοϊκό ήταν το στοιχείο της ύπαρξης του πλήθους, το οποίο με τον όγκο του μπορούσε να παράσχει την απαραίτητη ασφάλεια σε όποια κοινωνική ομάδα ήθελε να εκφραστεί ενάντια στη Χούντα μέσα στα γήπεδα. Να ξαναθυμίσω εδώ ότι η πιο μαζική αποδοκιμασία κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας προς εκπρόσωπό της,²⁴⁰ ήταν αυτή των μαθητών, σπουδαστών και φοιτητών προς τον Παπαδόπουλο στο Παναθηναϊκό Στάδιο κατά τον εορτασμό της 2^{ης} επετείου της 21^{ης} Απριλίου, όταν το πλήθος των 70.000 περίπου νεολαίων με τις συνεχείς ζητωκραυγές και τα χειροκροτήματα μετέτρεψαν την όλη εκδήλωση σε μια ιλαροτραγωδία για τον ίδιο τον Δικτάτορα και το καθεστώς του. Με κύρια αφορμή το γεγονός αυτό αναρωτήθηκα: Γιατί κάτι ανάλογο δεν συνέβη στη διάρκεια αθλητικών συναντήσεων, και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια ποδοσφαιρικών αγώνων, όπου οι αριθμοί των εισιτηρίων ανέρχονταν σε τρεις και τέσσερις δεκάδες χιλιάδες (και ήταν πάρα πολλοί αυτοί οι αγώνες); Μήπως επρόκειτο για δείγμα μιας αποδοχής εκ μέρους των φιλάθλων της πολιτειακής εκτροπής; Ήταν συνέπεια του φόβου που προκαλούσε ο κατασταλτικός μηχανισμός του καθεστώτος; Ήταν προϊόν μιας διάθεσης συμβιβασμού με τη δημιουργηθείσα κατάσταση, που προέκυπτε από μια αίσθηση ματαιότητας οιασδήποτε κίνησης σύγκρουσης, ή έστω απλής

²⁴⁰ Θα αδικούσα τους οπαδούς του Ολυμπιακού αν δεν ανέφερα και τη δική τους μικρή, και κατά πάσα πιθανότητα μοναδική, εκδήλωση αποδοκιμασίας προς το πρόσωπο του Ασλανίδη το καλοκαίρι του 1972 κατά τη διάρκεια του αγώνα μπάσκετ Ολυμπιακού-ΧΑΝΘ στο κλειστό γήπεδο της Γλυφάδας. Πιο συγκεκριμένα, στις 16/6/1972 η ΓΓΑ μετέθεσε το ντέρμπυ Ολυμπιακού – ΠΑΟ από το γήπεδο της Γλυφάδας στο σαφέστατα μικρότερο και πιο απομακρυσμένο από την έδρα του Ολυμπιακού γήπεδο του Σπόρτινγκ, ξεσηκώνοντας θύελλα διαμαρτυριών από τη διοίκηση και τους οπαδούς του Ολυμπιακού, που στην αλλαγή αυτή διέκριναν μια εύνοια προς τον ΠΑΟ. Έτσι, όταν ο Ασλανίδης είχε τη φαινή ιδέα να παρακολουθήσει τον αγώνα Ολυμπιακού – ΧΑΝΘ, το Σάββατο 1/7/1972, δεν φανταζόταν την υποδοχή που του ετοίμαζαν οι οπαδοί του Ολυμπιακού. Το «ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ», τη Δευτέρα 3/7/1972, θα γράψει : «Ένα ημίχρονο, περίπου, από την προχθεσινή αναμέτρηση Ολυμπιακού – ΧΑΝΘ, παρηκολούθησε ο [ΓΓΑ] κ. Κωνσταντίνος Ασλανίδης. Ο κ. Γενικός προσήλθε στο γήπεδο της Γλυφάδας στο δέκατο, περίπου, λεπτό του α' ημιχρόνου και απεχώρησε στο 10' της επαναλήψεως». Για τον κόσμο που δεν παρεβρίσκετο στο γήπεδο, η πληροφορία αυτή δεν είχε καμία αξία. Την επομένη όμως ημέρα πάλι στην ίδια εφημερίδα δημοσιεύεται « Εξ αφορμής των απαραδέκτων εκδηλώσεων εις βάρος προσώπων ηγουμένων του αθλητισμού κατά τον αγώνα καλαθοσφαίρισεως μεταξύ ΟΣΦΠ – ΧΑΝΘ το παρελθόν Σάββατο 1^η τρέχοντος, η διοίκησης του ΟΣΦΠ αποδοκιμάζει εντόνως [...]». Ποια μορφή είχε η αποδοκιμασία προς τον Ασλανίδη δεν την πληροφορήθηκε τότε ο κόσμος. Πολύ αργότερα στα οπαδικά sites αναφέρεται ότι οι αποδοκιμασίες περιελάμβαναν και το υβριστικό σύνθημα «κρα-κρα-κρα, Ασλανίδη πουσταρά».

αντιπαράθεσης, με τη Χούντα; Έφταιγε ίσως η καλλιέργεια ενός κλίματος ψευδούς ευημερίας και εργασιακής ασφάλειας (οι αυξήσεις στους μισθούς δεν ισοφάριζαν τις απώλειες από τον πληθωρισμό, η δε μηδενική ανεργία οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στη μετανάστευση) στην κοινωνία, που «κουτσά-στραβά» της επέτρεπε να έχει πρόσβαση σε νέες καταναλωτικές συνήθειες (διακοπές, δάνεια, εισαγόμενα προϊόντα, αγορά τηλεόρασης και αυτοκινήτου); Ή, τέλος, επρόκειτο για μια παραλυτική στα πολιτικά αντανakλαστικά των φιλάθλων-πολιτών επίδραση αυτού που η Αριστερά ονόμαζε «όπιο του λαού»,²⁴¹ δηλαδή του ποδοσφαίρου, η οποία, σε συνδυασμό με την πολιτική κόπωση που είχε προκαλέσει η «προεπαναστατική» κοινοβουλευτική περίοδος, δημιουργούσε την εικόνα μιας ασυνήθιστης πολιτικής νηνεμίας (ειδικά όταν σχεδόν σε ολόκληρο το Δυτικό και μη Κόσμο, η επταετία 1967-1974 ήταν από τις πλέον ταραχώδεις);

Θα δεχθώ ότι όλα τα προηγηθέντα ερωτήματα κρύβουν το καθένα τους και ένα μικρό κομμάτι της αλήθειας που αναζητώ. Τα γήπεδα παρέμειναν σιωπηλά διότι κανείς δεν ήθελε ή δεν μπορούσε να φωνάξει. Κι αυτή η σιωπή, κατά την άποψή μου αποτέλεσε ένα στίγμα για την ελληνική κοινωνία, που καμία μεταπολιτευτική «αγιογραφία» δεν θα σβήσει, απλώς θα το κρατά κρυμμένο. Οι ποδοσφαιριστές και οι λοιποί αθλητές, οι διαιτητές, οι προπονητές, οι παράγοντες του αθλήματος, τα μέλη των διορισμένων Δ.Σ. των ομάδων, κομμάτια και αυτοί της κοινωνίας παρέμειναν κι αυτοί αδιάφοροι. Έτσι, αντί για μια, έστω στοιχειώδη, παρακαταθήκη ευθύνης προς την κοινωνία, ειδικά από την πλευρά των ποδοσφαιριστών, αφού ως υποκείμενα θαυμασμού και μίμησης συγκέντρωναν την προσοχή μικρών και μεγάλων, άφησαν τελικά πίσω τους ένα τοπίο με κηλίδες φανατισμού, «ωχαδερφισμού», ύποπτων συνδιαλλαγών, καιροσκοπισμού και προσκόλλησης σε μία δήθεν «μεγάλη ιδέα» που δεν ήταν άλλη από την πάση θυσία κυριαρχία της ομάδας τους.

²⁴¹ «Όπως επισημαίνει ο ποιητής και καθηγητής της Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Νάσος Βαγενάς στο βιβλίο του «Σημειώσεις από το τέλος του αιώνα», «...ο-ρισμένοι εκπρόσωποι της Σχολής της Φραγκφούρτης αντιμετωπίζουν το ποδόσφαιρο ως μικρό-κοσμο της καπιταλιστικής κοινωνίας, ενώ οι διανοητές του κύκλου του Άλτουσερ το θεωρούν έναν από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους. Εξίσου αφελείς είναι και κάποιες εγνωσμένης ελαφρότητας απόψεις του Ρολάν Μπαρτ...». Παναγιώτη Κουμάνταρου, Ποδόσφαιρο: «Ναρκωτικό» του λαού ή του μυαλού; Δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα του ΑΠΕ-ΜΠΕ στις 16/2/2011, αναδημοσιεύτηκε στις 2/2/2019 στο <https://www.quoterland.com/> από όπου και η παραπομπή.

Νομίζω ότι πολύ κοντά στην ελληνική πραγματικότητα και στις απαντήσεις που αναζητώ στο τρίτο συμπέρασμα βρίσκεται το ακολουθούν παράθεμα:

Στο «Δοκίμιο για τη γενναιότητα» ο Τσεχοσλοβάκος συγγραφέας Λούντβικ Βάτσουλικ υποστήριζε πειστικά ότι δεν μπορείς να ζητάς πολλά από απλούς ανθρώπους που παλεύουν να τα βγάλουν πέρα στην καθημερινή ζωή τους. Οι περισσότεροι άνθρωποι ζούσαν σε ένα είδος ηθικής «γκρίζας ζώνης», έναν ασφαλή αποπνικτικό χώρο στον οποίο η αποδοχή είχε αντικαταστήσει τον ενθουσιασμό. Η δραστήρια αντίσταση στην εξουσία που συνεπαγόταν κινδύνους δύσκολα μπορούσε να δικαιολογηθεί, επειδή –και πάλι για τους απλούς ανθρώπους– φαινόταν μη αναγκαία. «Μη ηρωικές, ρεαλιστικές πράξεις» ήταν το μέγιστο που μπορούσες να προσδοκάς.²⁴²

Νομίζω ότι κάπου εδώ θα πρέπει να τελειώσω τη μικρή μου περιήγηση σε μια περίοδο της νεοελληνικής ιστορίας που έχει πολλούς ανοικτούς λογαριασμούς τόσο με την ιστορική έρευνα όσο και με την ελληνική κοινωνία.

²⁴² Tony Judt, *Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο*, εκδ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, τ.3, 2012

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΕΙΑ

- Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών.
- Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Αστρινάκης Αντώνης, *Παρεκκλίνοντες υποπολιτισμοί και στύλ της νεολαίας της εργατικής τάξης: βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες στη διαμόρφωσή τους*, (Διδακτορική Διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα, 1990.
- Βλάχου Ελένη, *Πενήντα και κάτι, τ.Γ΄. Ο αγώνας των «ανθελλήνων»»(1967-1974)*, εκδ.Ζήδρος, Αθήνα, 1992.
- Γιαννακάκης Ηλίας, *Το μυθιστόρημα του Ποδοσφαίρου*, εκδ. Επίλογος, Αθήνα, 2005.
- Γιάνναρης Γιώργος, *Φοιτητικά κινήματα και ελληνική παιδεία*, εκδ.Το Ποντίκι, Αθήνα, 1993.
- Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της συγχρόνου Ελλάδος*, τ.5, εκδ.Καπόπουλος, Αθήνα, 1975.
- Δαφέρμος Ολύμπιος, *Φοιτητές και Δικτατορία, Το αντιδικτατορικό κίνημα 1972-1973*, εκδ. Γαβριηλίδη, Αθήνα, 2009.
- Δρουσιώτης Μακάριος, *Δύο απόπειρες και μία δολοφονία : Η χούντα και η Κύπρος, 1967-1970*, εκδ. Αλφάδι, Λευκωσία, 2009.
- *Επίτομον πλήρες εγκυκλοπαιδικόν και ερμηνευτικόν λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, σελ.132, εκδ.Πάπυρος, Αθήνα, 1972.
- *Ιστορικό Λεύκωμα 1971*, εκδ. Καθημερινής, Αθήνα, 1998.
- Κακαουνάκης Νίκος, *2650 Μερόνηχτα συνωμοσίας*, τ.1, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα, 1976.
- Καλλιβερέτακης Λεωνίδας, *Πώς Φτάσαμε στην 21^η Απριλίου*, εκδ. Εφημερίδας των Συντακτών, Αθήνα, 2017.
- Κάππος Θανάσης, *Το ποδόσφαιρο και η Αριστερά: εντος και εκτός γηπέδων*, εκδ. Η Εφημερίδα των Συντακτών, Αθήνα, 2016.
- Κατσάπης Κώστας, *Το « πρόβλημα νεολαία»: μοντέρνοι νέοι, παράδοση και αμφισβήτηση στη μεταπολεμική Ελλάδα*, εκδ. Απρόβλεπτες, Αθήνα, 2013.

- Κορνέτης Κωστής, *Τα παιδιά της δικτατορίας : φοιτητική αντίσταση, πολιτισμικές πολιτικές και η μακρά δεκαετία του εξήντα στην Ελλάδα*, μετάφραση Πελαγία Μαρκέτου, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2015.
- Λάζος Χρήστος, *Το ελληνικό φοιτητικό κίνημα (1821-1973)*, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1987.
- Λαμπρινός Φώτος, *Χούντα είναι θα περάσει; : Τα κινηματογραφικά επίκαιρα στη διάρκεια της Δικτατορίας (1967-1974)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2013.
- Μαντόγλου Άννα, *Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, μια κοινωνιολογική προσέγγιση*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα, 2011.
- Μελετόπουλου Μελέτη, *Η δικτατορία των συνταγματαρχών, Κοινωνία, Ιδεολογία, οικονομία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1996.
- Μπλιάτσας Κώστας, *Γιώργος Κούδας, Της ζωής μου το παιχνίδι*, Εκδ. Ιανός, Αθήνα, 2005.
- Μπογιόπουλος Νίκος, *Μια θρησκεία χωρίς απίστους: ποδόσφαιρο*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2005.
- Μυριζάκης Γιάννης, *Ελεύθερος χρόνος των νέων: ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες*, εκδ. ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1997
- Παλαιολογόπουλος Δημήτρης, *Οι εμικρέδες*, εκδ. Γαβριηλίδη, Αθήνα, 2011.
- Παπαδοπούλου Γεωργίου *Το πιστεύω μας*, Τόμος Ζ', εκδ. Γεν. Γραμμ. Τύπου και Πληροφοριών, Αθήνα, 1972.
- Παπάζογλου Μηνάς, *Φοιτητικό κίνημα και δικτατορία*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα, 1975.
- Παπαχρήστος Δημήτρης, *Ζούσε τη ζωή του σαν να τη θυμόταν*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2003.
- Πιπερόπουλος Γιώργος, *Ένας ψυχολόγος στο γήπεδο*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1994.
- Ραϊτσίνης Χάρης, *Παράνομος Τύπος, λογοκρισία και προπαγάνδα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών, (Διδακτορική διατριβή)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2016.
- Ραφαηλίδη Βασίλη, *Ιστορία (κωμικοτραγική) του νεοελληνικού κράτους 1830-1974*, Εκδ. Του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 1993.
- Σκρούμπελος Θανάσης, *Του Μπούκοβι η ομαδάρα...*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, 2018.
- Τζανετάκος Γιάννης, «Αντίσταση-αντιπολίτευση: Ο τύπος, η λογοκρισία, η (αντι)προπαγάνδα», στο συλλογικό τόμο: *Η δικτατορία των συνταγματαρχών και η*

αποκατάσταση της Δημοκρατίας, (επιμέλεια: Σούρλας Παύλος), εκδ. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2016.

- Τσουκαλά Αναστασία, Περί «επικινδυνότητας της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα, στο συλλογικό: *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών, Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, (επιμέλεια: Γιάννης Ζαϊμάκης, Νίκος Κοταρίδης), εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2013.

ΞΕΝΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Μουρ Γουίμπι, *Η ανάδυση του ποδοσφαίρου στη Νιγηρία, στο συλλογικό Το ποδόσφαιρο στην Αφρική, σύγκρουση, συμφιλίωση και συνύπαρξη*, (επιμέλεια: Gary Armstrong & Richard Giulianotti), εκδ. Απρόβλεπτες, Αθήνα, 2011.

- Φεϊτς Γιουσέφ, *Το ποδόσφαιρο στην Αλγερία, στο συλλογικό Το ποδόσφαιρο στην Αφρική, σύγκρουση, συμφιλίωση και συνύπαρξη*, (επιμέλεια: Gary Armstrong & Richard Giulianotti), εκδ. Απρόβλεπτες, Αθήνα, 2011.

- Boniface Pascal, *Ποδόσφαιρο και παγκοσμιοποίηση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2008.

- Cerutti Giovanni, *Η σβάστικα στο γήπεδο*, εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2017.

- Colovic Ivan, *Από τις κερκίδες στα χαρακώματα, το ποδόσφαιρο ως αφήγηση πολέμου. Η Γιουγκοσλαβική εμπειρία.*, εκδ. Ισνάφι, Αθήνα, 2007.

- Galeano Eduardo, *Τα χίλια πρόσωπα του ποδοσφαίρου*, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2007.

- Hebdige Dick, *Υπο-κουλτούρα : Το νόημα του στυλ*, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1998.

- Judt Tony, *Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο*, εκδ. Η Καθημερινή, τ.3, Αθήνα, 2012.

- Montalban, Manuel Vaszquez, *Ποδόσφαιρο: Μια θρησκεία σε αναζήτηση θεού, μια θρησκεία σε χέρια πολυεθνικών*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2006.

- Van Steen Gonda (2010) Rallying the Nation: Sport and Spectacle Serving the Greek Dictatorships, *The International Journal of the History of Sport*, 27:12, 2121-2154, DOI: 10.1080/09523367.2010.495226

- Vinnai Gerhard, *Το ποδόσφαιρο ως ιδεολογία*, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1979.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ

ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΝΕΑ

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

ΒΡΑΔΥΝΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΟΜΑΔΑ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ

ΤΑ ΝΕΑ

ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΠΟΡ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΑΝΤΙ

ΟΥΤΟΠΙΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

HUMBA

LIFO

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

-<http://presstiz.gr>.

-<https://www.lacapital.com.ar>.

-<https://www.alphanews.gr>.

-<http://www.katioua.gr>.

-<https://www.sport24.gr.html>.

-www.redsagainsthemachine.gr.

-www.paomazisou.gr.

-<http://www.apodytiriakias.gr>.

-<https://www.contra.gr.html>.

-<https://www.kurir.rs>.

-<http://metamatia-tougaurou.blogspot.com>.

-<http://www.gazzetta.gr/>.

